PAAVO VÄYRYNEN

ITSENÄISEN SUOMEN PUOLESTA

ATENA

POHJANTÄHTI

”Ahkera kirjoittaja huomasi, että ihmi
set tavoittaa paremmin lehden kuin kir
jojen avulla.

Pohjantähti-lehti ilmestyy neljä kertaa
vuodessa. Tavoite ei ole ihan vaatima-
ton: lehti etsii Suomelle kestävää tietä
läpi murroksen.”

(Pekka Tiinanen, Ilta-Lehti 14.3.1998)

”Lehti on ylväästi nimeltään Pohjan-
tähti. Nimi ei välttämättä ole omaperäi-
nen, koska samannimisiä lehtiä on il-
mestynyt ennenkin. Mutta symbolisesti
se on erittäin hyvä. Pohjantähti, latinak-
si Polaris, on aina ollut kulkijalle suun-
nannäyttäjä, koska se tuikkii pohjoisen
taivaan keskipisteessä ja näkyy paljain
silmin.

Tähtien symboliarvo oikean suunnan
löytämisessä on ylimalkaan vahva.
Betlehemin tähti johdatti itämaan kol-
me tietäjää vastasyntyneen Jeesuksen
seimelle. Sakari Topeliuksen sadussa
taas koti löytyi koivun ja tähden avulla.

Väyrysen lehden kannessa Pohjantähti
katsoo ylitse muiden ja näkee kauem-
mas kuin muut. Symboliikkaa on myös
siinä, että pohjoisen tähti on selvästi
suurempi kuin alempana olevat etelän
tähdet.”

(Touko Perko, Keskisuomalainen
15.4.1998)

Paavo Väyrynen

PANEUROOPPA JA UUSIDEALISMI

”Suomalainen ja eurooppalainen eliitti uskoo Maastricht-Eurooppaan kuin pukki suuriin sarviin. On kuitenkin hyvä, että joku pohtii vaihtoehtoja siltä varalta, että projekti epäonnistuu. Tämä jos mikä on sitä meilläkin kiihkeästi kaivattua eurooppalaista moniarvoisuutta.

Vanha Paasikivi oli sitä mieltä, että Suomessa pitäisi olla kaksi porukkaa valtiomiehiä. Toinen olisi vallassa ja toinen reservissä. Väyrynen on nyt reservissä ja kirjoittaa kirjoja. Huonomminkin hän voisi aikansa käyttää.”

(Timo Laaninen, Suomenmaa 23.1.1998)

”Kreivi Richard Coudenhove-Kalergin ajatusten kääntäminen suomeksi on samanlainen kulttuuriteko kuin EU:n ideologin Jean Monnetin muistelmien äskettäinen julkaiseminen. Heidän elinaikanaan emme Suomessa tienneet heistä mitään.

Se, että teoksia käännetään parikymmentä vuotta heidän kuolemansa jälkeen, kertoo meidän muuttumisestamme.”

(Unto Hämäläinen, Helsingin Sanomat 18.4.1998)

ITSENÄISEN SUOMEN PUOLESTA

Paavo Väyrynen on johtanut viime vuosina sitä rintamaa, joka on toiminut itsenäisen Suomen puolesta, kun vahvat voimat – Suomen ”lännettäjät” – ovat vieneet Mauno Koiviston johdolla maatamme kohti taloudellista, poliittista ja sotilaallista liittoutumista.

Tässä teoksessa Väyrynen kertoo omasta toiminnastaan ja antaa oman tulkintansa maamme lähihistoriasta. Esille tulee runsaasti uutta tietoa mm. vuoden 1987 hallitusratkaisusta, vuoden 1994 presidentinvaaleista ja myöhemmin samana vuonna eduskunnassa käydystä ns. jarrutuskeskustelusta. Kaikissa näissä ratkaisuvaiheissa Väyrynen oli ”myrskyn silmässä”, tapahtumien ytimessä.

Paavo Väyrynen kertoo teoksessaan myös siitä henkisestä murroksesta, joka johti hänen elämänsä ”hulluun vuoteen”, vuoteen 1998, jolloin hän yhdessä vaimonsa Vuokon kanssa osti vanhainkodin. Tässä yhteydessä Paavosta paljastuu yllättäviä uusia puolia, kun hän kertoo lapsuudestaan, maailmankatsomuksestaan ja siitä, kuinka hän pääsi elämäntapoja muuttamalla eroon verenpaineläkkeistä.

Vaikka teos *Itsenäisen Suomen puolesta* käsittelee ensi sijassa lähihistoriaa, se valaisee myös tulevaisuutta. Nyt eletään Väyrysen mielestä ”vaaran vuosia”, joiden aikana ratkeaa, säilyykö Suomi itsenäisenä ja puolueettomana maana vai tuleeko meistä keskittyneen EU-liittovaltion syrjäinen osavaltio.

Paavo Väyrysen taistelu itsenäisen Suomen puolesta jatkuu.

ISBN 951-796-160-X

9 789517 961608

991

KANNEN KUVA: MATTI BJÖRKMAN
LEHTIKUVA OY

KANNEN SUUNNITTELU: OTTO HIETAHARJU

Paavo Väyrynen

ITSENÄISEN SUOMEN PUOLESTA

Atena Kustannus Oy Jyväskylä

© Paavo Väyrynen 1999
ISBN 951-796-160-X
Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1999

Motto:

"Toimiminen vastoin omaatuntoa on vahingollista terveydelle ja mielenrauhalle. Siksi en voi perääntyä. Tässä seison, enkä muuta voi."

(Martti Luther Wormsin valtiopäivillä 1521)

Sisällys

LUKIJALLE 9

I OSA: Reservistä etulinjaan 11

ELÄMÄNI HULLU VUOSI 13
BRYSSELISTÄ POHJANTÄHTEEN 25
Graniittilinnasta lasipalatsiin 25
Kääntäjäksi 29
Dosentiksi 31
Paneurooppa 33
Luonto ja tähtitaivas 39
Politiikan "korkeakoulut" 45
Kaksi Pohjantähteä 49
ELÄMÄN ARVOT 53
Hengen voimalla 53
Terveyttä elämään 63
"Rahaahan se vain on" 69
ETULINJAAN 76

II OSA: Lännettynyt vai itsenäinen Suomi? 85

KIRJOJEN MAAILMA 87
LÄNNETTYMISEN VÄRIKÄS HISTORIA 94
"TALVISOTA" 109
Asemiin ajo: Holkerin hallitus muodostetaan 109
Keskustan puheenjohtaja vaihtuu 119

Eroon Ahon hallituksesta ... 129
Presidentinvaaleihin ... 137
Jäsenyyssopimus syntyy ... 159
Eduskuntaryhmän puheenjohtajaksi? ... 165
Jyväskylän puoluekokoukseen ... 173
"Jarrutuskeskustelu" ... 187
Ulkoasiainvaliokunnasta täysistuntoon ... 192
Pöydällepano ... 195
Palautekeskustelu ... 197
Lakiehdotuksen sisällöstä päättäminen ... 212
Lakiehdotuksen hyväksyminen ... 214
Tärkeä voitto ... 218
"JATKOSOTA" ... 220
"Sotapoliisi" ja "käpykaartilaiset" ... 220
Pohjoinen ulottuvuus ... 223
Kouvolan puoluekokoukseen ... 226
Miehen ikään ja äänikuninkaaksi ... 232
Venkoilua ja viivyttelyä ... 236
"Viimeinen taisto" ... 253
"VAARAN VUODET" ... 263
Valtioliitosta liittovaltioon ... 263
Keskittynyt vai hajautettu liittovaltio? ... 268
Liittoutunut vai puolueeton Suomi? ... 276
Itsenäinen vai osavaltio-Suomi? ... 285
LASIPALATSISTA MERIKASARMIIN? ... 290

HENKILÖHAKEMISTO ... 294
KIRJALLISUUTTA ... 299

LUKIJALLE

Tämä kirja on ennen muuta muistelmateos. Avaan lähimenneisyyteen kaksi näkökulmaa.

Kirjoitan ensiksikin niistä vuosista, jolloin olen työskennellyt Euroopan parlamentissa ja ollut siten "reservissä" kotimaan politiikasta. Teokseni tämä osa huipentuu viime vuoteen, jota olen alkanut kutsua elämäni "hulluksi vuodeksi". Sen aikana koin syvällekäyvän muutoksen sekä henkisessä mielessä että elämäntavoissani.

Toinen näkökulmani liittyy siihen viime vuosien kehitykseen, jota on ryhdytty kutsumaan maamme "lännettymiseksi". Tällä sanalla on erilaisia merkityksiä. Yleensä sillä tarkoitetaan Suomen mukaanmenoa taloudelliseen ja poliittiseen liittoon muun Länsi-Euroopan kanssa. Rahaliiton toteutumisen myötä tämä liitto on syvenemässä liittovaltioksi. Tämän kehityksen rinnalla jotkut pyrkivät viemään eteenpäin myös maamme sotilaallista liittoutumista.

Helsingin Sanomien politiikan toimituksen päällikkö Unto Hämäläinen on kirjassaan "Lännettymisen lyhyt historia" kuvannut Suomen askeleita kohti poliittista, taloudellista ja sotilaallista liittoutumista. Hämäläinen pyrkii tämän kehityksen tasapuoliseen ja kiihkottomaan kuvaamiseen.

Hämäläisen omat sympatiat ovat kuitenkin selvät: lännettyminen on ollut myönteistä ja presidentti Mauno Koivisto on sen eittämättömänä johtajana hänen teoksensa sankari. Minun osakseni on Hämäläisenkin tulkinnan mukaan tullut toimia Koiviston johtavana vastavoimana.

Näin on ollut: olen toiminut lännettymistä vastaan ja itsenäisen Suomen puolesta. Tästä näkökulmasta olen oman kirjani kirjoittanut.

En pidä sanaa "lännettyminen" onnistuneena, sillä kysymys ei mielestäni ole ollut siitä, kuuluuko Suomi länteen vai ei. Kysymys on ollut ja on siitä, onko Suomi liittoutunut vai olemmeko itsenäinen ja puolueeton maa.

Kirjoittaessani olen käynyt läpi maamme lähihistoriaa. Siinä yhteydessä paljastan ja palautan mieleen hyvin mielenkiintoisia asioita: käsittelen muun muassa vuoden 1994 presidentinvaaleja ja eduskunnassa käytyä niin sanottua jarrutuskeskustelua.

Vaikka kirjani painopiste on lähihistoriassa, se suuntautuu tulevaisuuteen. Nostan esille niitä asioita, jotka ovat erityisen ajankohtaisia nyt kun valmistaudumme kaksiin tärkeisiin vaaleihin, maaliskuun eduskuntavaaleihin ja kesäkuun Eurooppa-vaaleihin.

Kysymys on ennen muuta siitä, millaiseksi liittovaltioksi Euroopan unioni kehittyy ja siitä, kuinka itsenäisenä Suomi voi tässä kehityksessä säilyä. Siihenkin kysymykseen vastaan, tulisiko Suomen liittoutua sotilaallisesti vai olisiko meidän viisaampaa säilyttää nykyinen asemamme puolueettomana maana.

Tuusulan Suoharjussa 30.1.1999

Paavo Väyrynen

I OSA

Reservistä etulinjaan

Elämäni hullu vuosi

Viime vuoden aikana monet ovat kyselleet, olenko tullut "hulluksi", "hurahtanut", "tullut uskoon" tai vakavasti sairastunut. Aivan vuoden lopulla oikein julkisuudessa julistettiin, että minusta on tullut "raivoraitis".

Ihmetystä ovat herättäneet myös poliittiseen uraani liittyneet ratkaisut – ennen muuta se, että halusin lopulta asettua kansanedustajaehdokkaaksi Uudellemaalle myös kevään 1999 vaaleissa. Hulluudeksi – "kuuhulluudeksi" – tämäkin ratkaisu julkisuudessa leimattiin.

Ymmärrän hyvin sen, että monet ovat epäilleet minun tulleen hulluksi. Kun aloimme Vuokon kanssa neuvotella Kemin kaupungin entisen vanhainkodin ostamisesta, sanoimme usein itsekin tätä hanketta hulluksi. Hulluiksi nimittelimme myös itseämme, kun olimme tähän hankkeeseen ryhtyneet.

Ajatus "uskoon tulemisesta" lienee syntynyt lähinnä sen vuoksi, että olen useassa eri yhteydessä lainannut sitä, mitä Martti Luther sanoi Wormsin valtiopäivillä vuonna 1521.

Terveydentilaani on epäilty ennen muuta siksi, että painoni putosi alkuvuodesta tuntuvasti. Tämän vuoksi sain jatkuvasti kuulla, kuinka surkealta ja riutuneelta näytän.

Raittiutta koskeva väite pitää paikkansa: tammikuusta 1998 alkaen en ole käyttänyt lainkaan alkoholia.

Kansanedustajaehdokkuus oli yllätys myös itselleni.

Vaikka olen itsekin omaa hulluuttani siunaillut, en ole toki järkeäni menettänyt. Ainakaan omasta mielestäni en siis ole sanan varsinaisessa merkityksessä "hullu".

Mutta vuosi 1998 on epäilemättä elämäni hullu vuosi.

Käsite "hullu vuosi" on meille tuttu ennen muuta oman maanosamme historiasta. Se on liitetty yleensä kahteen vuosilukuun: 1848 ja 1968. Sattumalta ensimmäisestä näistä vuosista tuli viime vuonna kuluneeksi tasan 150 vuotta ja toisesta puolestaan 30 vuotta.

Euroopan hulluina vuosina tapahtui käänteentekeviä muutoksia. Vanha järjestelmä järkkyi, kun pinnan alla jo pitkään kyteneet uudet ajatukset murtautuivat esiin. Näiden vuosien jälkeen Eurooppa ei ollut enää entisensä. Näin kävi viime vuonna myös minulle – siksi kutsun sitä oman elämäni "hulluksi vuodeksi".

Euroopan hullujen vuosien aatteellinen ja poliittinen perintö on vaikuttanut maanosamme kehitykseen, ja se vaikuttaa edelleen.

Vuosi 1848 oli Euroopassa vallankumousten ja levottomuuksien vuosi.

Kaikki alkoi Ranskan helmikuun vallankumouksesta, joka johti kuningasvallan kukistumiseen. Sieltä kumouksellinen liikehdintä levisi lukuisiin muihin maihin.

Muualla vallankumousyritykset eivät kuitenkaan johtaneet vallan vaihtumiseen kuten Ranskassa. Egon Friedell pohtii mahtavassa "Uuden ajan kulttuurihistoria" -teoksessaan syytä siihen, että kumous onnistui Ranskassa mutta epäonnistui Saksassa. Syyksi hän tulkitsee sen, ettei Saksassa ollut porvaristoa, joka olisi voinut voittaa. Friedell jatkaa:

> "Ja tässä näemme taaskin, että ratkaisevana on aina ja kaikkialla henki, ei milloinkaan aineellinen mahti. Ranskassakin monarkilla oli hallussaan armeija, poliisivalta ja hallintokoneisto; mutta henkeä piti hallussaan porvaristo. Tätä ajan henkeä ei ollut saksalaisilla professoreilla, lyyrikoilla ja kiertävillä puhujilla, ja sen tähden he eivät voineet saada aikaan vallankumousta."

Vuoden 1848 levottomuuksissa purkautui jo pitkään kasaantunut tyytymättömyys. Siihen oli monenlaisia syitä – eri maissa erilaisia.

Yhtäältä oli kysymys kansallisuusaatteiden noususta. Kansallisuustunteiden herääminen johti kahdenlaisiin seurauksiin.

Habsburgien johtamassa monikansallisessa Itävallan keisarikunnassa syntyi pyrkimyksiä kansalliseen itsenäisyyteen. Valtiollista itsenäisyyttä tavoittelivat tuolloin erityisesti unkarilaiset.

Saksassa ja Italiassa puolestaan ongelmaksi koettiin se, että kansakunta oli pirstoutunut useisiin valtioihin, joiden oloihin oltiin laajalti tyytymättömiä. Näissä oloissa kansallisuusaate kannusti ihmisiä yhdistymään laajemmiksi kansallisvaltioiksi.

Toinen tyytymättömyyden aihe olivat kurjat sosiaaliset olot. Varsinkin Ranskassa ja Britanniassa kansan katkeruutta ylläpiti rikkaan yläluokan yltäkylläinen elämä ja suurten kansanjoukkojen syvä köyhyys. Näissä oloissa kehittyivät myös sosialistiset aatteet. Friedrich Engelsin ja Karl Marxin laatima "Kommunistinen manifesti" julkaistiin Lontoossa vuonna 1848.

Ennen vuotta 1848 oli vallalla Wienin kongressissa ja sen jälkeen luotu kansainvälinen järjestys. Pyhällä allianssilla pyrittiin vakauttamaan Euroopan olot sekä kansainvälisellä tasolla että valtioiden sisällä.

Aluksi pyhä allianssi oli neljän vallan liitto, joka oli suunnattu Ranskaa vastaan. Myöhemmin Ranskakin tuli mukaan.

Loppuvaiheessaan allianssi toimi Itävallan, Preussin ja Venäjän hallitsijoiden liittona, jolla pyrittiin torjumaan vallankumouksellista toimintaa. Sen avulla palautettiin järjestystä myös hullun vuoden synnyttämien kumousten tukahduttamiseksi. Unkarin itsenäisyysliikettäkin oli kukistamassa vahva venäläinen sotajoukko.

Mutta vallankumouksen henki jäi eloon, kuten Egon Friedell kirjoittaa "Uuden ajan kulttuurihistoriassaan". Hän piti vuotta 1848 Euroopan koko hallitusmuotoelämän kannalta vuosisadan

tärkeimpänä. Wienin kongressin jälkeen mannermaan valtiojärjestelmä ei ollut enää ollut – kuten aikaisemmin – jakaantuneena kahdeksi ulkopoliittiseksi rintamaksi, vaan

> "pyhän allianssin yhteenliittämäksi kahdeksi sisäpoliittiseksi (rintamaksi): hallitukseksi ja kansaksi. Nyt nousi yhdellä iskulla kansan yhteisrintama: melkein kaikissa maissa paitsi Englannissa, koska se siellä jo oli sulautunut hallitukseen, ja Venäjällä, koska se siellä oli olemassa vasta maanalaisena. Ja vaikka vanha herruusasema kaikkialla palautettiin entiselleen, oli se kuitenkin tuhottu; sillä vuoden 1848:n jälkeen absolutismi tosin pysyi ulkonaisena mahdollisuutena, mutta se oli muuttunut sisäiseksi mahdottomuudeksi."

Vuoden 1848 henki oli vaikuttamassa siihen, että Saksa yhdistyi vuosisadan lopulla kansallisvaltioksi ja siihen, että monikansalliset monarkiat uuden vuosisadan alkuvuosina ja ensimmäisen maailmansodan yhteydessä hajosivat lukuisiksi demokraattisiksi kansallisvaltioiksi.

Vuoden 1848 henki vaikutti siihen, että sosialistiset aatteet saivat kasvavaa kannatusta. Hullun vuoden aatteellinen ja poliittinen perintö on siten vaikuttanut aina meidän päiviimme saakka.

Hullun vuoden tapahtumilla on mielenkiintoisia yhtymäkohtia nykyiseen tilanteeseen Euroopassa.

Pyrkimys kehittää Euroopan unioni ylikansalliseksi valtioiden liitoksi ja lopulta liittovaltioksi on synnyttänyt samankaltaisen asetelman, joka oli vallalla pyhän allianssin aikakaudella: hallitukset ja valtaeliitit liittoutuvat keskenään yli rajojen; toisella puolella ovat epäilevät kansat. Eliittien mielessä on vain raha ja valta, muut arvot on poljettu lokaan. Jos tämä meno jatkuu, nousevat kansat nytkin ennen pitkää kapinaan.

Yhteistä on sekin, että kansallisuustunteet sekä hajottavat että yhdistävät valtioita. Vaikka valtiolliset olot ovat nyt kovin erilaiset

kuin 150 vuotta sitten, eivät kansallisuuksien ja valtioiden rajat ole nytkään yhteneväiset.

Nyt ovat vallalla ennen muuta hajottavat voimat: useiden monikansallisten valtioiden yhtenäisyys rakoilee.

Tshekkoslovakia hajosi jo kahdeksi valtioksi: Tshekinmaaksi ja Slovakiaksi.

Belgia on täysin keinotekoinen valtio. Sanotaan, että ainoa belgialainen on kuningas, muut ovat flaameja tai vallooneja. Ellei molemmista kansallisuuksista koostuvaa Brysseliä olisi, Belgian valtio olisi jo hajonnut. Tähänkin "ongelmaan" saattaa olla ratkaisu: Brysselistä voidaan tehdä liittovaltio-EU:n pääkaupunkina samankaltainen osavaltioihin kuulumaton erillisalue kuin Washington D.C. Yhdysvalloissa.

Espanja koostuu neljästä kansallisuudesta, joista erityisesti katalaanit ja baskit tavoittelevat itselleen mahdollisimman laajaa itsenäisyyttä. Iso-Britanniassa itsenäisyyttä tavoittelee melkoinen osa Skotlannin ja Walesin väestöstä.

Valtiollista itsenäisyyttä tavoittelevat kansakunnat näkevät pitkälle viedyn integraation omaksi mahdollisuudekseen. Kun valtaa siirretään Brysseliin ja valtiollisen keskusjohdon – Madridin ja Lontoon – valtaa siten vähennetään ja kun "alueille" annetaan lisää itsenäisyyttä, nämä kansakunnat pääsevät asemaan, joka on hyvin lähellä valtiollista itsenäisyyttä.

Kansallisuustunteilla on nykyäänkin myös yhdistävä vaikutus. Pitkälle viety yhdentyminen parantaa mahdollisuuksia siihen, että valtiollisten rajojen jakamat kansakunnat voivat harjoittaa tiivistä keskinäistä yhteistyötä tai jopa yhdistyä.

Kansallistunteiden yhdistävä vaikutus alkaa tulla vähitellen esiin myös toisessa muodossa: monet kansat ovat heräämässä puolustamaan kansallisvaltionsa yhtenäisyyttä ja itsenäisyyttä yhä keskittyneemmäksi ja ylikansallisemmaksi käyvää unionia vastaan.

Varsinkin Pohjoismaissa tämä asenne ilmeisesti vahvistuu. Poh-

joismailla on se – oma kansallisvaltio –, mitä katalaanit tai skotit tavoittelevat. Näiden maiden kansojen tulisi kaiken järjen mukaan ryhtyä puolustamaan itsenäisyyttään ja oikeuttaan päättää mahdollisimman laajalti itse omista asioistaan.

Ja vielä yksi yhteinen piirre: tulo- ja varallisuuserot ovat nykyäänkin suuret ja ne näyttävät edelleen kasvavan. Osa ihmisistä on syrjäytynyt normaalista elämänmenosta. Näissä oloissa kasvaa piilevä tyytymättömyys, joka tilaisuuden tullen voi purkautua arvaamattomalla tavalla – tämänkin vuoksi Euroopalla on joskus tulevaisuudessa edessään taas "hullu vuosi", ehkä useampiakin.

Hullusta vuodesta 1848 kaartuu ajatuksellisia siltoja siihen, mitä olen viime vuosina tutkinut ja mistä olen kirjoittanut. Yksi näistä silloista ulottuu toiseen hulluun vuoteen 1968 saakka.

Vuonna 1848 Itävallan keisariksi tuli Frans Joosef I, joka hallitsi maataan aina vuoteen 1916 saakka. Sen jälkeen keisarina oli vielä parin vuoden ajan hänen poikansa Kaarle I, Otto von Habsburgin isä. Vuonna 1912 syntynyt Otto von Habsburg on Euroopan parlamentin jäsen ja sen ikäpresidentti.

Näin lähellä on Euroopan hullu vuosi 1848: työtoverini europarlamentaarikko Otto von Habsburgin isoisä nousi silloin Itävallan keisarikunnan valtaistuimelle!

Kaksi muuta siltaa liittyy Paneurooppa-liikkeen perustajan Richard Coudenhove-Kalergin uraan.

Vuonna 1848 kansallisuustunteet vielä tukahdutettiin. Seuraavan vuosisadan alussa ja varsinkin ensimmäisen maailmansodan yhteydessä ne purkautuivat vastustamattomalla voimalla esiin, ja Euroopan monikansalliset monarkiat hajosivat lukuisiksi demokraattisiksi kansallisvaltioiksi. Niissä oloissa Coudenhove-Kalergin oli mahdollista ryhtyä kehittelemään ajatusta paneurooppalaisesta yhteistyöstä kaikkien maanosamme demokraattisten valtioiden välillä.

Toisaalta ensimmäisen maailmansodan yhteydessä Coudenho-

ve-Kalergi sai omakohtaisen kosketuksen sosialismiin. Muistelmissaan hän kertoo, kuinka hän joutui vuonna 1919 Münchenissä toimeenpannun sosialistisen kumouksen keskelle. Vuoden 1848 "Kommunistisesta manifestista" alkanut sosialismin esiinmarssi vaikutti niistä ajoista lähtien keskeisellä tavalla hänen ajatteluun ja toimintaan.

Viimeisen kirjansa "Weltmacht Europa" (Maailmanmahti Eurooppa) Coudenhove-Kalergi kirjoitti vuonna 1971. Tämän teoksen sisältöön hullu vuosi 1968 ilmeisesti aika tavalla vaikutti.

Vanhoilla päivillään Coudenhove-Kalergi alkoi yhä enemmän pelätä Neuvostoliiton ja sosialismin ylivaltaa. Tähän osaltaan vaikutti se, että länsimaiden nuoriso oli viehtynyt sosialistisiin aatteisiin, ja Neuvostoliiton propaganda saavutti sen keskuudessa myönteistä vastakaikua. Vuonna 1968 liikehdinnän kärjessä olivat sosialismin nimeen vannovat opiskelijat.

Ylioppilasmellakat alkoivat Saksassa jo vuoden 1967 puolella, jolloin ylioppilas Benno Ohnesorg ammuttiin kuoliaaksi Iranin shaahin vastaisessa mielenosoituksessa. Seuraavana keväänä mielenosoituksen yhteydessä haavoittui Rudi Dutschke -niminen ylioppilas.

Ranskassa levottomuudet alkoivat vuoden 1968 toukokuussa pariisilaisesta Nanterren yliopistosta. Siellä niitä johti Daniel Cohn-Bendit, jonka sukujuuret ovat Saksassa.

Vuoden 1968 opiskelijaliikehdintä johtui monesta syystä. Mieltä osoitettiin mm. Vietnamin sotaa, Iranin shaahia ja Tshekkoslovakian miehitystä vastaan.

Tyytymättömyyttä aiheutti epävarmuus omasta tulevaisuudesta: opiskelijoiden määrä oli kasvanut ja työn saanti vaikeutunut. Koulutusta pyrittiin kehittämään tehokkuutta korostavaan suuntaan, mikä oli ristiriidassa opiskelijoiden keskuuteen levinneiden aatteiden kanssa.

Yliopistojen hallinto oli vanhakantaisesti järjestetty: opiskelijat

kokivat, etteivät he voineet mitenkään vaikuttaa työyhteisönsä asioihin.

Hullun vuoden henki levittäytyi myös Suomeen. Täällä järjestettiin vuoden mittaan mielenosoituksia, jotka liittyivät lähinnä kansainvälisiin tapahtumiin. Marraskuun lopulla toteutettiin Vanhan ylioppilastalon valtaus. Siellä minäkin olin mukana, yhtenä monien joukossa.

Johan von Bonsdorff kirjoitti vuonna 1986 kirjan Vanhan valtauksesta. Siinä hän kertoo myös Daniel Cohn-Benditin toiminnasta ja lainaa hänen antamaansa haastattelua. von Bonsdorff kirjoittaa näin:

> "Vuonna 1968 Daniel Cohn-Bendit johtaa Nanterren yliopistolla Maaliskuun 22. liikettä, joka synnytti Pariisin toukokuun, joka eli spontaaniuden, tilannekohtaisen suoran toiminnan ja välittömän demokratian varassa, ilman ohjelmaa, ilman valittuja johtajia. 'Anarkistinen sosialismi' oli yhteinen nimittäjä. Maailmanlaajuiselle riistolle ja epäoikeudenmukaisuudelle on luotava vaihtoehto – se on uskottava: on luovuttava puolueista, parlamentarismista, yksityisomistuksesta, kenties koko valtiokäsitteestäkin."

von Bonsdorff kertoo kirjassaan de Gaullen karkoittaneen Cohn-Benditin hänen vanhempiensa synnyinmaahan Saksaan, missä hän "asuu Frankfurtissa, toimittaa vaihtoehtolehteä, on osapäivätöissä lastentarhassa ja toimii – vaivoin – Länsi-Saksan vihreiden piirissä".

Nykyään Daniel Cohn-Bendit toimii Saksan vihreiden edustajana Euroopan parlamentissa. Ensi kesän eurovaaleissa hän on kuitenkin ehdokkaana Ranskassa. Näin komeasti Cohn-Bendit "palaa" Ranskaan, mistä hänet kolme vuosikymmentä aikaisemmin karkotettiin.

Euroopan hullu vuosi vaikutti Suomessa myös siihen, että kor-

keakoulujen hallintoa ryhdyttiin hyvin radikaalilla tavalla uudistamaan. Vuonna 1969 silloinen pääministeri Mauno Koiviston johtama hallitus antoi eduskunnalle lakiesityksen korkeakoulujen hallinnon uudistamisesta. Opetusministerinä oli Keskustapuolueen silloinen puheenjohtaja Johannes Virolainen.

Johannes Virolainen vaistosi oikein ajan hengen ja ymmärsi, että nuorten ajatukset on otettava huomioon.

Vuoden 1969 alussa Virolainen sai käyttöönsä Suomen historian ensimmäisen poliittisen sihteerin. Pääministerin sijaisena Virolainen oli hyvin kiireinen mies, joten hänen katsottiin tarvitsevan poliittisen avustajan, samankaltaisen, jollainen pääministerillä oli perinteisesti ollut.

Virolainen valitsi poliittiseksi sihteerikseen Keskustan opiskelijaliiton (KOL) pääsihteerin Olli Saarelan. Toimin tuolloin Helsingin opiskelevien keskustanuorten (HOKN) sivutoimisena toiminnanjohtajana. Siltä paikalta minut valittiin Saarelan paikalle virkaa tekeväksi pääsihteeriksi.

Nimitys Keskustan opiskelijaliiton vt. pääsihteeriksi oli tärkeä siinäkin mielessä, että pääsin sen ansiosta seuraamaan puoluehallituksen työvaliokunnan kokouksia. Tuolloin – tasan 30 vuotta sitten – voidaan varsinaisen poliittisen urani katsoa alkaneen. Puolueeseen olin liittynyt vasta keväällä 1968, vain vuotta aikaisemmin.

Me silloiset keskustaopiskelijat kannustimme Virolaista ajamaan radikaalia "mies ja ääni" periaatetta. Virolainen ilmeisesti ajatteli, että korkeakoulujen hallinnon uudistaminen olisi hanke, joka kertaheitolla uudistaisi Keskustapuolueen kuvan ja auttaisi meitä tekemään läpimurron kaupunkeihin. Lisäksi hän todennäköisesti laskelmoi, että tämä hanke auttaisi häntä voittamaan puolelleen nuorison kannatuksen ja lyömään siten Ahti Karjalaisen kamppailussa Urho Kekkosen perinnöstä.

Opiskelijoiden keskuudessa kiista korkeakoulujen hallinnon

uudistamisesta epäilemättä vahvisti Keskustapuolueen kannatusta, mutta aiheutti se yliopistojen piirissä, jopa opiskelijoidenkin keskuudessa, myös poliittista vahinkoa. Laajempaa myönteistä vaikutusta tässä asialla ei Keskustapuolueen kannatukseen ollut.

Korkeakoulujen hallinnon uudistamisesta tuli lopulta keskeinen syy siihen, että Keskustapuolueen kannatus vuoden 1970 eduskuntavaaleissa suorastaan romahti.

Maaseudulla ja maakunnissa elettiin vaikeita aikoja. 1960-luvun lopulla oli ajettu läpi mm. peltopaketit, lehmien tapporahat ja maatalouden verouudistus, jotka aiheuttivat maaseudulla sekä aineellista että henkistä hätää. Maakuntien elinvoima ehtyi, kun voimakas muuttovirta vei sekä etelän kaupunkeihin että Ruotsiin. Ja Keskustapuolueen johto keskitti voimansa korkeakoulujen hallinnon uudistamiseen!

Tämä asetelma liittyi paradoksaalisella tavalla myös minun elämäni kohtaloihin. Olin tuolloin ensimmäistä kertaa kansanedustajaehdokkaana. Korkeakoulujen hallinnonuudistuksesta syntyi eduskunnassa jarrutuskeskustelu, joka piti istuvat edustajat Helsingissä, poissa vaalikentiltä.

Jarrutuskeskustelun avulla hallinnonuudistuksen vastustajat pyrkivät estämään sen toteutumisen siirtämällä sen käsittelyn yli eduskuntavaalien. Monet edustajat pitivät pitkiä puheita, joita ulkopuoliset heille kirjoittivat. Keskustelu jatkui päiväkausia. Istunto keskeytettiin yön ajaksi, ja sitä jatkettiin heti aamulla. Jarruttajat onnistuivat, ja hallinnonuudistus siirtyi vaalien jälkeen uusiin uomiin.

Omissa vaalitilaisuuksissani en puhunut tietenkään korkeakoulujen hallinnosta mitään, vaan keskityin niiden ongelmien käsittelemiseen, jotka olivat Lapin äänestäjille silloin kaikkein tärkeimpiä. Kilpailijoiden agentit ottivat kysymyksissään korkeakoulujen hallinnonuudistuksen esille lähinnä leimatakseen minut opiskelijaradikaaliksi. Osasin selittää asian kansantajuisesti ja mie-

lialoja rauhoittavalla tavalla – ja sitten käänsin keskustelun taas maakunnan tärkeisiin kysymyksiin, ennen muuta alue- ja maatalouspolitiikkaan.

Keskustapuolue koki vuoden 1970 vaaleissa romahdusmaisen tappion, kansanedustajiemme määrä putosi 50:stä 36:een. Lapissakin menetimme yhden paikan. Oma kampanjani oli menestyksellinen: tulin valituksi ja sain enemmän ääniä kuin yksikään muu Keskustapuolueen ehdokas Lapissa.

Olin 23-vuotiaana nuorin kansanedustaja ja oman ryhmäni ainoa nuori jäsen. Keskustapuolueen romahdusmainen tappio synnytti puolueväen keskuudessa tyytymättömyyttä ja halua nostaa esiin nuoria voimia. Tässä tilanteessa jouduin nuoresta iästäni huolimatta koviin paikkoihin: puoluesihteeriehdokkaaksi vuoden 1970 Mikkelin puoluekokouksessa, pääministerin sihteeriksi kesällä 1970 ja puolueen varapuheenjohtajaksi vuoden 1972 Jyväskylän puoluekokouksessa.

Vuoden 1970 eduskuntavaalien asetelmat palautuivat mieleeni viime vuoden lopulla, kun Keskustan Uudenmaan piirin johto yritti estää minun pääsyni kansanedustajaehdokkaaksi.

Lapissa Keskustapuolueella oli tuolloin mahdollisuus saada ehdokkaakseen Eero Mäntyranta. Tämä ei sopinut Peräpohjolan piirin silloisille voimamiehille, Pekka Vilmille ja Veikko Hanhirovalle, jotka pelkäsivät oman edustajanpaikkansa puolesta. Niinpä Mäntyranta oli liberaalien ehdokkaana, mikä oli Keskustapuolueelle paha menetys.

Itse pääsin ehdokkaaksi sen vuoksi, etteivät istuvat edustajat osanneet minua pelätä. Maakunnassa puhuttiin, että keräisin viitisensataa nuorten ääntä ja turvaisin istuvien edustajien uudelleenvalinnan. Toisin kävi.

Näin olivat Euroopan hullun vuoden tapahtumat pienen pieneltä osaltaan vaikuttamassa siihen, että poliittinen urani kolme vuosikymmentä sitten lähti liikkeelle.

Vuonna 1970 alkanut urani kansanedustajana on jatkunut näihin aikoihin saakka. Kuusi kertaa olen saanut valtakirjan Lapin äänestäjiltä ja kaksi kertaa Uudenmaan väeltä. Ja – jos uusmaalaiset äänestäjät niin tahtovat – jatkuu kansanedustajan urani myös kevään 1999 eduskuntavaalien jälkeen.

Brysselistä Pohjantähteen

Graniittilinnasta lasipalatsiin

Vuoden 1995 alusta alkaen olen toiminut Euroopan parlamentissa. Aluksi meidät Suomen edustajat valittiin eduskunnan päätöksellä. Vuoden 1996 syksystä lähtien meillä on ollut suorassa kansanvaalissa saatu valtakirja. Vuonna 1994 säädetyn – niin sanotun kaksoismandaatin kieltävän – "Lex Väyrysen" vuoksi en ole voinut näinä vuosina käyttää kansanedustajan valtakirjaani.

Olin ehdokkaana vuoden 1995 eduskuntavaaleissa ennen muuta sen vuoksi, että puolueen johto niin toivoi: kaikkien tuli olla mukana keräämässä ääniä ja turvaamassa Keskustan vaalimenestystä. Ehdokkuus eduskuntavaaleissa asetettiin jopa ehdoksi nimitykselle Euroopan parlamenttiin. Kaikki sinne nimetyt eivät tätä ehtoa lopulta täyttäneet.

Vaalikampanjaani varjosti epätietoisuus siitä, kummassa parlamentissa tulisin loppujen lopuksi toimimaan. Kerroin äänestäjille tästä asiasta niin paljon kuin saatoin. Sanoin, että olisin mukana kotimaan politiikassa, jos sitä kautta avautuisi paremmat vaikutusmahdollisuudet kuin Euroopan parlamentin kautta. Kerroin myös, että jatkaisin ilman muuta työtäni europarlamentissa, jos Keskusta joutuisi vaalien jälkeen oppositioon. Näin sanoessani pidin jokseenkin varmana sitä, että Keskusta olisi seuraavan vaalikauden oppositiossa.

Vuoden 1995 vaalikampanja oli minulle vaikea ennen muuta sen

vuoksi, että kilpailijat ja vastustajat käyttivät tulevaisuuteeni liittynyttä epävarmuutta häikäilemättä hyväkseen.

Jotkut sumuttivat äänestäjiä väittäen, että aikoisin hoitaa kahta virkaa ja nostaa kahta palkkaa, vaikka ainakin vaalityössä olevien piti tietää, että kaksoismandaatti oli erityisellä lailla juuri kielletty. Toiset taas selittivät, että minulle annetut äänet "menisivät hukkaan", kun jatkaisin joka tapauksessa Euroopan parlamentissa.

Vaalikampanjan teki vaikeaksi sekin, että olin menettänyt EU-jäsenyyttä kannattaneiden ääniä, kun taas jäsenyyden vastustajien kannatusta tavoittelivat useat ehdokkaat, heidän joukossaan myös ei-EU:lle -kampanjaan näyttävästi osallistunut Risto Volanen Tuusulan naapurikaupungista Järvenpäästä.

Kaikesta tästä huolimatta sain lähes 10 000 ääntä.

Vasta maaliskuun eduskuntavaalien jälkeen oli edessä se totuuden hetki, että joutuisin elämään ainakin muutamat seuraavat vuodet "meppielämää", työskentelemään Euroopan parlamentissa.

Kotimaan politiikasta oli aika siirtyä reserviin.

Tämä oli melkoinen elämänmuutos. Olin ollut koko aikuisikäni – siihen mennessä 25 vuoden ajan – eduskunnan jäsen. Tämä työpaikka oli tullut tutuksi ja rakkaaksi. Nyt edessä oli työ ulkomailla ja aivan toisenlaisessa parlamentissa. Arkadianmäen kotoisa graniittilinna vaihtui kolkoksi lasipalatsiksi.

Vieroitusoireet olivat voimakkaat: ne kävivät jopa terveyden päälle.

Jo vuosien ajan olin kärsinyt korkeasta verenpaineesta ja saanut siihen lääkitystäkin.

Ensimmäisen kerran jouduin lääkehoitoon syksyllä 1993, presidentinvaalien edellä. Korkea verenpaine oli vaivannut minua jo tätä aikaisemminkin, mutta se ei ollut tullut harvakseltaan tehdyissä terveystarkastuksissa esille.

Vuodesta 1993 lähtien olen pyrkinyt pitämään painoani kurissa ja

elämään muutoinkin terveemmin. Tämän ansiosta pääsin välillä eroon lääkityksestä. Keväällä 1995 oli taas turvauduttava lääkehoitoon.

Oma tulkintani on, että kevään 1995 korkea verenpaineeni johtui ennen muuta stressistä.

Tämä oli yllättävä kokemus. Olin ollut kovissa paikoissa poliittisen urani aikana, ja joutunut sietämään kovempaa stressiä kuin useimmat muut poliitikot. Kevään 1995 elämänmuutos aiheutti suurempia henkisiä paineita kuin yksikään aikaisemmin kokemani tilanne – jopa niin suuria, että ne vaikuttivat kielteisesti terveyteeni. Ehkä ikääntymiselläkin oli tähän oma osuutensa.

Tämän kokemuksen jälkeen ymmärrän hyvin, millaisia paineita yksityiselämän murrosvaiheet, kuten läheisen ihmisen kuolema, avioero tai työttömäksi joutuminen saattavat kenelle tahansa aiheuttaa.

Kevään 1995 kokemuksesta alkoi tie, jota kautta olen askel askeleelta edennyt kohti terveempiä elämäntapoja ja lopulta niihin muutoksiin, jotka toteutuivat "hullun vuoteni" alussa.

Työ on parasta terapiaa, sanotaan. Tämä elämänviisaus toimi minunkin tapauksessani.

Tiesin, ettei jäsenyys Euroopan parlamentissa tarjoaisi minulle mielekästä kokoaikaista työtä. Siksi toivoin alun perin, että olisi mahdollista työskennellä sekä Euroopan parlamentissa että Suomen eduskunnassa. Olin tietoinen siitä, että EU-parlamentissa oli kymmeniä sellaisia jäseniä, jotka olivat mukana myös kansallisen parlamentin työssä. Suomessa säädettiin kuitenkin se edellä mainittu erityinen laki, jolla tämä kiellettiin.

On myönnettävä, että nykyoloissa on vaikea toimia samanaikaisesti sekä Euroopan parlamentissa että oman maan kansanedustuslaitoksessa. Tämä johtuu ennen muuta istuntojen ja kokousten aikatauluista. Aivan mahdotonta se ei kuitenkaan ole, kuten kokemuksesta tiedetään.

Oma käsitykseni on, että itse asiassa kaikkien Euroopan parla-

mentin jäsenten tulisi olla kansanedustajia myös omassa maassaan. Tämä ei ole vain minun näkemykseni: muiden muassa tunnettu tiedemies ja Eurooppa-poliitikko Ralf Dahrendorf on julkisuudessa esittänyt tällaisen järjestelmän käyttöönottoa. Itse asiassa kysymys olisi paluusta siihen järjestelmään, joka oli käytössä vuoteen 1979 saakka.

Kaksoisedustuksen suurin etu olisi siinä, että Euroopan parlamentin työ voitaisiin sen avulla kytkeä nykyistä paremmin jäsenmaiden yleiseen mielipiteeseen ja poliittiseen järjestelmään. Tällaiseen käytäntöön siirtyminen edellyttäisi tietysti sitä, että sekä kansallisten parlamenttien että europarlamentin työtä järkeistettäisiin ja että molemmat keskittyisivät hoitamaan vain "oman tasonsa" – joko kansallisen tai EU-tason asioita.

Tällaiseen järjestelmään ei liene enää paluuta – ei varsinkaan nyt kun EU alkaa rahaliiton toteuduttua muuttua liittovaltioksi. Tämä saattaa johtaa päinvastaiseen muutokseen: Euroopan parlamentti uhkaa etääntyä entistäkin enemmän jäsenmaiden politiikasta ja kansalaismielipiteestä.

Kun tarjolla ei ollut mahdollisuutta toimia kahdessa parlamentissa, oli tyydyttävä yhteen.

Tietysti Euroopan parlamentin työ voi työllistää jäsenensä myös kokonaan. Valiokuntatyöhön täysin rinnoin paneutuva jäsen joutuu käyttämään euroedustajan työhön lähes kaiken aikansa.

Oma lähtökohtani oli toinen.

Olen ensinnäkin pyrkinyt keskittymään myös Euroopan parlamentin työssä oleelliseen. Pelkistäen voidaan sanoa, että olen ollut erityisesti kahden asian mies: olen puolustanut Suomen itsenäisyyttä ja etuja.

Toisaalta heti aluksi kävi ilmi, että liberaaliryhmä oli jopa ylittänyt oman "raportointikiintiönsä" niissä valiokunnissa, joiden jäseneksi tulin. Suomen kannalta tärkeiden tai muutoin minua erityisesti kiinnostavia raportteja ei siten ollut mahdollista päästä laati-

maan. Silti olen ollut valiokuntatyössä mukana siinä missä muutkin.

Kun varsinainen parlamenttityö ei tarjonnut riittävästi työn antamaa terapiaa, ryhdyin sen ohella tekemään muita siihen liittyviä töitä.

Kääntäjäksi

Ensimmäiseen projektiini tartuin jo vuoden 1994 puolella.

Marraskuulla olin saanut käsiini englanninkielisen version James Goldsmithin kirjasta "The Trap". Otin heti yhteyden Goldsmithiin ja tarjouduin kääntämään hänen kirjansa suomeksi. Asiasta sovittiin, ja "Ansa"-niminen käännöskirja ilmestyi maaliskuussa 1995.

James Goldsmith oli hyvin mielenkiintoinen tuttavuus. Hän toimi "Kansakuntien Eurooppa" -nimisen ryhmän puheenjohtajana Euroopan parlamentissa. "Ansa"-kirjan luettuani huomasin, että hänen ajatuksensa olivat monessa suhteessa lähellä omiani.

Goldsmithin mielestä ihmiskunta oli mennyt "ansaan" kolmessa asiassa: maailmanlaajuista vapaakauppaa liian nopeasti edistäessään, tehomaatalouteen siirtyessään ja turvautuessaan ydinvoimaan.

Erityisesti minua viehätti Goldsmithin filosofinen lähtökohta. Hänen kirjansa keskeinen luku oli otsikoitu "Mittaaminen vai ymmärtäminen?". Tällä kysymyksellä hän asettui sen filosofisen pääsuuntauksen – aristoteelisen ajattelun – kannalle, joka on minulle läheinen.

Aikaisemmin Goldsmith oli toiminut liike-elämässä ja hankkinut itselleen valtavan omaisuuden. Hän ei tullut rikkaaksi naimalla rikkaan miehen tyttären, kuten yleisesti luullaan, vaan hän loi omaisuutensa omalla työllään ja yrittämisellään. Goldsmithin en-

simmäinen vaimo oli kyllä varakkaan tinakeisarin tytär, mutta avioliitto toteutettiin vastoin isän tahtoa. Myöhemmin Goldsmith joutui tukemaan appeaan taloudellisesti.

James Goldsmith toimi liikemiehenä sekä Britanniassa, Ranskassa että Yhdysvalloissa. Hän omisti mm. kauppaketjuja ja elintarviketeollisuutta. Yhdysvalloissa hän toimi ennen muuta metsäteollisuuden piirissä.

Goldsmith tuli tunnetuksi nurkanvaltaajana. Nimenomaan Yhdysvalloissa hän osti huonosti hoidettujen pörssiyhtiöiden osakkeita, ja hankki niissä määräämisvallan itselleen. Sitten hän saneerasi yrityksiään, ja myi ne sopivana ajankohtana.

Nurkanvaltaajana Goldsmith toimi tavallisten osakkeenomistajien eduksi, mutta byrokraattisesti hoidettujen pörssiyhtiöiden johtomiehille hänen toimintansa oli vaaraksi. Kun Goldsmith kapitalismin lakeja hyödyntäen muutti vallitsevaa kulttuuria, hän joutui valtaa pitävien keskuudessa epäilyttävään maineeseen.

Värikäs ja monissa piireissä pahennusta herättävä oli myös Goldsmithin yksityiselämä. Hänen ensimmäinen vaimonsa kuoli nuorena. Sen jälkeen Goldsmithilla oli useita avo- tai aviopuolisoita – joskus samanaikaisestikin.

Liikemiehenä Goldsmithilla oli taito ostaa ja myydä juuri oikeaan aikaan. Kun hän aikoinaan luopui omistamistaan yrityksistä, hänelle jäi omaisuus, jonka suuruusluokaksi on arvioitu kymmenen miljardia Suomen markkaa.

Liiketoiminnan jätettyään Goldsmith ryhtyi poliitikoksi. Tässä hän seurasi isänsä jalanjälkiä, joka oli ennen ensimmäistä maailmansotaa Britannian parlamentin jäsen. Saksalaisen ja juutalaisen syntyperänsä vuoksi hän joutui kuitenkin luopumaan poliittisesta urastaan.

Goldsmith oli sekä Britannian että Ranskan kansalainen. Britanniassa hänet oli aateloitu. Euroopan parlamentissa hän edusti Ranskaa. Melko suuren osan ajastaan Goldsmith vietti Meksikossa, missä hän omisti valtavan maatilan.

Goldsmithin viimeiseksi poliittiseksi projektiksi jäi hänen yrityksensä saada Britannian viime parlamenttivaaleissa kannatusta uudelle "kansanäänestyspuolueelle", joka oli sitoutunut viemään kansanäänestykseen kaikki EU:n tulevat perussopimukset. Tässä Goldsmith epäonnistui, vaikka hän käytti tähän hankkeeseen lähes sata miljoonaa markkaa.

Pari vuotta sitten Goldsmith kuoli haimasyöpään.

Mutta monet Goldsmithin tärkeistä ajatuksista jäivät elämään. Sellaisia ovat mm. hänen näkemyksenä maailmanlaajuisen vapaakaupan ja kansainvälisen kapitalismin aiheuttamista ongelmista.

Nykyään samankaltaisia ajatuksia esittää toinen upporikas mies – paljon Goldsmithiakin varakkaampi – unkarilaissyntyinen George Soros.

Dosentiksi

Saatuani Goldsmithin kirjan käännetyksi tartuin toiseen projektiini, joka liittyi akateemiseen uraani.

Heti kun olin vuonna 1988 väitellyt valtiotieteen tohtoriksi, aloin suunnitella dosentin pätevyyden hankkimista ja dosentuurin hakemista. Muiden kiireiden vuoksi tämä ajatus ei aluksi johtanut mihinkään.

Keväällä 1995 minulla vihdoinkin oli aikaa.

Niinpä ryhdyin kokoamaan vuosikymmenten varrella kirjoittamiani kirjoja, artikkeleita ja esitelmiä. Kun ne eivät näyttäneet riittävän dosentuuriin, ryhdyin laatimaan tieteellistä artikkelia aiheesta "Suomen puolueettomuus uudessa Euroopassa". Tämä artikkeli alkoi työn edetessä laajentua, ja lopulta siitä tuli vuonna 1996 saman niminen kirja.

Puolueettomuus -kirja oli jatkoa väitöskirjalleni.

Nämä molemmat tieteelliset työni ovat liittyneet erottamatto-

malla tavalla toimintaani yhteiskunnallisissa luottamustehtävissä.

"Vanhassa Euroopassa", kylmän sodan aikakaudella, jouduin ulkoministerinä pohtimaan jatkuvasti Suomen ulkopolitiikan keskeisiä ongelmia. Erityisesti minua askarrutti se, miksi sekä Neuvostoliitossa että länsimaissa suhtauduttiin varauksellisesti tai jopa kielteisesti Suomen puolueettomuuteen. Minun oli vaikea ymmärtää tätä erityisesti sen vuoksi, että Urho Kekkosen johdolla kehitetty Suomen puolueettomuuspolitiikka oli kaiken järjen mukaan sopusoinnussa sekä länsimaiden että Neuvostoliiton etujen kanssa.

Väitöskirjatyössäni pyrin selvittämään, millaisen ajattelun kautta Suomi oli päätynyt silloiseen ulkopoliittiseen doktriiniinsa. Lisäksi pyrin selkiinnyttämään Suomen puolueettomuuspolitiikan määritelmää siten, että se voisi olla aikaisempaa paremmin muiden maiden hyväksyttävissä.

Kylmän sodan kauden päätyttyä jouduin ulkoministerinä mukaan prosessiin, jossa Suomi haki paikkaansa uudessa Euroopassa. Tuolloin kamppailtiin siitä, olisiko Suomen pyrittävä säilyttämään puolueettomuutensa vai tulisiko meidän pyrkiä liittoutumaan.

Minulle oli tässä tilanteessa suurta hyötyä siitä, että olin tehnyt lisensiaattityön ja väitöskirjan nimenomaan Suomen ulkopolitiikasta. Tämän ansiosta saatoin nähdä selvemmin kuin moni muu, miten siirtyminen uuteen Eurooppaan vaikuttaisi Suomen puolueettomuusasemaan ja -politiikkaan.

Reserviin vetäydyttyäni halusin myös tieteen keinoin selvittää, mitä tämän ulkopoliittisen suuntataistelun yhteydessä itse asiassa tapahtui. Oivalliseksi välineeksi tässä työssä osoittautuivat ne menetelmät, joita retoriikan tutkimuksen piirissä oli kehitelty.

Johtopäätös oli selkeä: uuteen Eurooppaan siirryttäessä alkoivat vahvat poliittiset voimat presidentti Mauno Koiviston johdolla määrätietoisesti pyrkiä siihen, että Suomi luopuisi puolueettomuudestaan ja liittoutuisi. Lähinnä Keskusta pyrki uusissakin oloissa pitämään kiinni puolueettomuuden turvallisuuspoliittises-

ta ytimestä, vaikka laaja-alaiseen puolueettomuuspolitiikkaan ei ollut enää mahdollisuutta eikä tarvettakaan.

Vuonna 1996, jolloin kirjani valmistui, elettiin vaihetta, jossa Suomi oli joutunut omituiseen välitilaan. Virallisessa kielenkäytössä oli luovuttu puolueettomuuden käsitteestä ja pyrkimyksenä oli edetä kohti liittoutumista, mutta tie oli sulkeutunut: EU:n kehitys kohti sotilaallista yhteistyötä oli pysähtynyt eikä Nato-jäsenyys ollut mahdollinen. Totesin kirjani johtopäätöksissä, että tarjolla oli edelleen paluu puolueettomuuden tielle.

Nyt kolme vuotta myöhemmin tilanne on edelleen samankaltainen.

Puolueettomuus -kirjani käsikirjoitus oli mukana siinä aineistossa, jonka perusteella professorit Vilho Harle ja Ralf Helenius antoivat lausunnon pätevyydestäni dosentin virkaan. He totesivat, että tieteelliset ansioni riittävät, ja vuoden 1996 alussa minut nimitettiin Lapin yliopiston kansainvälisten suhteiden dosentiksi. Jo samana keväänä pidin ensimmäiset luentoni kansainvälisestä yhteistyöstä pohjoisilla alueilla.

Dosentuuri johti myös muutokseen henkilökohtaisessa elämässäni.

Euroopan parlamentin jäsenenä työni painopiste oli ollut pohjoisessa: sieltä minuun eniten yhteyttä otettiin ja sieltä sain eniten erilaisia toimeksiantoja. Virka – vaikkakin "vain" dosentuuri – Lapin yliopistossa antoi aiheen hankkia asunnon Rovaniemeltä ja perustaa sinne uuden kodin. Toinen kotimme oli edelleen Tuusulassa. Lisäksi meillä oli asunto myös Keminmaalla ja Helsingissä. Valtakunnallinen työ vaati erikoisia asumisjärjestelyjä.

Paneurooppa

Jo kesällä 1995 tartuin kolmanteen kirjalliseen projektiin; se eteni siis rinta rinnan puolueettomuus -kirjani kanssa.

Tämä työ liittyi laajempaan kokonaisuuteen. Heti Euroopan parlamenttiin tultuani olin alkanut selvittää itselleni meneillään olevan yhdentymiskehityksen taustoja ja luonnetta. Pyrin pääsemään perille siitä, kuinka Euroopan unioni oli syntynyt, kuinka se oli kehittynyt nykyiseen muotoonsa ja mitkä olivat sen tulevan kehityksen vaihtoehdot. Hankin käsiini tähän aihepiiriin liittyvää kirjallisuutta ja muuta aineistoa.

Keväällä avustajakseni Brysselissä oli tullut saksalainen Thomas Krings. Hänen kirjahyllystään otin kesälukemiseksi kreivi Richard Coudenhove-Kalergin kirjoittaman kirjan "Weltmacht Europa" (Maailmanmahti Eurooppa).

Coudenhove-Kalergin kirja oli ilmestynyt vuonna 1971. Teoksen esipuheen oli kirjoittanut Franz-Josef Strauss.

Tässä teoksessaan Coudenhove-Kalergi esitti perusteluja sille, että Länsi-Euroopasta piti muodostaa Euroopan talousyhteisön ympärille rakentuva liittovaltio, uusi suurvalta, joka kykenisi itse puolustamaan itseään ja kohoamaan Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton veroiseksi maailmanmahdiksi.

Kirjan liitteenä oli puhe, jonka Coudenhove-Kalergi oli pitänyt ensimmäisessä kansainvälisessä Paneurooppa-kongressissa vuonna 1926. Siinä hän oli hahmotellut paneurooppalaista valtioliittoa ja torjunut ajatuksen eurooppalaisesta liittovaltiosta.

Kiinnostuin kovasti Richard Coudenhove-Kalergin ajatuksista. Ennen muuta halusin tietää, kuinka paneurooppalaisen valtioliiton kannattajasta oli tullut pien-eurooppalaisen liittovaltion kannattaja.

Ryhdyin hankkimaan käsiini muita Richard Coudenhove-Kalergin kirjoittamia kirjoja. Niiden avulla perehdyin Paneurooppa-liikkeen vaiheisiin ja eurooppalaisen yhdentymiskehityksen vanhempaan historiaan. Niiden kautta sain tutustua myös Coudenhove-Kalergin mielenkiintoisiin filosofisiin ajatuksiin.

Havaitsin, että Richard Coudenhove-Kalergin filosofia ja hänen

yhteiskunnalliset ajatuksensa ovat lähellä omaa ajatteluani.

Paneurooppalainen näkökulma oli juuri se, mitä Euroopan yhdentymiseen välttämättä tarvittiin. Siitä olin jo pitkään puhunut ja kirjoittanut.

Coudenhove-Kalergin filosofia oli lähellä sitä, mihin olin itse 1970-luvun alkupuolella päätynyt. Hänen uusidealisminsa oli samankaltainen kuin alkiolainen ihmisyysaate.

Innostuin Coudenhove-Kalergin ajatuksista siinä määrin, että kirjoitin niistä kirjan. Alustava käsikirjoitus oli valmiina jo vuoden 1995 lopulla.

Innostukseni oli ollut vähän liiallistakin: sain käsikirjoitukseeni ankaria kommentteja, joissa Coudenhove-Kalergin merkitystä asetettiin realistisiin mittoihin.

Pyrin siihen, että saisin kirjani julkaistuksi ulkomailla, lähinnä Saksassa tai Itävallassa. Kun tämä ei ottanut onnistuakseen, julkaisin kirjan vuoden 1997 lopulla suomeksi nimellä "Paneurooppa ja uusidealismi".

Kreivi Richard Coudenhove-Kalergilla oli hyvin kansainvälinen tausta. Hänen kaksoisnimensä tulee siitä, että hänen isoisänsä oli hollantilainen Coudenhove ja isoäitinsä kreikkalainen Kalergis.

Kreivi syntyi vuonna 1894 Japanissa, missä hänen isänsä toimi Itävalta-Unkaria edustavana diplomaattina. Hänen äitinsä oli japanilainen.

Vuonna 1922 ilmestyi Richard Coudenhove-Kalergin kirjoittamia artikkeleita, joissa hän hahmotteli paneurooppalaista yhteistyötä. Vuonna 1923 ilmestyi hänen kirjoittamansa kirja "Paneurooppa". Tästä lähti liikkeelle Paneurooppa-liike. Ensimmäinen kansainvälinen Paneurooppa -kongressi järjestettiin vuonna 1926.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen oli otolliset olosuhteet paneurooppalaisen yhteistyön rakentamiselle, sillä sodan tyrskyissä olivat monikansalliset monarkiat hajonneet ja oli syntynyt suuri joukko itsenäisiä kansallisvaltioita.

Paneurooppa-liike ryhtyi nimensä mukaisesti (paneurooppa = koko Eurooppa) rakentamaan yhteistyötä kaikkien demokraattisten eurooppalaisten valtioiden välille. Alkuvaiheessa katsottiin, että mukaan voisivat tulla kaikki maantieteelliseen Eurooppaan kuuluvat maat Britanniaa, Turkkia ja Venäjää lukuun ottamatta.

Britannian ei katsottu kuuluvan Eurooppaan sen vuoksi, että sillä oli laajat merentakaiset siirtomaat, ja sen intressit olivat siten pääasiassa Euroopan ulkopuolella.

Turkki katsottiin aasialaiseksi maaksi, jolla oli vain siirtokunta Euroopassa – aivan kuten Britannialla: Gibraltar.

Venäjä puolestaan oli sosialismiin siirtyessään luopunut demokratiasta.

Coudenhove-Kalergi kirjoitti kuitenkin, että joskus tulevaisuudessa nämäkin maat saattaisivat tulla mukaan paneurooppalaiseen yhteistyöhön.

Paneurooppa-liike asetti itselleen kaksi keskeistä tehtävää. Yhtäältä pyrkimyksenä oli kohottaa Euroopan asemaa maailmanlaajuisesti, ja toisaalta estää uuden sodan syttyminen. Päämäärät olivat siis aivan samat kuin ne, joihin on toisen maailmansodan jälkeen pyritty.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Euroopan asema oli heikko. Kansainliitosta ei tullut maailmanlaajuista järjestöä, kun Neuvostoliitto ja Yhdysvallat jäivät sen ulkopuolelle. Eurooppalaiset kokivat, että Kansainliitto oli foorumi, joka antoi ulkopuolisille maille mahdollisuuden puuttua Euroopan asioihin.

Coudenhove-Kalergin ajatus oli, että demokraattisen Euroopan järjestäytyminen Paneuroopaksi avaisi tien Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain liittymiselle Kansainliittoon, jolloin siitä olisi tullut universaalinen järjestö. Uusi Kansainliitto olisi koostunut suuralueista, joista Paneurooppa olisi ollut yksi.

Uuden sodan estämiseksi tuli saada aikaan sovintopolitiikka ja läheinen yhteistyö Ranskan ja Saksan välille. 1920-luvun lopulla

näissä pyrkimyksissä Kansainliiton puitteissa edistyttiin.

Ranskassa oli tuolloin ulkoministerinä Aristide Briand ja Saksassa Gustav Stresemann, molemmat Paneurooppa-aatteen kannattajia. Nämä pyrkimykset kuitenkin raukesivat tyhjiin, kun kansallissosialistit nousivat valtaan Saksassa ja kun Briand menetti asemansa Ranskassa.

Kun nykyinen Euroopan yhdentyminen toisen maailmansodan jälkeen käynnistyi, oli Paneurooppa-liikkeellä siinä keskeinen merkitys. Esimerkiksi Winston Churchill oli 1930-luvulla ollut yhteyksissä Paneurooppa-liikkeeseen. Coudenhove-Kalergi vaikutti taustalla Churchillin kuuluisaan Zürichin puheeseensa, jossa hän ehdotti pitkälle menevää eurooppalaista yhdentymistä.

Nyt, uudessa Euroopassa, todellinen paneurooppalainen yhteistyö on mahdollista.

Jo 1930-luvulla Coudenhove-Kalergi katsoi Turkin olevan eurooppalainen maa, kun siellä oli Kemal Atatürkin johdolla suoritettu länsimaisia uudistuksia. Britannia on joutunut luopumaan siirtomaistaan, ja se on nyt yksi EU:n "vanhoista jäsenmaista". Ja Venäjä on sosialismin luhistuttua astunut demokratian ja markkinatalouden tielle.

Paneurooppalainen näkökulma on tärkeää pitää mielessä ennen muuta sen vuoksi, että EU:n piirissä on paljon ahdasta pieneurooppalaista ajattelua. Usein kysytään esimerkiksi, kuuluuko Venäjä Eurooppaan.

Nyt kun EU on käynnistänyt mittavan laajenemisen itään päin, on tärkeää tarkastella Eurooppaa kokonaisuudessaan. Itälaajennus johtaa lopulta paneurooppalaisiin mittoihin: ajan oloon kaikki itäisen Euroopan maat tulevat täyttämään ne jäsenyyden ehdot, joiden perusteella yhdentoista maan jäsenyys on jo periaatteessa hyväksytty; kaikki etenevät kohti demokratiaa ja markkinataloutta.

Toiseen maailmansotaan saakka Richard Coudenhove-Kalergi

näyttää olleen paneurooppalaisen valtioliiton kannattaja. Sodan aikana hänen ajattelutapansa muuttui, ja hän asetti tavoitteeksi eurooppalaisen liittovaltion luomisen.

Sotien jälkeisten vuosikymmenten mittaan Coudenhove-Kalergin ajattelutapa kehittyi edelleen. Läheinen yhteistyö Ranskan presidentin Charles de Gaullen kanssa loitonsi 1950-luvun lopulta lähtien häntä ja koko Paneurooppa-liikettä liittovaltioajattelusta. Noista ajoista alkaen Coudenhove-Kalergi esitti liittovaltion kaukotavoitteena, jota kohden oli edettävä valtioliiton kautta.

1960-luvulla Paneurooppa-liike keskittyi erityisesti toimimaan Jaltan rauhansopimusta vastaan. Sen tavoitteena oli vapauttaa itäinen Keski-Eurooppa Neuvostoliiton ylivallasta. Ajatuksena oli, että Yhdysvallat ja Neuvostoliitto vetäisivät samanaikaisesti joukkonsa pois "Euroopasta" eli siitä Paneuroopasta, joka oli muodostettavissa ilman Neuvostoliittoa.

Tässä yhteydessä Coudenhove-Kalergi palasi nuoruutensa filosofiaan ja etsi Euroopalle sielua ja omaa identiteettiä: Euroopan tuli löytää kolmas tie, joka ei olisi bolshevistinen eikä plutokraattinen, rahan valtaan perustuva.

Coudenhove-Kalergin esikuvana ei ollut amerikkalainen keskittynyt liittovaltio, vaan hän pyrki kohti Sveitsin mallin mukaista järjestelmää.

Seuraavalle vuosikymmenelle tultaessa tapahtui käänne. Pelko Neuvostoliiton ja sosialismin ylivallasta oli saanut yliotteen Coudenhove-Kalergin ajattelussa: hänestä tuli pien-eurooppalaisen liittovaltion kannattaja; Länsi-Euroopasta tuli tehdä suurvalta ja maailmanmahti.

Paneurooppa-liike on edelleen olemassa. Kun Richard Coudenhove-Kalergi vuonna 1972 kuoli, hänen seuraajakseen kansainvälisen Paneurooppa-unionin johtoon valittiin Otto von Habsburg.

Euroopan parlamenttiin perustettiin pari vuotta sitten Paneurooppa-ryhmä, jonka puheenjohtajaksi tuli Belgian entinen pää- ja

ulkoministeri Leo Tindemans – mies joka oli pääministerinä allekirjoittamassa ETYK:in päätösasiakirjaa vuonna 1975 ja joka sittemmin ulkoministerinä oli jonkin aikaa minunkin virkaveljeni.

Sekä Paneurooppa-unionin että parlamentin Paneurooppa-ryhmän linja on enemmänkin pien- kuin paneurooppalainen. Tässä suhteessa ne ovat jääneet kylmän sodan aikakauteen.

Luonto ja tähtitaivas

Vaikka Richard Coudenhove-Kalergi on tullut tunnetuksi ennen muuta toiminnastaan kansainvälisen politiikan piirissä, hän oli koulutukseltaan filosofi.

Richard Coudenhove-Kalergi valmistui filosofian tohtoriksi Wienin yliopistosta vuonna 1917. Hänen väitöskirjansa käsitteli etiikkaa.

Ensimmäisen maailmansodan aikana Coudenhove-Kalergi kirjoitti teoksen "Hyperethik" (Hyperetiikka). Vuonna 1921 se julkaistiin yhdessä hänen väitöskirjansa kanssa nimellä "Ethik und Hyperethik" (Etiikka ja hyperetiikka). Kahta vuotta myöhemmin ilmestyi teos "Krise der Weltanschauung" (Maailmankatsomuksen kriisi), jossa hän esitti aikaisempien teostensa ajatukset kansanomaisemmassa muodossa.

Maailmankatsomuksen kriisillä Richard Coudenhove-Kalergi tarkoitti sitä, että eurooppalaiset ja yleensäkin länsimaiset ihmiset olivat kadottaneet elämänsä eettisen ja moraalisen perustan, kun kristinusko oli menettänyt asemansa kaiken kattavana henkisenä ja hengellisenä auktoriteettina. Niinpä Coudenhove-Kalergi pyrki löytämään Euroopalle uutta henkistä perustaa.

Filosofiassaan Coudenhove-Kalergi pyrki yhdistämään toisiinsa etiikan (siveysopin) ja estetiikan (opin kauneudesta). Hänen pe-

rushavaintonsa oli, että kauneus on maailmankaikkeuden johtava periaate (Weltprinzip): kaikki oli kauniisti järjestetty mikrokosmoksesta linnunratajärjestelmiin saakka.

Coudenhove-Kalergin mukaan tämä sama kauneuden periaate vaikutti myös ihmisten sisällä: jokaisella ihmisellä oli myötäsyntyinen tarve pyrkiä kohti sisäistä kauneutta. Tästä syntyi perusta uudelle etiikalle, joka oli korkeammalla kuin tavanomainen; siksi hän kutsui sitä hyperetiikaksi.

Coudenhove-Kalergin harmonis-dynaaminen maailmankuva loi perustan myös hänen poliittisille ajatuksilleen. Niinpä hän myös kansainvälistä yhteistyötä kehittäessään tavoitteli kauniita yhteistyön rakenteita.

Vuonna 1931 Richard Coudenhove-Kalergi kirjoitti kirjan "Los vom Materialismus" (Irti materialismista), jossa hän käytti filosofiastaan nimeä "uusidealismi". Tässä teoksessa hän kirjoitti siitä, että materialismi oli rikkonut sen kompassin, kristinuskon, jonka avulla ihmiset olivat aikaisemmin suunnistaneet. Nyt oli palattava luontoon ja opittava taas lukemaan tähtitaivasta; oli opittava suunnistamaan Pohjantähden avulla.

Olen ollut hieman yllättynyt siitä, että muut eivät ole olleet kovin ihastuneita Richard Coudenhove-Kalergin filosofiaan.

Olen antanut kirjani myös muutamien ammattifilosofien käsiin, mutta en ole havainnut heidän sen sisältöön tarttuneen.

Luetin aikoinaan käsikirjoitukseni professori Reijo Wileniuksella, joka piti Coudenhove-Kalergin ajatuksia hyvin mielenkiintoisina.

Minuun Coudenhove-Kalergin uusidealismi vaikutti voimakkaasti ennen muuta siksi, että se vastasi hyvin pitkälle sitä ihmiskäsitystä ja maailmankuvaa, jonka olin aikaisemmin omaksunut. Hänen filosofiastaan sain aineksia, jotka kehittivät edelleen käsityksiäni ihmisestä ja maailmasta.

"Reserviläisvuosinani" – ollessani sivussa kotimaan politiikasta

– olen pyrkinyt muutoinkin täydentämään ja täsmentämään omaa maailmankuvaani.

Jo nuoruusvuosistani lähtien olen pohtinut perimmäisiä kysymyksiä. Miten maailmankaikkeus on syntynyt? Mikä on elämän tarkoitus? Mihin ihmiskunta on menossa?

Tähän pohdiskeluun on liittynyt mielenkiintoni filosofiaa, tähtitiedettä, fysiikkaa ja biologiaa kohtaan. Kaikilla näillä aloilla olen tietysti vain mitätön maallikko.

Vuonna 1986 kirjoitin maailmankatsomuksellisen artikkelin "Heräävä maa" -nimisessä kirjasarjassa julkaistuun teokseen.

Kertasin artikkelissani tiiviisti sen, mitä luonnontiede oli maailmankaikkeudesta ja ihmisestä siihen mennessä esittänyt. Kirjoitin siitä, että Luojalla näyttää olleen kaikelle oma tarkoituksensa, niin myös ihmiselle.

Hahmottelin artikkelissani ajatusta, jonka mukaan ihmiskunnan tehtävänä olisi viedä eteenpäin henkistä ja yhteiskunnallista evoluutiota:

> "Ihmiskunnan suuri tehtävä on pyrkiä sekä tieteessä että taiteessa kohti täydellisyyttä. Arvokkainta on uraauurtava työ, joka vie ihmisen ja inhimillisen kulttuurin evoluutiota eteenpäin. Tätä tietä tietomme ja tietoisuutemme laajenevat. Joskus tulevaisuudessa jotkut suurista arvoituksistamme saavat lisävalaisua ja ratkeavat. Joskus ihminen ehkä tajuaa sen laajan kokonaisuuden, jonka osa hän on. Joskus ehkä ymmärrämme, miksi olemme olemassa ja miksi meidän on toimittava juuri näin. Nyt näin on tehtävä siksi, että se tuntuu Tarkoituksen mukaiselta. Järkemme ja vaistomme sen sanovat."

Tämänkin hengentuotteeni lähetin parille filosofille.

Olin yllättynyt siitä, että Reijo Wilenius muisti tämän artikkelin, kun keskustelin hänen kanssaan Richard Coudenhove-Kalergin ajatuksista.

Viime vuosina olen havainnut, kuinka hyödyllinen tiedon levittämisen väline televisio voi parhaimmillaan olla.

Seurasin hyvin tarkkaan hollantilaisen toimittajan tekemän moniosaisen ohjelmasarjan "Huima sattuma". Hän haastatteli maailman johtavia tiedemiehiä. Ohjelmasarja päättyi haastateltujen asiantuntijoiden studiokeskusteluun.

Minun huomioni kiintyi tässä ohjelmasarjassa erityisesti Rupert Sheldrakeen, brittiin, joka on tutkinut luontoa ja varsinkin eläinten käyttäytymistä.

Sheldrake väitti tutkimustensa perusteella, että luonnonlait eivät ole pysyviä, vaan että ne muuttuvat. Tällä hän tietysti tarkoitti sitä, että meidän käsityksemme luonnosta ja luonnon laeista muuttuvat, kunhan tiedämme niistä enemmän.

Sheldrake oli tutkinut muun muassa lintuja ja todennut, että niiden "maailmassa" vaikuttaa voimia, joita luonnontiede ei pysty selittämään. Yksi selittämätön asia oli, kuinka kirjekyyhkyt kykenivät löytämään kotilakkaansa, vaikka niiden aistit sokaistiin ja vaikka lakan paikkaa siirrettiin. Toinen selittämätön asia oli informaation välittyminen lintujen välillä.

Ostrobotnialla järjestetyssä 50-vuotisjuhlassani puhuin Sheldraken ajatuksista – tämän saattavat jotkut mukana olleet muistaa.

Toinen mielenkiintoinen televisiosarja esitteli äskettäin viimeaikaista kehitystä fysiikan piirissä. Se perustui lähinnä maailmankuulun fyysikon Stephen Hawkingin asiantuntemukseen.

Tässä ohjelmasarjassa tuli havainnollisesti esille television tehokkuus. Olen lukenut Hawkingin ajatuksista, mutta ne ovat maallikolle kovin vaikeaselkoisia. Fysiikan ilmiöiden visualisointi auttoi ymmärtämään niitä paljon paremmin.

Vaikka uskon käsittäneeni oleellisia osia siitä, mitä fyysikot tutkivat ja mitä he ovat saaneet aikaan, en oikein jaksa ymmärtää eräitä heidän perustavanlaatuisia lähtökohtiaan.

Fyysikot käyttävät paljon aikaa ja voimia sen selvittämiseen,

kuinka vanha meidän maailmankaikkeutemme on. Miksi? Eikö maailmankaikkeus ole ollut aina olemassa? Nykyään lähes kaikki näyttävät uskovan siihen, että miljardeja vuosia sitten oli alkuräjähdys, josta kaikki sai alkunsa. Kysymys kuuluu: "Mitä oli sitä ennen?".

Toinen fyysikkojen mielenkiinnon kohde ovat avaruuden mittasuhteet. Tähtitieteen havaintomenetelmien kehittyessä löydetään yhä kauempana olevia galakseja. Maallikkona ajattelen, että tietysti niin on. Avaruus on ääretön. Jos jossakin on raja, on sen takanakin jotakin.

Ajan ja avaruuden äärettömyys ovat kaikille meille vaikeasti ymmärrettäviä asioita, mutta ainakin fyysikoiden tulisi kai ottaa nämä tosiasiat työnsä lähtökohdaksi.

Ihmettelen usein myös sitä, että luonnontieteilijöiden maailmankuva on niin materialistinen: he uskovat vain sen maailman olemassaoloon, joka on aineellinen tai joka on muutoin tiedossa olevin fysiikan menetelmin ja välinein mitattavissa.

Jo Albert Einsteinista lähtien olemme tienneet, että aine ja energia ovat yhtä. Fuusiossa ja fissiossa vapautuu valtavia määriä energiaa. Hawking taisi jossakin televisiokommentissaan viitata siihen mahdollisuuteen, että alussa oli ehkä vain valtava määrä energiaa – että energia muuttui aineeksi, kun maailmankaikkeus "syntyi".

Kvanttifysiikassa tutkitaan niitä hiukkasia, joista atomit muodostuvat. Tieto-Finlandian äskettäin saanut Kari Enqvist on kirjoittanut ja puhunut siitä, etteivät kaikkein pienimmät alkeishiukkaset olekaan ehkä hiukkasia vaan "tuhruja".

Ainakin joissakin atomin osissa on todettu olevan energiaa. Siksi fysiikan hienouksista tietämätön maallikko voi kysyä, ovatko nämä "tuhrut" loppujen lopuksi vain energian "tihentymiä". Voisivatko aine ja energia olla tässäkin mielessä yhtä?

Sitäkin ihmettelen usein, että tiedemiehet pyrkivät kiistämään niin sanottujen yliluonnollisten ilmiöiden olemassaolon.

Ihmisillä on aitoja kokemuksia henkisten voimien olemassaolos-

ta. Telepaattisia ilmiöitä ei ole kyetty ainakaan kokonaan kiistämään. Sheldraken tutkimukset osoittavat, että luonnossa on ilmiöitä, joita nykyinen luonnontiede ei pysty selittämään. Suuri arvoitus on elämä itse: onko senkin syntymisessä ja loppumisessa mukana jokin "voima", jota emme vielä tunne emmekä ymmärrä.

Eikö ole aivan luonnollista, että on olemassa todellisuus, jota emme ole vielä puutteellisilla aisteillamme ja ymmärryksellämme tavoittaneet? Se, mitä kutsumme "yliluonnolliseksi", on tietysti suurelta ja varmasti suurimmaltakin osaltaan huuhaata, mutta on myös sellaisia "voimia", jotka oikeasti ovat olemassa, mutta joita nykyinen luonnontiede ei vain pysty havaitsemaan eikä mittaamaan.

Omalta osaltani olen varma, että luonnonlait todellakin tulevat muuttumaan – että ne tulevat täydentymään ja täsmentymään.

Tämä avaa huikeita näköaloja tulevaisuuteen. Materialismin ylivalta voi murtua vasta sitten, kun tajutaan, että on olemassa myös "henkinen todellisuus", joka vaikuttaa luonnossa ja ihmisissä aivan yhtä lailla kuin tiedossamme oleva aineellinen todellisuus.

Fysiikkaa käsittelevässä televisiosarjassa oli muuten yksi osio, joka toi heti mieleeni Richard Coudenhove-Kalergin.

Joku mukana olleista tutkijoista pyrki löytämään selityksen maailmankaikkeuden kehitykseen vertaamalla maapallon elävää luontoa makrokosmoksen ilmiöihin. Hän oli havainnut, että avaruudessa näytti toimivan samankaltainen itseorganisoitumisen "laki", joka on ominainen elävälle luonnolle. Hän puhui siitä, kuinka kauniisti molemmat ovat rakentuneet.

Tämä tukija oli löytänyt sen kauneuden prinsiipin, jonka Coudenhove-Kalergi määritteli maailmakaikkeutta hallitsevaksi periaatteeksi ja joka vaikuttaa kaikkialla mikrokosmoksesta linnunratajärjestelmiin saakka.

Coudenhove-Kalergin mielestä se ulottui myös ihmisen sisimpään, meidän henkeemme ja sieluumme.

Politiikan "korkeakoulut"

Coudenhove-Kalergin filosofia palautti minut nuoruuteni aatemaailman pariin. Se kehitti minussa sitä vallankumouksellista henkeä, joka johti osaltaan vuoden 1998, elämäni hullun vuoden, tapahtumiin.

Samoihin aikoihin kun Coudenhove-Kalergin filosofia radikalisoi omaa aatteellista ajatteluani, ilmestyi nuorten keskustavaikuttajien kirjoittama kokoomateos "Hyvästi 60-luku". Se tuotti minulle syvän pettymyksen.

Nuoret kirjoittajat olivat etääntyneet kovin kauas aatteellisen keskustapolitiikan juurilta – kirja oli hengeltään jopa osittain materialistinen.

Kirjoittajien tulkinta 1960-luvun politiikasta ja sen "poliittisesta perinnöstä" oli pahasti pielessä: me nuorten kritisoimat keskiikään ehtineet keskustapoliitikot olimme nimenomaan asettuneet oppositioon sitä vastaan.

Teos osoitti myös sen, kuinka pinnallista oli nuorten eurooppapoliittinen ajattelu. Muun muassa rahaliittoa kannatettiin siinä köykäisin perustein.

Mieleni teki laatia tästä kirjasta murhaava arvostelukirjoitus, mutta lopulta luovuin tästä ajatuksesta. Mitäpä hyötyä tällaisesta yksittäisestä lehtiartikkelista olisi ollut.

Sen sijaan päätin ryhtyä toteuttamaan koulutusprojektia, jolla voitaisiin kohottaa nuorten aatteellista tietoisuutta ja yhteiskunnallista tietämystä. Pääpaino oli historiassa, filosofiassa, kansainvälisyyskasvatuksessa ja Eurooppa-koulutuksessa. Projektin nimeksi tuli "Politiikan korkeakoulu".

"Korkeakouluun" tuli yli seitsemänkymmentä hakijaa, joista mukaan voitiin ottaa 35.

Nuoret olivat koolla kuutena viikonloppuna. Yhtenä näistä viikonlopuista kokoonnuimme Brysselissä ja toisena Strasbourgissa.

Luennoitsijat olivat huipputasoa.

Politiikan korkeakoulu käynnistyi keväällä 1996 ja se päättyi keväällä 1998.

Tähän aikaväliin sijoittui myös minun "jatkosotani" – toinen taisteluni Suomen itsenäisyyden puolesta.

Sana "jatkosota" liittyy kielenkäyttöön, johon päädyin helmikuussa 1998 järjestetyn Keskusta-akatemian yhteydessä.

Yhtenä akatemian alustajana oli Euroopan tuottaja- ja osuustoimintajärjestön COPA:n pääsihteeri Risto Volanen.

Käydyssä keskustelussa kerroin tapaamisesta, joka minulla oli ollut Volasen kanssa muutamaa viikkoa aikaisemmin ja jossa olimme vertailleet omaa suhdettamme Euroopan yhdentymiseen.

Risto oli aikoinaan EU-jäsenyyttä vastustaessaan oman itsenäisyystaistelunsa käynyt ja sen hävittyään tyytynyt siihen mitä tuleman piti.

Oma suhtautumiseni oli toinen: taistelu EU-jäsenyydestä oli ollut minulle vasta "talvisota", sen jälkeen oli alkanut toinen itsenäisyystaistelu, "jatkosota", eli kamppailu Suomen liittymisestä rahaliitto Emuun. Sen päätyttyä oli alkanut itsenäisyystaistelun uusi vaihe, jossa ratkeaisi se, millaiseen liittovaltioon Suomi joutuisi.

Käydyn keskustelun jälkeen Ilkka-lehden päätoimittaja ja aatehistorian dosentti Kari Hokkanen kysyi minulta, muistanko, mitä oli seurannut jatkosodan jälkeen. Ennen kuin ehdin vastata hän sanoi: "vaaran vuodet".

Tuosta keskustelusta lähtien olen usein käyttänyt tätä kolmiosaista vertausta. Kieltämättä se on raflaava ja provosoiva, mutta vissillä tavalla se puolustaa paikkaansa.

"Jatkosodan" merkeissä käynnistyi myös toinen politiikan "korkeakoulu", koulutusprojektini "Eurooppalainen Suomi 2000".

Keskustelu Suomen jäsenyydestä rahaliitossa alkoi käynnistyä vuodenvaihteessa 1996/97. Silloin oli käynyt selväksi, että rahaliitto toteutuu Maastrichtin sopimuksen mukaisena.

Keskusta oli päättänyt vuoden 1996 Kouvolan puoluekokouksessaan, että puolueen kannasta Suomen Emu-jäsenyyteen päättää puoluekokous, tarvittaessa ylimääräinen.

Vuoden 1997 alusta alkaen käytiin keskustelua siitä, milloin ylimääräinen puoluekokous järjestettäisiin. Tämä keskustelu liittyi olennaisella tavalla itse asiaan. Jos Keskusta mielisi toden teolla vastustaa Suomen Emu-jäsenyyttä, asiasta piti päättää mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Päätöksen lykkääminen merkitsisi sitä, että puolue antaisi "Emu-junan" mennä menojaan.

Aikataulukeskustelussa tuli esille ero suhtautumisessa Suomen Emu-jäsenyyteen.

Ne jotka olivat kannattaneet Suomen liittymistä unioniin ja jotka olivat tässä yhteydessä hyväksyneet Maastrichtin sopimuksen, olivat jo periaatteessa siunanneet myös Suomen jäsenyyden rahaliitossa. Heille kysymys oli enää vain siitä, olisiko ajankohta taloudellisessa mielessä sopiva. Poliittisin perustein he eivät voineet Suomen Emu-jäsenyyttä vastustaa.

Kun ylimääräinen puoluekokous syyskuun lopulla lopulta järjestettiin, Suomen Emu-jäsenyys oli käytännössä jo ratkaistu.

Siksi käynnistinkin jo syyskesällä keskustelun siitä, että Emusta voitaisiin ja siitä tulisi kevään 1999 eduskuntavaalien jälkeen erota, jos meidät siihen eduskunnan yksinkertaisella enemmistöllä ja ilman kansanäänestystä vietäisiin. Totesin tämän olevan mahdollista niin kauan kun Suomen markka on vielä käytössä eli vuoden 2002 alkupuolelle saakka. Tämän päätöksen tekemiseen tarvittaisiin vain eduskunnan yksinkertainen enemmistö.

Puoluekokouksessa en tällaista ehdotusta tehnyt, sillä tällainen kannanotto olisi voitu ennenaikaisena helposti torjua: ei ollut aika päättää eroamisesta, kun ei ole vielä edes liitytty. Niinpä puoluekokouksessa tehtiin juuri sellainen päätös, jota olin vuoden alusta alkaen esittänyt: ei ainakaan ensimmäisten joukossa. Päätöksen sanamuotoon ja sen perusteluihin en ollut tyytyväinen; ne noudat-

telivat Emu-jäsenyyttä myötäilleiden näkemyksiä.

Puoluekokouksen jälkeen päätin käynnistää uuden koulutusohjelman, "Eurooppalainen Suomi 2000". Ajatukseni oli, että tämä projekti valmentaisi puolueen keskeistä järjestöväkeä tekemään päätöstä siitä, että Emusta pyrittäisiin aikanaan eroamaan.

Koulutustilaisuudet alkoivat joulukuussa 1997 ja ne päättyivät maaliskuussa 1998.

Kesken kaiken suunnitelmani kuitenkin muuttuivat.

Heti itsenäisyyspäivän jälkeen julkaistiin Vasemmistoliiton jäsenäänestyksen tulokset, joiden mukaan enemmistö hyväksyi Suomen Emu-jäsenyyden. Tämä tulos sinetöi Suomen liittymisen ja myös sen, ettei uudessa eduskunnassa voisi olla enemmistöä, joka purkaisi tehdyn Emu-päätöksen.

Tämän vuoksi jouduin vuodenvaihteen tienoilla aivan uuden tilanteen eteen: kun rahaliitto syntyy ja kun Suomi on siinä mukana, joudumme osaksi liittovaltioksi kehittyvää unionia. Ryhdyin pohtimaan, millaiseksi Suomen asema tässä liittovaltio-EU:ssa muodostuisi.

Ajatustyöni tuotti tulosta: itsenäisyystaistelun viimeinen puolustuslinja on toimiminen sen puolesta, että EU-liittovaltio olisi mahdollisimman hajautettu ja että sen jäsenmailla olisi mahdollisimman laaja itsenäisyys. Kehitys kohti keskittynyttä amerikkalaismallista liittovaltiota oli torjuttava.

Tässä oli vuoden 1998 puolella järjestettyjen koulutustapahtumien viesti. Väki kuunteli tarkkaan perusteluni ja hyväksyi järkeilyni.

Vuosien 1996–98 aikana toteuttamissani koulutusprojekteissa luennoin myös aatteen merkityksestä politiikassa: puhuin elämän ja politiikan arvoista kaiken yhteiskunnallisen toiminnan perustana.

Aatteelliseen näkemykseen perustuivat myös luentoni Euroopan yhdentymisestä.

Koulutusprojektit onnistuivat hyvin. Ne rohkaisivat jatkamaan.

Nyt oli kuitenkin pyrittävä löytämään toimintamuotoja, jotka vaikuttaisivat laajemmin ja pitemmälle kuin yksittäiset koulutustilaisuudet tai muutaman koulutustilaisuuden sarjat.

Näistä lähtökohdista käsin ryhdyin toteuttamaan kahta hyvin erilaista hanketta, joille molemmille annoin saman Richard Coudenhove-Kalergilta "saamani" nimen: Pohjantähti.

Vuoden 1998 alussa alkoi ilmestyä Pohjantähti-lehti. Se oli jatkoa sekä "Politiikan korkeakoululle" että "Eurooppalainen Suomi 2000" -koulutusohjelmalle. Pohjantähden ensimmäinen numero sisälsi kaksi omaa laajaa artikkeliani, joissa oli kiteytettynä molempien koulutusohjelmien keskeinen anti: toinen niistä käsitteli aatetta ja politiikkaa, toinen Euroopan yhdentymistä.

Kirjoittamisesta on tullut minulle elämäntapa.

Jo vuosikymmenten ajan olen kirjoittanut sanomalehtiin kolumneja. Viime vuosina niitä on ilmestynyt viikottain. Lisäksi olen kirjoittanut koko joukon puheita ja laajempia lehtiartikkeleita.

Kirjoja olen kirjoittanut jo alun toistakymmentä. Nämä teokset ovat usein liittyneet tilanteisiin, joissa minun on ollut tärkeää käsitellä asioita laajemmin kuin mihin lehtikirjoitukset antavat mahdollisuuden.

Nyt kun tapahtumien tempo on nopeutunut, on kirja-ase tavallaan vanhentunut.

Muutaman vuoden sisällä on koettu usein sellaisia käänteitä, joihin liittyen kirjan kirjoittaminen olisi ollut tarpeen, mutta joissa niiden julkaiseminen on osoittautunut vaikeaksi tai jopa mahdottomaksi. Kunnollisen kirjan kirjoittaminen vaatii tuotteliaaltakin kirjoittajalta melkoisesti aikaa. Kustantajien suunnitelmiin tällaiset pikaprojektit eivät hyvin sovellu.

Niinpä kolumnien ja kirjojen lisäksi tarvitaan nykyään kolmas

yhteydenpidon väline: aikakausijulkaisu. Sellaiseen voi kirjoittaa suhteellisen laajojakin artikkeleita. Sellainen ilmestyy tapahtumia ajatellen varsin sopivaan tahtiin, muutaman kerran vuodessa.

Voisin ehkä saada omia artikkeleitani julkaistuiksi myös olemassa olevissa aikakausikirjoissa, sellaisissa kuin Ulkopolitiikka-lehti tai Kanava. Niiden suhteen on kuitenkin se ongelma, että juttu tulee laatia lehden luonnetta silmällä pitäen, mikä rajoittaa kirjoittamisen vapautta. Toisaalta on tietysti rajansa silläkin, kuinka usein tällaiset julkaisut yhden kirjoittajan artikkeleita suostuvat julkaisemaan.

Niinpä päätin perustaa oman lehden, Pohjantähden. Lehti ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Se pyritään rahoittamaan tilausmaksuilla. Lehden toimitussihteereinä toimivat yhteiskuntatieteiden maisterit Ossi Martikainen ja Petri Neittaanmäki.

Pohjantähden markkinointi käynnistyi "Eurooppalainen Suomi 2000" -projektin yhteydessä. Ensimmäisenä vuonna tilaajia oli noin 500.

Pohjantähti-lehdellä on aatteellinen linja. Se pyrkii virittelemään keskustelua elämän ja politiikan arvoista. Se toimii hengen ja ihmisyyden puolesta aineen ylivaltaa vastaan.

Tämä aatteellinen linja on luonteeltaan yleinen, mutta lehti on toki hengeltään selvästi keskustalainen. Tämä ei kuitenkaan mitenkään rajoita lehdessä julkaistavaa aineistoa eikä sen palstoilla käytävää keskustelua.

Pohjantähden Eurooppa-politiikassa on isänmaallinen lähtökohta: puolustamme Suomen itsenäisyyttä.

Mielestämme Suomen liittyminen Euroopan unioniin oli virhe – ei vain omalta kannaltamme, vaan koko Pohjolan ja koko Euroopan etua ajatellen. Meillä oli parempi vaihtoehto: Euroopan talousalue ja Pohjolan yhteisö.

Virheenä – sekä taloudellisin että poliittisin perustein – pidimme myös Suomen liittymistä rahaliitto Emuun. Suomelle olisi ollut vii-

saampaa jäädä yhdessä muiden Pohjoismaiden ja Britannian kanssa Emun ulkopuolella ja säilyttää itsenäinen raha- ja valuuttakurssipolitiikkamme.

Viime vuonna Pohjantähti on käynyt puolustamaan Suomen itsenäisyyttä uudella rintamalinjalla. Nyt on kysymys siitä, millaiseksi liittovaltioksi Euroopan unioni rahaliiton toteutumisen jälkeen kehittyy. Aatteellisen linjansa mukaisesti Pohjantähti on pyrkinyt siihen, että liittovaltio-EU olisi mahdollisimman hajautettu ja että jäsenmailla olisi siten mahdollisimman laaja itsenäisyys.

Pohjantähti-lehti toimii laajan, paneurooppalaisen näkemyksen pohjalta ja se kytkee Euroopan osaksi koko ihmiskuntaa.

Lehden lisäksi koulutushankkeeni antoivat inspiraation myös Pohjantähti-opiston perustamiseen.

Vaikka lehdellä ja opistolla on sama nimi, niiden luonne on hyvin erilainen; suurin ero on siinä, että opisto on yhteiskunnallisesti, uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumaton.

Lehden ja opiston eroa voi ehkä parhaimmin selventää vertaamalla niitä siihen tapaan, jolla Santeri Alkio aikoinaan toimi.

Alkio pyrki toteuttamaan omia ihanteitaan ja tavoitteitaan sekä vaikuttamalla puoluepolitiikan kautta valtiolliseen päätöksentekoon että käynnistämällä epäpoliittista toimintaa ennen muuta nuorisoseuraliikkeen kautta.

Minulle Pohjantähti-lehti on väline siinä aatteellisessa työssä, jolla pyrin rakentamaan politiikan kautta parempaa Suomea, Eurooppaa ja maailmaa.

Opisto on puolestaan hanke, jolla pyrin luomaan otolliset puitteet todelliseen yleissivistävään koulutukseen.

Opiston on tarkoitus toimia samaan tapaan kuin muutkin kansanopistot, mutta sillä on yleinen aatteellinen perusta humanismissa. Tältä perustalta se suuntautuu myös kansainvälisyyskasvatukseen ja Eurooppa-koulutukseen, joihin se erikoistuu.

Henkisen kasvun ohella se pyrkii edistämään myös terveitä elämäntapoja: sekä sielun että ruumiin terveyttä, jotka liittyvät erottamattomasti yhteen.

Toteuttamani koulutusprojektit osoittivat, että yleissivistävän koulutuksen tarve on nykyään suorastaan polttava. Elämme valtavien mullistusten keskellä, jotka muuttavat käsityksiämme ihmisestä ja maailmasta. Erityisesti ihmisten mieltä askarruttavat kansainvälistyminen ja yhdentyminen, jotka vaikuttavat yhä enemmän meidän arkielämäämme.

"Politiikan korkeakoulun" kotimaiset opintojaksot toteutettiin kansanopiston, Alkio-opiston, tiloissa.

Aluksi tarkoitukseni oli, että myös "Eurooppalainen Suomi 2000" olisi toteutunut nuorille järjestettyinä kansanopistojen viikonloppukursseina, joiden toisen päivän kurssiohjelmaan olisi osallistunut myös varttuneempaa väkeä. Käytännön syistä tästä mallista projektin edetessä luovuttiin. Osa näistä koulutustapahtumista järjestettiin kuitenkin kansanopistoissa.

Näiden kokemusten innoittamana ryhdyin vuoden 1997 lopulla selvittämään, millaista kansanopisto-opetus nykyään on. Sain selville, että kansanopistoissa järjestetään enää verraten vähän sellaista yleissivistävää aikuiskoulutusta, jota varten ne on alun perin perustettu. Lisäksi totesin, että kansainvälisyyskasvatusta ja Eurooppa-koulutusta on kansanopistoissa kovin vähän tarjolla.

Näistä havainnoista syntyi ajatukseni, että on olemassa ilmeinen tarve uuden kansanopiston perustamiseen.

Toinen lähtökohtani oli kotiseuturakkaus.

Syntymäkotini naapurissa oli tyhjilleen jäänyt Kemin kaupungin entinen vanhainkoti. Aloin tutkia mahdollisuutta sijoittaa kansanopisto näihin tiloihin. Kun ne osoittautuivat olevan lähes sellaisinaan kansanopiston käyttöön soveliaat, lähti toinen Pohjantähti-projektini toden teolla liikkeelle.

Elämän arvot

Hengen voimalla

Pohjantähti-opistosta tuli hanke, joka täytti muutamaksi kuukaudeksi elämäni lähes kokonaan. Siitä tuli myös projekti, jota toteuttaessani jouduin toden teolla pohtimaan elämän arvoja. Siihen huipentui elämäni "hullu vuosi".

"Hullun vuoteni" lähestyessä olin palannut jälleen niille aatteellisille juurille, jotka olin 25 vuotta aikaisemmin löytänyt. En ollut toki niitä missään vaiheessa hylännytkään, mutta aatteellisuus oli jäänyt välillä taustalle. Nyt se oli noussut jälleen ajatteluani ja toimintaani hallitsevaksi tekijäksi. Tämä johti siihen, että myös oman elämäni arvot muuttuivat.

Itse kukin meistä varttuu lapsesta nuoruuden kautta aikuisikään. Jokainen kokee elämässään murrosvaiheita, jolloin aikaisemmat elämänarvotkin usein järkkyvät. Nämä kriisivaiheet kuuluvat jokaisen ihmisen elämään: ilman niitä emme voisi kasvaa ja kehittyä. Jotkut kokevat ne voimakkaampina, toiset heikompina.

Ihminen on kokonaisuus. Henkinen hyvinvointimme vaikuttaa ruumiilliseen terveyteemme ja ruumiimme terveys puolestaan henkiseen vireyteemme. Olympialiikkeen tunnus "terve sielu terveessä ruumiissa" pitää sisällään tämän viisauden.

Tämän olen kokenut kouriintuntuvasti myös omassa elämässäni: henkisen murrokseni rinnalla käynnistyi myös terveysprojekti. Myönteinen muutos hengenelämässä edesauttoi laihtumista ja

siirtymistä entistä terveellisempiin elämäntapoihin.

Viime vuoteen huipentunut henkinen murrokseni on ollut pitkä ja monivaiheinen. Uskon, että useimmat muut keski-ikään varttuneet ovat kokeneet samankaltaista.

Useimmat ihmiset kokevat ensimmäisen kriisinsä neljänkymmenen ikävuotensa paikkeilla. Silloin lapset alkavat aikuistua, ja omat vanhemmat lähestyvät elämänsä loppua.

Niinä aikoina itse kukin joutuu miettimään oman elämänsä sisältöä ja tarkoitusta. Niinä aikoina tulee usein ensimmäisen kerran ajatelleeksi oman elämänsä ehtoota ja sitä, kuinka jäljellä olevat vuodet olisi viisasta elää.

Tuossa iässä monet tekevät radikaaleja ratkaisuja. Jotkut muuttavat elämänuraansa. Toiset eroavat puolisostaan. Monet pyrkivät muuttamaan takaisin kotiseudulleen.

Toinen samankaltainen käännekohta on kymmenen vuotta myöhemmin. Syyt saattavat olla samankaltaiset kuin neljänkymmenen kriisissä, mutta tässä vaiheessa kuvaan näyttävät tulevan myös ihmisyksilöön liittyvät biologiset muutokset. Puhe "viidenkymmenen villityksestä" ei liene aivan perää vailla.

Neljänkymmenen kriisin saimme Vuokon kanssa yhtä aikaa. Se johti mm. siihen, että ostimme vuonna 1989 pientilan Tuusulasta, ja muutimme sinne.

Minulla on ollut se onni, että olen voinut työni vuoksi – ensin Lapin kansanedustajana ja sittemmin Euroopan parlamentin jäsenenä – ylläpitää lähes jatkuvaa läheistä yhteyttä lapsuuteni kotiseutuun Keminmaalle. Kun kotiseuturakkaus on iän myötä vahvistunut, minun ei ole tarvinnut muuttaa minnekään – uudelta kotiseudulta vanhalle tai toisinpäin – vaan olen voinut siirtää vain olemiseni painopistettä paikasta toiseen.

Perheen elämää ajatellen työhöni Lapin kansanedustajana liittyi melkoisia pulmia.

Kun tulin valituksi eduskuntaan ja saman tien pääministerin

sihteeriksi, Vuokko ja lapset asuivat suurimman osan vuotta Helsingissä. Keminmaalla meillä ei tuolloin omaa asuntoa ollutkaan.

Tämä järjestely ei tuntunut hyvältä enää sen jälkeen kun työ pääministerin kansliassa päättyi ja olin tavallinen kansanedustaja.

Niinpä muutimme vuonna 1974 kimpsuinemme ja kampsuinemme Keminmaalta ostamaamme omakotitaloon. Se paloi talvella 1975, ja seuraavana kesänä rakensimme samalle paikalle uuden talon.

Kun tulin toukokuussa 1977 ulkoministeriksi, oli taas harkittava uusia järjestelyjä. Opetus- ja työvoimaministerinä olin saattanut matkustaa viikonloppuisin Keminmaalle, mutta ulkoministerin työssä tämä ei enää käynyt päinsä. Niinpä perhe siirtyi työni mukana takaisin Helsinkiin.

Helsingissä asuminen ei meitä tyydyttänyt, vaikka meillä olikin "henkireikänämme" oma talo Kemijoen rannalla.

Neljänkymmenen kriisin kourissa me jouduimme pohtimaan elämän arvoja ja harkitsemaan, kuinka siitä eteenpäin eläisimme.

Olin ollut työni vuoksi jatkuvasti lujilla. Kansanedustajan työn ohella minulla oli ollut kaiken aikaa muita töitä. Aluksi toimin runsaan vuoden ajan pääministerin sihteerinä. Sitten minut valittiin puolueen varapuheenjohtajaksi. Vuoden 1975 lopulta alkaen olin lähes jatkuvasti valtioneuvoston jäsenenä. Vuodesta 1980 alkaen olin ollut myös puolueen puheenjohtajana.

Vuoden 1987 hallitusratkaisu oli minulle raskas pettymys, eikä sen jälkeinen oppositiotaival ollut helppo. Kaipasin rauhallisempaa elämää, ja mahdollisuutta antaa enemmän aikaa myös perheelleni.

Keväällä 1989 teimme Vuokon kanssa kolmiosaisen suunnitelman: hankimme maapaikan jostakin Helsingin lähistöltä, siirryn ehdokkaaksi Uudellemaalle ja eroan puolueen puheenjohtajan paikalta.

Tämän suunnitelman me sitten toteutimme.

Tuusulasta ostimme Suoharjun tilan ja kunnostimme sen kodiksemme. Vaalipiirin vaihto sujui hyvin tilanteessa, jossa sekä Marjatta Väänänen että Johannes Virolainen olivat luopumassa eduskuntatyöstä.

Puolueen puheenjohtajan paikasta luopumisessa tuli mutka matkaan. Jukka Tarkan kirjoittamasta kirjasta käynnistyi urani pahin ajojahti, jossa minua syytettiin jopa maanpetoksesta. Tämän jupakan ollessa kuumimmillaan en voinut tietenkään erota. Kun kohu seuraavana keväänä oli jo ohi, toteutin alkuperäisen suunnitelmani ja erosin.

Se mitä etsimme ja saimme oli rauhallisempi elämä ja korkeampi elämän laatu.

Maalle muuttoa ja vaalipiirin vaihtamista en ole joutunut katumaan. Puolueen puheenjohtajan tehtävästä luopuminen on sen sijaan osoittautunut pahaksi virheeksi, josta olen joutunut paljon kärsimään.

Suomen liittyminen Euroopan unioniin aiheutti muutoksen uraani, kun tulin nimitetyksi Euroopan parlamenttiin. Tämä luottamustehtäväni oli valtakunnallinen, ja se siirsi työni painopisteen jälleen pohjoiseen.

Tähän vaiheeseen liittyi Vuokon ja minun yhteinen "viidenkymmenen villitys": Lappi, Peräpohjola ja Keminmaa saivat taas sydämessämme suuremman sijan. Ja lopulta ostimme Keminmaalta vanhainkodin!

Mutta Suoharju jäi olemaan meidän toisena kotinamme. Siitäkin keskustelimme, että olisimme luopuneet Tuusulan tilastamme, mutta sitä emme lopulta raaskineet tehdä.

Olemme jääneet henkisessä mielessä kahden asunnon, kahden kodin ja kahden kotiseudun "loukkuun". Tämä on miellyttävä olotila, kun kykenemme nyt olemaan ja elämään molemmissa. Mutta usein tuntuu siltä, että aikaa on kummallekin kodillemme kerta kaikkiaan liian vähän; molempiin olemme kovasti kiintyneet.

Minulle askel pohjoiseen on ollut tietysti syvempi kokemus kuin Vuokolle. Olen voinut olla taas enemmän lähellä juuriani. Tämä on ollut tärkeää sieluni terveydelle.

Keminmaa on synnyinseutuni ja kasvuympäristöni. Vuokolle se on ollut muutaman vuoden ajan varsinainen asuinseutu, ja muina aikoina mukava paikka, jossa on voinut levätä ja latautua. Mielellään on Vuokkokin siten "pohjoista ulottuvuutta" elämässään vahvistanut.

Pohjantähti-opiston vuoksi lapsuuteni maisema on avautunut minulle aivan uudella tavalla: vasta nyt olen tutustunut syntymäkotini naapurina olleeseen Kemin kaupungin kunnalliskotiin, Niemi-Niemelään.

Kun synnyin 2. päivänä syyskuuta 1946, oli Keminmaan kotimme vasta rakenteilla.

Talomme rakennettiin pienelle tontille, jonka vanhempani olivat saaneet ostaa vanhaa sotilasvirkataloa Hietalaa isännöineeltä pariskunnalta, Fanny ja Iivari Granholmilta. Emäntä oli omaa sukuaan Nyström, ja hän oli talossa "olokas" – Iivari oli tullut taloon vävyksi.

Kemijoen törmällä oli Hietalan tilan mahtava hirsirakenteinen taitekattoinen päärakennus. Pihapiiriin kuuluivat navetta ja muut talousrakennukset.

Meidän talomme rakennettiin Kemijoen rannalle noin sata metriä Hietalan talouskeskuksesta pohjoiseen. Kun tontilla oli pihlajia, sai talomme nimen "Pihlajaranta".

Tonttimme oli niin pieni, että sauna oli rakennettava aivan sen rajalle – tähän tontin myynyt naapuri suostui.

Myöhemmin vanhemmilleni tarjoutui tilaisuus ostaa lisää Hietalaan kuulunutta maata. Sitä he kipeästi tarvitsivatkin, kun pienissä puitteissa aloitettua vihannesviljelyä haluttiin laajentaa.

Vähitellen sivutyönä aloitettu vihannesviljely laajeni sellaisiin mittoihin, että isäni luopui Peräpohjolan maanviljelysseuran neu-

vojan tehtävistä vuonna 1957 ja ryhtyi omatoimiseksi vihannesviljelijäksi – siis päätoimiseksi yrittäjäksi.

Syntymäkotini kuuluu eteläisimpänä talona Liedakkalan kylään, ja perheemme vanhemmat lapset, Leena ja Kauko, kävivät koulunsakin Liedakkalan kyläkoulussa. Kylän erikoinen nimi tulee saksalaisesta sukunimestä Liedecken; varhaisen "eurooppalaisuuden" merkki tämäkin.

Minun koulutieni suuntautui etelään päin, kun Hervan perälle entiseen suojeluskuntataloon perustettiin uusi kansakoulu. Koulumatka oli samaa luokkaa kuin Leenalla ja Kaukolla oli ollut: parisen kilometriä.

Vaikka kuuluimme Liedakkalan kylään, elämämme suuntautui etelään, kirkonkylälle päin. Osittain tämä johtui uudesta koulupiirijaosta ja siitä, että asioimme kirkonkylän postissa.

Mutta oli siihen toinenkin syy: syntymäkotini toisena rajanaapurina oli Kemin kaupungin kunnalliskoti, Niemi-Niemelä, joka ikään kuin katkaisi yhteytemme pohjoiseen päin. Niemi-Niemelän maihin kuului laajat alueet, muun muassa runsaan puolen kilometrin verran Kemijoen rantaa.

Kunnalliskoti tuntui vieraalta ja suljetulta, hieman pelottavakin se oli. Kysymyksessä ei ollut vain vanhainkoti, vaan sen aikaiseen tapaan siellä asui ja hoidettiin monenlaisia ihmisiä, myös kehitysvammaisia ja mielenterveyspotilaita. Kunnalliskodista tuli, kuten nimikin sanoo, monen eri syistä asuntoa vailla olevan koti.

Lapsena emme omin päin Niemelään menneet.

Yksi varhaisen lapsuuteni voimakkaimmista muistoista liittyy kuitenkin Niemi-Niemelään.

Joskus 1950-luvun alussa – en ollut silloin vielä edes kouluiässä – me lapset menimme isän kanssa sinne työasioissa: lannanajoon. Meillä itsellämme ei ollut karjaa, joten lantaa kasvilavoihin haettiin Niemi-Niemelästä.

Käytössämme oli pari Niemelän hevosta. Kauko ohjasti niistä

takimmaista. Isä oli etummaisen hevosen ohjaksissa, ja me Riitan kanssa istuimme sen vetämässä reessä.

Meidän lantakuormamme kaatui korkean lumikinoksen päältä, ja me Riitan kanssa hautauduimme lantakasan alle. Isä toimi ripeästi ja sai kaivetuksi meidän päämme esiin, jotta saisimme ilmaa keuhkoihimme.

Tämän onnettomuuden jälkeen sekä meidät että meidän vaatteemme pestiin perusteellisesti. Karvalakkia ei kuitenkaan aivan puhtaaksi ja hajuttomaksi saatu. Sen haju muistutti minua pitkään siitä surkeasta tapauksesta, kun olin vähällä hukkua lantaan.

Vaarallisia eivät kunnalliskodin asukkaat ja hoidokit olleet, mutta varsinkin lapsena heitä tästä huolimatta pelättiin.

Yksi talon pelottavista asukkaista oli vanhahko nainen, joka oli menettänyt mielensä terveyden. Kerrottiin, että hän olisi saanut sukupuolitaudin, joka olisi hänen sairautensa aiheuttanut. Häntä sanottiin "morsiameksi".

"Morsian" pukeutui vitivalkoisiin vaatteisiin, jotka hän itse käsin pesi. Tuolillekaan hän ei istunut ennen kuin oli asettanut sen päälle siistin valkoisen liinan. Kun valkoisiin pukeutunut nainen liikkui syksyn hämärässä, pelästyivät monet pahan kerran.

Yhtenä synkkänä syysiltana meille ryntäsi kylämme paras pikajuoksija Timo Toiviainen – mies joka on sittemmin toiminut Kansalais- ja työväenopistojen liiton pääsihteerinä. Timo oli kohdannut "morsiamen" meille johtavan kujan päässä. Hän sanoi, ettei hän ollut koskaan aikaisemmin juossut sataa metriä yhtä lujaa kuin silloin.

Jostakin "morsian" oli saanut päähänsä, että hän muuttaisi meidän yläkertaamme asumaan. Usein hän kävi tiedustelemassa, milloin asunto valmistuu. Kun puolitoistakerroksisen talomme yläkertaan lopulta rakennettiin asuinhuoneet, hän oli jo siirtynyt taivaan kammareihin.

Sodan jälkeen asuimme ahtaasti, kuten useimmat muutkin suo-

malaiset. Kuusihenkisellä perheellämme oli käytössään kolme pienehköä huonetta ja keittiö, kaikkiaan noin 70 neliömetriä. Yhtä huonetta isä käytti toimistonaan.

Vuonna 1957 vanhempani ryhtyivät tekemään remonttia, jolla yläkerran tilat otettiin käyttöön. Asuimme kesän saunassa, ja alkusyksystä pääsimme muuttamaan osaan päärakennusta.

Siitä syksystä tuli murheellinen. Kauko sairastui aasialaiseen influenssaan ja kuoli sen jälkitautina saamaansa aivokalvontulehdukseen. Hän ehti juuri viettää viidennentoista syntymäpäivänsä.

Kauko-veljeni hautajaiset olivat 11-vuotiaalle lapselle hämmentävä ja raskas kokemus. Myöhemmin minulle rakkaaksi tullutta P. Mustapään runoa "Vaatimattomasta hautauksesta" mukaillen voin näin jälkikäteen sanoa, ettei kuolema ollut minulle silloin vielä tuttu mies. Sittemmin se on kyllä tutuksi tullut.

Sinä syksynä olin alkanut käydä oppikoulua Kemissä.

Kansakoulussa koulumenestykseni ei ollut mitenkään kehuttavaa. Niinpä en päässyt Kemin lyseoon. Onneksi Kemiin oli perustettu yksityinen yhteiskoulu, joten neljän kansakouluvuoden jälkeen saatoin aloittaa keskikoulun.

Koulua aloin kulkea rautateitse Niemet-nimiseltä seisakkeelta. Aluksi käytössä olivat höyryveturit, mutta pian ne vaihtuivat kiskobusseihin, "lättähattuihin". Koulupäivät venyivät pitkiksi, kun aamujuna lähti seitsemän tienoilla ja kotona olin vasta neljän jälkeen.

Vaikka olimme lapsena vierastaneet tai suorastaan pelänneet Niemi-Niemelää, suuntautui koulutieni vanhaa koivukujaa myöten kunnalliskodin pihalle ja siitä edelleen maantien poikki rautatien varteen. Koululaisella oli aina kiire, jokainen minuutti oli arvokas.

Minun osaltani oikotietä tasoitti Kauko-veljeni, jonka kanssa sain muutaman kuukauden ajan koulumatkani tehdä. Kun hän oli poissa, oli koulutienikin kovin yksinäinen.

Sittemmin aloin käyttää koulumatkoihini paikallisliikenteen linja-autoja.

Kun aloitin koulunkäyntini, linja-autojen päätepysäkki oli noin kolmen kilometrin päässä kirkonmäellä. Jokapäiväistä koulunkäyntiä ajatellen matka oli liian pitkä.

Kun reitit pidentyivät urheilukentän luo – noin puolen kilometrin päähän – aloin kulkea kouluun linja-autoa käyttäen. Sittemmin päätepysäkki siirrettiin Niemi-Niemelän kohdalle.

Vaikka koulutieni kulki useamman vuoden ajan Niemi-Niemelän pihan poikki, pysyi talo minulle edelleen vieraana.

Kun ryhdyin viime keväänä selvittelemään sen soveltuvuutta kansanopistoksi, avasin oven salaperäiseen uuteen maailmaan, joka oli ollut aivan lähellä, mutta kuitenkin kovin kaukana. Vasta nyt perehdyin myös talon vaiheisiin.

Pari vuotta sitten valmistuneessa "Keminmaan historiassa" kerrotaan, että Keminmaalla oli aikoinaan mahtava Niemen tila. Sittemmin se jakautui kolmeen osaan, joista yksi oli nimeltään Niemelä-Niemi, jota sittemmin alettiin kutsua Niemi-Niemeläksi.

Talon tunnetuin omistaja oli sen viimeinen isäntä Matti Niemelä, joka myi sen Kemin kaupungin kunnalliskodiksi vuonna 1916. Sitä ennen tilalla oli toiminut jonkin aikaa karjatalouskoulu.

Matti Niemelä oli vaikutusvaltainen mies. Hän oli muun muassa mukana perustamassa Peräpohjolan maanviljelysseuraa. Vuodesta 1904 vuoteen 1924 hän toimi Kemin kaupungin pormestarina.

Nykyään tilalla on neljä kookasta rakennusta.

Vanhan päärakennuksen vanhin osa lienee rakennettu jo 1700-luvulla. Keminmaan historiassa kerrotaan, että Niemen tilan päärakennus tuhoutui Ison vihan aikana vuonna 1723. Saattaa olla, että nykyisen päärakennuksen vanhin osa rakennettiin heti sen jälkeen.

Rakennuksista suurin, niin sanottu potilasrakennus, on raken-

nettu kolmessa osassa. Vanhimman hirsirakenteisen siiven ikää ei tiedetä. Kiviosat ovat valmistuneet vuosina 1948 ja 1954. Myös talousrakennus ja navetta on rakennettu sotien jälkeen.

Kunnalliskodissa oli enimmillään jopa 150 hoidokkia ja asukasta. Se oli aikoinaan lähes täysin omavarainen laitos. Tilalla harjoitettiin voimaperäistä maataloutta. Omasta takaa olivat myös teurastamo, leipomo ja pesula.

Kun ryhdyimme Vuokon kanssa hankkimaan Niemi-Niemelän maa-alueita ja rakennuksia Pohjantähti-opiston käyttöön, etenimme neljässä osassa.

Ensin teimme esisopimuksen, jonka mukaan meille oli tuleva kahden hehtaarin maa-alue, jolla oli kolme rakennusta. Niitä kutsuttiin vanhaksi päärakennukseksi, potilasrakennukseksi ja talousrakennukseksi. Yhteensä niissä on tilaa yli 5000 neliömetrin verran.

Myöhemmin teimme esisopimuksen toisesta kaupasta, jolla ostettava maa-alue kasvoi noin puolellatoista hehtaarilla. Tähän sopimukseen liittyi optio osapuilleen samankokoisen alueen ostamisesta myöhemmin.

Kun kävimme neuvotteluja ensimmäisen esisopimuksemme soveltamisesta, syntyi kompromissi, jonka mukaan esisopimus tuli koskemaan myös kaupungin omistuksessa ollutta navettaa; suuren karjarakennuksen muut osat kuuluivat naapurina olevalle ratsastuskeskukselle.

Viimeisestä maakaupasta sovimme vasta sen jälkeen kun muut kaupat oli lokakuun lopussa 1998 lopullisesti solmittu.

Tämä kauppa koski runsaan neljän hehtaarin suuruista maa-aluetta. Samassa yhteydessä sisareni Riitta ja hänen miehensä ostivat runsaan hehtaarin suuruisen peltoalueen, joka oli ollut kotitilamme vuokramaana jo 1960-luvulta alkaen.

Nämä kiinteistökaupat merkitsivät sitä, että me piskuisella tontilla elämämme aloittaneet Pihlajarannan lapset olimme avarta-

neet perheemme tilukset pitkälle pohjoisen suuntaan. Tässä astuimme vanhempiemme jalanjälkiä, jotka olivat laajentaneet kotitilaamme etelään päin.

Aika näyttää, ovatko Vuokon ja minun tekemät kaupat niin hulluja kuin monet ajattelevat ja niin kuin meistä itsestämmekin usein tuntuu.

Terveyttä elämään

"Hulluun vuoteeni" liittyi myös elämäntapojeni syvällekäyvä muuttuminen.

Nuoruusvuosinani olin keskittynyt ennen muuta henkisiin harrastuksiin, mutta olin sekä ruumiillisen työn että urheilu- ja kansantanssiharrastusteni ansiosta myös hyvässä fyysisessä kunnossa.

Tulin siis pitäneeksi hyvää huolta sekä sieluni että ruumiini terveydestä.

Sen jälkeen kun olin 20-vuotiaana suorittanut asevelvollisuuteni, aloin useimpien muiden tapaan laiminlyödä ruumiillista kuntoani.

Nuoruuden hyvä peruskunto kesti pitkään, mutta jo melko nuoresta iästä lähtien minulla on ollut taipumusta lihomiseen.

Olen pyrkinyt pitämään painoani kurissa, mutta heikosti olen siinä pyrkimyksessä onnistunut. Välillä olen pudottanut painoani tuntuvasti, mutta verraten pian se on noussut ennalleen.

Vaikka fyysinen kuntoni heikkeni vähitellen, ei minulla ollut vielä keski-ikään tullessanikaan mitään varsinaisia sairauksia.

Mutta vuonna 1993 tehdyssä rutiinimittauksessa kävi sitten ilmi, että verenpaineeni oli pahasti koholla.

Minulle määrättiin verenpainelääkitys. Lisäksi sain kehotuksen muuttaa elämäntapojani: painoa on pudotettava, liikuntaa on lisättävä, suolan ja alkoholin käyttöä on vähennettävä.

Noista ajoista lähtien olen pyrkinyt elämäntapojani muuttamal-

la pääsemään eroon verenpainelääkityksestä. Olen ajatellut, ettei minun ole mitään järkeä syödä verenpainelääkkeitä, jotta voisin elää epäterveellisesti.

Vuonna 1996 – 50 vuoden ikää lähestyessäni – pudotin jälleen painoani ja vähensin alkoholin käyttöäni: siirryin nauttimaan vain viinejä. Syntymäpäivälahjaksi sain muun muassa verenpainemittarin.

Viime tammikuussa jouduin jälleen toteamaan, että painoni oli talven mittaan ja varsinkin joulun tienoilla kovasti kohonnut: vaaka näytti 93 kiloa. Lääkityksestä huolimatta verenpaineeni pyrki olemaan yläkantissa. Niinpä päätin jälleen kerran ryhtyä laihduttamaan.

Vuosien varrella olen kokeillut lähes kaikkia tietooni tulleita laihduttamiskeinoja. Monet niistä ovat tehonneet, mutta kaikkien painonpudotusten jälkeen ovat menetetyt kilot pian tulleet takaisin. Sitä paljon puhuttua elämänmuutosta ei ole tullut tehdyksi.

Monia laihdutuskuureja läpikäyneenä olen ihmetellyt, kuinka vähän pätevää tieteellistä tietoa ravitsemuksesta ja sen suhteesta ihmisen terveyteen on saatavilla. Välistä tulee ajatelleeksi, että kotieläinten ravitsemusta on tutkittu enemmän kuin ihmisen.

Laihduttamiseen liittyy monia selittämättömiä asioita. Yksi niistä on se, että elimistö näyttää oppivan vastustamaan laihduttamista. Kun jokin keino on kerran tepsinyt, se ei toisella kerralla enää olekaan yhtä tehokas ja nopea. Voikohan tämä olla totta, ja mistä tämä voisi johtua?

Sen havainnon olen myös tehnyt, että henkinen puoli vaikuttaa ratkaisevasti laihtumiseen.

Osittain tämä näyttää liittyvän siihen, että hyvällä mielellä oleva ihminen on vireä ja energinen, mikä edesauttaa laihtumista. Mutta tähänkin ilmiöön näyttää liittyvän jotakin, jota on vaikea fysiologisesti selittää. Tahto laihtua ja usko laihtumiseen näyttää jotenkin merkillisellä tavalla vaikuttavan elimistömme toimintaan.

Oma johtopäätökseni onkin: laihdutuskuuri olisi hyvä liittää johonkin sellaiseen projektiin, johon luo myönteisiä tulevaisuuden odotuksia ja joka kohottaa omaa mielialaa.

Minulle sellaiseksi hankkeeksi muodostui Pohjantähti-opisto.

Jollekulle muulle se saattaa olla paljon, paljon pienempi asia – vaikkapa asunnon vaihtaminen tai jonkin hankinnan suorittaminen. Tällöin laihduttaminen voi liittyä myös tavoitesäästämiseen.

Oikeaoppinen, omatoiminen laihduttaminen nimittäin ei maksa mitään, vaan sen yhteydessä voi tehdä merkittäviä säästöjä. Terveellinen ruoka on halpaa, ja laihduttajan pahin vihollinen, alkoholi, on puolestaan kovin kallista.

Muutos ruokailutottumuksissa ja elämäntavoissa toteutuu helpommin, jos se liittyy mielialaa kohottavaan myönteiseen muutoksen hengenelämässä. Ja tällä tavoin laihtumisen vaikutuksetkin saattavat olla pysyviä.

Laihduttamisen keinoja on paljon, ja useita niistä olen siis itsekin kokeillut.

Tässä suhteessa en ole suinkaan ollut yksin: sadattuhannet suomalaiset ovat nytkin laihdutuskuurilla.

Europarlamentaarikoista on varsinkin Pertti Paasio kamppaillut urhoollisesti ylipaino-ongelmien kanssa.

Pari vuotta sitten sain häneltä vinkin dieetistä, jossa eri aterioilla syödään erilaisia ruoka-aineita. Erityisesti oli pyrittävä erottamaan toisistaan hiilihydraatit ja proteiinit. Se tehosi jonkin aikaa Perttiin, mutta minä luovuin siitä miltei heti.

Muutaman kerran olen toteuttanut mehupaaston. Jos elämäntilanne paastoamiseen sopii, se on mukava ja nopea tapa laihtua. Alkuvaiheen jälkeen nälän tunne poistuu. Mieli jotenkin herkistyy, ja henkinen suorituskyky on hyvä. Mutta tämäkin on yksilöllistä. Esimerkiksi Vuokolle paasto ei näytä sopivan: hän saa yrityksestäkin pahan päänsäryn.

Varsin mukava löytö oli Atkinsin dieetti.

Tässä laihdutusohjelmassa perusperiaatteena on se, että vältetään hiilihydraattien nauttimista, joten esimerkiksi leipää ja perunaa ei saa syödä juuri lainkaan. Mutta kaikkea muuta saa nauttia mielensä mukaan, myös lihaa ja kalaa.

Atkinsin dieettiin mahtuvat myös tietyt alkoholijuomat, jotka yleensä on laihduttajilta täysin kielletty. Tämäkin on lisännyt Atkinsin dieetin suosiota.

Atkinsin dieetin haittana pidetään sitä, että ruokavaliosta tulee helposti liian rasvainen, mikä kohottaa kolesterolin määrän liian korkeaksi.

Kaalikeittodieettiäkin olen käyttänyt useaan kertaan. Minulle se sopii siinä mielessä, että pidän kaalikeitosta. Mutta sen nauttiminen päivästä toiseen on kieltämättä vastenmielistä. Kaalikeittodieettiä mainostetaan usein myös "rasvanpolttokeittona", jota käytetään myös sairaaloissa.

Oma havaintoni on, että kaalikeittodieetti samoin kuin monet muutkin laihduttajille tarjotut erikoisruokavaliot ovat itse asiassa sovellutuksia Atkinsin dieetistä: niihin sisältyy hyvin vähän hiilihydraatteja. Kaalikeiton laihduttava vaikutus perustuu ilmeisesti lisäksi siihen, että sen ainekset – ennen muuta kaali ja selleri – myös vähentävät elimistön nestemäärää. Samansuuntainen vaikutus on myös sillä, että keitossa on vähän suolaa.

Kun viime tammikuussa aloitin jälleen laihdutuskuurin, päätin pelata varman päälle. Niinpä yhdistin toisiinsa Atkinsin dieetin, kaalikeittodieetin ja vielä kivennäisvesidieetin. Mutta kaalikeiton osalta kehitin oman sovellutukseni.

Kun kaalikeiton makuun kovin helposti kyllästyy, aloin ajatella, että keiton ainekset voisi yhtä hyvin raastaa vihannessalaatiksi. Niinpä ostin kaksi raastinkonetta, yhden Rovaniemelle ja toisen Tuusulaan, ja ryhdyin tuumasta toimeen.

Raaste on hyvän makuista, kun sitä vielä höystää jollakin vähän hiilihydraatteja sisältävällä salaatinkastikkeella.

Tavallinen keräkaali on pahasti aliarvostettu ruokatarvike. Kaali sopii erinomaisesti erilaisten salaattien ainesosaksi siinä missä kiinankaali tai jäävuorisalaatti.

Niinpä aloitin sovelletun kolmoisdieettini. Pyrin välttämään kokonaan hiilihydraatit. Söin runsaasti varsinkin tiettyjä juustoja, lihaa, kalaa ja Balkanin-makkaraa – ja tietysti hedelmiä. Raastetta söin usein ja runsaasti. Ja juomana käytin vain Vichy-vettä.

Paino putosi nopeasti ja oloni oli erinomainen. Raasteesta ja hedelmistä sain runsaasti vitamiineja ja kuituja. Kaiken kaikkiaan ruokavalioni oli varsin monipuolinen, ja se sisälsi kaiken tarvittavan.

Aloin myös liikkua aikaisempaa enemmän. Aina tilaisuuden tullen kävin Ounasvaaralla hiihtämässä ja Tuusulan teillä kävelemässä. Kun paino putosi ja kunto nousi, kävi liikkuminen yhä mukavammaksi.

Kolmessa kuukaudessa – huhtikuun loppuun mennessä – olin laihtunut noin 13 kiloa eli painoin noin 80 kiloa. Siinäkin on hieman liikaa 176 sentin pituiselle miehelle, mutta tähän painoon olin tyytyväinen.

Pertti Paasio on äskettäin löytänyt taas uuden laihdutusohjelman, jota hän arvelee minun tietämättäni ainakin osittain noudattaneen. Pertin uuden dieetin mukaan on tärkeää päästä oikeaan tasapainoon ruokavalioon sisältyvien hiilihydraattien, proteiinien ja rasvojen kesken. Hän oli laihtunut muutamassa viikossa seitsemän kiloa.

Pian havaitsin, että kysymyksessä on ZONE-dieetti, jota kaustislainen ystäväni Sakari Virkkala on pyrkinyt markkinoimaan. Siinäkin saattaa olla järkeä. Mene ja tiedä.

Siitä lähtien kun painoni oli pudonnut 80 kilon pintaan, sain kuulla, kuinka surkealta ja kuihtuneelta näytin. Monet varoittelivat, etten saisi laihtua enää enempää. Jotkut arvelivat laihtumiseni johtuvan siitä, että olisin vakavasti sairastunut.

Laihdutuskuurini aikana en nauttinut lainkaan alkoholia. Sen kuluessa olin saavuttanut niin miellyttävän olotilan, että päätin jatkaa sitä raitista elämäntapaa, jonka olin painoa pudottaessani omaksunut. Tähän ratkaisuun ei liittynyt mitään dramatiikkaa, se tuntui itsestään selvyydeltä.

Nuorena olin pitkään täysin raitis. Vasta toisen opiskeluvuoteni alussa menin tässäkin mielessä mukaan sellaiseen elämänmenoon, joka oli opiskelijamaailmassa yleinen.

Sittemmin olen muutaman kerran ollut pitempäänkin raittiina – varsinkin niinä aikoina, kun olen pyrkinyt pudottamaan painoani.

Luovuin siis alkoholista terveydellisistä syistä, ja niistä samoista syistä aion ainakin toistaiseksi elää raittiina.

Lihavuus, alkoholi ja korkea verenpaine liittyvät usein yhteen, niin minunkin kohdallani.

Alkoholi itsessään lihottaa – ja siihen sisältyvät kalorit, jos mitkä, ovat turhia kaloreita. Lisäksi alkoholi vaikuttaa lihomiseen myös välillisesti: se liittyy elämäntapaan, joka saa painon helposti nousemaan.

Sekä ylipaino että alkoholi kohottavat verenpainetta, joka on sekä sairaus sinänsä että oire. Usein korkea verenpaine on merkki siitä, ettei ihminen muutoin ole terve tai että hänen elämäntapansa eivät ole kohdallaan.

Tiedän toki, että on runsaasti sellaisiakin verenpainepotilaita, joiden ongelmat eivät johdu näistä syistä, mutta rohkenen epäillä, että useimpien johtuvat.

Lihavuus on ongelma niidenkin osalta, joiden verenpaine on siitä huolimatta normaali. Ylipaino rasittaa elimistöä. Monet pitävät lihavuuttaan myös esteettisenä ongelmana.

Monen laihduttajan perusvaikeus on loppujen lopuksi alkoholi: se elämäntavan muutos, joka johtaa pysyvään hoikkuuteen, ei ole mahdollinen, ellei myös alkoholin käyttö vähene tai suorastaan lopu. Ellei tätä tosiasiaa tunnusteta, kuluu paljon rahaa ja vaivaa toivottomiin laihdutusyrityksiin.

Minun laihtumiseeni tuli uutta puhtia, kun tartuin kevättalvella Pohjantähti-projektiin. Kesällä painoni taisi ruumiillisen työn vuoksi edelleen pudota, mutta tätä en varmuudella tiedä, kun en tullut vaa'alle astuneeksi.

"Rahaahan se vain on"

Viime kevättalvena olin erinomaisessa vireessä. Painoni putosi ja kuntoni kohosi. Vireillä oli mahtava projekti: Pohjantähti-opisto.

Tämän hankkeen yhteydessä jouduimme Vuokon kanssa punnitsemaan toden teolla arvokysymyksiä.

Kun aloin selvittää Niemi-Niemelän tilojen soveltuvuutta kansanopiston käyttöön, ne olivat olleet jo yli kahden vuoden ajan tyhjillään.

Jo pitkään oli ollut tiedossa, että vanhainkoti oli siirtymässä muualle. Niinpä olin vuosien varrella usein kysellyt sekä Kemin kaupungin että Keminmaan päättäjiltä, olivatko he keksineet sen tiloille mitään käyttöä. Eivät olleet.

Jossakin vaiheessa oli selviteltävänä mahdollisuus, että Niemi-Niemelään olisi sijoitettu pakolaiskeskus. Tämän hankkeen keminmaalaiset torjuivat.

Vuoden 1998 alussa otin yhteyden Keminmaan kunnan johtoon ja ehdotin, että kunta selvittäisi mahdollisuudet käyttää Niemi-Niemelän tiloja perustettavan kansanopiston tarpeisiin. Tämä ajatus ei tainnut olla kovin sytyttävä tai ehkä sitä ei pidetty realistisena: kun otin muutamaa viikkoa myöhemmin uudelleen yhteyden kuntaan, kävi ilmi, ettei asiaa ollut vielä ehditty selvittää.

Niin ryhdyin itse toimeen, ja menin tutustumaan Niemi-Niemelään. Paksujen lumikerrosten ympäröimät rakennukset kaivettiin esiin. Kaupungin edustajat antoivat selvitystä vanhainkodin vaiheista ja sen eri rakennusten kunnosta.

Vaikka olin kasvanut aivan kunnalliskodin naapurissa, en tiennyt, millaiset olisivat sen sisätilat. Päältäpäin rakennukset olivat pahoin ränsistyneet.

Kun menin sisään, olin näkemästäni yllättynyt. Sisältäpäin rakennukset olivat siedettävässä, osittain jopa hyvässä kunnossa.

Kaupunki oli käyttänyt 1980-luvun alusta lähtien runsaasti varoja potilasrakennuksen korjaamiseen. Vesikatto oli uusittu ja hissi oli rakennettu. Majoitus- ja pesuhuoneita oli kunnostettu ja mm. suurin osa ikkunoista oli vaihdettu uusiin. Keittiöön oli tehty vain pari vuotta ennen vanhainkodin sulkemista täyskorjaus, ja se oli uutta vastaavassa kunnossa.

Vanhainkodin tilat näyttivät lähes sellaisinaan täyttävän kansanopiston tarpeet.

Keittiö ja ruokasali olivat hyvässä kunnossa. Majoitushuoneet soveltuivat sellaisinaan opiskelijoiden majoittamiseen. Sisätiloissa oli tarpeen tehdä vain yksi varsinainen investointi: oli rakennettava riittävän suuri luentosali. Ulkoseinien siistimiseen ja ruokasalin ikkunoiden vaihtamiseen olisi sen sijaan käytettävä melkoisesti rahaa.

Näkemäni rohkaisi minua viemään opisto-hanketta eteenpäin.

Ainoa mahdollisuus näytti olevan, että me Vuokon kanssa hankkisimme tilat omistukseemme ja vuokraisimme ne perustettavalle opistolle. Puhuin asiasta Vuokon kanssa, joka hänkin hetken emmittyään innostui asiaan.

Neuvottelimme Kemin kaupungin kanssa esisopimuksen, jonka mukaan ostaisimme pari hehtaaria maata ja kolme rakennusta: potilasrakennuksen, vanhan päärakennuksen ja talousrakennuksen. Kaupan toteutumisen ehdoksi asetettiin se, että tiloihin saadaan sijoitetuksi kansanopisto-opetusta.

Samoihin aikoihin Kemissä suljettiin perinteikäs hotelli Merihovi. Sen "jäämistöstä" saimme ostaa edullisesti ravintolakalusteet – ne ovat samanlaiset kuin hotelli Kalastajatorpan vanhalla puolella.

Lisäksi hankimme majoitushuoneiden kalusteet ja paljon muuta tarpeellista.

Huhtikuussa muodostettiin Pohjantähti-opiston kannatusyhdistys. Minut valittiin sen hallituksen puheenjohtajaksi, varapuheenjohtajaksi tuli Lapin yliopiston kansainvälisten suhteiden professori Vilho Harle.

Kannatusyhdistys haki välittömästi opetusministeriöltä lupaa kansanopiston perustamiseen ja ylläpitämiseen. Keminmaan kunnalta se haki käynnistys- ja toiminta-avustusta.

Sittemmin opetusministeriö hylkäsi lupahakemuksen, mutta Keminmaan kunta päätti myöntää yhdistykselle 200 000 markan avustuksen neljäksi ensimmäiseksi toimintavuodeksi.

Kunnan avustuksen turvin toiminta päätettiin käynnistää.

Keminmaan kunnan päätöksenteossa on ollut ongelmia, joista kannatusyhdistys on joutunut kärsimään.

Poliittisten ryhmien väliset suhteet ovat jo pitkään olleet tulehtuneet. Postin tekemän virheen vuoksi Keminmaalla jouduttiin uusimaan viimeiset kunnallisvaalit, ja niissä ristiriidat edelleen kärjistyivät.

Keminmaalla kaikki puolueryhmät sanovat kannattavansa Pohjantähti-opistoa, mutta nykyisessä ilmapiirissä kaikki eivät ole olleet halukkaat myöntämään sen toiminnalle välttämätöntä avustusta. Yksi valtuutettu on ryhtynyt valittamaan kaikista avustuspäätöksistä.

Hankaluuksia on ollut myös kunnan rakennus-, palo- ja ympäristöviranomaisten kanssa.

Meille on ollut suuri yllätys, että viranomaiset ovat pyrkineet nyt vetämään monessa suhteessa selvästi tiukempaa linjaa kuin mitä vanhainkodin suhteen oli noudatettu. Tässä näytään mennyn äärimmäisyydestä toiseen. Kemin kaupungin ylläpitämää laitosta katseltiin hieman "läpi sormien", kun taas nyt vaaditaan "varmuuden vuoksi" kaiken olevan paremmassa kuin hyvässä kunnossa.

Tässä yhteydessä olen kuullut viitattavan siihen, että julkisuus seuraa niin tarkkaan kaikkea mikä minuun liittyy.

Opistohanketta onkin saatellut melkoinen julkisuus. Kun liikkeelle pannaan laajamittainen projekti, siinä on monta särmää, joihin voi halutessaan tarttua. Ilokseni olen havainnut, että minulla on näin "reserviläisenäkin" ollut melkoinen julkisuusarvo.

Usein sanotaan, että poliitikolle kaikki julkisuus on loppujen lopuksi eduksi – että on sama, mitä puhutaan, kunhan vain puhutaan.

Näinhän asiat eivät aivan ole poliitikkojenkaan osalta, saati sitten Pohjantähti-opiston kaltaista hanketta ajatellen. Mutta tässäkin yhteydessä monenlaisiin julkisuusilmiöihin on joutunut törmäämään.

Pahinta on ollut lehdistön kirjoittelu itse opistohanketta vastaan. Sellaisella voi aina olla oma vaikutuksensa opistohanketta käsitteleviin viranomaisiin.

Kesällä kannatusyhdistys käynnisti opiston tiloissa majoitus- ja ravitsemustoimintaa, jolla pyrittiin keräämään varoja sen toimintaan.

Tästä syystä tiloja jouduttiin hieman kunnostamaan: suuriin pesuhuoneisiin hankittiin WC-kopit.

Syksyn tullen oli tarpeen myös rakentaa luentosali. Aluksi suunnittelimme sitä opistorakennuksen ullakolle, mutta sitten päädyimme halvempaan ratkaisuun, ja se rakennettiin hirsirakenteisen vanhan puuosan alakertaan.

Aluksi toimimme investointien suhteen hyvin varovaisesti. Kun tilat olivat edelleen kaupungin omistuksessa, teimme vain vähäiset ja aivan välttämättömät kunnostustyöt.

Syyskesällä varovainen otteemme jotenkin herpaantui, ja me ryhdyimme kunnostamaan navettaa.

Kesän mittaan meille oli tullut jonkinlainen sisäinen varmuus siitä, että opistohanke onnistuu. Lisäksi aloimme uskoa siihen, että

voisimme saada tilat kannattavaan käyttöön siinäkin tapauksessa, että opistohanke lopulta kariutuisi. Niinpä aloimme pitää melko varmana, että kaupat lopulta tehdään. Esisopimus oli voimassa vielä vuoden ajan.

Navetassa näimme mahdollisuuden parantaa opistohankkeen taloudellista pohjaa. Sen katto oli joka tapauksessa ennen pitkää korjattava. Jos sinne rakennettaisiin myös uusi ajosilta ja jos yläkerrassa olevan ladon lattia korjattaisiin, voisimme alkaa pitää siellä latotansseja.

Niin työt pantiin käyntiin, ja alkusyksystä ehdimme jo muutamat latotanssit pitää. Ne osoittivat, että paikka on tähän tarkoitukseen erinomainen.

Syksyllä koitti totuuden hetki. Jos mielisimme saada opiston tilat tarkoituksenmukaisiksi, olisi tarpeen tehdä investointeja. Kiireellisintä oli saada uusituksi ruokasalin ikkunat. Navetan kunnostustöitä piti jatkaa jo ennen kesää, jotta tanssitoiminta pääsisi kunnolla vauhtiin.

Niinpä rohkaisimme mielemme ja teimme kaupat jo lokakuun lopulla.

Sen jälkeen kun rakennukset siirtyivät meidän omistukseemme, uusimme heti ravintolan ikkunat. Näin opiston kaunis ruokasali tarjoaa entistäkin paremmat puitteet erilaisten perhejuhlien järjestämiseen. Muutamat syntymäpäivät, sukujuhlat ja häät siellä onkin jo järjestetty.

Ensi kesään mennessä kunnostamme navetan ravintolaksi, ja rakennamme sen yhteyteen asianmukaiset aputilat. Ensi kesänä latotanssit tullevat olemaan melkoinen menestys. Tämä turvaa omalta osaltaan opistohankkeen taloudellista pohjaa.

Pohjantähti-opiston perustaminen ja nimenomaan sen tarvitsemien tilojen hankkiminen oli mieletön, hullu hanke.

Minua pidetään säästäväisenä, jopa pihinä miehenä. Sama asenne on leimannut koko perheemme elämää. Olemme aina olleet ta-

lousasioissa varovaisia. Virheitäkin olemme toki tehneet, mutta siitä huolimatta meille on ehtinyt karttua hieman omaisuutta.

Nyt päätimme sijoittaa elinikäiset säästömme käytöstä poistettuun vanhainkotiin. Mitään varmuutta meillä ei ole siitä, että saisimme joskus edes osan siihen sijoittamistamme rahoista takaisin tai että saisimme sijoituksellemme minkäänlaista tuottoa. Pahimmassa tapauksessa menetämme kaikki sijoittamamme rahat. Jos kaikki käy hyvin, olemme ehkä tulleet tehneeksi taloudellisessakin mielessä järkevän sijoituksen.

Tässä tilanteessa olemme hyvin kouriintuntuvalla tavalla pohtineet elämän arvoja.

Olemme tarttuneet henkisessä mielessä meille molemmille hyvin tärkeään opistohankkeeseen. Olemme tehneet investoinnin, joka minun osaltani liittyy lapsuuteni kotiseudusta huolehtimiseen.

Kesän mittaan me ehdimme rakastua Pohjantähteemme, sekä opistohankkeeseen että sen tiloihin.

Opiston paikka Kemijoen rantatörmällä on tosi upea. Pihapiirissä ja joen rannalla kasvaa vanhoja puita, myös valtavan suuria lehtikuusia, joita en ole muualla pohjoisessa nähnyt. Tilan historia on kiehtova, ja se antaa paikalle oman arvonsa ja arvokkuutensa.

Tätä kaikkea olemme pitäneet niin tärkeänä, että olemme voineet sanoa itsellemme: jos säästövaramme menetämme, voimme lohduttaa itseämme toteamalla, että rahaahan se vain oli.

Tietysti toivomme hartaasti, ettei näin kävisi, mutta tähänkin meidän on ollut varauduttava.

Syksyn mittaan itse opistohankkeen luonne alkoi muuttua.

Alun perin kannatusyhdistys haki lupaa lyhytkursseja järjestävän opiston ylläpitämiseen.

Hakemus tuli hylätyksi. Opetusministeriö ei asettanut päätöksessään kyseenalaiseksi lain edellyttämän sivistystarpeen olemassaoloa, mutta se katsoi, ettei yksinomaan lyhytkursseja järjestävän

opiston toiminnalle ollut riittäviä sivistyksellisiä ja taloudellisia edellytyksiä.

Lokakuun lopulla uudistimme hakemuksemme. Otimme huomioon ne perustelut, joiden nojalla edellinen hakemuksemme hylättiin. Nyt olemme hakeneet lupaa ensi sijassa linjamuotoisen opiston ylläpitämiseen. Opetusta annettaisiin kansainvälisten suhteiden, historian ja valtio-opin linjoilla.

Lyhytkurssitoiminta olisi edellyttänyt sitä, että olisin ollut siinä jatkuvasti ja varsinkin viikonloppuisin itse mukana. Tämä olisi sitonut kovasti ajankäyttöäni.

Linjamuotoinen opetus merkitsee sitä, että opistoon otetaan syksyisin opiskelijat, ja he saavat kevääseen saakka koulumuotoista opetusta. Viikonloppukursseja on tarkoitus järjestää suhteellisen vähän.

Tämä tekee mahdolliseksi sen, että voin hoitaa opistohanketta etäämmältäkin, lähinnä tavanomaisena luottamustehtävänä.

Tämä teki mahdolliseksi sen, että saatoin ajatella olevani sittenkin kansanedustajaehdokkaana "vanhassa" vaalipiirissäni Uudellamaalla – että saatoin harkita siirtymistä reservistä etulinjaan.

Tämä tekee mahdolliseksi sen, että voin tehdä vakavan yrityksen palata Brysselin lasipalatsista takaisin Arkadianmäelle.

Etulinjaan

Jo parin vuoden ajan – syksyn 1996 Eurooppa-vaaleista lähtien – olen pohtinut, olisinko vuonna 1999 ehdokkaana eduskuntavaaleissa vai eurovaaleissa vai molemmissa. Tässä ajatustyössäni olen pyrkinyt ottamaan huomioon myös sen, mitä puolue toivoo meidän itse kunkin tekevän.

Puolueen piirissä ajatukset ovat muuttuneet tavalla, jota on ollut vaikea seurata.

Kun minut alun perin eduskuntaryhmän päätöksellä nimettiin Euroopan parlamenttiin, puolue edellytti, että olisin ehdokkaana myös kevään eduskuntavaaleissa. Tein niin kuin toivottiin.

Viime vuoden alussa puolueen piirissä vahvistui ajatus, ettei olisi moraalisesti oikein olla ehdokkaana kahteen parlamenttiin. Valinta olisi siis tehtävä jo ennakkoon.

Niinpä aloin elää tämän "ohjeen" mukaan ja harkita, kumpaan parlamenttiin pyrkisin.

Puoluevaltuuskunta kokoontui Kuusamossa 18.–19. huhtikuuta 1998. Ensimmäisenä kokouspäivänä julkaistiin Lapin Kansassa ja parissa muussa lehdessä kolumnini "Pohjantähti johdattaa".

Kerroin olevani kallistumassa siihen suuntaan, että olisin ehdokkaana Euroopan parlamenttiin. Kytkin ehdokkuuteni lähinnä opistohankkeen etenemiseen:

> "Jos Pohjantähti-opiston perustaminen etenee suunnitelmien mukaisesti, saattaa vaakani kallistua lopullisesti siihen suuntaan, että pyrkisin jatkamaan työtäni Euroopan parlamentissa. Euroopan parlamentin jäsenenä minulla olisi hy-

vät edellytykset huolehtia opistohankkeen menestyksestä.
Suunnistan siis Pohjantähden johdatuksessa."

Puoluevaltuuskunnassa puhuin samaan tapaan:

"Itse olen ollut ja olen kahden vaiheilla – osittain siksikin, ettei Keskusta ole vielä omalta osaltaan päättänyt pelisäännöistä.

Selvintä mielestäni olisi, että Keskustakin päättäisi asettaa eri ehdokkaat eduskunta- ja eurovaaleihin. Tämä merkitsisi sitä, että saisimme jo tämän vuoden lopulla asetetuksi Euroopan parlamentin vaaleihin hyvät ehdokkaat, jotka voisivat käydä kunnollisen kampanjan, joka voisi tukea myös Keskustan eduskuntavaalityötä.

Omalta osaltani olen ollut kallistumassa sille kannalle, että valitsen joka tapauksessa jomman kumman ehdokkuuden... Ennen päätöksentekoa haluan saada selvyyden kahteen asiaan: haluan tietää, millaiseksi Vaasan puoluekokous Keskustan poliittisen linjan määrittelee, ja haluan tietää, kuinka mittava suunnitelmani 'Pohjantähti-opiston' perustamiseksi etenee.

Nyt kantani on vielä avoin."

Puoluevaltuuskunnassa oli esillä myös puolueen sääntöuudistus.

Uudistusta valmisteltaessa oli lähdetty siitä, että Keskustan europarlamentaarikkojen puheenjohtajasta tulee puoluehallituksen täysivaltainen jäsen. Työvaliokuntaan meidän edustajaamme ei oltu haluttu ottaa.

Puoluevaltuuskunnan kokouksessa tehtiin esitys, että saisimme paikan myös työvaliokuntaan. Puolueen johdon vastustuksesta huolimatta valtuuskunta hyväksyi tämän ehdotuksen äänestyksessä selvin numeroin.

Vaasan puoluekokouksessa kesällä 1998 säännöt hyväksyttiin valtuuskunnan esittämässä muodossa.

Puoluekokous päätti myös, että syksyn puoluevaltuuskunnassa

puolueelle hyväksytään keskusta-aatteeseen perustuva Eurooppa-ohjelma.

Nämäkin ratkaisut vahvistivat sitä ajatusta, että pyrkisin jatkamaan työtäni Euroopan parlamentissa.

Syyskuussa alkoi kuitenkin näyttää yhä enemmän siltä, ettei ainakaan kaikkia Eurooppa-vaalien ehdokkaita asetettaisikaan vielä syksyllä.

Tähän vaikutti se, että nimekkäimmät keskustapoliitikot halusivat pyrkiä eduskuntaan ja sitä kautta ministeriksi. Tiedossa oli, että jotkut heistä olivat kiinnostuneita ehdokkuudesta myös Eurooppa-vaaleissa, mutta tästä mahdollisuudesta ei voitu edes puhua ennen eduskuntavaaleja.

Ajattelin, että ehdokasasettelun osittainen lykkääntyminen antaisi minullekin mahdollisuuden olla mukana eduskuntavaaleissa sulkematta vielä kokonaan ovea myöskään ehdokkuudelta Euroopan parlamenttiin.

Niinpä ryhdyin selvittämään puolueen korkeimman johdon suhtautumista siihen, että olisin kansanedustajaehdokkaana Uudellamaalla.

Puhuin asiasta puoluesihteeri Eero Lankian kanssa, joka siihen aika tavalla innostui. Hän tarjoutui puhumaan asiasta Esko Aholle. Eero ehdotti lisäksi, että pyrkisimme järjestämään kolmenkeskisen tapaamisen.

Tapasimme syyskuun viimeisenä päivänä Ostrobotnian Jääkärikabinetissa, missä oli juuri pidetty puoluehallituksen työvaliokunnan kokous.

Olin yllättynyt siitä, ettei Aho ollut ehdokkuudestani kiinnostunut. Eskolla ei ollut asiasta mitään myönteistä sanottavaa. Hän kehotti minua keskustelemaan Uudenmaan piirin puheenjohtajan Antti Kaikkosen kanssa.

Kaikkosen ajatuksista olin siinä vaiheessa jo perillä. Hän oli saanut tietää salaiseksi tarkoitetusta keskustelustamme jo en-

nakkoon ja kiirehtinyt ilmoittamaan minulle, ettei hän pitänyt ehdokkuuttani omalta kannaltaan suotavana, vaikka siitä hänenkin mielestään epäilemättä olisi hyötyä puolueelle.

Kun kansanedustajaehdokkuuteni sai näin viileän vastaanoton, olin jo siitä luopumassa ja suuntautumassa vain Eurooppa-vaaleihin.

Ajattelin, että Keskusta voisi koota eurovaaleissa mahtavan vaalivoiton, eivätkä omatkaan osakkeeni huonoilta näyttäneet. Vaalimenestys loisi suhteellisen hyvän perustan vaikuttaa asioihin Euroopan parlamentista käsin.

Sitten tapahtui taas yllättävä käänne.

Puolue ryhtyi solmimaan Eurooppa-vaaleihin vaaliliittoa, jonka arvioin meille hyvin epäedulliseksi. Sitä perusteltiin "yleispoliittisilla syillä". Puolue oli siis valmis uhraamaan menestystään Eurooppa-vaaleissa saavuttaakseen jotakin muuta etua.

Toisaalta syntyi suunnitelma, että kaikki Eurooppa-vaalien ehdokkaat asetettaisiin vasta huhtikuussa 1999. Samassa yhteydessä Eurooppa-ohjelman aikataulu muutettiin siten, että sekin hyväksyttäisiin vasta samassa kokouksessa.

Puolue oli siis suuntaamassa kaikki voimansa saavuttaakseen suurvoiton eduskuntavaaleissa ja päästäkseen niiden jälkeen muodostettavaan hallitukseen.

Näissä uusissa oloissa ajatukseni palasivat kansanedustajaehdokkuuteen.

Kun kerran puolue halusi nyt panostaa kaikki voimansa eduskuntavaaleihin, oli minunkin oltava mukana. Sivuun jääminen tuntuisi rintamakarkuruudelta.

Pohjantähtikin oli alkanut osoittaa uutta suuntaa: opistohanke oli muuttumassa sellaiseksi, ettei se asettaisi esteitä asettumiselle etulinjaan.

Samaan suuntaan vaikutti vielä sekin, että luin syksyllä useita kirjoja, jotka eri tavoin "kannustivat" minua vanhaa sotaratsua pyrkimään rintamalle.

Syyskuun lopulla käydyt keskustelut olivat osoittaneet, etteivät puolueen ja piirin johto jostakin syystä minua kuitenkaan rintamalle halunneet. Niinpä minun oli toimittava vastoin heidän tahtoaan.

Omalta osaltani olin toisissa olosuhteissa jo kertaalleen sulkenut eduskuntavaaleihin käyvän oven, mutta Uudenmaan piiri oli jättänyt sen toiselta puolelta avoimeksi: neljä ehdokaspaikkaa oli vielä täyttämättä.

Marraskuun 6. päivänä 1998 pidetyssä puoluehallituksen työvaliokunnan kokouksessa tarkistin vielä kertaalleen, aikooko puolueen johto toteuttaa suunnitelmansa Eurooppa-vaalien vaaliliiton solmimiseksi ja ehdokasasettelun siirtämiseksi ensi kevääseen.

Kun näin osoittautui olevan, annoin kokouksessa mukana olleelle Antti Kaikkoselle kirjeen, jossa ilmoitin olevani käytettävissä, kun Uudenmaan piiri asettaa ehdokkaitaan eduskuntavaaleihin.

Yllätykseni oli suuri, kun piirin johto ryhtyi vastustamaan ehdokkuuttani.

Olihan se suorastaan uskomatonta, että piiri kieltäytyisi asettamasta ehdokkaaksi henkilöä, joka on aikaisemmin valittu sen ehdokkaana eduskuntaan. Yksi kansanvallan perussäännöistä on, että äänestäjien on saatava päättää, uudistetaanko kansanedustajan valtakirja vai ei.

Omalta osaltani olin kieltämättä joutunut menettelemään poikkeuksellisesti, kun saatoin antaa suostumukseni vasta sen jälkeen kun piirikokous oli nimennyt pääosan ehdokkaista. Mitään sopimatonta ei kuitenkaan ollut tapahtunut, kun avoimia ehdokaspaikkoja oli vielä olemassa.

Piirin johdon menettely oli peräti omituinen.

Se ilmoitti suoralta kädeltä julkisuuteen vastustavansa ehdokkuuttani. Saman tien kutsuttiin koolle piiritoimikunta päättämään, ettei minua listalle oteta.

Normaali menettely olisi tietysti ollut se, että kirjeeni olisi otettu tiedoksi ja ehdokkuuttani olisi käsitelty siinä yhteydessä, kun loput ehdokaspaikat täytetään.

Kansanedustajaehdokkuuteni ympärillä tapahtui outoja asioita.

Kun olin antanut suostumukseni, minulle kerrottiin, ettei tällä hankkeella olisi minkäänlaista kannatusta, kun eduskuntaryhmässäkään minun ehdokkuuttani ei tue juuri kukaan. Ihmettelin kovasti, mitä tämä asia eduskuntaryhmälle kuuluu.

Torstai-iltana 12. marraskuuta Uudenmaan piirin piiritoimikunta kokoontui tekemään päätöstä, että minua ei hyväksyttäisi ehdokkaaksi. Minutkin oli kutsuttu paikalle kokouksen alkuun.

Kun minulla oli aikaa, menin iltapäivällä seuraamaan eduskuntaryhmän kokousta, mihin meillä kaikilla Keskustan europarlamentaarikoilla on oikeus.

Puolueen puheenjohtaja Esko Aho tuli myöhästyneenä paikalle. Hän antoi pienehkön poliittisen katsauksen, jossa hän käsitteli kahta asiaa.

Ensin Aho selosti suunnitelmia, joiden mukaan seuraavaan hallitukseen tarvittaisiin EU-puheenjohtajuuden vuoksi tavallista enemmän ministereitä – sekä varsinaisia että "apulaisministereitä" – ja myös tilapäisiä, vain puheenjohtajuuden ajaksi nimitettäviä. Tämä näytti olevan ryhmän jäsenille mieluisaa kuultavaa.

Sitten Aho otti puheeksi "erään kansanedustajaehdokkuuden" Uudellamaalla. Hän sanoi asian olevan piirin käsissä niin että muut eivät voi tehdä asiassa mitään. Aho ei ilmeisesti huomannut, että minä istuin kokoushuoneessa. Muutamat kansanedustajat yrittivät hätääntyneesti vaientaa hänet sanomalla, ettei asia ryhmäkokoukseen kuulunut.

Piiritoimikunnan kokouksesta poistuttuani sain viestin, että Aho ja varapuheenjohtaja Seppo Kääriäinen halusivat vielä samana iltana tavata minut.

Sain yhteyden Ahoon vasta saavuttuani lentokentälle; olin mat-

kalla Brysseliin. Keskustelimme mahdollisuudesta, että palaisin vielä kaupunkiin ja lentäisin Brysseliin vasta seuraavana aamuna.

Kun tapaaminen sinä iltana ei jostakin syystä Kääriäiselle sopinut, tästä suunnitelmasta luovuttiin, ja siirryin lentokoneeseen.

Meillä oli Ahon kanssa puhetta, että mahdollisimman pian tuo tapaaminen järjestettäisiin. Saman sanoi Aho myös julkisuuteen.

Olin hyvin yllättynyt siitä, että puoluejohto halusi minua tavata. Sellaista ei ollut vuosikausiin tapahtunut.

Lentäessäni Brysseliin aavistelin, että piiritoimikunta torjuisi ehdokkuuteni. Perille tultuani sain kuulla, että aavistukseni oli ollut oikea.

Sitä jäin ihmettelemään, mitä asiaa Aholla ja Kääriäisellä olisi minulle ollut. Päättelin heidän tienneen, millaisen päätöksen piiritoimikunta tekisi. Ajattelin, että he olisivat pyrkineet "rauhoittelemaan" minua ja vaikuttamaan siihen, että olisin tyytynyt tehtyyn päätökseen.

Brysselissä isännöin vierailijaryhmää, ja olin siellä siten viikonloppuun saakka. Siellä jouduin pohtimaan, kuinka menettelisin.

Helsingistä alkoi kuulua heti kummia.

Kun kansanedustajaehdokkuuteni oli torjuttu, sain kuulla, että puolueen johdon piirissä kaavaillaan taas muutosta Eurooppavaalien aikatauluun: tiedossa olevat ehdokkaat lyötäisiinkin kiinni jo marraskuun puoluevaltuuskunnan kokouksessa.

Tämä tietooni tullut suunnitelma asetti minut vaikeaan välikäteen.

Uudenmaan piiritoimikunta oli lähes yksimielisesti päättänyt, että minua ei asetettaisi kansanedustajaehdokkaaksi. Vaikka pidin todennäköisenä, että tämä päätös pyörretään, en voinut olla tästä varma.

Tässä tilanteessa minun oli vaikea ottaa kantaa ehdokkuuteeni Eurooppa-vaaleissa. Jos en antaisi marraskuun kokouksessa nime-

tä itseäni ehdokkaaksi, paikat täytettäisiin siten, että myöhemmin minun olisi hankala ehdokkaaksi asettua. Jos taas antaisin asettaa itseni ehdolle eurovaaleihin, voitaisiin tätä käyttää argumenttina siinä toiminnassa, jolla pyrittiin torjumaan ehdokkuuttani eduskuntavaaleissa.

Niinpä päätin ilmoittaa, että olen käytettävissä ehdokkaaksi molempiin parlamentteihin.

Marraskuun 22. päivänä 1998 Kouvolassa kokoontunut Keskustan puoluevaltuuskunta asetti minut yhdessä kuuden muun kanssa ehdolle Euroopan parlamentin vaaleihin. Siellä Aholla ja Kääriäisellä olisi ollut erinomainen tilaisuus keskustella kanssani, mutta tähän mahdollisuuteen he eivät tarttuneet. Heidän keskusteluhalunsa taisivat tyrehtyä siihen, kun ilmoitin olevani käytettävissä ehdokkaaksi molempiin vaaleihin.

Kansanedustajaehdokkuudestani käytiin sittemmin piirin edustajien kanssa neuvotteluja. Keskeisessä asemassa oli piirin toiminnanjohtaja Pekka Reponen, joka asettui ehdokkuuttani tukemaan.

Joulukuun 8. päivänä piiritoimikunta päätti äänestyksen jälkeen nimetä minut ehdokkaaksi.

Taidan olla ainoa kansanedustajaehdokas, joka ilmoittaa avoimesti olevansa mukana molemmissa vaaleissa.

Toinen ehdokkuuteni on tietysti ehdollinen. Pyrin vakavissani palaamaan kotimaan politiikkaan. Jos en tässä pääpyrkimyksessäni onnistu, jatkan lentävällä lähdöllä kohti Euroopan parlamentin vaaleja.

Tiedän, että monet – ehkä jopa kymmenet – eri puolueiden kansanedustajaehdokkaat ajattelevat samaa, mutta eivät siitä halua vielä tässä vaiheessa kertoa.

Tämä ajatus on mielessä etenkin monilla niistä, jotka ovat pyrkimässä ministeriksi. Jos oma puolue joutuu oppositioon tai jos ministerinpaikka menee muutoin sivu suun, saattaa ehdokkuus Eurooppa-vaaleissa olla hyvinkin kiehtova vaihtoehto.

Eduskuntavaalien jälkeen saamme siis kuulla monenkirjavia selityksiä siitä, kuinka olosuhteet ovat muuttuneet tai kuinka puolueen edun vuoksi on pakko uhrautua.

Oma tavoitteeni on selvä. Teen vakavan yrityksen palata kotimaan politiikkaan. Jos en siinä onnistu, pyrin jatkamaan työtäni Euroopan parlamentissa.

Olipa asemani tulevina vuosina mikä hyvänsä, toimin kaikin voimin itsenäisen Suomen puolesta.

II OSA

Lännettynyt vai itsenäinen Suomi?

Kirjojen maailma

Kirjat ovat minulle tärkeitä. Luen mielelläni aina kun siihen on tilaisuus.

Luen eri tavalla kuin monet muut.

Lukutottumukset – aivan kuten ruokailutavatkin – liittyvät itse kunkin luonteeseen. Ruokapöydässä lautaseni tyhjenee yleensä ensimmäiseksi. Kirjoja ahmin samaan tapaan. Suvantovaiheet selailen tai harppaan usein yli. Haluan saada nopeasti selville teoksen ydinsisällön.

Kirjat ovat minulle tärkeitä myös politiikan välineenä.

Urani alkuvaiheista lähtien olen kirjoittanut kirjoja. Ne ovat liittyneet tavalla tai toisella aatteelliseen ja yhteiskunnalliseen toimintaani.

Ensimmäisen kirjani "Köyhän asialla" kirjoitin jo syksyllä 1971. Se syntyi kustantajan aloitteesta: Kirjayhtymän Keijo Immonen halusi saada nuoren keskustapoliitikon ajatukset kansien väliin. Siitä tuli lopulta myös vaalikirja, kun vuoden 1972 alussa järjestettiin ennenaikaiset eduskuntavaalit.

Seuraavasta, vuonna 1974, ilmestyneestä teoksestani "On muutoksen aika" tuli tähänastisen urani tärkein kirja. Tämä teos syntyi aatteen palossa. Vuosina 1972–73 koin voimakkaan aatteellisen herätyksen ja tajusin, kuinka pahasti puolueeni oli etääntynyt omilta juuriltaan.

Syksyllä 1973 uhkasin erota puolueen varapuheenjohtajan paikalta, ellei meno muutu. Siinä määrin se muuttui, että jatkoin työtäni puolueen johdossa. "On muutoksen aikaa" luettiin paljon, ja se vaikutti varsinkin silloisen nuorison ajatuksiin.

Vuodesta 1975 lähtien olin niin tiiviisti mukana hallituspolitiikassa, ettei kirjojen kirjoittamiseen ollut aikaa eikä syytäkään: saatoin toteuttaa ajatuksiani vallankäytön ytimessä – ensin opetusministerinä, sitten työvoimaministerinä ja lopulta ulkoministerinä.

Seuraavakin kirjani, vuonna 1981 ilmestynyt "Kansallisia kysymyksiä", liittyi poliittiseen uraani.

Kun olin tullut vuonna 1977 ulkoministeriksi, monet ajattelivat minun joutuneen tai päässeen "presidenttiputkeen". Ulkoministerin tehtävässä ja "Kekkosen korkeakoulussa" siihen tehtävään ajateltiin kasvettavan. Puolueessa oltiin sitä paitsi laajalti kyllästytty "tohtoreiden taisteluun", Ahti Karjalaisen ja Johannes Virolaisen väliseen presidenttikilpaan; monet pyrkivät löytämään kolmannen vaihtoehdon.

Jos Urho Kekkosen kausi olisi jatkunut pitempään, olisin saattanut nousta varteenotettavaksi seuraajaehdokkaaksi. Syksyllä 1981 olin kuitenkin kovin nuori, vasta 35-vuotias. Potentiaalisena presidenttiehdokkaana olin joutunut jo melkoiseen julkisuusmyllyyn. Mahdollisuuteni olivat siten olemattomat.

Ajattelin kuitenkin, että tohtoreiden taistelu voisi nostaa esiin keskustelun kompromissiehdokkaasta. Kaiken varalta kirjoitin kirjan, jota voitaisiin tarvittaessa käyttää myös vaalityössä.

Tohtorien taistelun kiihtyessä kolmannesta vaihtoehdosta keskusteltiin, ja minunkin nimeni siinä yhteydessä mainittiin, mutta jalalle nämä hankkeet eivät nousseet. Puolueväki oli jo pitkään valmistautunut Karjalaisen ja Virolaisen väliseen taisteluun. Se oli käytävä katkeraan loppuunsa.

Seuraavat teokseni liittyivät tieteelliseen uraani.

Kun olin vuoden 1987 eduskuntavaalien jälkeen joutunut oppositiojohtajaksi, minulla oli aikaa kirjoittaa lisensiaattityö ja väitöskirja. Lisensiaattityöni ilmestyi vuonna 1987 nimellä "Kansakunta – Ihmiskunta" ja ruotsinkielinen väitöskirjani "Finlands utrikespolitik – den nationella doktrinen och framtidens mänsklighetspoli-

tik" vuonna 1988. Seuraavana vuonna ilmestyi väitöskirjani suomeksi (Suomen ulkopolitiikka – kansallinen doktriini ja tulevaisuuden ihmiskuntapolitiikka).

Vuonna 1989 julkaisin myös teoksen "Yhteinen tehtävämme – kansanvaltaisen muutoksen strategia", joka oli jatkoa väitöskirjalleni. Väitöskirjatyössäni olin perehtynyt maailmanlaajuisiin ympäristöongelmiin, ja tullut vakuuttuneeksi siitä, että suunnan muutos kohti luonnontaloudellisesti kestävää kehitystä on välttämätön. "Yhteinen tehtävämme" -kirjassa pyrin löytämään strategiaa, jolla tämä muutos voitaisiin kansanvaltaisesti saada aikaan. Tämä teos on edelleen ajankohtainen.

Sitten olivatkin vuorossa muistelmakirjat "On totuuden aika 1–2".

Näiden teosten kirjoittaminen liittyi vuoden 1994 presidentinvaaleihin. Poliittisen valtataistelun tuoksinassa olin joutunut jatkuvasti julkisuuden hampaisiin, ja tämän vuoksi julkisuuskuvani oli kerta kaikkiaan huono. Monista asioista oli julkisuuden kautta syntynyt yksipuolinen ja siten virheellinen käsitys – ennen muuta sen vuoksi, että julkisuus, kuten historiankirjoituskin, aina heijastelee lähinnä voittajien näkemyksiä.

"Totuuden aika" -kirjoillani pyrin saattamaan lukevan yleisön tietoisuuteen totuuden "toisen puolen" – sen, mikä oli jäänyt vaille julkisuutta.

Tässä mielessä teoksieni totuus oli "puoli totuutta", kuten niiden ilmestyessä jotkut vitsailivat. Silloinhan kysyttiin, miksi teoksessani oli kaksi osaa. Vastaus kuului: "koska niissä kummassakin on vain puoli totuutta".

Enempää en toki niiden väittänytkään sisältävän. Ja sen puolikkaan oikeellisuutta kukaan ei edes yrittänyt kiistää.

Vuonna 1993 kirjoitin vielä kolmannenkin kirjan, "On muutoksen aika 2". Sekin oli osittain muistelmakirja, mutta siihen sisältyi myös presidentinvaaleihin liittyvää ohjelmallista aineistoa. Vertai-

lin tässä teoksissa omia ajatuksiani Martti Ahtisaaren näkemyksiin. Kirja julkaistiin samana vuonna myös ruotsiksi.

Kirjan nimi oli sama kuin vuonna 1974 ilmestyneen teokseni. Presidentinvaalien jälkeen vuonna 1994 se julkaistiin uusintapainoksena, jolloin kirjojen sarja täydentyi: "Muutoksen aikojakin" oli kaksi. Tämän kirjan laajahkossa esipuheessa kommentoin presidentinvaaleja ja vedin linjaa tulevaisuuteen.

Ja aivan viimeisistä kirjoistani (Ansa, Suomen puolueettomuus uudessa Euroopassa sekä Paneurooppa ja uusidealismi) olenkin tämän teokseni alkuosassa jo kertonut. Näilläkin hengentuotteilla on ollut kiinteä yhteys aatteelliseen ja poliittiseen työhöni.

Viime syksynä koin jotakin aivan uutta. Tähän mennessä olen ollut kirjojen maailmassa ennen muuta toimija, subjekti. Nyt huomasin, että minusta oli tullut kohde, objekti, johon muiden kirjoittamat kirjat jopa ratkaisevalla tavalla vaikuttivat.

Olen toki aikaisemminkin huomannut, että kirjoilla on tuntuva henkinen vaikutus: kirjoittaminen on ollut minulle usein terapiaa.

Nyt jouduin huomaamaan, että toisten kirjoittamilla teoksilla oli minuun terapeuttinen, inspiroiva tai provosoiva vaikutus.

Terapiaa olen lukemistani kirjoista varsin harvoin saanut. Lähihistoriaa on kirjoitettu lähinnä valtaa pitävien, voittajien, näkökulmasta. Vain harvat historian tai muistelmien kirjoittajat ovat suhtautuneet minun toimintaani tasapuolisen viileästi. Myönteiset arviot ovat olleet peräti harvinaisia. Kuluneena syksynä sain tällaisiakin lukea.

Parhaimmillaan terapia inspiroi uuteen toimintaan. Näin minullekin nyt kävi.

Samoin vaikuttavat myös provosoivat teokset. Provosoivasti vaikuttavasta kirjallisuudesta minulla ei ole ollut viime vuosina puutetta.

Ei pidä provosoitua, kun provosoidaan, on Mauno Koivisto itseään ja muita neuvonut.

En usko, että kukaan olisi minua tietoisesti ja tahallaan pyrkinyt provosoimaan. Useimmat "muistelmakirjailijat" ovat kai pitäneet minua menneisyyden hahmona, jota voi sen mukaisesti kohdella. Potku minun suuntaani on taannut monelle kirjalle edes jonkinlaisen julkisuuden.

Kuluneena syksynä olen lukenut runsaasti kirjoja, joissa on käsitelty Suomen lähihistoriaa. Ne ovat palauttaneet mieleeni ne suuntataistelut, joissa olen ollut mukana. Vaikka monet niistä päätyivät "vihollisen" voittoon, olin toiminut kunniakkaasti omien ihanteitteni ja tavoitteitteni puolesta.

Ja samalla tulin saaneeksi kannustusta jatkaa ponnistuksiani paremman huomisen puolesta: monet yksittäiset taistelut ja jopa sodat olin hävinnyt, mutta taistelu jatkuu. Näissä oloissa vanhan sotaratsun on pyrittävä rintamalle ja tietysti etulinjaan.

Muiden muisteluja lukiessani joudun huomaamaan, kuinka omituisella tavalla monet menneisyyden tapahtumat voidaan muistaa ja tulkita. Tällaiset puheenvuorot provosoivat esiin vastaväitteitä. Kaikkeen ei ehdi eikä kaikkeen kannata yrittääkään vastata. Kun riittävästi tulee provosoiduksi – vaikkakaan ei tahallisten provokaatioiden kautta –, syntyy myös tarve toimia, tarve näyttää, että periksi ei anneta.

Jälleen olen tullut tilanteeseen, jossa on kirjoitettava kirja.

Julkaisin omat muistelmani kolmessa vuonna 1993 ilmestyneessä teoksessa. Sen jälkeen on tapahtunut paljon. Sen jälkeen on myös kirjoitettu paljon niistä vuosista, joita olen omissa muistelmakirjoissani käsitellyt.

Joitakin viime vuosina julkaistuista muistelmakirjoista olen julkisuudessa arvioinut, mutta suurimpaan osaan niistä en ole voinut puuttua. Siksi julkisuudessa elää väitteitä ja tulkintoja, jotka eivät vettä pidä. On siis syytä palata vielä 1980-luvun ja tämän vuosikymmenen alun tapahtumiin. Tässä yhteydessä voin nyt kertoa myös sellaista, josta en lähinnä häveliäisyyssyistä aikanaan kirjoittanut.

Viimeinen muistelmakirjoistani meni painoon jo kesällä 1993. Sen jälkeen en ole enää ollut valtiollisen elämän ytimessä, mutta keskeisessä asemassa kuitenkin – varsinkin niissä vaiheissa, kun käsiteltiin Suomen liittymistä Euroopan unioniin ja rahaliitto Emuun. Näistä tapahtumista on nyt syytä kirjoittaa ennen muuta siksi, että ne luovat perustan edessämme oleville ratkaisuille.

Jotta osaisimme viisaalla tavalla päättää tulevaisuudestamme, meidän on tunnettava menneisyytemme ja ymmärrettävä se oikein. Siksi lähihistorialla ja sen tulkinnoilla on ratkaisevan tärkeä merkitys.

Lähihistoriaa käsitellään julkisuudessa varsin paljon.

Yleensä siitä kirjoittavat asianosaiset. Aktiivipoliitikot pyrkivät vaikuttamaan menneisyyttä koskeviin tulkintoihin lähinnä saadakseen pontta omalle uralleen. Politiikasta sivuun jääneet puolestaan kiirehtivät julkaisemaan muistelmiaan, jotta heille itselleen jäisi mahdollisimman hyvä jälkimaine.

Lähihistoriasta kirjoittavat usein myös tapahtumien keskellä eläneet toimittajat. Heillä on asioista paljon tietoa. Heillä on usein myös omakohtainen näkemys ja tulkinta siitä, mitä todella tapahtui.

Toimittajien kirjoittamat kirjat ovat usein hyvin yksipuolisia. Nämä teokset asettautuvat monesti selkeästi voittajien puolelle, ja hävinneet pyritään saattamaan kielteiseen, jopa naurettavaan valoon. Tällainen kirja menee yleensä hyvin kaupaksi – se osuu ajan henkeen.

Viime syksynä ilmestynyt "Lännettymisen lyhyt historia" on miellyttävä poikkeus tästä "säännöstä". Sen kirjoittaja, Helsingin Sanomien politiikan toimituksen esimies Unto Hämäläinen, pyrkii asioiden totuudelliseen ja tasapuoliseen esittämiseen. Toki hänkin on puolueellinen lähinnä siinä mielessä, että hän aivan ilmeisesti pitää Suomen "lännettymistä" hyvänä asiana.

Käytän Hämäläisen teosta oman kirjani II osan perustana. Se toi-

mii ikään kuin alustuksena, jota kommentoin ja jonka pohjalta kerron omista näkemyksistäni.

Nojaudun myös muutamiin muihin viime syksynä ilmestyneisiin kirjoihin.

Viime syksynä julkaistiin teos, joka on rakennettu Ilkka-lehden varapäätoimittajan Seppo Keräsen ja kansanedustaja Aino Suholan välisen kirjeenvaihdon varaan. Tällä kirjalla on vauhdikas nimi, joka ilmentää hyvin sen sisältöä: "Kun herroilta mopo karkasi".

Seppo Keränen korostaa usein sitä, että hän on poliittisesti sitoutumaton – että hän ei ole minkään puolueen jäsen.

Sitoutumaton on Aino Suholakin, mutta toisella tavalla kuin Keränen: hän on kyllä Keskustan jäsen ja jopa kansanedustaja, mutta hänkin ajattelee itsenäisesti ja sanoo mitä ajattelee. Molemmat kirjoittavat tuoreesti menneiden vuosien tapahtumista.

Muutamiin muihinkin kirjoihin nojaudun, muiden muassa Esko Ahon "Pääministeriin" ja Pertti Paasion teokseen "Punatulkku ja sikarodeo".

Lännettymisen värikäs historia

Unto Hämäläinen käytti "Lännettymisen lyhyttä historiaa" kirjoittaessaan kolmenlaista aineistoa.

Helsingin Sanomien ja aikaisemmin Aamulehden keskeisenä toimittajana hänellä on ollut käytettävissään paitsi lehtensä arkisto myös koko joukko sellaisia muistiinpanoja, joita hän ei voinut aikanaan niiden luonteen vuoksi lehtimiehenä hyödyntää.

Toisaalta Hämäläinen haastatteli koko joukon lännettymisessä mukana olleita vaikuttajia. Minä en heihin kuulunut – kuten ei Mauno Koivistokaan; me kaksi pääsimme mukaan kirjoittamiemme kirjojen kautta. Lisäksi Hämäläinen on käyttänyt lähteinään useita muitakin teoksia.

Hämäläisen teoksessa on samankaltaista epätarkkuutta, jota on esiintynyt lehdistön kirjoittelussa. Se luo kuitenkin mielestäni totuudellisen kokonaiskuvan viime vuosien tapahtumista.

"Miksi Suomi lännettyi?", kysyy Hämäläinen kirjansa loppuluvussa, ja aloittaa oman vastauksensa muistelemalla Pentti Sillantauksen kanssa käymäänsä keskustelua:

> "Tapasin syksyllä 1980 eduskunnassa silloisen kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtajan Pentti Sillantauksen. Ruodimme pitkään johtavien poliitikkojen ominaisuuksia. Yhteisenä lopputuloksena totesimme, että pääministeri Mauno Koivisto ja ulkoministeri Paavo Väyrynen olivat muita päätään pitempiä.
>
> Sillantaus sanoi lopuksi: politiikassa merkitsee paljon tuurikin, ja sitä Väyrysellä ei tunnu Koiviston kanssa olevan. Väyrynen on kuin Aku Ankka ja Koivisto Hannu Hanhi. Usko vaan, Koivisto voittaa, Sillantaus ennusti.

Vuosien aikana olen usein muistanut tämän ennustuksen. Kuinka oikeassa Sillantaus olikaan."

Hämäläinen jatkaa kuvailemalla Koiviston presidenttikauden alkuvaihetta, jolloin meidän kahden yhteistyö sujui vielä hyvin. Mutta sitten:

"Ratkaisevassa vaiheessa, Suomen EU-kansanäänestyksessä, he olivat eri puolilla barrikadia.

Suurin erottava tekijä oli suhtautuminen lännettymiseen. Mauno Koivisto haki aluksi ehkä tiedostamattaan, myöhemmin hyvinkin tietoisesti, Suomen yhteyttä Länsi-Eurooppaan.

Väyrynen olisi mieluummin pitäytynyt vanhaan, puolueettomaan Suomeen, jolla ei olisi ollut poliittista kytkyä Länsi-Euroopan keskuksiin.

Molempien näkemysten takana vaikuttivat aatteelliset erot. Koivisto oli ja on varmasti ajatuksiltaan läntinen sosiaalidemokraatti, Väyrynen Urho Kekkosen opetuslapsi, suomalaiskansallinen keskustalainen."

Se ettei näitä linjoja voitu sovittaa yhteen, selittyy Hämäläisen mukaan "miesten persoonallisuuden eroilla". Oma toimintani oli hänen mukaansa todella läpinäkyvää, kun taas Koivisto pyrki usein salaamaan todelliset ajatuksensa ja pyrkimyksensä. Hämäläinen jatkaa:

"Käsitykseni mukaan Esko Aho katkaisi lopullisesti Koiviston ja Väyrysen välit.

Väyrysen täyttäessä 50 vuotta syyskuussa 1996 kävin haastattelemassa häntä. Päähänpistosta kysäisin, mikä oli Väyrysen uran suurin virhe.

Väyrynen keskittyi hetken, ja tunnusti suurimman virheensä. Puheenjohtajuuden luovuttaminen Esko Aholle kesällä 1990."

Siteerattuaan Helsingin Sanomissa julkaistua haastatteluani Hämäläinen esitti oman arvionsa:

"Kukaan ei voi tietää, mitä olisi tapahtunut, jos Väyrynen olisi jatkanut keskustan johdossa. Siinä Väyrynen oli täysin oikeassa, että Ahon valinta keskustan johtoon oli aivan ratkaiseva siirto. Ilman Ahoa keskustaa ei olisi saatu kammetuksi Suomen EU-jäsenyyden taakse.

Koiviston ja Väyrysen välisessä taistelussa Aho valitsi Koiviston puolen. Ihmisten tunteita on vaikea arvailla, silti rohkenen epäillä, että Ahon siirtyminen Koiviston joukkoon on täytynyt tuottaa presidentille suurta tyydytystä. Ja Väyryselle on täytynyt olla valtava pettymys, että seuraaja osoittautuikin Väyrysen omin sanoin 'Koiviston isäntärengiksi'.

Vaikka Koivisto ja Väyrynen olivat mahtavia miehiä, he eivät tietenkään yksin ratkaisseet Suomen suuntaa. Heistä vain tuli tämän suuren käänteen eri puolten symboleja.

Molemmilla oli osoitettua vahvaa kannatusta kansan keskuudessa. Koivisto keräsi yli miljoona ääntä 1988 presidentinvaaleissa, Väyrynen sai yli puolen miljoonan kannatuksen 1988 ja 1994 vaaleissa. Eikä väheksyä kannata Väyrysen äänikuninkuutta 1991 eduskuntavaaleissa ja 1996 EU-vaaleissa."

Käytyään läpi EU-jäsenyyteen liittyneitä taloudellisia perusteluja Hämäläinen tuli siihen johtopäätökseen, että kysymys oli sittenkin ennen muuta poliittisesta valinnasta:

"Tätä kirjaa kirjoittaessani olen entistä enemmän tullut siihen vakaumukseen, että Suomen pyrkimys EU:n jäseneksi oli kuitenkin poliittinen. Kylmän sodan hellittäessä Suomi lähti etsimään uutta tietä länteen. Kun aikaisemmin oli pidetty tärkeänä, että kauppatiet pysyivät auki, nyt haluttiin etsiä myös poliittisia teitä."

"Jokainen suomalainen joutui ratkaisemaan viime kädessä sen, kumpaan osaan Eurooppaa halutaan kuulua. Kansanäänestyksessä valittiin länsipuoli."

Seuraavaksi Suomen valinnaksi Hämäläinen ennustaa Nato-jäsenyyttä. Hänen mukaansa Yhdysvallat haluaa Naton laajenevan aikaa myöten Baltian maihin. Siihen hän arvioi tarvittavan Ruotsin apua, mieluiten Naton jäsenenä. Tähän liittyen Hämäläinen päättää kirjansa kahteen lyhyeen virkkeeseen:

"Ja jos Ruotsi menee Natoon, Suomella ei ole muuta tietä kuin seurata perässä. Lännettymisen hankala historia voi jatkua."

* * *

Tähän teoksensa viimeiseen lukuun Unto Hämäläinen on kiteyttänyt oman tulkintansa parin viime vuosikymmenen tapahtumista.

Tässä vaiheessa en ryhdy vielä Hämäläisen näkemyksiä lähemmin kommentoimaan. Totean vain, että se yleiskuva, jonka hän lähihistoriastamme antaa, on mielestäni osapuilleen oikea. Yksityiskohtiin puutun tuonnempana.

Hämäläisen käsitteelliset perusvalinnat saattavat johdatella lukijan ajatuksiin, joita kirjoittaja ei ole tarkoittanut synnyttää.

Nimestä lähtien Hämäläisen teos määrittelee kahden viime vuosikymmenen kehityksen "lännettymiseksi". Implisiittisesti tämä sana tuo mieleen jo pitkään käytetyn toisen käsitteen "suomettuminen". Tämän mielleyhtymän synnyttäminen on ilmeisen tahallinen teko, vaikka Hämäläinen ei suomettumisesta kirjoitakaan.

Poliitikot ja historioitsijat ovat jo pitkään kiistelleet siitä, onko oikein väittää, että maamme olisi ollut Urho Kekkosen presidenttikaudella suomettunut. Tätä keskustelua on vaikeuttanut se, että suomettumisen käsitteellä on monta merkitystä.

Oma käsitykseni on, että suomettumisesta puhuminen on ollut

tietyllä tavalla oikeutettua, mutta pääosin se on ollut harhaanjohtavaa. Pieleen on menty erityisesti silloin, kun suomettumisväitteet on yhdistetty Urho Kekkoseen.

Urho Kekkosen koko elämäntyö liittyi Suomen itsenäisyyden säilyttämiseen ja vahvistamiseen. Presidenttinä Kekkonen loi maamme puolueettomuuspolitiikan, jota hän aina ja viimeiseen saakka puolusti.

Jos halutaan kirjoittaa Suomen lännettymisen "pitkä historia", se on aloitettava Urho Kekkosesta. Tällöin tietysti lännettymiseksi on ymmärrettävä se kehitys, jonka kautta Suomi saavutti hävittyjen sotien jälkeen vähitellen täyden suvereniteetin ja loi itselleen puolueettoman maan aseman.

On sanottu, ettei J. K. Paasikivellä ollut sotien jälkeen muuta ulkopolitiikkaa kuin suhteet Neuvostoliittoon. Vasta Urho Kekkosen presidenttikaudella Suomi alkoi avautua länteen, kun maamme muun muassa liittyi Yhdistyneisiin kansakuntiin ja Pohjoismaiden neuvostoon.

Siitä alkoi Suomen "lännettymisen tie", jota kuljettiin kaikissa vaiheissa niin nopeasti kuin olosuhteet edellyttivät ja sallivat. Tärkeitä käännekohtia olivat Suomen liittyminen assosioituneena jäsenenä Euroopan vapaakauppaliittoon (Efta) ja Taloudellisen kehityksen ja yhteistyön järjestöön (OECD) sekä vapaakauppasopimuksen solmiminen Euroopan talousyhteisön (EEC) kanssa.

Juhani Suomen Kekkos-elämäkerran viimeinen osa "Liennytyksen akanvirrassa" kertoo, kuinka vaikea ratkaisu EEC-sopimuksen tekeminen oli. Jotakin siitä tiedän ja muistan minäkin.

Toimin vuodesta 1970 lähtien kansanedustajana, ja alusta pitäen sain olla mukana myös ulkoasiainvaliokunnan työssä. Kesästä 1970 seuraavan vuoden syksyyn saakka hoidin pääministerin sihteerin virkaa. Syksyllä 1970 minut nimitettiin jäseneksi EEC-selvitystoimikuntaan.

Neuvostoliiton johto suhtautui tuohon aikaan hyvin kielteisesti

kaikkiin lännen järjestöihin. Neuvostojohtajien suhtautumiseen vaikutti sekin, että heidän marxilaisessa maailmankuvassaan talous ja politiikka liittyivät erottamattomasti yhteen.

Vaikka EEC oli tuossa vaiheessa vielä puhtaasti taloudellinen yhteenliittymä, talous- ja tulliliitto, neuvostojohto piti sitä poliittisena voimatekijänä. Heidän logiikkansa mukaan vapaakauppasopimus johtaisi Suomen ja EEC-maiden taloudellisten suhteiden voimistumiseen, mikä puolestaan synnyttäisi myös sellaista poliittista sidonnaisuutta, joka voisi muuttaa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan peruslinjaa.

Omalta osaltaan Neuvostoliiton suhtautumiseen vaikutti sekin, että Suomen ratkaisu heijastui liittolaismaihin. Lisäksi se liittyi eurooppalaisen yhteistyön kokonaisuuteen.

Tilannetta vaikeutti oleellisella tavalla sekin, että Suomessa oli vahvoja voimia, jotka vastustivat vapaakauppasopimuksen solmimista.

Kärjessä olivat tietysti kommunistit ja kansandemokraatit, mutta voimakasta vastustusta oli myös sosialidemokraattien piirissä. Mukana oli tuolloin monia sellaisia poliitikkoja, jotka ovat viime vuosina kannattaneet innokkaasti Suomen liittymistä Euroopan unioniin ja rahaliitto Emuun.

Noissa oloissa EEC-sopimuksen aikaansaaminen oli vaikea tehtävä, josta Kekkonen valtiomiestaidollaan kuitenkin suoriutui.

* * *

Lännettymisen "pitkä historia" ulottuu myös niihin tapahtumiin, joista Hämäläinen "lyhyen historiansa" aloittaa.

Hämäläinen aloittaa varsinaisen lännettymisen vaiheiden käsittelemisen tilanteesta, jossa Suomi vuonna 1978 alkoi valmistella liittymistään täysjäsenenä Eftaan. Noissa tapahtumissa olin jo keskeisellä tavalla mukana.

Hämäläinen kirjoittaa:

"Kulisseissa suomalaiset olivat matkan varrella useampaan kertaan yrittäneet päästä jäseneksi, mutta hanke oli joka kerta tyssännyt Neuvostoliiton vastustukseen. Pisimmälle hanke vietiin 1978, jolloin ulkoministeri Paavo Väyrynen toimitti Neuvostoliittoon muistion Suomen Efta-täysjäsenyydestä. Alivaltiosihteeri Paavo Kaarlehdon muistiossa Suomen pyrkimystä Eftan täysjäseneksi perusteltiin vapaakauppaliiton vahvistamisella. Sillä tavalla olisi torjuttu Neuvostoliitolle Eftaakin suuremman mörön, Euroopan yhteisön vahvistuminen.

Kaarlehdon muistio on tyypillinen Neuvostoliittoon toimitettu taustapaperi. Suomalaiset eivät voineet perustella omia hankkeitaan pelkästään Suomen edulla. Jotta hanke hyväksyttäisiin Moskovassa, sitä piti pystyä perustelemaan myös Neuvostoliiton edulla.

Väyrynen, Kaarlehto ja Paavo Rantanen ulkoministeriöstä ajoivat hanketta voimalla eteenpäin, mutta parin vuoden yrityksen jälkeen siitä piti luopua. 1980-luvun alussa tunnusteltiin uudestaan mahdollisuutta, mutta Moskova sanoi ei."

Siitä lähtien kun olin tullut toukokuussa 1977 ulkoministeriksi, olin keskustellut virkamiesteni kanssa siitä, että Suomella on kaksi länsisuhteisiimme liittyvää tärkeää projektia, jotka olisi saatava jotenkin hoidetuiksi: jäsenyys Euroopan neuvostossa ja täysjäsenyys Eftassa. Molemmat asiat olivat kokonaisuudessaan minun työpöydälläni, sillä toimin silloisessa Sorsan hallituksessa myös ulkomaankauppaministerinä.

Virkamiesten kanssa käymissäni keskusteluissa päädyimme siihen, että molempien hankkeiden toteuttaminen ei olisi samanaikaisesti mahdollista. Toisaalta tulimme ilman muuta siihen johtopäätökseen, että Efta-jäsenyys on näistä kahdesta tärkeämpi.

Puhuin molemmista asioista presidentti Urho Kekkoselle. Hän yhtyi johtopäätökseemme, ja antoi minulle tehtäväksi puhua Efta-

jäsenyydestä luottamuksellisesti Neuvostoliiton ulkomaankauppaministeri Nikolai Patolitshevin kanssa.

Ulkoministeriössä laadittiin epävirallinen muistio, niin sanottu non-paper, jossa kerrottiin Suomen aikomuksesta liittyä Eftan täysjäseneksi. Muistiossa pyrittiin osoittamaan, ettei jäsenyydellämme olisi mitään vaikutusta Suomen kauppapoliittiseen asemaan tai meidän kauppasuhteisiimme Neuvostoliiton kanssa. Sitä perusteltiin myös sillä, että täysjäsenenä Suomi voisi täysipainoisesti vaikuttaa Eftan päätöksiin ja turvata siten asemansa Euroopan myöhemmässä yhdentymiskehityksessä.

Selostin asian Patolitsheville hänen Suomen-vierailunsa yhteydessä ja ojensin hänelle siitä laaditun muistion. Ajatuksemme oli, että asiassa edettäisiin, ellei siihen Neuvostoliiton puolelta palattaisi.

Kun Patolitshev palasi Moskovaan, hän sairastui. Tästä syystä hänelle antamani luottamuksellinen muistio joutui vääriin käsiin. Sitä levitettiin laajalti sekä hallituksen että kommunistisen puolueen piirissä. Nkp:stä tieto hankkeesta levisi myös Suomen kommunisteille.

Tämän jälkeen jouduin käymään Suomen Efta-jäsenyydestä hankalia keskusteluja sekä Neuvostoliiton suurlähettilään Vladimir Stepanovin että kommunistisen puolueen edustajien kanssa.

Stepanovin kanssa käydyt keskustelut olivat vaikeita ennen muuta sen vuoksi, että suurlähettilään asiantuntemus oli puutteellinen: hän ei tuntenut sen paremmin länsikaupan yleisiä toimintaperiaatteita kuin Eftan kuin EEC:n luonnettakaan. Stepanovinkin ajatteluun taisi aika tavalla vaikuttaa hänen marxilainen maailmankatsomuksensa.

Kommunistien kanssa käydyt keskustelut osoittivat selvästi sen, että he tulisivat Suomen Efta-jäsenyyttä joka tapauksessa vastustamaan. Näköpiirissä oli tilanne, jossa tästä ratkaisusta olisi tullut kommunistien keskeinen vaaliase seuraavan kevään eduskuntavaaleihin. Tästä syystä hankkeesta jo siinä vaiheessa päätettiin sillä

kertaa luopua – ei siis "parin vuoden yrityksen jälkeen", kuten Hämäläinen kirjoittaa.

Uutta yritystä ei ainakaan minun tietääkseni 1980-luvun alussa tehty. Useita keskusteluja asiasta käytiin, mutta mihinkään toimintaan ne eivät tuolloin johtaneet.

Seuraava yritys tehtiin, kuten Hämäläinen teoksessaan kertoo, vuosikymmenen puolivälissä:

> "Suomalaiset päättäjät, etunenässä ulkoministeri Paavo Väyrynen ja ulkomaankauppaministeri Jermu Laine, käänsivät EY:n sisäisen tiivistymisen omaksi perustelukseen. Kun EY tiivistyy, pitää Suomen olla huolehtimassa Eftassa, että edes se pysyy löyhänä, puolueettomien maiden epäpoliittisena liittona.
>
> Tällä perusteella taitettiin terää sisäisessä keskustelussa kommunistien kanssa ja häivytettiin neuvostoliittolaisten epäluuloja. Jälkimmäisiä oli esiintynyt aika paljon; Tehtaankadun diplomaatit väittivät kivenkovaa, ettei Neuvostoliitolta ollut kysytty mitään.
>
> Se ei ollut totta, Koivisto oli käyttänyt suoraa yhteyttään Gorbatshoviin ja kun Kremlistä ei ollut kuulunut mitään, oli toimittu.
>
> Tiistaina 17. joulukuuta 1985 eduskunta hyväksyi äänin 148–30 Suomen liittymisen Eftaan. Jäsenyyttä vastustivat kaikki Skdl:n kansanedustajat, vihreiden Ville Komsi ja Kalle Könkkölä sekä keskustan eduskuntaryhmästä eronnut Liisa Kulhia."

EY:n sisäiseen kehitykseen liittyvien perustelujen lisäksi käytettiin myös muita.

Yksi tärkeä näkökohta oli se, että Portugali oli liittymässä EY:n jäseneksi. Tämän vuoksi Eftasta oli tulossa järjestö, johon kuului vain puolueettomia maita ja Pohjoismaita. Sellaiseen Eftaan Suomen oli luontevaa kuulua täysjäsenenä.

Toisaalta keskusteluissa otettiin jo huomioon EY:n tulevat laajentumiset, vaikka sellaisia ei näköpiirissä ollutkaan. Jos Suomi olisi säilynyt assosioituneena jäsenenä, emme olisi voineet täysipai-

noisesti vaikuttaa siihen, millaiseksi Efta ja sitä kautta Efta-maiden asema muodostuisi. Tässä mielessä Efta-jäsenyys merkitsi vaihtoehdon luomista EY-jäsenyydelle.

Koiviston toiminnasta Hämäläinen on saanut virheellisen käsityksen.

Koivisto oli Efta-ratkaisua tehtäessä hyvin varovainen nimenomaan suhteessa Neuvostoliittoon.

Omalta osaltani kävin jo vuonna 1983 Juri Derjabinin kanssa keskustelun, joka osoitti, ettei Suomen täysjäsenyys Eftassa synnyttäisi mitään ongelmia Neuvostoliiton taholla, kunhan asiasta heille ennakkoon asianmukaisesti kerrotaan. Kirjoitin keskustelustani Koivistolle kirjeen.

Kun jäsenyyttä ryhdyttiin vuonna 1984 hoitamaan, käytettiin Neuvostoliiton informoimiseen perinteistä kanavaa, Viktor Vladimirovia. Kun Moskova ei reagoinut, pyörät pantiin pyörimään.

Myöhemmin kävi ilmi, että Moskovan hiljaisuus johtui siitä, ettei tieto ollut mennyt asiaan kuuluvalla tavalla perille. Jos tieto Suomen aikeista olisi tullut neuvostojohdon tietoon, asiasta olisi järjestetty samankaltaiset keskustelut kuin vastaavanlaisissa tilanteissa aikaisemminkin.

Tapahtuneesta tietokatkoksesta syytettiin Vladimirovia, joka oli näiden syytösten vuoksi jo hätää kärsimässä. Kun hänen asiasta laatimansa muistio löytyi, hän sai "synninpäästön".

Gorbatshoville lähetetyn kirjeen sisällöstä en ollut enkä ole tietoinen – kuten en niistä kymmenistä muistakaan kirjeistä, joita Koivisto presidenttinä eri maiden johtajille lähetti. Joistakin harvoista hän minulle mainitsi, useimmista en tiennyt mitään.

Tämä käytäntö sopi huonosti maamme valtiosäännön henkeen ja myös kirjaimeen, jonka mukaan "kaikki tiedonannot ulkovalloille... ovat toimitettavat sen ministerin kautta, jonka toimialaan ulkoasiat kuuluvat". Näin kuitenkin toimittiin, eikä minulla ollut kanttia tähän puuttua.

Urho Kekkosta moitittiin usein siitä, että hän kävi ulkovaltojen edustajien – ennen muuta neuvostojohtajien – kanssa kahdenkeskisiä neuvotteluja. Koivistollakin oli tämä tapa. Siinä minusta ei ole ollut eikä ole mitään moitittavaa – sellainen on yleinen kansainvälinen käytäntö.

Sen jälkeen kun Efta-jäsenyys oli saatu hoidetuksi, Suomen ulkopoliittisen johdon huomio kiintyi toiseen jo pitkään vireillä olleeseen projektiin, Suomen liittymiseen Euroopan neuvoston jäseneksi.

Neuvostoliitossa tämä ratkaisu koettiin vielä kielteisemmin kuin meidän Efta-jäsenyytemme. Tämän sanoi myös Juri Derjabin siinä keskustelussa, josta edellä mainitsin.

Myös tähän asiaan "suuri lännettäjä" Mauno Koivisto suhtautui hyvin varovaisesti. Hän piti kurissa myös silloista Harri Holkerin johtamaa hallitusta.

Suomen liittyminen Euroopan neuvostoon lähtikin liikkeelle silloisen opposition puolelta tilanteessa, jossa lähestyttiin vuoden 1988 presidentinvaaleja.

Hämäläinen kertoo asiasta näin:

"Haastattelin työtoverini Pekka Väisäsen kanssa presidenttiehdokas Paavo Väyrystä. Jokaiselta ehdokkaalta kysyttiin, pitäisikö Suomen liittyä Euroopan neuvostoon. Siihen asti kaikki olivat pitäneet kysymystä tarpeettomana.

Emme olleet uskoa korviamme Väyrysen aloittaessa vastauksensa. Oliko se tosiaan Väyrynen, jonka mielestä Suomen asema neuvoston ulkopuolella oli 'luonnoton', ja joka tuki jäsenyyttä, jos presidentti ja hallitus sitä ehdottaisivat."

"Väyrysen veto yllätti Koiviston ja Holkerin, jotka joutuivat pyörtämään kielteisen kantansa.

'Jos minun ei tarvitse yksilöidä, kepun taholta on esitetty aikaisemmasta poikkeavia kannanottoja. Siksi hallituksen on syytä katsoa, millainen sisäpoliittinen asetelma on', Koivisto perusteli kannan muuttumista.

Koivisto voitti vaalit, Väyrynen tuli toiseksi ja Koiviston valinta valitsijamiesten kokouksessa varmistettiin kolmanneksi tulleen Holkerin äänillä.

Huhtikuun lopulla hallitus päätti käynnistää jäsenyyskeskustelut Euroopan neuvoston kanssa."

Aloitteeni perustui kahteen arvioon. Yhtäältä ajattelin, että Euroopan neuvoston merkitys tulisi lisääntymään, kun sen toiminta laajenisi myös taloudellisen yhteistyön kysymyksiin. Toisaalta olin tietoinen siitä, että Neuvostoliiton suhtautuminen siihen oli lientymässä.

* * *

Unto Hämäläinen käsittelee kirjassaan Suomen liittymistä Eftaan ja Euroopan neuvostoon siis "lännettymisenä".

Tässä yhteydessä on syytä palata kysymykseen kielenkäytöstä – siihen, mitä "lännettymisellä" tarkoitetaan.

Jos lännettymisellä tarkoitetaan sen pitkää kaarta sodan jälkeisestä laaksonpohjasta kohti avarampia maisemia, olisi todettava, että lännettyminen liittyi Urho Kekkosen elämäntyöhön ja että se vain jatkui Koiviston kaudella.

Tässä katsannossa oleellinen käännekohta oli vasta liittyminen Euroopan unioniin, jolloin Suomi meni mukaan poliittiseen ja ylikansalliseen yhdentymiseen. Siitä ratkaisusta lähtien Suomi on ollut mukana taloudellisessa ja poliittisessa liitossa muiden läntisen Euroopan maiden kanssa.

Jos taas ajatellaan, että Suomi oli ennen "lännettymistään" ollut "suomettunut", tulisi pohtia, milloin tämä muutos tapahtui. Jos Kekkosen politiikka oli jonkin kielenkäytön mukaan ollut "suomettunutta", niin sitä oli Koivistonkin politiikka ainakin hänen toimikautensa alkupuolella.

Itse asiassa voidaan vahvoin asiaperustein väittää, että Koivis-

ton toiminta oli hänen presidenttikautensa alkuvuosina enemmän "suomettunutta" kuin Kekkosen politiikka.

Kuten edellä olevastakin käy ilmi, Koivisto oli äärimmäisen varovainen suhteissaan Neuvostoliittoon. Hänen lähtökohtansa olivat vaikeat ja siksi hänen piti tarkkaan varoa tekemästä mitään virheitä. Sekä täysjäsenyyttä Eftassa että jäsenyyttä Euroopan neuvostossa hoidettiin aikaisemmin vakiintuneita menettelytapoja käyttäen.

Samankaltainen ylivarovaisuus kävi ilmi myös Suomen ulkopoliittista linjaa määriteltäessä. Koiviston "Rose Garden" -formulassa naapurisuhteet ja suhteet suurvaltoihin oli muotoiltu tavalla, joka miellytti Neuvostoliittoa enemmän kuin Suomen perinteinen puolueettomuuslinja.

"Lännettymisen" osalta kielenkäyttö jää Hämäläisen kirjassa siis epämääräiseksi.

Vaikka Hämäläinen käyttää tuota mielestäni vähemmän onnistunutta lännettymisen käsitettä, hän kuvaa edellä lainatussa tekstissään mielestäni peruseron Koiviston ja minun ajattelussa aivan oikein.

Omassa kielenkäytössäni kysymys ei kuitenkaan ole ollut siitä, kuuluuko Suomi länteen vai ei. Tämä asia on ollut minulle aina päivänselvä: Suomi on historialtaan, kulttuuriltaan, yhteiskunnallisilta olosuhteiltaan ja muutoinkin länsimaa.

Viime vuosien taistelut on siis mielestäni käyty siitä, onko Suomi itsenäinen ja puolueeton maa vai menemmekö me taloudelliseen, poliittiseen ja lopulta ehkä myös sotilaalliseen liittosuhteeseen muiden Länsi-Euroopan maiden kanssa.

Tämä näkemysero suhteessa Hämäläisen tulkintoihin näkyy edellä esitetyssä lainauksessa myös toisessa kohtaa.

Hämäläinen kirjoittaa suomalaisten EU-kansanäänestyksessä ottaneen kantaa siihen, kumpaan osaan Eurooppaa halutaan kuulua. "Kansanäänestyksessä valittiin länsipuoli", kirjoittaa Hämäläinen.

Tästä mielestäni ei ollut kysymys, vaikka asia näin kansalle tarjoiltiinkin.

Esillä ollut toinen vaihtoehto – Euroopan talousalue ja Pohjolan yhteisö – olisi ollut yhtä lailla "läntinen" ratkaisu.

Viime vuosien kehityksen valossa voidaan perustellusti väittää jopa niinkin, että sen kautta olisimme samaistuneet muihin länsimaihin selvemmin kuin mitä nyt on tapahtunut. Liittosuhteesta turvaa hakeva Suomi on monien silmissä samaistunut Varsovan liiton entisiin jäsenmaihin ja jopa entisiin neuvostotasavaltoihin.

Hämäläisen ennustukseen Suomen liittymisestä Natoon palaan tuonnempana.

Kirjoittaessaan lännettymisestä Unto Hämäläinen näyttää tarkoittavan lähinnä liittoutumispolitiikkaa. Tähän viittaa sekin, että hän tulkitsee sen vaihtoehdoksi pitäytymisen "vanhaan, puolueettomaan Suomeen, jolla ei olisi ollut poliittista kytkyä Länsi-Euroopan keskuksiin".

Hyväksyn tämän karkean perusmääritelmän omaksi linjakseni, vaikka kuvaankin ajatteluani toisin sanoin.

Olen pelkistänyt oman suhtautumiseni viime vuosien yhdentymisratkaisuihin vertaamalla sitä Suomen historian kokemuksiin. Vertaus on tietysti monin tavoin ontuva, mutta jotakin oleellista se kertoo.

Olen tarkastellut Suomen historiaa maamme itsenäisyyden näkökulmasta.

Jotkut käyttävät hyvin ankaria itsenäisyyden määritelmiä. Kirjailija Veijo Meri on esimerkiksi katsonut, että Suomi on ollut itsenäinen kahteen otteeseen. Ensimmäinen jakso kesti pari vuosikymmentä – itsenäistymisestä talvisotaan saakka, toinen Neuvostoliiton hajoamisesta ja YYA-sopimuksen lakkaamisesta siihen saakka, kun Suomi liittyi Euroopan unioniin.

Oman tulkintani mukaan Suomi on ollut sanan ankarassa merkityksessä itsenäinen, suvereeni valtio vuodesta 1917 alkaen aina

siihen saakka, kun liityimme Euroopan unioniin. Vakavimmin suvereniteettiamme tänä aikana loukkasivat välirauhan kausi ja se sodan jälkeen eletty vaihe, jolloin maassamme toimi venäläinen valvontakomissio ja jolloin Porkkalan tukikohta oli vielä olemassa.

Itsenäisyyskin on tietyllä tavalla suhteellinen käsite. Voidaan sanoa niinkin, että Euroopan unioniin liittyminen vain kavensi meidän itsenäisyyttämme. EU:n muuttuminen keskittyneeksi liittovaltioksi veisi lopunkin.

Kuten jo tämän teokseni ensimmäisessä osassa kirjoitin, kamppailu Suomen liittymisestä Euroopan unioniin oli minun "talvisotani". Sitä seurasi "jatkosota", jonka kuluessa ratkaistiin rahaliitto Emun syntyminen ja Suomen liittyminen siihen. Nyt elämme "vaaran vuosia", kun on kysymys siitä, millaiseksi liittovaltioksi Euroopan unioni rahaliiton toteutumisen myötä kehittyy. Nyt vaaran vuosina on esillä myös kysymys siitä, säilyttääkö Suomi puolueettoman asemansa vai tuleeko maastamme sotilasliiton jäsen.

Kun käyn käsittelemään varsinaista "lännettymistä", Suomen liittoutumisratkaisuja, käytän tätä omaa historiallista jaotteluani.

"Talvisota"

Asemiin ajo: Holkerin hallitus muodostetaan

Se mitä Pentti Sillantaus Hämäläisen kertoman mukaan hänelle syksyllä 1980 sanoi on totisesti pitänyt paikkansa: minulla ei ole ollut "tuuria" Koiviston kanssa, eikä paljon muutenkaan.

Tämä kehno tuurini on vaikuttanut omalta osaltaan siihen, että olen ollut lännettymisen ratkaisuvaiheissa Koivistoon nähden pahasti alakynnessä.

Enemmän on kuitenkin ollut kysymys siitä, että olosuhteet ovat kerta kaikkiaan olleet minua vastaan.

Oli jotenkin väistämätöntä, että juuri Mauno Koivisto valittiin Urho Kekkosen seuraajaksi.

Koivistolla oli jo 1960-luvulta ollut vahva kansansuosio, jota hän osasi taitavasti vaalia. Kun Kekkosen seuraajaa ryhdyttiin valitsemaan, kansa halusi valita henkilön, joka olisi aivan erilainen. Tämänkin Koivisto tiesi tai vaistosi, ja otti toiminnassaan huomioon.

Omalta osaltaan vaalien asetelmaan vaikutti Koiviston eduksi sekin, että hän keväällä 1981 julkisesti haastoi Kekkosen ja voitti: hän sai pidetyksi pystyssä toimintakykynsä jo menettäneen hallituksensa, ja pysytyksi avainpaikalla, pääministerinä.

Keskustan asemat olivat lohduttomat. Pitkään jatkunut "tohtorien taistelu" oli jäytänyt puoluetta. Tämä kamppailu oli käytävä loppuun, ennen kuin saatoimme ryhmittää voimamme itse vaalei-

hin. Kummallakaan ehdokkaalla ei ollut mitään mahdollisuutta menestyä, eikä ketään muutakaan voitu siinä tilanteessa ajatella. Kukaan muukaan ei olisi sitä paitsi kyennyt Koivistolle niissä oloissa pärjäämään.

Presidentinvaalien jälkeen Koivisto ja Sorsa syrjäyttivät minut ulkoministerin paikalta, jota olin vuodesta 1977 yhtäjaksoisesti hoitanut.

Sen jälkeen alkoi ensimmäinen julkinen myllytys, jolla urani pyrittiin tuhoamaan ja puolueeni vaalimenestystä heikentämään.

Toisin kuitenkin kävi: Keskusta säilyi vahvana puolueena, menestyin eduskuntavaaleissa jopa aikaisempaa paremmin ja palasin ulkoministeriön johtoon.

Vaalikauden 1983–87 kuluessa Suomen poliittisen elämän asetelmat alkoivat oleellisella tavalla muuttua ennen muuta sen vuoksi, että kommunistinen puolue heikkeni ja hajosi. Näköpiirissä oli, että seuraavien eduskuntavaalien jälkeen olisi tarjolla erilaisia mahdollisuuksia enemmistöhallituksen muodostamiseen.

Hallituspelin aloittivat sosialidemokraatit, jotka jo syyskesällä 1985 alkoivat valmistella hallituskumppanin vaihtamista: Keskusta piti panna sivuun ja Kokoomus ottaa sen tilalle.

Keskusta käynnisti oman puolustustaistelunsa. Pyrimme jatkamaan yhteistyötä Sdp:n kanssa, mutta samalla pyrimme myös laajentamaan hallituspohjaa Kokoomuksella.

Omien asemiemme turvaamiseksi pyrin luomaan Kokoomuksen puheenjohtajan Ilkka Suomisen ja Rkp:n puheenjohtajan Christoffer Taxellin kanssa niin lujan keskinäisen luottamuksen, että sosialidemokraatit eivät pystyisi meidän yhteisrintamaamme hajottamaan. Yhteinen lähtökohtamme oli, ettei yksikään meidän johtamistamme puolueista lähtisi hallitukseen Sdp:n kanssa, jos se torjuu laajapohjaisen hallitusratkaisun.

Tulevan hallituksen talouspolitiikkaa valmisteltiin huolellisesti. Varustauduimme turvaamaan teollisuutemme kilpailukyvyn, jot-

ta Suomesta voisi kehittyä "pieni talousmahti". Julkisen talouden menot oli tarkoitus pitää tiukassa kurissa.

Tulevaa yhteistyötä pohjustettiin myös sillä Hämäläisen mainitsemalla vierailulla, jonka Ranskan entinen presidentti Ciscard d'Estaing tammikuun lopulla 1987 teki Suomeen. Talouselämän ja poliitikkojen tapaamisen ensisijaisena tarkoituksena oli vahvistaa mukana olevien uskoa siihen, että porvarillisten voimien kokoaminen oli mahdollista ja tärkeää. Ciscard puhui omien kokemustensa nojalla siitä, kuinka välttämätöntä oli porvarillisten puolueiden yhteistyö maassa, jossa oli suuret valtaoikeudet omaava sosialistinen presidentti.

Hämäläinen kertoo tästä tapaamisesta ja kuuluisaksi tulleesta "kassakaappisopimuksesta" näin:

> "Paikalla olleet porvaripoliitikot tenttasivat Ciscard d'Estaingia sisäpoliittisista kokemuksista.
>
> Kiinnostukseen oli luonnollinen syynsä. Muutamaa viikkoa aikaisemmin Paavo Väyrynen, Ilkka Suominen ja Christoffer Taxell olivat solmineet salaisen kassakaappisopimuksen. Porvaripuolueet päättivät yhdistää voimansa hallitusneuvotteluissa, jos niillä olisi seuraavassa eduskunnassa enemmistö. Tahtia ei ollut haitannut, että sopimusta solmiessaan Taxell ja Väyrynen olivat Sdp:n johtaman hallituksen ministereitä."
>
> "Sopimus oli välttämätön, sillä porvarijohtajat eivät luottaneet toisiinsa, ja hankkeen kummisedät Nokian pääjohtaja, vuorineuvos Kari Kairamo ja Kymi-Strömbergin pääjohtaja, vuorineuvos Casimir Ehrnrooth tarvitsivat mustaa valkoiselle. He sijoittivat ja keräsivät muilta yritysjohtajilta useita miljoonia markkoja ylimääräistä vaalitukea porvaripuolueille."

En muista oliko Harri Holkeri mukana siinä päivällistilaisuudessa, josta Hämäläinen kertoi. Jos oli, eivät Ciscard d'Estaingin neuvot häneen uponneet.

* * *

Koivistolle Holkeri oli ratkaisevan tärkeä väline siinä hallituspoliittisessa pelissä, jonka hän heti eduskuntavaalien jälkeen käynnisti. Tapahtumien ajallisen järjestyksen paljastaa sekin, mitä Hämäläinen kertoo Koiviston ja Neuvostoliiton suurlähetystön poliittisen ykkösmiehen, Felix Karasevin välisestä yhteydenpidosta:

"Vaikka porvaripuolueet saivat eduskuntavaaleissa eduskuntaenemmistön, presidentti Mauno Koivisto ei päästänytkään niitä rakentamaan yhteistä hallitusta. Heti vaalien jälkeen Koivisto kutsui Karasevin luokseen ja pyysi välittämään puoluelinjaa pitkin tiedon kaavailemastaan sinipunahallituksesta Moskovaan.

Karasevin vaikutusvallasta antaa hyvän kuvan Ilkka Suomisen kertomus tapaamisesta viikko vaalien jälkeen. 'Tehtaankatu oli 1987 edelleen hyvin informoitu. Almanakassani vuodelta 1987 on 24.3. klo 9.00 merkintä Felix. Ministerineuvos Karasev joi tuolloin aamukahvia kotonani ja kuunteli sujuvasti miten kerroin hänelle porvarihallituksen syntyvän. Sen jälkeen hän sanoi: Mutta Ilkka, Moskovasta kerrotaan ihan toista. Suomeen on tulossa sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen hallitus.'

Näin kokoomuksen puheenjohtaja sai ensimmäisen tiedon hallituksesta, johon hänen puolueensa kuukauden päästä menikin. Karasevin Suomiselle antama ennakkotieto osoittautui täsmälleen oikeaksi.

Koivisto veti pääministeriksi pankinjohtaja Harri Holkerin, josta oli muutamaa kuukautta aiemmin tehty kokoomuksen presidenttiehdokas. Suomisen pyristely porvarihallituksen puolesta ei enää auttanut."

On selvää, etteivät Mauno Koivisto, Harri Holkeri ja Kalevi Sorsa ole vielä kertoneet kaikkea sinipunahallituksen taustoista. He kaikki pyrkivät ylläpitämään myyttiä pahoista porvaripoliitikoista, joiden suunnitelmat Mauno Koivisto sankarillisesti mitätöi.

Yhtä ja toista tietoa näistä tapahtumista kuitenkin on käytettävissä.

Kaiken tiedossani olevan perusteella pidän varmana, että Mauno Koivisto oli tietoinen Harri Holkerin ja tiettyjen sosialidemokraattien yhteydenpidosta jo hyvin varhaisessa vaiheessa. On myös ilmeistä, että hän antoi taustalta tukea sille jo hyvissä ajoin ennen vaaleja vireille pannulle pyrkimykselle, että niiden jälkeen synnytettäisiin sinipunahallitus.

Varmaa joka tapauksessa on se, että Koivisto tuli tietoiseksi keskiryhmien ja Kokoomuksen poliittisesta sopimuksesta viimeistään tammikuussa 1987 – siitä hän on itse muistelmissaan kertonut. Senkin Koivisto on kertonut, että hän jo helmikuun alkupuolella oli keskustellut Harri Holkerin kanssa siitä mahdollisuudesta, että hänestä tulisi vaalien jälkeen pääministeri.

Varmaa on – edellä olevan lainauksenkin (Hämäläinen/Suominen/Karasev) valossa – myös se, että Koivistolla oli jo ennen hallitusneuvottelujen alkamista selkeä suunnitelma, kuinka eduskunnan enemmistön tahto sivuutetaan ja kuinka maahan muodostetaan Harri Holkerin johtama sinipunahallitus.

Kun Mauno Koivisto parlamentarismin periaatteita rikkoen runnasi Suomeen Harri Holkerin johtaman sinipunahallituksen, hän ei siis suinkaan toiminut hetkellisen loukkaantumisen ja suuttumuksen vallassa, vaan hän toteutti jo pitkään vireillä olleen suunnitelmansa.

Julkisuus tulkitsi tapahtumia voittajien tahtomalla tavalla, ja se näkyy edelleen olevan "virallinen totuus". Kun Mauno Koivisto hänen äskettäisen 75-vuotispäivänsä yhteydessä tehdyssä haastattelussa jälleen toisti oman versionsa totuudesta, se mukisematta julkisuudessa hyväksyttiin.

Niinpä saimme jälleen kuulla, kuinka Koivisto oli syvästi loukkaantunut, kun hän hallitusneuvottelujen yhteydessä sai tietää, että oli tehty salainen sopimus vaalien jälkeisestä hallitusyhteistyöstä. Kysymys oli kuulemma ollut hänen "häpäisemisestään".

Ja jälleen Harri Holkeri riensi julkisuudessa todistamaan, ettei Koivisto tiennyt tammikuussa 1987 keskiryhmien ja Kokoomuksen johtomiesten suunnitelmista. Tällä kertaa Holkeri pahan kerran munasi itsensä, kun hän erehtyi väittämään, että hän oli vasta vuonna 1993 saanut tietää kirjallisesta kassakaappisopimuksesta. Sen olemassaolohan tuli julkisuuteen jo keväällä 1987.

Onhan se jotenkin uskomatonta, että tällaiset lausunnot purematta niellään.

Tietysti puoluejohtajilla oli oikeus sopia yhteistyöstä, ja tämän sopimuksen toteutuminen olisi ollut demokratian ja parlamentarismin pelisääntöjen mukaista.

Koivisto sen sijaan rikkoi näitä sääntöjä ja mitätöi eduskuntavaalien tuloksen runnaamalla kokoon hallituksen, jonka johtavana voimana olivat vaaleissa suurtappion kärsineet sosialidemokraatit.

Miksi Koivisto sitten jatkuvasti pyrkii ylläpitämään tulkintaa, jonka mukaan vastuu Holkerin hallituksen synnystä siirtyisi pois hänen harteiltaan ja muiden kannettavaksi? Siihen voi ymmärtääkseni olla kaksi syytä.

Ensiksikin Koivisto on jälkikäteen – muun muassa muistelmia kirjoittaessaan (tämän hän itse muistelmissaan myöntää) – tajunnut, kuinka pahasti Holkerin hallituksen talouspolitiikka epäonnistui.

Kun kysymyksessä oli hallituksen syntyvaiheet ja sen toimintatavat huomioon ottaen eräänlainen "presidentin hallitus", Koivisto pyrkii vähentämään omaa vastuutaan hallituksen muodostamisesta ja sen harjoittamasta talouspolitiikasta.

Toisaalta Koivisto on pyrkinyt toimimaan demokratian ja parlamentarismin periaatteita kunnioittaen – tai ainakin hän on pyrkinyt luomaan toiminnastaan tällaisen kuvan. Siksi Koivistoa kismittää se, että hän valtapoliittisen tahtonsa toteuttaakseen joutui käyttämään keinoja, jotka eivät päivänvaloa kestä.

Tästäkin syystä hän aina tilaisuuden tullen pyrkii saattamaan

epäilyttävään tai kielteiseen valoon ne, jotka toimivat toisella puolella. Kun julkisuus märehtii puoluejohtajien muka tuomittavia menettelytapoja, jää huomaamatta se, että Koivisto itse käytti keinoja, joihin paljon parjattu Kekkonenkaan ei koskaan turvautunut.

Olen ollut yllättynyt ja hieman pettynytkin siitä, ettei Hämäläinenkään edes näin jälkikäteen esitä kriittisiä huomioita Koiviston toiminnasta.

Hämäläisen kirjassa on useita yksityiskohtia, jotka antavat uutta valaisua lähihistorian tapahtumiin. Minun kannaltani oli erityisen mielenkiintoista lukea, mitä Hämäläinen kertoo Koiviston toimittajille hallitusratkaisun jälkeen sanoneen. Näin Hämäläinen:

"Keskusta, joka oli ollut lähes yhtä mittaa 50 vuotta hallituksissa, jäi oppositioon. Erityisen vaikeaa oppositioon jäänti oli Väyryselle. Porvarihallituksen arkkitehdit olivat kaavailleet Väyryselle pääministerin paikkaa.

Toimittajien taustapalaverissa presidentti kertoi suorasukaisesti mielipiteensä uudesta oppositiojohtajasta ja haastajastaan presidentinvaaleissa.

Koivisto ei olisi kelpuuttanut Väyrystä pääministeriksi, vaikka porvarihallitus olisi perustettukin. Ja vielä armottomampaa oli, ettei Koivisto olisi kelpuuttanut Väyrystä edes vanhalle paikalle ulkoministeriksi.

Presidentti olisi pyytänyt porvarihallituksen ulkoministeriksi hallitusta muodostavilta puolueilta kolme ehdokasta ja olisi valinnut niistä ei-Väyrysen.

Koivisto oli menettänyt luottamuksen Väyryseen ja osittain koko keskustaan nimenomaan ulkopoliittisista syistä.

Koivisto ei halunnut antaa mitään aseita Väyrysen käsiin. Keskusta oli vuosikymmeniä pitänyt varsinkin idänsuhteita hallussaan. Kokoomuksen nousu 21 vuoden oppositiokauden jälkeen hallitukseen oli jo sinällään aikamoinen harppaus, enempää ei haluttu tai voitu ottaa yhdellä kertaa."

Kun Harri Holkerin hallitusta oltiin muodostamassa, yritin saada Koivistolta kommenttia huhuun, joka korviini oli kantautunut.

Olin saanut kuulla, että Koivisto olisi jo vaalivalvojaisissa sanonut, ettei hän nimittäisi minua millekään paikalle tulevassa hallituksessa. Kysyin Koivistolta, pitääkö tämä paikkansa. Hän kiersi kysymykseni.

Kysyin asiaa Koivistolta senkin vuoksi, että olisin ollut valmis vapaaehtoisesti jättäytymään sivuun, jos minun henkilöni olisi ollut Keskustan hallitukseen pääsyn esteenä. Lisäksi ajattelin, että olisin hänelle sanonut, ettei minulle muu tehtävä kuin pääministerin paikka olisi siinä tilanteessa kelvannutkaan.

Hämäläisen kirjasta osittainen vastaus on nyt löydettävissä.

Tälläkin kohtaa jäin kaipaamaan Unto Hämäläisen kriittistä kommenttia.

Hämäläinen kirjaa Koiviston ilmoituksen sellaisenaan, ja näyttää hyväksyvän myös sen perustelun, että Koivisto "oli menettänyt luottamuksen Väyryseen ja osittain koko keskustaan nimenomaan ulkopoliittisista syistä".

Jos tämä oli Koiviston perustelu, herää kysymys, miksi hän oli valmis hyväksymään minut ulkoministeriksi neljä vuotta myöhemmin ja sen jälkeen kun meillä oli ollut melkoisia ja nimenomaan ulkopolitiikkaan liittyneitä yhteenottoja.

Ettei vain vuoden 1988 presidentinvaaleilla olisi sittenkin ollut jokin vaikutus sekä vuoden 1987 hallitusratkaisuun että edellä kerrottuihin Koiviston ministerikaavailuihin?

Toisaalta jäin kaipaamaan eräitä muita paljastuksia niistä keskusteluista, joita Koivistolla vaalikaudella 1987–91 toimittajien kanssa oli. Olen saanut kuulla värikkäitä kertomuksia siitä, kuinka "suorasukaisesti" Koivisto minusta näissä tapaamisissa puhui.

Toimittajat ovat kertoneet Koiviston useammankin tapaamisen yhteydessä puhuneen minusta tavalla, jota paikalla olleet eivät kehdanneet minulle edes kertoa. Sen sain kuulla useammaltakin

toimittajalta, että Koivisto oli jossakin tapaamisessa rinnastanut minut suoraan Adolf Hitleriin.

Keskustan joutuminen oppositioon ei johtunut tuurin eikä myöskään taidon puutteesta, vaan siitä, että toisenlaiseen ratkaisuun pyrkineellä Mauno Koivistolla oli enemmän voimaa tahtonsa toteuttamiseen. Lisäksi hänellä oli sopiva apulainen: Harri Holkeri.

Ilkka Suominen on aprikoinut jälkikäteen valtiotieteen opiskelijoille 31.10.1994 pitämässään esitelmässä, olisiko lopputulos ollut toisenlainen, jos olisimme minun ehdottamallani tavalla julkistaneet suunnitelmamme heti eduskuntavaalien jälkeen:

> "Jälkikäteen myöskin presidentti Koiviston taholta esitettyjen arvioiden valossa juuri tämä häveliäisyyteni ja presidentti-instituutiota kohtaan tuntemani kunnioitus oli ratkaiseva virhe. Oliko se sitä todella, ei koskaan saa vastausta, sillä uskon yhä edelleen, että jos olisimme tällaisella jämäkällä ilmoituksella tulleet julkisuuteen, niin suuttuminen olisi tapahtunut päinvastaisesta lähtökohdasta."

Olen samaa mieltä Suomisen kanssa siitä, että Koivisto olisi todellakin tuominnut meidät päinvastaisesta syystä ja että hän olisi pyrkinyt estämään suunnitelmamme toteuttamisen. Toisaalta uskon, ettei hän olisi tässä yrityksessään välttämättä onnistunut.

Viime vuoden lopulla kassakaappisopimus oli esillä myös myönteisessä hengessä. Kokoomuksen nykyjohto sitä muiden muassa puolusti.

Merkillepantavaa oli sekin, että kaksi mukana ollutta puoluejohtajaa – Ilkka Suominen ja Christoffer Taxell – sai ministerin arvon ja vuorineuvos Casimir Ehrnrooth puolestaan korkean kunniamerkin.

* * *

Harri Holkerin hallitus muodostettiin vahvan markan politiikan merkeissä. Tämä oli myös ensisijainen julkinen perustelu Sdp:n ja Kokoomuksen yhteistyölle.

Kalevi Sorsa puhui Suomen Pankin 175-vuotisjuhlien yhteydessä 11.12.1986 siitä, että uusi hallitus tulisi muodostaa "vahvan markan puolustajista". Tähän kutsuun tuleva pääministeri Harri Holkeri vastasi myönteisesti puheessa, jonka hän piti Pörssiklubilla heti eduskuntavaalien jälkeen.

Vahvan markan politiikka liittyi Eurooppa-politiikkaan: se oli ensimmäinen askel tiellä kohti ERM-järjestelmää ja Emu-jäsenyyttä, Suomen talouspoliittista ja poliittista liittoutumista, maamme "lännettymistä".

Kun Suomen liittymisestä rahaliittoon ennen lopullisen päätöksen tekemistä keskusteltiin, vedottiin maamme viime vuosien taloushistoriaan peräti omituisella tavalla.

Monet perustelivat Emu-jäsenyyttä sillä, että voisimme välttää sen kaltaiset ratkaisut, joihin vuosina 1991 ja 1992 jouduttiin, kun markka voimakkaasti devalvoitui. Muistin olisi tullut olla hieman pitempi: Emu-jäsenyyden kaltainen tiukasti lukkoon lyöty valuuttakurssipolitiikka oli suurin syy siihen, että syvään lamaan ja noihin onnettomiin pakkodevalvaatioihin ajauduttiin.

1980-luvun lopulla Euroopan mullistukset toivat Suomenkin eteen uusia yhdentymisratkaisuja.

Euroopan yhteisöissä oli meneillään sisämarkkinauudistus, jolla toteutettiin niin sanotut neljä vapautta: tavaroiden, palvelujen, pääomien ja työvoiman vapaa liikkuvuus.

EY:ssä kehitettiin tuolloin ajatus Euroopan talousalueesta, jolla Efta-maat voisivat päästä mukaan sisämarkkinoille. Tällä pyrittiin siihen, että Efta-maat eivät ainakaan siinä vaiheessa hakisi jäsenyyttä.

Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan jäsenenä olin mukana Etaneuvotteluja koskeneissa valmisteluissa. Niihin liittyen järjestet-

tiin myös tapaaminen Mauno Koiviston kanssa. Hämäläinen kertoo kirjassaan minun ottaneen yhteyttä ja hieroneen sopua:

> "Edellisenä syksynä rikkoontuneita välejä parantaakseen Koivisto kutsui Väyrysen Linnaan. Mukana seurasivat puoluesihteeri Seppo Kääriäinen, varapuheenjohtaja Olli Rehn sekä kansanedustajat Esko Aho ja Eeva Kuuskoski, kaikki Väyrysen seuraajaehdokkaita."

Tähän kuvaukseen sisältyy pari epätarkkuutta: tapasimme OKO:n edustustiloissa, ja paikalla oli koko joukko muitakin Keskustan edustajia.

Tapaaminen Koiviston kanssa liittyi siihen, että olin jo pitkään pyrkinyt luomaan asiallisia suhteita hänen kanssaan. Yhteydenotto antoi meille myös mahdollisuuden vaikuttaa siihen, että Etaneuvottelujen tavoitteisiin tuli niitä Keskustalle tärkeitä painotuksia, joista Hämäläinenkin kirjassaan kertoo.

Keskustalle, kuten koko Suomelle, EY:n ehdotus Euroopan talousalueen luomisesta oli hyvin tervetullut: talousalueen kautta pääsisimme saamaan sisämarkkinakehitykseen liittyvät hyödyt, kun taas meille ongelmalliset asiat, ennen muuta ulko- ja turvallisuuspolitiikka ja maatalous, jäisivät ulkopuolelle.

Silti tunsimme tarvetta ottaa sopimuksessa huomioon Suomen erityiset kansalliset olosuhteet ja tarpeet. Erityistä huolta kannoimme siitä, että ulkomaalaisomistusta Suomen talouselämässä voitaisiin edelleen rajoittaa.

Keskustan puheenjohtaja vaihtuu

Mauno Koiviston suhtautuminen minuun vaikutti omalta osaltaan myös siihen, että päätin erota Keskustan puheenjohtajan paikalta.

Jatkuvat julkiset yhteenotot presidentin kanssa ja korviini kantautuneet tiedot hänen puheistaan muun muassa toimittajatapaamisissa harmittivat minua aika tavalla. Pelkäsin lisäksi, että minun persoonaani voitaisiin käyttää verukkeena sille, että Keskusta suljettaisiin seuraavienkin vaalien jälkeen hallituksen ulkopuolelle.

Muitakin syitä oli. Olin jotenkin väsynyt ja kyllästynyt puolueen johtamiseen. Kaipasin rauhallisempaa elämää, jota etsin myös muuttamalla maalle, Tuusulaan. Kieltämättä mielessäni olivat myös lähestyvät presidentinvaalit: ajattelin, että niitä ajatellen olisi hyvä ottaa hieman etäisyyttä puoluepolitiikan kovaan ytimeen.

Unto Hämäläinen kirjoittaa puheenjohtajan vaihdoksesta näin:

"Väyrynen ei ottanut kantaa seuraajaehdokkaisiin, mutta julkinen salaisuus oli, että Aho oli hänen suosikkinsa. Puoluesihteeriksi valittiin Erja Tikka.

Yleisesti ajateltiin, ettei keskustassa mikään muutu. Aho olisi Väyrysen ohjattavissa.

Tunsin Ahon hyvin nuorisopolitiikasta. Minulle oli jäänyt mieleen hänen lähes uskonnollinen kampanjansa Väyrysen valitsemiseksi keskustan johtoon 1980. Kaveripiirissä tälle ideologialle oli kehitetty nimikin 'eskoutuminen', kaikki maailman ongelmat ratkeavat, jos Väyrynen valitaan kepun puheenjohtajaksi!

Tapasin Ahon pari kuukautta puoluejohtajaksi valinnan jälkeen ja jouduin nopeasti tarkistamaan kantaani. Eskoutumisideologiasta ei ollut enää jälkeäkään. Aho kertoi lähettäneensä Väyryselle viestin: Aho määrittelisi keskustan kannan mm. integraatiopolitiikkaan, josta puhumista Väyrynen oli jatkanut entiseen tyyliinsä. Väyrynen suuttui. Tästä viestinvaihdosta alkoi ystävysten välien viileneminen."

Ei ole oikein kirjoittaa, että Esko Aho olisi ollut suosikkini puheenjohtajaksi. Luotin siihen, että sekä hän että Seppo Kääriäinen jat-

kaisivat edeltäjänsä poliittista linjaa. Alusta alkaen oli kuitenkin selvää, että Sepolla ei ollut mahdollisuuksia tulla valituksi.

Heti sen jälkeen kun Aho oli tullut valituksi, jouduin huomaamaan, että hänen osaltaan olin arviossani erehtynyt.

Kirjoitin Aholle pian puoluekokouksen jälkeen kirjeen, jossa esitin rakentavalla tavalla ajatuksiani siitä, kuinka asioita olisi hoidettava. Esko kuitenkin torjui luottamuksellisen yhteistyön. Pian sain huomata, että hän liittoutuikin niiden kanssa, jotka olivat minua jo pitkään kampittaneet.

Tässä järjestyksessä kaikki tapahtui: Esko ei minulle mitään viestiä lähettänyt, vaan se oli hän, joka torjui tarjoamani yhteistyön. Eikä kysymys ollut tuolloin yhdentymispolitiikasta; se ei ollut niinä aikoina, kesällä 1990, akuutissa vaiheessa.

Esko Aho on kertonut valinnastaan puheenjohtajaksi viime syksynä ilmestyneessä muistelmakirjassaan "Pääministeri".

Aho antaa oman tulkintansa siitä, miksi luovuin puheenjohtajan paikasta ja myös siitä, miksi halusin seuraajakseni joko Kääriäisen tai hänet.

Nämä Ahon tulkinnat asettuvat osaksi laajempaa kokonaisuutta.

Kautta koko teoksensa Aho tuo esiin sellaista käsitystä, että urani kaikkea selittävä tekijä on ollut valtapolitiikka – pyrkiminen presidentiksi. Tässä suhteessa tulen suoraan rinnastetuksi Ahti Karjalaiseen.

Aho "muistelee", että olisin keväällä 1977 kertonut hänelle ja Kääriäiselle, että ulkoministerinimityksen yhteydessä olisi puhuttu "enemmästäkin" – että "Kekkonen oli antanut selvästi ymmärtää, että hän halusi loikata presidenttiasiassa yhden sukupolven yli. Tästä lähtien Väyrysen pitäisi ryhtyä valmistautumaan suurempiin tehtäviin, Suomen seuraavaksi presidentiksi."

Tuollaista en ole voinut Aholle sanoa, kun sellaisia keskusteluja ei oltu Kekkosen kanssa käyty. Tämä Ahon väite kuuluu siis sa-

maan sarjaan kuin varapuhemies Mikko Pesälän muistelus, että olisin sanonut saaneeni kansanjohtajan tehtävän itseltään Jumalalta!

Presidenttikysymykseen Aho kytkee toimintani myös puheenjohtaja-asiassa.

Aho väittää minun luopuneen Keskustan puheenjohtajan tehtävästä vain valmistautuakseni vuoden 1994 presidentinvaaleihin. Lisäksi Aho väittää minun olleen sillä kannalla, että puheenjohtajaksi tuli valita ei-Eeva, koska puheenjohtajuus olisi nostanut Kuuskoski-Vikatmaan Keskustan presidenttiehdokkaaksi.

Näin en ajatellut, kuten jo edellä kerroin. Puheenjohtajan paikalta luopumista olin jo pitkään suunnitellut, eikä presidentinvaaleihin valmistautuminen ollut enempää kuin yksi monien vaikuttimien joukossa. Puheenjohtajan vaalin näin ennen muuta linjakysymyksenä.

Aho arvelee minun tehneen presidentinvaaleja ajatellen virheen, kun luovuin puheenjohtajan tehtävästä keväällä 1990. Niinkin saattaa olla: jos olisin jatkanut puolueen puheenjohtajana, olisin ainakin saanut oman puolueeni täyden tuen ehdokkuudelleni. Mutta vielä suuremman virheen tein luottaessani siihen, että Aho jatkaisi edeltäjänsä poliittista linjaa.

Kirjassaan Esko Aho itse kertoo, miksi näin kävi.

Kun ilmoitin 29.3. luopuvani puheenjohtajan tehtävästä, sanoin uskovani siihen, että johdon uudistaminen antaisi puolueelle mahdollisuuksia kannatuksen lisäämiseen, mutta sanoin myös kantavani huolta siitä, että vaihdos voisi jossakin suhteessa heikentää luottamusta puolueeseen.

Niinpä korostin puoluehallituksen ja eduskuntaryhmän yhteiskokouksessa pitämässäni puheessa jatkavani poliittista toimintaani ja olevani "kaikin voimin tukemassa uutta puoluejohtajaa". Perustelin sanomaani toteamalla, että "väistyvän johdon mukanaolo antaisi turvallisuutta niille, jotka suhtautuvat epäröiden johdon

uudistamiseen". Samassa hengessä puhuin myös Porin puoluekokouksessa.

Muistelmakirjassaan Aho kertoo kokeneensa kielteisesti sen, että olin hänen mielestään puoluekokouksessa "luonut sen mielikuvan, että entinen ja uusi puheenjohtaja johtavat puoluetta yhdessä".

Vielä pahemmin Ahoon näkyy sattuneen se, että päätoimittaja Kari Hokkanen oli kirjoittanut Ilkka-lehteen artikkelin, jossa hän oli rinnastanut Ahon ja minun välisen tulevan suhteen siihen asetelmaan joka vallitsi Sukselaisen ja Kekkosen aikana. Ei Hokkanen tällä rinnastuksella tietenkään mitään pahaa tarkoittanut, mutta Aho näyttää pahoittaneen siitä mielensä.

Omalta osaltani ajattelin julkisia lausuntoja antaessani vain Ahon ja puolueen parasta. Puolueessa oli levottomuutta, kun uutta puheenjohtajaa ei tunnettu, eikä häneen siten myöskään voitu vielä luottaa. Halusin rauhoittaa mielialoja ja tasoittaa Ahon tietä puheenjohtajuuden alkukaudelle.

Pyrin Ahon kanssa sellaiseen hyvään yhteistyösuhteeseen, joka väistyvän ja uuden johdon välillä aina tulisi olla – varsinkin tilanteessa, jossa vaihdos tapahtuu ilman kiistaa ja vastakkainasettelua. Tarkoitukseni oli olla kaikin puolin korrekti uutta johtoa kohtaan ja tukea sen asemien vakiintumista.

Asiakysymyksissä Esko Ahon toimintaperiaatteeksi näyttää tulleen, että on pyrittävä tekemään toisin kuin "vanha" puoluejohto oli toiminut. Tämä on ehkä osaltaan johtanut siihen, että puolueen linja ja strategia ovat muuttuneet. Aatteellisen tahtopolitiikan tilalle tulivat uudet painotukset: keskustaliberalismi ja mielikuvapolitiikka.

* * *

Pahimmin tiemme erkanivat yhdentymisratkaisujen yhteydessä.

Aluksi kävimme yhtä jalkaa, kun oli kysymys Eta-ratkaisusta ja EY-jäsenyyden hakemisesta.

Jäsenyyshakemuksen suhteen päädyimme samaan johtopäätökseen, mutta lähtökohtamme olivat ilmeisesti jo tuolloin erilaiset. Aho oli pohjimmiltaan jäsenyyden kannattaja, minä puolestani pyrin ratkaisuun, jossa Suomi voisi olla liittymättä yhteisöön.

Tämä näyttää olevan myös lännettymisen historiaa tutkineen Unto Hämäläisen tulkinta. Hän katsoo Esko Ahon, Olli Rehnin ja Erja Tikan suhtautuneen myönteisemmin eurooppalaiseen yhteistyöhön kuin edeltäjänsä. Lähinnä Rehnin ansioksi Hämäläinen lukee sen, että Keskusta juuri ennen vuoden 1991 eduskuntavaaleja väljensi kantaansa tuleviin yhdentymisratkaisuihin ja avasi ovea myös mahdolliselle EY-jäsenyydelle.

Kun luovuin puolueen puheenjohtajan tehtävästä, Keskustan kannatus oli jo kohonnut 25 prosentin tuntumaan. Siitä huolimatta, en uskonut puolueen menestyvän vaaleissa niin hyvin, että voisimme nousta johtavaksi hallituspuolueeksi.

Niinpä ajattelin, että voisin uuden eduskunnan virkaiältään vanhimpana jäsenenä tulla valituksi eduskunnan puhemieheksi. Siihen paikkaan olisikin sitten tyytynyt, enkä olisi ollut pyrkimässä hallituksen jäseneksi. Ennen vaaleja Aho antoi tukensa tälle suunnitelmalle.

Kun eduskunta kokoontui, puhemieheksi valittiin kuitenkin Aho. Kun hänestä oli tulossa pääministeri, ei puhemiehen paikka voinut vakiintuneen tavan mukaan jäädä Keskustalle. Kun en uskonut Koiviston hyväksyvän minua ulkoministeriksi, päätin tavoitella valtiovarainministerin tehtävää. Hämäläinen kertoo, mihin tämä ajatus kaatui:

> "Ajatus Väyrysestä valtiovarainministerinä kavahdutti Koivistoa. Koiviston mielestä Väyrysellä ei ollut valtiovarainministerille 'sopivia ominaisuuksia'.
>
> Tässä tilanteessa Koivisto lupasi Väyryselle ulkoministerin paikan."

Aivan tässä järjestyksessä asiat eivät menneet.

Ensin puitiin loppuun kysymys valtiovarainministeristä. Kun kävi ilmi, että se menee Kokoomukselle, Aho ehdotti ensin, että ulkoministeriksi tulisi Eeva Kuuskoski-Vikatmaa. Kun tämä ajatus ei ottanut tulta, Aho selvitti Koiviston kannan minuun. Minullekin oli yllätys, että Koivisto hyväksyi minut ulkoasiainministeriön päälliköksi.

Hämäläisestä tämä ratkaisu ei näytä yllättävältä, vaikka se oli ristiriidassa niiden kaavailujen ja perustelujen kanssa, joita Koivistolla oli vuonna 1987.

Kysyä sopii tässäkin, miksi Koivisto torjui minut vuonna 1987 ulkoministerin paikalta ulkopoliittisista syistä, mutta hyväksyi minut tälle paikalle vuonna 1991.

Sekin kysymys herää, oliko Koivisto haluton hyväksymään minua valtiovarainministeriksi "sopivien ominaisuuksien" puuttumisen vuoksi vai oliko kysymyksessä hänen tahtonsa jatkaa vahvan markan politiikkaa.

Hämäläinen tulkitsee "vahvan markan" talouspolitiikan liittyneen EY-ratkaisuun:

> "Devalvaatiolla ja EY-ratkaisulla oli sisäinen yhteytensä. Jo hallitusneuvotteluissa oli sovittu, että Suomen markka sidotaan sopivalla hetkellä EU:n valuuttajärjestelmään ecuun."

Hallitusneuvotteluissa sovittiin enemmästäkin. Hallituksen ohjelmaan ilmestyi neuvottelujen loppuvaiheessa maininta, että kytkentä tehdään markan kurssia muuttamatta.

Kun kytkentä tuli ajankohtaiseksi kesäkuun alussa, vahvat voimat Suomen Pankissa ja hallituksessa pitivät tästä kiinni.

Hämäläinen kirjoittaa:

"Markka kytkettiin ecuun 4. päivänä kesäkuuta. Rolf Kullberg

ilmoitti tiedotustilaisuudessa: 'Meidän on mentävä Eurooppaan pää pystyssä, eikä noloissa merkeissä.'

Suurlähettiläs Erkki Liikanen merkitsi Brysselin päiväkirjaansa: 'Tämä on tärkeä askel. Olemme samassa rivissä Ruotsin ja Norjan kanssa.'"

Lopulta yritys pitää kiinni ylikorkeaksi käyneestä markan kurssista epäonnistui, ja marraskuun puolivälissä ajauduttiin ensin kellutukseen ja sitten devalvaatioon.

Vahvan markan politiikka ei kuitenkaan loppunut siihen. Siihen sitoutunut valtiovarainministeri Iiro Viinanen jatkoi erouhkauksista huolimatta virassaan, ja niin talouspolitiikan peruslinja säilyi ennallaan.

Hämäläinen kertoo oman tulkintansa siitä, miksi näin tapahtui:

"Useat lähteet viittaavat siihen, että tuolloin sovittiin myös EY-kysymyksen hoitamisesta. Aho halusi pysyä pääministerinä ja taivutteli Viinasen jatkamaan. Viinanen ei olisi jatkanut hallituksessa, ellei olisi varmuutta jäsenyyden hakemisesta. Sen Viinanen sai."

Tämän Aho muistelmakirjassaan kiistää.

* * *

Minun oli omalta osaltani hyvin vaikea ottaa kantaa siihen, olisiko EY-jäsenyyttä haettava. Viimeiseen saakka pyrin löytämään jonkin keinon, jolla jäsenyyden hakemista voitaisiin ainakin lykätä tuonnemmaksi. Kun tämä näytti mahdottomalta, käynnistin kaksiosaisen selvitystyön oman kantani muodostamiseksi.

Vuoden 1992 alkupuolella pyrin tapaamaan kaikki EY-maiden ulkoministerit saadakseni tietoa niistä ehdoista, joilla voisimme yhteisöön liittyä.

Toisaalta käynnistin yhdessä Ahon ja muun puoluejohdon kans-

sa maakuntakokouksien sarjan, jossa puolueen jäsenistön mielipiteitä pyrittiin selvittämään.

Nämä tapaamiset ja kokoukset johtivat siihen, että kallistuin lopulta jäsenyyden hakemisen kannalle.

Ministeritapaamisissa olin saanut lupauksia siitä, että Suomen erityisolot otettaisiin jäsenyysneuvotteluissa asianmukaisesti huomioon sekä maatalous- ja aluepolitiikan että turvallisuuspolitiikan osalta.

Maakuntakokouksissa henki oli jäsenyyttä kohtaan hyvin kielteinen, mutta enemmistö tuntui hyväksyvän jäsenyyden hakemisen, kunhan suunnitteilla olleista reunaehdoista pidettäisiin kiinni. Saimme runsaasti evästyksiä, että on sitten osattava sanoa "ei", jos ehdot eivät ole hyväksyttävät.

Hämäläinen kirjoittaa:

> "Pitääkseen paikkansa ulkoministerinä ja hallituksen koossa Väyrysen ei auttanut muuta kuin taipua jäsenyyden hakemisen taakse. Aho ja Väyrynen ilmoittivat helmikuun alussa kannattavansa jäsenyyden hakemista. Väyrysen kanta oli tässä vaiheessa hyvin ratkaiseva. Jos hän olisi kääntynyt vastustajaksi, Aho ei olisi yksin saanut jäsenyyttä puoltavaa näkemystä läpi.
>
> Tämä olisi merkinnyt siinä tilanteessa hallituksen eroa. Kokoomuksessa oli jo tehty kassakaappipäätös hallituksesta lähdöstä, ellei jäsenyyshakemusta jätettäisi. Sdp uhkasi hallitusta välikysymyksellä."

On totta, että taivuin omalta osaltani hyväksymään jäsenyyden hakemisen ennen muuta sen vuoksi, että sen torjuminen olisi johtanut hallituskriisiin.

Tämä arvio vaikutti ratkaisevalla tavalla kantaani sen vuoksi, että tiesin eduskunnan selkeän enemmistön olevan jäsenyyden hakemisen kannalla. Jos silloinen hallitus ei olisi tätä päätöstä tehnyt, olisi muodostettu uusi hallitus, joka olisi jäsenyyttä hakenut. Tämä

olisi merkinnyt myös sitä, että Keskusta olisi ollut sivussa jäsenyysneuvotteluista.

Tässä suhteessa tilanne oli siis täysin erilainen kuin jäsenyyspäätöstä tehtäessä, johon eduskunnassa tarvittiin 2/3 määräenemmistö.

Keskusteluni EY-maiden ulkoministereiden kanssa olivat toisaalta osoittaneet, että saattaisi olla mahdollista neuvotella sellaiset jäsenyyden ehdot, että Suomikin voisi ehkä unioniin liittyä, jos Ruotsi päätyisi omissa neuvotteluissaan jäsenyysratkaisuun.

Omassa ajattelussani ja Keskustan sisäisessä päätöksenteossa ratkaiseva merkitys oli niillä reunaehdoilla, jotka jäsenyydelle asetettiin.

Niistä huolimatta hakemuksen jättämisestä äänestettiin. Keskustan eduskuntaryhmässä enemmistön saaminen sen taakse oli vaikeaa, kuten Hämäläinenkin kirjoittaa:

> "Keskustan ryhmässä oli voimakasta henkeä jäsenyyttä kohtaan. Aho lannisti vastustajia uhkaamalla erolla ja uusilla vaaleilla."

Tässä tilanteessa olimme Esko Ahon kanssa samalla kannalla, mutta meidän ajattelussamme oli tuossakin tilanteessa ilmeinen ero, joka tuli myöhemmin esille. Se liittyi jäsenyydelle asetettujen reunaehtojen merkitykseen.

Aho oli viimeistään tuossa vaiheessa ilmeisesti tullut sille kannalle, että unioniin on liityttävä. Hänelle reunaehdot olivat ilmeisesti lähinnä keino, jolla päästiin yli yhden jäsenyyteen johtavan kynnyksen.

Omalta osaltani otin reunaehdot hyvin vakavasti lähtien siitä, että ne ovat myös peruste olla liittymättä unioniin, ellei niitä voida tyydyttävästi täyttää.

Eroon Ahon hallituksesta

Vuoden 1992 ajan hallituksen työtä hallitsivat edelleen talouspolitiikan ongelmat. Olin jatkuvasti tyytymätön hallituksen talouspolitiikkaan.

Pahinta oli se, että vahvan markan politiikasta pidettiin sitkeästi kiinni, mistä syystä korot olivat hyvin korkealla. Olin tyytymätön myös siihen tapaan, jolla pankkikriisiä hoidettiin.

Yritin parhaani mukaan vaikuttaa hallituksen talouspolitiikkaan, mutta siinä suhteessa olin "ulkokehällä". Taustalla talouspolitiikkaa ohjaili Mauno Koivisto, ja hallituksessa se oli Ahon ja Viinasen käsissä.

Syksyllä 1992 olin kypsynyt siihen ratkaisuun, että eroan hallituksesta.

Marraskuun lopun puoluevaltuuskunnan kokouksessa minut nimettiin Keskustan ehdokkaaksi vuoden 1994 presidentinvaaleihin. Kirjoitin tuota kokousta varten puheluonnoksen, johon sisältyi ilmoitukseni erota hallituksesta.

Päädyin kuitenkin lykkäämään eroani lähinnä sen vuoksi, että EY-neuvottelut näyttivät puoltavan mukana oloani. Niinpä ilmoitin puoluevaltuuskunnalle vain aikoneeni erota. Samalla huomautin, että erota ehdin myöhemminkin, jos se käy väistämättömäksi.

Vuoden vaihteessa talouspoliittinen tilanne muuttui. Vahvan markan politiikasta oli vihdoinkin luovuttu, ja korot olivat alentuneet, mutta nyt ongelmaksi nousi valtiontalouden yhä paheneva alijäämä. Yksi syy alijäämän paisumiseen oli se, että valtio joutui upottamaan valtavia summia pankkikriisin hoitamiseen.

Tammikuun lopulla 1993 tein lehtikirjoituksessa oman ehdotukseni pankkikriisin hoitamiseksi siten, että vastuuta siirrettäisiin Suomen Pankille. Ajatukseni oli, että kriisiä hoidettaisiin osittain markkinamekanismeja hyödyntäen, jolloin veronmaksajien taakka kevenisi.

Ennen tämän suunnitelman julkaisemista puhuin asiasta Esko Ahon kanssa. Hän piti artikkelin julkaisemista hyvänä.

Tässä keskustelussa toin ilmi epäilykseni, että hallitus ei tulisi kunnialla edessä olevista vaikeuksista selviytymään ja ilmoitin, että todennäköisesti lähden hallituksesta ennen kesää.

Tämä suunnitelmani toteutui toukokuun alussa.

Sitä ennen tapahtui kuitenkin yhtä ja toista.

* * *

Hämäläinen kertoo kuulleensa 15. huhtikuuta 1993 siitä, että eroaisin hallituksesta ja että tilalleni tulisi Heikki Haavisto. Tätä uutista hän kommentoi näin:

"Ensimmäinen tieto ei ollut yllätys. Väyrynen oli kaatanut jo viikkoja innolla Ahon hallitusta."

Hieman myöhemmin Hämäläinen palaa samaan asiaan:

"Tuskin neuvotteluja oli saatu avatuksi, kun Väyrynen ilmoitti Aholle lähtevänsä hallituksesta. Eroilmoitusta oli edeltänyt vaihe, jossa Väyrynen ja osa keskustan muutakin johtoa oli etsinyt yhteistyömahdollisuuksia sosialidemokraatteihin, hallituksen vaihtamista.

Suomen talous oli huonossa kunnossa, eikä hallituspuolueissa ollut oikein uskoa Ahon hallituksen selviämisestä. Sdp:n sisällä oli myös kovaa vetoa hallitukseen. Tosin puolueen omat asiat olivat täysin sekaisin. Ulf Sundqvist oli eronnut kesken kauden puheenjohtajan tehtävistä ja puoluetta repi yhtä aikaa kaksi kovaa valtakamppailua: Paavo Lipponen ja Antti Kalliomäki kilpailivat puheenjohtajuudesta sekä Martti Ahtisaari ja Kalevi Sorsa presidenttiehdokkuudesta."

Kovin epätarkka on tämä kuvaus kevätkauden 1993 tapahtumista.

Se ei pidä ollenkaan paikkaansa, että olisin "kaatanut jo viikkoja innolla Ahon hallitusta".

Olin mukana keskusteluissa, joita käytiin itsensä Ahon johdolla. Ne käynnistyivät sosialidemokraattien aloitteesta, jotka pyrkivät hallituspohjan laajentamiseen. Sen jälkeen keskusteltiin hallituksen uudistamisesta silloisella pohjalla.

Sekään ei ole totta, että olisin vasta keväällä ilmoittanut Aholle lähteväni hallituksesta. Hän tiesi, että olin suunnitellut eroani jo marraskuussa; tämänhän olin kertonut myös julkisuudessa, puoluevaltuuskunnan kokouksessa. Tammikuun lopulla olin ilmoittanut Aholle, että todennäköisesti eroan ennen kesää.

Sosialidemokraattien osalta Ulf Sundqvist oli neuvotteluissa keskeisellä tavalla mukana, puheenjohtajan paikalta hän erosi vasta myöhemmin.

Kevään 1993 hallituskeskusteluista kirjoittaa myös Esko Aho "Pääministeri"-teoksessaan.

Olin kovin kiinnostunut lukemaan, mitä hän tästä asiasta kirjoittaa. Ajattelin, että hän toisi julkisuuteen jotakin oleellista uutta tietoa ja että hän myös perustelisi omia ratkaisujaan ja toimintaansa.

Nimenomaan tältä osin Ahon kirja on pettymys. Hän ei tarjoa lukijoilleen mitään uusia faktoja tuon ajanjakson tapahtumista. Toisaalta hän antaa niistä tulkinnan, joka on ristiriidassa sen kanssa, mitä tiedämme tuolloin tapahtuneen.

Jokainen näistä tapahtumista kiinnostunut voi verrata Ahon kirjaa kesällä 1993 julkaisemaani teokseen "On muutoksen aika 2".

Tässä kirjassa kerron seikkaperäisesti ne hallituspolitiikkaa koskeneet keskustelut, joissa olin vuosina 1992 ja 1993 mukana.

Selostan käydyt keskustelut, ja kerron keitä niissä oli mukana. Dokumentteina käytän kirjeitä, joita lähetin noina aikoina ennen muuta Esko Aholle ja Mauno Koivistolle.

Toisen vertailukohdan Ahon kirjalle tarjoaa Mauno Koiviston vuonna 1994 julkaisema muistelmateos "Kaksi kautta". Vaikka täs-

tä kirjasta huokuu Koiviston kielteinen asenne minua kohtaan, hänen kirjoittamansa vahvistaa todeksi kuvaukseni vuoden 1993 alkupuoliskon tapahtumista.

* * *

Aloite vuoden 1993 alussa käytyihin hallituspoliittisiin keskusteluihin tuli sosialidemokraateilta ja ennen muuta ay-demareilta.

Kerron kirjassani tapaamisestani STTK:n puheenjohtajan Esa Swanljungin kanssa jo toukokuussa 1992, ja eduskuntaryhmän puheenjohtajan Seppo Kääriäisen keskusteluista Sdp:n ryhmäjohtajan Antti Kalliomäen kanssa saman vuoden kesällä.

Konkreettiset keskustelut käynnistyivät kuitenkin vasta aivan vuoden 1993 alussa. Tuolloin minuun otti yhteyttä Tampereen kaupunginjohtaja Jarmo Rantanen. En ryhtynyt hänen kanssaan hallituskysymyksestä keskustelemaan, vaan kehotin ottamaan yhteyden eduskuntaryhmän puheenjohtajaan Seppo Kääriäiseen.

Keskusteluja käytiin kevään mittaan sekä Keskustan puitteissa että sosialidemokraattien suuntaan. Keskustan piirissä järjestetyissä tapaamisissa olivat Ahon ja Kääriäisen lisäksi mukana mm. maa- ja metsätalousministeri Martti Pura ja sisäministeri Mauri Pekkarinen. Osaan niistä minäkin osallistuin.

Sosialidemokraattien kanssa neuvoteltiin Esko Ahon johdolla. Sdp:n puolelta erilaisissa keskusteluissa ja neuvotteluissa olivat mukana mm. SAK:n puheenjohtaja Lauri Ihalainen, Sdp:n eduskuntaryhmän puheenjohtaja Antti Kalliomäki ja puolueen puheenjohtaja Ulf Sundqvist.

Hallitustunnustelujen lähtökohtana oli huoli Suomen vaikeasta taloudellisesta tilanteesta. Vuoden vaihteessa 1992/1993 oli käynyt ilmi, että valtiontalouden alijäämä oli vielä oletettuakin suurempi. Oli ilmeistä, ettei riittäviä säästöjä saataisi aikaan ilman läheistä yhteistyötä ay-liikkeen kanssa.

Sdp oli jäänyt keväällä 1991 oppositioon hätäisen harkinnan pe-

rusteella. Hallituskauden edetessä demarit kypsyivät siihen ajatukseen, että hallituspohjaa olisi syytä laajentaa. He eivät kuitenkaan voineet ajatella mukaantuloa silloiseen Esko Ahon johtamaan ministeristöön, vaan kysymyksessä tuli olla uusi hallitus.

Myös Keskustan piirissä tunnettiin kiinnostusta sitä ajatusta kohtaan, että hallituspohjaa olisi laajennettu vasemmalle päin.

Laajempipohjainen hallitus olisi kyennyt tervehdyttämään maan taloutta tehokkaammin, ja poliittinen taakka olisi jakautunut myös Sdp:n harteille.

Tämän arvioitiin vaikuttavan myönteisesti Keskustan menestymiseen sekä seuraavissa eduskuntavaaleissa että vuoden 1994 presidentinvaaleissa.

Hallituspohjan laajentaminen kaatui kahden miehen vastustukseen: Esko Ahon ja Mauno Koiviston.

Mauno Koivisto on "Kaksi kautta" -teoksessaan paljastanut ainakin osan omista motiiveistaan: hän ei pitänyt hallituspohjan laajentamista sosialidemokraattien etujen mukaisena.

Keskustelut silloisen hallituksen puitteissa toteutettavasta "rotaatiosta" käynnistyivät alun perin Esko Ahon omasta aloitteesta jo siinä vaiheessa, kun hallituspohjan laajentamista vielä yritettiin.

Kerron kirjassani Kesärannassa 8. maaliskuuta 1993 järjestetystä tapaamisesta, jossa

> "Aho itse totesi, että hallituksen uskottavuus ja toimintakyky ovat heikentyneet siinä määrin, että sitä on perusteellisesti uudistettava, ellei laajempaan hallituspohjaan päästä. Hän puhui vaihdoksista keskeisillä ministerinpaikoilla tai jopa salkkujen vaihtamisesta puolueiden välillä".

Kerron lisäksi, että mahdollisuuden pää- ja ulkoministerin salkkujen vaihtamisesta otti Ahon kanssa esille eduskuntaryhmän puheenjohtaja Seppo Kääriäinen 25. maaliskuuta käydyssä keskuste-

lussa. Tämän vaihtoehdon Aho oli jyrkästi torjunut "henkilökohtaisin perustein" ja siihen vedoten, etteivät Kokoomus ja presidentti sitä hyväksyisi.

Omaa asemaani jouduin arvioimaan nimenomaan lähestyvien presidentinvaalien valossa.

Lähtökohtani olivat äärimmäisen vaikeat. Mukaan oli tulossa myös kaksi muuta ehdokasta Keskustan riveistä: Eeva Kuuskoski ja Keijo Korhonen.

Sosialidemokraattisen ehdokkaan asema oli erinomainen ennen muuta sen vuoksi, että hallituksen kansansuosio oli painunut pohjalukemiin. Itsekin olin hallituksen politiikkaan tyytymätön. Niissä oloissa tein lähtöä hallituksesta.

Hallituspolitiikkaa koskeneet keskustelut kiinnostivat minua lähinnä sen vuoksi, että pääministeriys olisi saattanut niissä oloissa ratkaisevalla tavalla parantaa asemiani presidentinvaaleja silmälläpitäen. Hallituspohjan laajentaminen sosialidemokraateilla olisi luonut aivan toiset asetelmat myös kevään 1995 eduskuntavaaleja ajatellen.

Tämän hankkeen toteutuminen olisi kuitenkin edellyttänyt sitä, että Keskustan puheenjohtaja olisi ollut valmis hallitusremonttiin, jossa hän olisi vajaaksi vuodeksi luopunut asemastaan pääministerinä. Tähän hän ei ollut valmis, ja niin suunnitteilla ollut eroni hallituksesta toteutui.

Edellä esitetyiltä näyttävät siis tosiasiat oman muistelmakirjani – ja myös Koiviston antaman todistuksen – mukaan.

Aho kuitenkin unohtaa nämä tosiasiat ja yksioikoisesti vain tulkitsee tilanteen olleen sellainen, että Sundqvist ja Väyrynen – molemmat henkilökohtaisista syistä – pyrkivät kaatamaan hänen johtamansa hallituksen!

* * *

Jotakin uuttakin Ahon kirjassa toki on. Hän kertoo henkilökohtaisesta kirjeestä, jonka lähetin hänelle huhtikuun alussa.

Omissa muistelmissani en tätä kirjettä häveliäisyyssyistä julkaissut enkä siitä edes kertonut.

Jos Esko olisi pyytänyt lupaa koko kirjeen julkaisemiseen, olisin tähän pyyntöön kernaasti suostunut.

Korostin todellakin kirjeessäni sitä, että ajatus pääministerin vaihtamisesta ei ollut omani, vaan se oli noussut eduskuntaryhmän piiristä.

Kerroin, kuinka monet Ahoa läheltä seuranneet hänen silloisen henkisen tilansa näkivät. Tämän perusteella totesin, ettei hän tuntunut kykenevän realistisesti arvioimaan tilannetta ja omaa asemaansa.

Tästä jatkoin näin:

"Tarjolla on se mahdollisuus, että ajaudut täydelliseen umpikujaan. Tarjolla on vaara, että tästä olisi melkoista vahinkoa sekä maalle että puolueelle.

Esitetty rotaatio saattaisi olla – jos sen oikein oivallat – Sinulle melkoinen mahdollisuus. Saisit elämääsi ja työhösi vaihtelua. Voisit varata aikaa perheellesi ja myös puolueelle. EY-neuvottelut tarjoaisivat Sinulle mahdollisuuden hankkia itsellesi luottamusta puolueen ydinjoukkojen keskuudessa.

Puolueen kannalta rotaatio voisi myös olla eduksi. Kun puheenjohtaja ei olisi pääministerinä eikä edes mukana sisäpolitiikan kahinoissa, puolue ei samaistuisi liiaksi hallitukseen. Uusi tilanne antaisi päinvastoin puolueelle tilaisuuden oman profiilin rakentamiseen.

Oma käsitykseni on, että rotaatio on läpivietävissä, jos Sinä sitä vilpittömästi tahdot.

Omalta osaltani tilanne on selvä. Pääsiäisen jälkeen jätän eroanomukseni. Toivon, että ministerinvaihdos voitaisiin toteuttaa toukokuun puolivälissä. Perustelut esitin jo edellisessä kirjeessäni."

Tuon "edellisen kirjeeni" olin lähettänyt Aholle 25. maaliskuuta 1993. Siinä esitin kaksi perustelua eroamiselleni hallituksesta. Ensimmäinen niistä oli hallituksen talouspolitiikka, toinen liittyi EY-kysymykseen:

> "Kuten kerroin Sinulle tammikuun lopun tapaamisessamme, olin viime syksynä jo päättänyt erota hallituksesta ja määritellyt ajankohdankin, tammikuun lopun. Päätin kuitenkin jatkaa ennen muuta EY-neuvottelujen vuoksi.
>
> Nyt tuo perustelu ei ole enää pätevä. Neuvottelujen aikataulu näyttää olevan niin verkkainen, että ratkaisut ovat käsillä vasta presidentinvaalien jälkeen. EY-asian kannalta ei ole ratkaisevaa merkitystä sillä, kuka asetettujen tavoitteiden pohjalta neuvotteluja nyt käy. Presidentinvaalien lopputuloksella on tässä suhteessa sitäkin tärkeämpi merkitys."

Sen lisäksi, että en häveliäisyyssyistä julkaissut edellä siteerattua kirjettäni, jätin muistelmistani pois myös jakson, jossa olisin kertonut tapaamisestani Ahon kanssa pian tuon kirjeen lähettämisen jälkeen.

Kerrottakoon siitä nyt tässä.

Tapasin Esko Ahon kahden kesken 13. huhtikuuta 1993. Siinä yhteydessä ajatus rotaatiosta tuli jälleen esille. Aho torjui sen henkilökohtaisin perustein: se olisi hänelle tappio, hänen olisi nöyryyttävää toimia minun johtamassani hallituksessa, se tulkittaisiin hänen kyvyttömyydekseen.

Torjuin Ahon perustelut. Vaihdos voitaisiin suorittaa hänen aloitteestaan ja hän voisi toteuttaa sen omilla ehdoillaan. Myös Kokoomus toteuttaisi rotaation: sen piirissä oltiin tyytymättömiä Iiro Viinaseen, ja tilalle haluttiin Ilkka Suominen. Vaihdosta ei tulkittaisi hänen tappiokseen: on luonnollista, että kivirekeä vetäessään ihmiset väsyvät ja kuluvat – on luonnollista, että välillä vaihdetaan vereksiin vetojuhtiin. Hän saisi hallituksen parhaimman viran, ulkoasiainministeriön päällikkyyden.

Korostin Aholle, että minulle on mieluisinta erota hallituksesta. Kirjeessäni olin esittänyt näkökohtia, jotka puoltaisivat hallituksen uudistamista hänen, puolueen ja maan etua ajatellen. Ratkaisu oli hänen käsissään.

Aho sanoi, että hän harkitsee asiaa ja keskustelee siitä muiden kanssa. Hän lupasi ottaa minuun yhteyttä seuraavan päivän aikana.

Aho ei kuitenkaan ottanut yhteyttä. Sen sijaan seuraavana iltana ja yönä pidettiin Kesärannassa kokous, johon en osallistunut.

Paikalla olivat Ahon lisäksi Kääriäinen, Pekkarinen ja Tikka. Tässäkin tilaisuudessa Aho torjui rotaation samoin perustein kuin meidän kahdenkeskisessä keskustelussamme. Hän ilmoitti kyllä hyväksyvänsä pääministerin vaihtumisen, jos porukka sitä vaatii, mutta hän jäisi pois uudesta hallituksesta. Väyrysen olisi neuvoteltava asiasta Kokoomuksen ja Koiviston kanssa.

Näin vaihtoehtona esillä ollut ratkaisumalli raukesi ja eroni toteutui.

Mauno Koiviston muistelmista käy ilmi, kuinka päättäväisesti hän vastusti sekä hallituspohjan laajentamista että pyrkimyksiä hallituksen uudistamiseen silloisella pohjalla. Häneltä Aho sai ratkaisevaa tukea omille pyrkimyksilleen tilanteessa, jossa puolueen muu ydinjoukko oli toisella kannalla.

Koivisto on julkisuudessa motiiveistaan kertonut. Aho jättää omat vaikuttimensa edelleen arvailujen varaan.

Presidentinvaaleihin

Sitä Koivisto ei muistelmissaan paljasta, näkikö hän kevään 1993 hallituskeskusteluilla olleen merkitystä ajatellen Suomen liittymistä Euroopan unioniin. Tähän mahdollisuuteen ei Hämäläinenkään kirjassaan edes viittaa.

Sen sijaan Hämäläinen esittää arvion siitä, millaiset keskinäiset suhteet Koivistolla ja minulla tuolloin oli:

"Toukokuussa 1993 Mauno Koiviston ja Paavo Väyrysen välit olivat – todennäköisesti lopullisesti – kylmenneet vihanpidon asteelle. Sen lisäksi, että he olivat eri mieltä hallituksen jatkamisesta, vuosia jäytänyt syvä erimielisyys ulkopolitiikasta oli noussut pintaan.

Jos pelkistää asian yhteen sanaan, kysymys oli puolueettomuudesta.

Väyrynen oli pohjimmiltaan vastaan Suomen pyrkimistä EY:n jäseneksi. Hän vierasti Suomen liittoutumista ja mukaanmenoa Länsi-Euroopan integraatioon.

Erityisesti Väyrystä pelotti mukautuminen yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Väyrynen oli edellisvuonna kovan väännön jälkeen saanut hallituksen tiedonantoon mukaan sanan puolueettomuus uusien avainsanojen itsenäinen puolustus ja liittoutumattomuus rinnalle.

Kokoomuksen ja Rkp:n ministerit olivat olleet valmiita jo heittämään vanhan sanan pois asiakirjoista. Koivisto ei käyttänyt sanaa enää laisinkaan, ja Ahonkin puheissa se oli harvakseltaan."

Näinhän se oli.

Pari täsmennystä on kuitenkin syytä esittää.

Ensiksi: en ole suinkaan vastustanut Suomen mukaan menoa "Länsi-Euroopan integraatioon", yhdentymiseen. Alusta pitäen olen sitä kannattanut.

Annoin 1970-luvun alussa tukeni EEC-vapaakauppasopimukselle, jota mm. Paavo Lipponen ja monet muut Suomea myöhemmin innokkaasti "länsimaineet" poliitikot vastustivat. Olin keskeisellä tavalla ajamassa Suomea Eftan täysjäseneksi ja jäseneksi Euroopan neuvostoon. Suomen Eta-jäsenyydelle annoin tukeni.

Se mitä vastustin oli se poliittinen ja ylikansallinen yhdentyminen, johon EY-jäsenyys tulisi johtamaan.

Toiseksi: kun Ahon hallituksessa taisteltiin käsitteestä "puolueettomuus", siinä oli kysymys paljosta enemmästä kuin vain yhdestä sanasta. Useimmat niistä, jotka halusivat luopua puolueettomuuden käsitteestä, pyrkivät luopumaan myös itse asiasta; heidän tavoitteenaan oli Suomen sotilaallinenkin liittoutuminen.

Suomen ulkopoliittisen johdon piirissä puolueettomuuden käsitteestä sittemmin kuitenkin luovuttiin. Lopulta siitä luopui Ahon hallituskin siinä viimeisessä ulkopoliittisessa selonteossa, jonka se vuoden 1995 alussa eduskunnalle antoi.

Suomen luopuminen puolueettomuuden käsitteestä on johtanut omituiseen tilanteeseen eurooppalaisella tasolla. Siellä Suomesta puhutaan yhtenä neljästä puolueettomasta jäsenmaasta. Oman hallituksemme kannanotoista puhutaan vain liittoutumattomuudesta, jota käsitettä monien on vaikea mm. käännösongelmien vuoksi ymmärtää.

Ahon hallituksessa neuvottelujen yhdeksi tavoitteeksi ja samalla reunaehdoksi asetettiin kuitenkin siis se, että Suomi voisi myös EY:n jäsenenä säilyttää puolueettomuusasemansa, jos me niin tahdomme.

Tämän ehdon EY ja sen silloiset jäsenmaat omalta puoleltaan hyväksyivät.

Presidentinvaaleihin käytäessä jäsenyysneuvottelut olivat vielä pahasti kesken. Tämä vaikutti myös siihen, mitä ehdokkaat saattoivat jäsenyydestä sanoa.

Näin Hämäläinen ehdokkaiden EY-kantoja arvioi:

"Sdp:n Martti Ahtisaari ja Rkp:n Elisabeth Rehn kannattivat Euroopan unionin jäsenyyttä. Kokoomuksen Raimo Ilaskiven kanta oli hieman varauksellinen jäsenyyteen. Keskustan Paavo Väyrynen ja kansanliikkeen Eeva Kuuskoski ilmoittivat ottavansa kantaa, kunhan neuvottelutulos on valmis."

"Smp:n Sulo Aittoniemi, vasemmistoliiton Claes Andersson, kristillisten Toimi Kankaanniemi sekä EU-jäsenyyttä vastustavien kansanliikkeiden ehdokkaat Keijo Korhonen ja Pekka Tiainen vastustivat jäsenyyttä unionissa ja Natossa."

Omalta osaltani en voinut siinä vaiheessa muuta sanoa. Olin edelleen samalla kannalla kuin jäsenyyttä haettaessa. Jos Ruotsi liittyisi unioniin, olisi myös Suomen mentävä mukaan – edellyttäen, että jäsenyyden ehdot olisivat hyväksyttävät. Siinä vaiheessa ei ollut vielä tietoa sen paremmin jäsenyyden ehdoista kuin Ruotsin ratkaisustakaan.

Neuvottelujen edetessä otin niihin aina tuoreeltaan kantaa.

Varsin ratkaisevassa vaiheessa oltiin marraskuun puolenvälin jälkeen, kun komissio antoi lausuntonsa Suomen jäsenyyshakemuksesta. Kirjoitin siitä kolumnin "Haluaako EY laajentua?", joka julkaistiin Suomenmaassa 26.11.1993:

"Euroopan komissio antoi keskiviikkona lausuntonsa maataloutta ja aluepolitiikkaa koskeviin Suomen neuvottelutavoitteisiin. Pahat aavistuksemme toteutuivat: komission suhtautuminen maataloustavoitteisiin oli nuiva. Aluepolitiikan osalta komission kannanotto tarjoaa pohjan neuvotteluille.

Komission kannanottoa tarkasteltaessa on muistettava, että se on lausunto jäsenmaille, joiden kanssa jäsenyysneuvotteluja käydään. On syytä pelätä, että ainakin jotkin jäsenmaat arvostelevat komissiota liian myönteisestä suhtautumisesta Suomen tavoitteisiin ja vetävät vieläkin tiukempaa linjaa.

Komission kannanotot viittaavat siihen, että haaveet Suomen jäsenyyden nopeasta toteutumisesta on syytä haudata. Helmikuun loppu olisi ollut realistinen aikataulu jäsenyysneuvottelujen loppuun saattamiselle vain siinä tapauksessa, että komissio olisi hyväksynyt neuvottelujen lähtökohdaksi oleellisen osan Suomen neuvottelutavoitteista."

Kysyin kolumnissani, halusiko unioni laajentua. EU:n piirissä eivät kaikki alun perin olleet innostuneita laajenemiseen. Epäilin, että komission kovat kannanotot itse asiassa tähtäsivät siihen, ettei laajeneminen toteutuisi.

Johtopäätökseni oli, että Suomen on omalta osaltaan jatkettava päättäväisesti neuvotteluja.

"Nyt on tärkeää saattaa jäsenmaiden tietoon se, etteivät komission kannanotot tyydytä meitä. Komission päätökset työnsivät jäsenyysneuvottelut huonoon putkeen. Tilanne vaikeutuu edelleen, jos jäsenmaat asettuvat yksiselitteisesti tukemaan komission linjaa tai jos ne jopa pitävät sitä hakijamaiden kannalta liian myönteisenä.

Suomen oman toiminnan tulee lähteä siitä, että selviydymme mahdollisimman hyvin kaikissa tilanteissa. Yllätysten aika Euroopassa ei ole ohi."

Kirjoitukseni loppuun sisältyvä viittaus osoittaa, että siinä vaiheessa elättelin edelleen toiveita siitä, että Euroopan kehitys saisi uuden suunnan, jossa Suomi "pelastuisi" jäsenyydeltä.

Seurattuani reaktioita komission kannanottoon aloin pelätä, että asetetuista reunaehdoista alettaisiin "luistaa".

Tästäkin kirjoitin kolumnissa "Reunaehdot on pidettävä", joka julkaistiin Suomenmaassa 30.11.1993.

Kirjoitin siitä, että myös presidenttiehdokkaat olivat suhtautuneet reunaehtoihin eri tavoin. Tärkeimmät yksittäiset reunaehdot liittyivät yhtäältä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan ja toisaalta elintarviketalouteen.

Ensin mainittu ehto ei näyttänyt aiheuttavan ongelmia:

"Ulko- ja turvallisuuspolitiikassa Suomen tavoitteena on se, että voimme EU:n jäsenenäkin säilyttää puolueettomuutemme sellaisena kuin olemme sen itse kylmän sodan päätyttyä määritel-

leet. Tämä näyttää olevan mahdollista. Sotilaalliseen turvallisuuteen liittyvät ratkaisumme jäisivät siis edelleen omiin käsiimme."

Elintarviketalouden osalta oli edellytetty EU:n yhteisen maatalouspolitiikan täydentämistä pohjoiseen maatalouteen kohdistuvalla erityistuella, jota maksetaan koko maassa. Lisäksi reunaehdoksi oli asetettu riittävän pitkät siirtymäkaudet.

Huomautin kirjoituksessani siitä, että neuvottelut käydään kahdentoista jäsenmaan kanssa. Niille oli nyt viestitettävä, ettei komission kannanotto luo pohjaa neuvotteluille. Jos nopeaan neuvotteluaikatauluun pyritään, on EU:n hyväksyttävä jo neuvottelujen lähtökohdaksi oleellinen osa meidän neuvottelutavoitteistamme.

Näin eivät kaikki ajatelleet:

"Monet Suomessa esitetyt kannanotot ovat osoittaneet, etteivät kaikki ole ottaneet hallituksen ja eduskunnan asettamia reunaehtoja vakavasti. Jotkut ovat valmiit tekemään sopimuksen miltei ehdoilla millä hyvänsä.

On korostettava, ettei Suomelle ole kansantaloudellisesti järkevää liittyä EU:iin, ellemme saa aikaan jäsenyyssopimusta, joka turvaa maataloutemme ja koko elintarviketaloutemme tulevaisuuden. Maallemme tältä osin epäedullista sopimusta ei voitaisi korvata millään tavoin, sillä Eta-sopimus kattaa jo kaiken muun taloudellisesti merkittävän."

Totesin monen presidenttiehdokkaan menevän EU-kannanotoissaan kansan selän taakse korostamalla sitä, että jäsenyys ratkaistaan kansanäänestyksessä. Siksi muistutin siitä,

"että presidentin asema on keskeisen tärkeä nimenomaan jäsenyysneuvottelujen ratkaisuvaiheessa; kansanäänestys järjestetään vain siinä tapauksessa, että syntyy sopimus."

Oman kantani totesin olleen alusta alkaen selvä, eikä se ollut matkan varrella muuttunut:

"Jäsenyyden hakeminen oli oikea ratkaisu: selvitämme nyt jäsenyyskysymystä oikeaan aikaan ja oikeassa seurassa. Jäsenyydelle olen asettanut tiukat reunaehdot – vain niiden toteutuessa voin tukea Suomen jäsenyyttä. Jäsenyyteen otan kannan vasta sitten, kun todelliset vaihtoehtomme ovat tiedossa. Silloin teen omalta osaltani kokonaisarvion siitä, mikä on Suomen etu."

Huomautin vielä siitä, ettemme olleet jäsenyyden suhteen pakkotilanteessa: itsellemme epäedullista jäsenyyssopimusta meidän ei ollut tarpeen hyväksyä:

"Eta-sopimus astuu voimaan vuoden vaihteessa. Se turvaa meidän taloudelliset perusetumme yhdentymisen tässä vaiheessa. On myös muistettava, että Eta-järjestely on dynaaminen, kehittyvä – siihen sisältyy erityinen kehitysklausuuli. Jos EU-jäsenyytemme viivästyy, voimme ajaa etujamme tämän sopimuksen puitteissa."

Nämä kaksi kirjoitusta osoittavat selvästi sen, että en pitänyt näköpiirissä olleita jäsenyyden ehtoja alkuunkaan hyväksyttävinä, mutta neuvottelujen ollessa edelleen kesken en voinut enempää sanoa.

* * *

Presidentinvaaleja ajatellen tilanteeni oli jäsenyysneuvottelujen vuoksi hyvin hankala.

Vaaleissa oli mukana EU-jäsenyyttä silmittömästi vastustanut Keijo Korhonen.

Julkisissa keskusteluissa jouduin jatkuvasti puolustamaan sitä, että jäsenyyttä oli haettu ja neuvotteluihin ryhdytty. Tämä leimasi

kantani myönteisemmäksi Suomen jäsenyyttä kohtaan kuin mitä se todellisuudessa oli.

Neuvottelujen ollessa kesken en voinut vielä ottaa kantaa itse jäsenyyteen, vaikka aloinkin yhä enemmän epäillä, ettei hyväksyttäviä ehtoja kyettäisi saavuttamaan.

Kun EU-neuvottelut olivat vaaleihin käytäessä kuitenkin kesken, jäsenyydestä ei tullut keskeistä vaalikysymystä.

Presidentinvaalien ensimmäinen kierros käytiin 16. tammikuuta 1994.

Äänet jakaantuivat seuraavasti:

Martti Ahtisaari	828 038	(25.9 %)
Elisabeth Rehn	702 211	(22.0 %)
Paavo Väyrynen	623 415	(19.5 %)
Raimo Ilaskivi	485 035	(15.2 %)
Keijo Korhonen	186 936	(5.8 %)
Claes Andersson	122 820	(3.8 %)
Pertti Virtanen	95 650	(3.0 %)
Eeva Kuuskoski	82 453	(2.6 %)
Toimi Kankaanniemi	31 453	(1.0 %)
Sulo Aittoniemi	30 622	(1.0 %)
Pekka Tiainen	7 320	(0.2 %)
Hylätyt liput	8 578	(0.3 %)

* * *

Hämäläinen arvioi kirjassaan, että tämä presidentinvaalien ensimmäisen kierroksen tulos oli yllättävä:

> "Presidentinvaaleista kehkeytyi jännitysnäytelmä. Melkoinen yllätys oli, kun ensimmäisen kierroksen voittajaksi nousivat Ahtisaari ja Rehn.

Seuraavan aamun Helsingin Sanomien pääotsikko: 'Kansa äänesti kakkoskierrokselle EU:n kovimmat kannattajat' tiivisti vaalituloksen."

Näin toteutui se, mistä olin muun muassa vaalien edellä kirjoittamassani kirjassa äänestäjiä varoittanut.

Muistutin siinä valitsijoiden mieleen, että käytössä olevassa kaksivaiheisessa kansanvaalissa on ratkaisevaa se, ketkä pääsevät toiselle kierrokselle. Juuri siihen on pyrittävä vaikuttamaan. Varoitin siitä, että muille kuin "pääehdokkaille" annetut äänet menisivät tässä mielessä hukkaan.

Jatkoin:

"Jos esimerkiksi Suomen EY-jäsenyyttä vastustava tai epäilevä äänestäjä tukee ensimmäisellä kierroksella jotakuta jäsenyyden jyrkkää vastustajaa, saattaa hän joutua toisella kierroksella valitsemaan kahden jäsenyyttä innokkaimmin kannattavan ehdokkaan väliltä."

Tämä viesti ei valitettavasti mennyt perille.

Hämäläinen ei kirjassaan lainkaan pohdiskele syitä siihen, että ensimmäisen kierroksen tulos oli "melkoinen yllätys". Eivätpä sitä ole monet muutkaan julkisuudessa tehneet.

Tämä on omituista ennen muuta sen vuoksi, että jo ensimmäisen kierroksen tulos ratkaisi käytännössä vaalien lopputuloksen.

Aino Suhola kirjoittaa teoksessa "Kun herroilta mopo karkasi" presidentinvaaleista näin:

"Esivaalikierroksen mielenkiinto kohdistui demareihin. Vastakkain olivat valtiomies Kalevi Sorsa ja Lasse Lehtisen kevyestä kenttäherjasta todeksi tullut epäpoliittinen ihmisoikeusihminen Martti Ahtisaari. Demarien esivaali oli kaikelle kansalle tarkoitettu niin kuin jouluevankeliumi ja kansa valitsi Ahtisaaren.

Meidän ehdokkaamme oli jäsenvaalilla valittu valtiomies Paavo Väyrynen. Presidentin valtaoikeudet olivat entiset, ja me luulimme, että nyt tarvitaan viisasta miestä. Tai ainakin minä luulin. Myöhemmin olen joutunut kysymään, että kuuluinko minä keskustassakin niihin ymmärtämättömiin, jotka luulivat, että Väyrysestä ihan oikeasti piti tehdä presidentti.

Minä nimittäin syöksyin siihen kampanjaan suorin vartaloin ja kahdella kierteellä. Ihan tosissani. Tunsin ajan virtaukset ja kansan odotukset. Itse asiassa kansan odotus oli kuin Beckettin näytelmä Huomenna hän tulee. Kaikki odottivat Godot'a tietämättä, kuka tai mikä hän oikein oli. Joku pelastaja kuitenkin. Lama-Suomi odotti pelastajaa, ja kun poliitikot olivat johtaneet kansan erämaahan, mooseksesta kävi Ahtisaari, kun Lipposesta ei vielä ollut saatu ilmoitusta.

Kansa odotti ihmettä, vihasi lamaa ja politiikkaa ja sekoitti Napakympin ja presidentinvaalin. Se halusi herra B:n, josta ei tiennyt paljon mitään, mutta joka tuntui mukavalta. Tuttu jutussakin. Ne olivat ensimmäiset mediavaalit, ja joka mediaa ja viihdeteollisuutta väheksyy, hypätköön kuuseen. Ne olivat ensimmäiset presidentinvaalit, joissa varma petti ja loppusuoralla olivat yllätysnimet Ahtisaari ja Elisabeth Rehn.

Kun syntymäpäivänäni 16. tammikuuta 1994 seisoin helsinkiläisessä ravintola Adlonissa kuuntelemassa vaalituloksia ja katselin Esko Ahon kasvoja, huomasin ajattelevani, että hänen pitäisi syödä pari sitruunaa, että hänen ilmeensä sopisi paremmin tilaisuuden luonteeseen. Silloin ensimmäisen kerran hiipi hirveä ajatus mieleeni, että herrajjestas, näinkö tässä pitikin käydä...

Joskus yöllä, kun laskin itseäni ja Luojaani levolle, huomasin ajattelevani (huomaatko, että ajoittain, ja joskus aika useinkin, huomaan ajattelevani) että miksi me emme reagoineet vahvemmin siihen noottijuttuun. Meidän, tai ainakin media- ja imagoryhmän vastaavien olisi pitänyt kävellä raamit kaulassa Yleisradion Isoon pajaan ja vaatia oikeudenmukaisuuden ja kohtuuden nimissä mahdollisuutta vastata näihin nootin tilausväitteisiin.

Me vaikenimme ja exit pollit, äänestyspaikkojen ovella tehdyt gallupit, takoivat tulosta Elisabeth Rehnille.

Kun Väyrynen jäi yksin ihmettelemään menettelytapoja, hänet leimattiin huonoksi häviäjäksi. Kun hän jankutti jankuttamasta päästyäänkin, hän oli huono häviäjä. Väyrystä moitittiin siitä, että hän yritti olla kampanjassaan hauska ja leppoisa, mitä hän ei ole, niin pieliäiseen se meni kuin Taivassalon pojan pusu. Että valetta mikä valetta."

Presidentinvaalien lähtökohdat eivät totisesti olleet minulle suotuisat. Vaaleissa oli mukana Keskustan riveistä kaksi muutakin ehdokasta, Eeva Kuuskoski ja Keijo Korhonen. Ahon hallituksen raskas taival oli pudottanut Keskustan kannatuksen alamaihin, kun taas Sdp:n osakkeet olivat korkealla.

Vaalikampanjan käynnistäminen oli hankalaa, kun Martti Ahtisaari pysyttäytyi pitkään ulkomailla. Omia vaaliteemojani minun oli vaikea saada niissä oloissa julkisuuteen. Niinpä minun oli jälleen jalkauduttava kansan pariin.

Vähitellen kannatukseni kohosi tasolle, jolta olisi mahdollisuus ponnistaa toiselle kierrokselle.

Ongelmaksi näytti muodostuvan se, että minua pidettiin kovin värittömänä ja yksitotisena.

Mielipidemittaukset osoittivat, että äänestäjät pitivät minua kokeneena, asiantuntevana ja pätevänä nimenomaan niihin tehtäviin, jotka ovat presidentin työssä keskeisiä. Tämä mielipide ei kuitenkaan näkynyt kannatusluvuissa. Tiellä näytti olevan ylittämätön asennemuuri.

Olin suhtautunut ja suhtaudun kielteisesti imago-kampanjoihin, mutta nyt sellaiseen oli pakko turvautua. Yhdessä Jussi Parviaisen kanssa ideoimme ja toteutimme leikkisän TV-mainoskampanjan, joka perustui ehdokkaan itseironiaan. Tämän uskoimme tehoavan sen vuoksi, että minulla oli maine miehenä, joka ei koskaan myönnä erehtyneensä ja joka ei myönnä itsessään olevan mitään vikaa.

Uskollisimmissa tukijoukoissa tämä kampanja herätti ristiriitaisia tunteita, mutta muuhun äänestäjäkuntaan se vaikutti myönteisesti. Tämä alkoi näkyä myös kannatusluvuissa.

Juuri tästä syystä kilpailijoiden taustavoimat käynnistivät sen mediapelin, joka – näin voidaan jälkikäteen vahvoin perustein arvioida – ilmeisesti ratkaisi vaalien tuloksen.

* * *

Mediapelin vaikutus on selvästi havaittavissa sekä mielipidemittauksista että äänten jakautumasta. Viimeksi mainittu mittari on kiistaton.

Ennakkoäänten perusteella olisin mennyt kirkkaasti toiselle kierrokselle. Kannatukseni putosi ratkaisevasti niinä muutamina päivinä, jolloin mediapeliä pyöritettiin.

Ennakkoäänistä olin saanut lähes 22 prosenttia, vaalipäivänä ääniosuuteni oli alle 18 prosenttia. Kannatukseni putosi muutamassa päivässä siis neljällä prosenttiyksiköllä eli lähes viidenneksen.

Mitä tällä välin tapahtui?

Mediapeli alkoi siten, että Hufvudstadsbladet julkaisi 12.1.1994 mielipidemittauksen, jonka mukaan Elisabeth Rehn olisi ainoa porvarillinen ehdokas, joka voisi lyödä Martti Ahtisaaren vaalien toisella kierroksella. Tämä tulos oli osa laajempaa tutkimusta, joka oli määrä julkaista kokonaisuudessaan vasta seuraavana päivänä. Kun tämä tulos otettiin erilleen, se sai suuren julkisuuden.

Tutkimustulos oli oikea, mutta sen julkipano oli harhaanjohtava.

Tulosta julkaistaessa ei otettu huomioon sitä, että toista kierrosta edeltäisi kolmen viikon mittainen kampanja, jonka aikana vasta lopulliset kannatusluvut muotoutuisivat.

Ei tarvinnut olla kovin suuri asiantuntija ennustaakseen, että loppusuoralla Ahtisaari peittoaisi Rehnin. Mutta tätä ei tuotu esil-

le, koska monien pirtaan sopi hyvin se, että porvarilliset äänestäjät alkaisivat ryhmittyä Rehnin taakse.

Perjantai-illan 14.1.1994 MTV:n suuri vaalikeskustelu tarjosi toisen gallup-kuplan.

Aivan vaalien kynnyksellä MTV vaihtoi tutkimuslaitosta. Suurta vaalikeskustelua varten oli tilattu mielipidemittaus "Otantatutkimus"-nimiseltä tutkimuslaitokselta, jolla ei ollut aikaisempaa kokemusta poliittisten gallup-tutkimusten tekemisestä.

Sen saaman tutkimustuloksen mukaan Elisabeth Rehn oli noussut kakkoseksi, ja minä olin neljäs. Tämä tulos visualisoitiin sijoittamalla meidät studioon tämän tuloksen mukaisesti.

Otantatutkimus sai pääehdokkaille seuraavanlaiset kannatusnumerot:

Martti Ahtisaari	24.2 %
Elisabeth Rehn	21.5 %
Raimo Ilaskivi	20.2 %
Paavo Väyrynen	16.4 %

Tutkimuksessa oli selvitetty erikseen sitä, kuinka ennakkoäänestyksessä äänensä jo antaneet olivat eri ehdokkaita tukeneet. Näiden lukujen vertaaminen todella annettuihin ennakkoääniin osoittaa selvimmin, kuinka raskaasti pielessä Otantatutkimuksen luvut olivat:

	Otanta-tutkimus	Ennakko-äänet
Martti Ahtisaari	26.4 %	27.2 %
Elisabeth Rehn	17.7 %	15.5 %
Raimo Ilaskivi	23.8 %	17.0 %
Paavo Väyrynen	16.0 %	21.8 %

Vain Martti Ahtisaaren lukemat olivat osapuilleen oikeat. Elisabeth Rehnin kannatus oli saatu 2.2 prosenttiyksikköä liian korkeaksi, ja Raimo Ilaskiven kannatus oli peräti 6.8 prosenttiyksikköä yläkantissa. Minun todellinen kannatukseni oli ollut 5.8 prosenttiyksikköä parempi kuin mitä Otantatutkimuksen tutkimustulos osoitti.

Vaalien jälkeen – kun oli käynyt ilmi, että tulokset olivat olleet päin mäntyä – kerrottiin, että tutkimuslaitos oli varoittanut MTV:n toimittajia siitä, että tulokset olivat hyvin epävarmat. Tätä eivät toimittajat muistaneet lähetyksen yhteydessä edes mainita.

Jälkikäteen korviini on kantautunut myös tieto, jonka mukaan tutkimustulokset oli pyritty tietoisesti saamaan sellaisiksi, että ne vaikuttaisivat vaalien tulokseen.

Eräs tutkimusta tekemässä ollut henkilö oli kommentoinut sitä toteamalla, että se täytti sen tehtävän, mikä sille oli asetettu, kun minut saatiin pudotetuksi toiselta kierrokselta. Tämä todettiin henkilölle, jonka uskottiin olleen "luotettava".

Aino Suhola ottaa kirjeessään esille noottijutun ja moittii meidän omaa porukkaamme siitä, että emme siihen voimakkaammin puuttuneet. Mielestäni emme voineet asialle mitään – niin taitavasti se oli hoidettu.

Noottiuutinen julkaistiin Helsingin Sanomissa vaaleja edeltäneenä päivänä, lauantaina 15. tammikuuta. Se oli sinänsä varsin asiallinen: Neuvostoliiton suurlähetystö oli kirjoittanut ulkoministeriölle kirjeen, jossa oli otettu esille eräiden äärioikeistolaisina pidettyjen järjestöjen toiminta.

Asiallisuus oli sen sijaan kaukana TV-uutisten toiminnasta.

Normaalioloissa Neuvostoliiton suurlähetystön lähettämästä kirjeestä olisi tehty korkeintaan lyhyt sähkeuutinen, jos sitäkään.

Presidentinvaalien herkissä tunnelmissa olisi uutisoinnin tullut olla erityisen varovaista. Nyt tästä "nootista" tehtiin molemmilla uutiskanavilla lauantai-illan pääuutisten ykkösjuttu.

Yleisradion puolella nootti oli puoli yhdeksän uutisten pääuutinen, jonka käsittelemiseen käytettiin poikkeuksellisen paljon aikaa. Nootin merkitys paisuteltiin yli äyräiden.

Nootin kytkentä presidentinvaaleihin tuli esiin siinä vaiheessa, kun uutistenlukija Arto Nurmi haastatteli ulkomaantoimittaja Jarmo Mäkelää. Aluksi Mäkelä kommentoi nootin sisältöä. Sitten käytiin seuraavanlainen keskustelu:

"Arto Nurmi:
Niin voiko olla pelkkä sattuma, että tämä asia tuli nyt julki juuri vaalien alla?

Jarmo Mäkelä:
Minusta se ei voi olla sattuma. Siis se voi olla sattuma, että se tuli julki tänään, se olisi voinut tulla julki eilen tai toissapäivänä, mutta kun tämä nootti on jätetty maanantaina, niin on aivan selvä, että näissä oloissa se tulee julki ennemmin tai myöhemmin.

Arto Nurmi:
Hyvä Jarmo. Arviosi, mistä tässä nyt oikein on kysymys?

Jarmo Mäkelä:
No kaikki aikaisemmatkin nootit ovat olleet monikärkiohjuksia...

Arto Nurmi:
Eli?

Jarmo Mäkelä:
...ja nyt voidaan vain arvella sitä, että kuinka monta kärkeä tässä on, ja minne ne on suunnattu. Mutta aivan varma minusta on se, että yksi kärki on suunnattu siihen, että testataan sitä, miten tähän reagoidaan eri puolilla – ei vähiten täällä Suomessa, että kuinka hermostuneita me olemme, kuinka vakavasti me otam-

me tällaisen moitteen, ja miten me siihen vastaamme. Ja tästä miten me sitten reagoimme, vedetään johtopäätöksiä sen suhteen miten meidän toimintaamme voitaisiin mahdollisesti vaikuttaa, jos se tulisi ajankohtaiseksi.

Arto Nurmi:
No voiko olla kysymys siitä, että Venäjä haluaisi palauttaa nyt tämän Pariisin rauhansopimuksen sotilasartiklat voimaan takaisin?

Jarmo Mäkelä:
No juuri tuohon kärkeen minä itse en usko, ja se johtuu siitä, että sekä pääesikunnan että ulkoministeriön taholta on voimakkaasti tänään haluttu vakuuttaa, että heillä ei ole tietoa tällaisesta pyrkimyksestä. Eli toisin sanoen, jos tällainen pyrkimys on, niin sitä ei ainakaan vielä suomalaisille ole annettu julki.

Arto Nurmi:
Mitä tässä nyt tapahtuu?

Jarmo Mäkelä:
No minusta on aivan selvää, että tähän noottiin vastataan, ja aika pian näkyy sitten, missä ne muut kärjet ovat ja mitä tällä ajetaan takaa, ja ei minusta ole poissuljettu esimerkiksi sellainen vaihtoehto, että tätä noottia seuraa jossakin myöhemmässä vaiheessa joku toinen nootti.

Arto Nurmi:
Maassa on nyt runsaasti ulkomaisia lehtimiehiä. Miten tämä vaikuttaa Suomi-kuvaan, mitäs luulet? Pieni Suomi jälleen suuren karhun kynsissä, niinkö?

Jarmo Mäkelä:
No kyllä mä luulen, että, että tuota, se herättää kansainvälisessä

yleisössä koko lailla samanlaisia epäluuloja kuin se herättää meissä suomalaisissakin. Eli toisin sanoen hyvin helposti palataan siihen vanhaan ajattelutapaan, jonka mukaan meidän täytyy koko ajan olla varpaillamme ja emme koskaan voi varmasti tietää, mitä itäpuolelta rajaa on odotettavissa. Se on tietysti valitettavaa, enkä minä ymmärrä, palveleeko se sen paremmin Venäjän, kun ei varmasti ainakaan meidän suomalaisten etuja.

Arto Nurmi:
Selvä, hyvä, kiitoksia."

MTV:n kymmenen uutisissa kytkentä presidentinvaaleihin oli monin verroin selvempi. Nyt mukaan tulivat presidenttiehdokkaiden kommentit. Nyt tulivat mukaan vihjailut ja suoranaiset väitteet, että nootti liittyi nimenomaan presidentinvaaleihin ja että se oli "tilattu".

"Toimittaja Esa Nieminen:
Viimeisiä vaalitilaisuuksiaan pitäneille presidenttiehdokkaille nootti tuli yllätyksenä. Elisabeth Rehn ei pidä noottia sekaantumisena Suomen asioihin, elleivät suomalaiset itse miellä sitä sellaiseksi.

Raimo Ilaskivi hämmästelee erityisesti nootin ajankohtaa, ja kysyy, yritetäänkö sillä jotenkin vaikuttaa vaaleihin.

Paavo Väyrynen puolestaan ei usko nootin vaikuttavan vaalituloksiin. Hänen mielestään järjestöjen toimintaa ei ole syytä lakkauttaa.

Martti Ahtisaaren mukaan nootin ajankohta on hiukan onneton, mutta hänkään ei usko sen vaikuttavan huomisiin vaaleihin.

Claes Andersson puolestaan vihjailee nootin pyrkivän tukemaan yhtä ehdokasta, niin sanotun ulkopoliittisen kokemuksen perusteella. Anderssonin vihjailu kohdistunee Väyryseen.

Uutistenlukija Leena Kaskela:
Ruotsin pääministeri Carl Bildt pitää Venäjän Suomelle esittämää noottia kummallisena. Bildtin mukaan Suomella olisi ollut enemmän aihetta tällaisiin kyselyihin kuin Venäjällä. Bildt sanoi lehdistötilaisuudessa Helsingissä, että voitaisiin hyvin kysyä, kuka on Venäjän nootin takana.

Uutistenlukija Urpo Martikainen:
Asianosaisten, Suur-Suomi yhdistyksen ja Isänmaallisen kansanliiton johtajat, ihmettelevät noottikohua, ja pitävät sitä presidentinvaaleja varten järjestettynä.

Suur-Suomi yhdistyksen puheenjohtaja Seppo Lehto:
Ei saa sekoittaa Suur-Suomea ja Tarton rauhan rajoja.

Toimittaja Kari Partio:
Tamperelainen yrittäjä Seppo Lehto ei salaa tavoitteitaan. Suur-Suomi yhdistys vaatii vuoden kolmekymmentäyhdeksän rajoja takaisin. Lehto on saanut kootuksi yhdistykseensä viitisenkymmentä jäsentä. Onko yhdistyksen toiminta mielestäsi sopusoinnussa Pariisin rauhansopimuksen kanssa?

Suur-Suomi yhdistyksen puheenjohtaja Seppo Lehto:
Ei, kerta sen tarkoituksena on nimenomaan kumota Pariisin rauhansopimus ja kolkytäyhdeksän Molotov-Ribbentrop -sopimus.

Kari Partio:
Lehto sai viimeksi julkisuutta kutsuttuaan puoluejohtaja Zhirinovskin Suomeen keskustelemaan rajatarkastuksista. Kutsu on lähetetty, vastaus sen sijaan puuttuu. Poliisi on seurannut Lehdon toimia. Hänen aseenkantolupansa on peruutettu, ja aseet takavarikossa. Lehto katsoo, että tänään julkisuuteen tullut nootti on tilaustyötä.

Seppo Lehto:
Mä pidän tätä vastaavanlaisena noottikriisinä, kun oli kuuskytäluvun alussa Honkaliitto, ja siellä Kekkonen tilasi tämmösen nootin, nootin tuota noin niin, jolla peloteltiin sitten suomalaiset oikeaan ruotuun, että äänestettiin Kekkonen, ettei vaan Venäjä hyökkää.

Kari Partio:
Tämä on siis tilattu nootti.

Seppo Lehto:
Tämä on epäillen Paavo Väyrysen tilaama nootti.

Kari Partio:
Isänmaallinen kansallisliitto perustettiin niin ikään viime keväänä vaalimaan vanhoja isänmaallisia perinteitä. Liitolla on käytössään vanhat IKL:n tunnukset, mustat paidat, siniset solmiot sekä vanha IKL:n lippu. Liitto ei pidä itseään fasistisena.

Isänmaallisen kansanliiton liittosihteeri Arto J. Rinne:
No me pidämme todella merkillisenä tätä sekaantumista Suomen sisäisiin asioihin. Jeltsinhän jo kesällä yhdeksänkymmentäkaksi ETYK-vierailun yhteydessä ilmoitti, että Venäjä ei enää puutu Suomen sisäisiin asioihin, joten kummastelemme kyllä syvästi tätä toimintaa."

Tämä uutisointi tapahtui niin myöhään – illan viimeisessä uutislähetyksessä – , ettei siihen enää ehditty reagoimaan. Joku olisi ehkä teoriassa voinut saada läpi jonkinlaisen protestin, mutta se olisi mitä todennäköisimmin "potkaissut takaisin": väitteet olisivat saaneet vielä suuremman huomion, eikä oikaisu olisi mennyt perille.

MTV:n uutisten menettely oli kerta kaikkiaan uskomaton.

Claes Andersson sai tilaisuuden melko suorasukaisesti vihjata, kuka nootin on tilannut, ja MTV:n toimittaja vielä "varmuuden

vuoksi" tulkitsi vihjailun kohdistuneen minuun.

Vielä törkeämpää oli se, että Seppo Lehto päästettiin rinnastamaan kirje 1960-luvun noottiin ja esittämään epäilyksensä siitä, että minä olisin nootin tilannut.

Lehdon haastattelun esittämisestä MTV sai aikoinaan Julkisen sanan neuvoston langettavan päätöksen, mutta sillä ei aiheutettua vahinkoa voitu mitenkään korvata.

Arvostustani nauttiva asiantuntija esitti minulle vaalien jälkeen arvion, että pelkästään lauantain noottiuutisointi riitti ratkaisemaan sen, että putosin toiselta kierrokselta.

Mistä Helsingin Sanomat sai noottiuutisensa?

Sitä ei varmaankaan saada koskaan selville, koska vuotaja on lähdesuojan piirissä.

Ainakin kahdella taholla tämä tieto oli hallussaan: molempien toiselle kierrokselle päässeiden ehdokkaiden taustavoimilla, joita oli sekä ulkoministeriössä että puolustusministeriössä. Molemmilla näillä tahoilla oli myös intressi vuotaa uutinen julkisuuteen ja vuotaa se nimenomaan juuri vaalien edellä.

Viimeinen "niitti" oli vaalipäivänä radiossa julkaistu "exit poll", ovensuukysely, jonka mukaan minun kannatukseni olisi romahtanut peräti 13 prosenttiin. Tutkimuspaikkakunnat oli valittu siten, että ne antoivat täysin vääristyneen kuvan eri ehdokkaita äänestäneiden jakautumasta.

Tämäkin uutisointi vaikutti vaalin tulokseen: sekin siirsi kannatusta Rehnille ja jätti minun kannattajiani kotiin.

Kaiken tämän jälkeen tiesin television vaalivalvojaisiin mennessäni, etten pääsisi toiselle kierrokselle. Olin varma, että ääntenlaskennan alkaessa olisin lähinnä ennakkoäänten ansiosta kakkosena, mutta putoaisin varsinaisen vaalipäivän äänillä kolmanneksi. Näin kävikin.

Olin tietysti huono häviäjä, kun kerroin näkemykseni tappioni syistä. Reilun "urheilijan" olisi tullut vain myöntää tappionsa ja

niellä pettymyksensä. Kaikki selitykset ovat epäurheilijamaisia.

Urheilun maailmassa onkin tapana, että protestin esittävät tarvittaessa muut urheilijat ja viime kädessä oman joukkueen johto. Tällaisia protesteja ei nyt kuultu. Turhia ne tietysti olisivat olleetkin, sillä politiikassa tuloksia ei mitätöidä, vaikka ne olisikin saavutettu reilun pelin sääntöjä rikkoen.

Tässäkin julkisuus toimi voittajien ehdoin. Tarkoitus pyhitti tässäkin keinot.

* * *

Ensimmäisen kierroksen tulos oli mieluisa sekä Ahtisaaren että Rehnin kannattajille. Lisäksi se oli suorastaan unelmatulos kaikille niille, jotka kannattivat Suomen liittymistä Euroopan unioniin.

Jäsenyyttä epäilleiden tai sitä suorastaan vastustaneiden kannalta tilanne sen sijaan oli hankala, kun edes siedettävää vaihtoehtoa ei ollut tarjolla.

Hämäläinen kirjoittaa:

> "Suhtautumisella EU-jäsenyyteen oli epäilemättä vaikutuksensa myös vaalien toisella kierroksella, vaikka molemmat olivat jäsenyyden puolella. Voi vain arvata, mikä merkitys sillä olisi ollut, jos ehdokkaat olisivat olleet erimielisiä.
>
> Rehn sai Väyrysen ja Ilaskiven tuen taakseen. Se ei riittänyt. Todennäköisesti Ahtisaari pystyi saamaan Rehniä paremmin taakseen jäsenyyden vastustajia, sillä häntä tukivat toisella kierroksella Andersson ja Korhonen."

Aivan toisenlaisen arvion esittää presidentti Ahtisaaren neuvonantaja Alpo Rusi Suomen Kuvalehteen (51–52/1998) kirjoittamassaan laajassa artikkelissa:

> "Toiselle kerrokselle selvinneet ehdokkaat tukivat periaatteessa Suomen EU-jäsenyyttä. Ennen toisen kierroksen vaalia EU-vas-

tainen mieliala ryhmittyi selkeästi kuitenkin vain toisen ehdokkaan taakse. Tähän saattoi vaikuttaa EU:ta tässä vaiheessa vastustaneen ehdokas Väyrysen voimallinen kampanjointi Elisabeth Rehnin puolesta. Rehn korosti vaalikentillä, että kyse ei ole EU-vaalista. Hän alkoi olla EU-asioissa 'neutraali', mikä riitti vastustajille."

"Olisiko EU-hanke pysähtynyt kokonaan, mikäli Rehn olisi voittanut, on asia, jota ei voida arvioida. Rehn on kirjassaan Kaikki on mahdollista (1998) ilmaissut selvän pettymyksensä EU:hun."

En pidä Rusin arviota oikeaan osuneena. Lisäksi hänen kirjoitukseensa sisältyy suoranaisia virheitä.

Minä en ollut ennen presidentinvaalien toista kierrosta vielä määritellyt kantaani EU-jäsenyyteen; neuvottelut olivat silloin vielä kesken.

En myöskään käynyt "voimallista kampanjaa" Elisabeth Rehnin puolesta. Puolueen toivomuksesta annoin hänelle tukeni. Se tapahtui varsin vaisusti vertailemalla jäljelle jääneiden ehdokkaiden "ansioita". Suomen Keskusta puolueena sen sijaan kampanjoi Rehnin puolesta.

Minä en havainnut, että Rehnin suhtautuminen EU-jäsenyyteen olisi muuttunut kriittisemmäksi. Tähän suuntaan profiloitui ymmärtääkseni pikemminkin Ahtisaari.

Rehnin EU-kriittisyys on kovin myöhäsyntyistä.

Minulle hän sanoi pari vuotta sitten, että hän olisi todennäköisesti äänestänyt vastaan, jos kansanäänestys olisi silloin järjestetty. Kun jäsenyydestä vuonna 1994 päätettiin ja myös presidentinvaalien edellä Rehn oli varaukseton ja innokas jäsenyyden kannattaja.

En usko, että muiden ehdokkaiden tuki tai puolueiden suositukset olisivat vaikuttaneet ratkaisevasti vaalin tulokseen. Suurempi merkitys oli sillä, kuinka jäljelle jääneet ehdokkaat omassa kampanjassaan onnistuivat.

Omien havaintojeni mukaan ainakin kahdella asialla oli tässä oma merkityksensä.

Ensiksikin kävi niin, että mediapelin nostama Rehn joutui itse mediapelin uhriksi. Hän oli käynyt hyvin ammattitaitoisesti suunnitellun imago-kampanjan, johon kuului muun muassa koirien halailu. Tämän televisio loppusuoralla paljasti.

Suurempi merkitys oli kuitenkin loppuvaiheen TV-keskusteluilla ja nimenomaan niiden turvallisuuspoliittisella osalla.

Varsinkin ulkopoliittisena asiantuntijana käytetyn Tapani Vaahtorannan panos oli merkittävä. Hän kykeni paljastamaan Nato-jäsenyyttä kannattaneen Rehnin heikkouden, kun taas Ahtisaari sai tilaisuuden reivata omia kantojaan tavalla, joka synnytti turvallisuuden tunteen äänestäjien keskuudessa.

Minullekin valinta näiden kahden välillä oli ollut vaikea. Puolueen toivomuksesta olin siis antanut julkisen tuen Rehnille. Turvallisuuspoliittisen vaalikeskustelun nähtyäni sitä kaduin. Ahtisaarenkin turvallisuuspoliittinen linja oli toki epämääräinen, mutta se tarkentui kampanjan loppuvaiheessa oikeaan suuntaan.

Presidentinvaalien viimeinen jälkinäytös näyteltiin Hämäläisen mukaan maaliskuussa 1994, kun Ahtisaari astui valtaan:

> "Ensimmäisessä tiedotustilaisuudessa uusi presidentti ilmoitti, ettei Paavo Väyrysellä ole hänen aikanaan asiaa ulkoministerin paikalle".

Tämä "tuomio" tuo mieleeni sen "virkakiellon", jonka sain Mauno Koivistolta keväällä 1987.

Jäsenyyssopimus syntyy

Presidentinvaalien kampanjoinnin rinnalla etenivät Suomen jäse-

nyysneuvottelut EU:n kanssa omaa ennalta määrättyä latuaan.

Ministerineuvosto otti Suomen jäsenyyshakemukseen kantaa vasta sen jälkeen kun Suomen presidentinvaalien toinenkin kierros oli käyty. Tämä ajoitus ei liene ollut silkka sattuma.

Ministerineuvoston kannanotot olivat, kuten olin marraskuulla jo ennakoinut, Suomelle vielä tylympiä kuin komission lausunto.

Kirjoitin niistä Turun Sanomissa 11.2.1994 julkaistussa kolumnissani. Lähdin liikkeelle samassa lehdessä marraskuussa julkaistusta kirjoituksestani, jossa siinäkin kyselin komission antaman lausunnon perusteella, "haluaako Euroopan unioni laajentua".

Nyt tämän kysymyksen aiheellisuus oli saanut vahvistusta:

> "Nyt on ministerineuvosto tehnyt omia päätöksiään. Sekä maatalous- että aluepolitiikassa sen linja on vielä kovempi kuin komission. Näistä aineksista on hyvin vaikea päästä ratkaisuun sen ajan puitteissa, joka on käytettävissä."

Jälleen kysyin, haluaako unioni laajentua. Arvelin, että EU:n linjan olivat sanelleet ne maat, jotka eivät tosiasiassa kannata unionin laajentumista.

Ennustin, että hakijamaat joutunevat lähiviikkoina hyvin vaikeaan valintatilanteeseen:

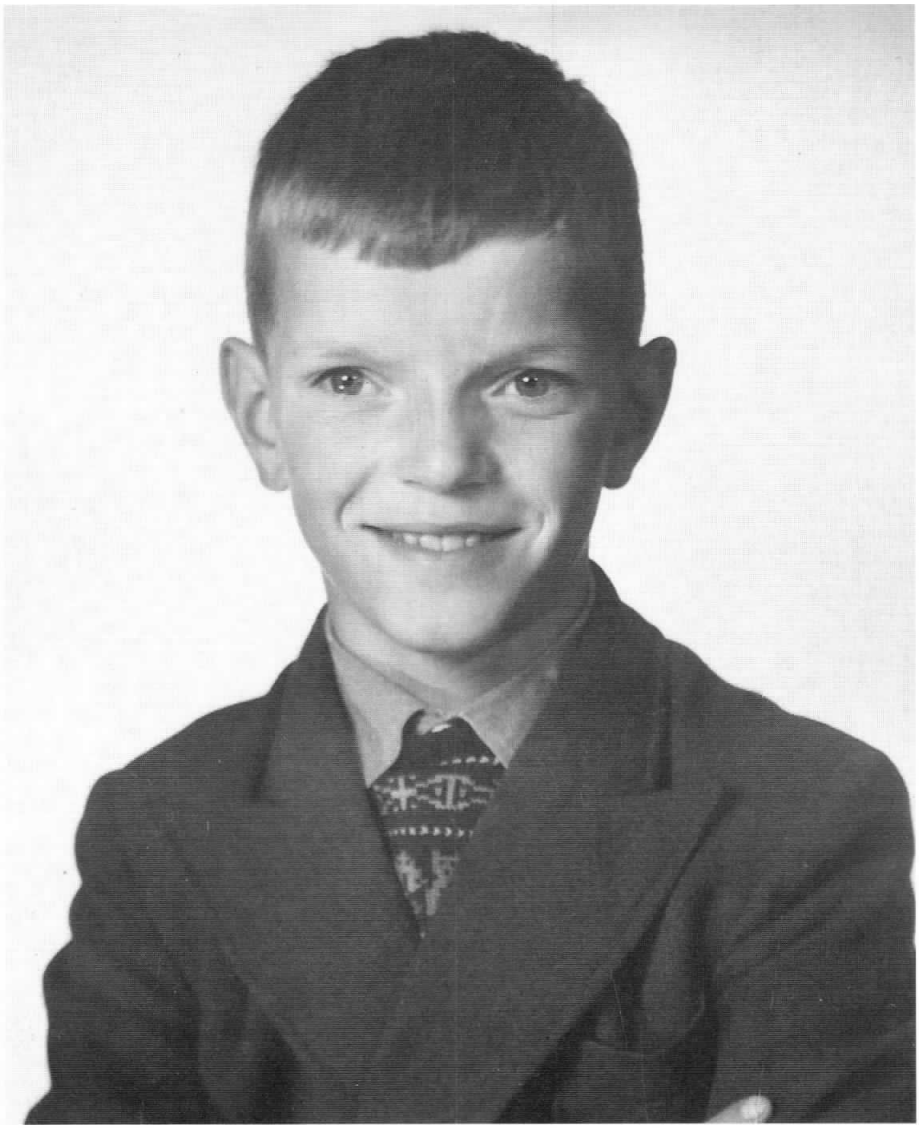
> "Tarjolla tullee olemaan jäsenyys ehdoilla, jotka eivät läheskään vastaa hakijamaan neuvottelutavoitteita. EU ilmeisesti vakuuttaa, ettei parempia ehtoja ole tarjolla myöhemminkään. Se saattaa painostaa Efta-maita silläkin mahdollisuudella, että ehdot myöhemmin huononisivat, kun mukaan jäsenyysneuvotteluihin tulisivat myös eräät itäisen Keski-Euroopan maat."

Toisaalta totesin, että hakijamailla on toisaalta vahvat perusteet olettaa, että neuvotteluja jatkamalla voidaan saavuttaa paremmat jäsenyyden ehdot.

erhekuva vuodelta 1949. Kolmivuotias Paavo istuu isä-Eemelin (s. 1910) sylissä. Äiti Anna-Liisa
.s. Kaijankoski, s. 1917) pitää sylissään vuoden ikäistä Riittaa. Leena on tässä kuvassa 9-vuotias
Kauko seitsemän vuoden ikäinen. Paavo kertoo kirjassaan Kauko-veljensä kuolemasta syk-
llä 1957, jolloin "kuolema ei ollut hänelle vielä tuttu mies". Sittemmin se on tutuksi tullut:
ti kuoli vuonna 1987 ja Leena-sisar tammikuussa 1999. (Paavo Väyrysen arkisto)

aavo aloitti koulunkäyntinsä
ntisessä suojeluskunnan talossa
ksyllä 1953. Ensimmäinen
pettaja oli Eeva Kurki.
aavo Väyrysen arkisto)

Tämä kuva on otettu syksyllä 1957, jolloin Paavo siirtyi käymään oppikoulua Kemin yhteiskoulussa. Koulutie kulki koivukujaa pitkin Niemi-Niemelän, Kemin kaupungin kunnalliskodin, pihalle ja sieltä edelleen Niemetin seisakkeelle, jolta matka jatkui junalla kaupunkiin.

Paavo kertoo kirjassaan, että lapset vierastivat ja hieman pelkäsivätkin kunnalliskotia ja sen asukkaita. Koulupojan askeleet suuntautuivat kuitenkin Kauko-veljen seurassa suorinta reittiä Niemi-Niemelän pihan poikki rautatien varteen. (Paavo Väyrysen arkisto)

Kemin yhteiskoulu aloitti toimintansa ahtaissa vuokratiloissa Kemin Pirtillä. Tässä Paavo on ensimmäisessä oppikoulun luokkakuvassaan syksyllä 1957. Rehtorina oli Erkki Valtaoja ja luokanvalvojana Anna-Maija Tiitinen. (Paavo Väyrysen arkisto)

Tämä kuva on otettu Kaukosta juuri ennen hänen 15-vuotispäiväänsä ja kuolemaansa. Kauko oli Paavolle ja Riitalle läheinen perheenjäsen ja "kaveri". (Paavo Väyrysen arkisto)

Isä-Eemeli on korkeasta iästään huolimatta (tammikuussa 1999 hän tuli 89 vuoden ikään) hyväkuntoinen mies. Hän on seurannut tiiviisti naapurissa toimineen kunnalliskodin muuttumista Pohjantähti-opistoksi. Tässä kuvassa isä ja poika poseeraavat opiston ravintolassa. (Me Naiset / Ari Ojala)

Kun Suomi liittyi Euroopan unioniin, Paavon matka suuntautui Arkadianmäen graniittilinnasta Brysselin lasipalatsiin. Tämä kuva on otettu Strasbourgissa, missä parlamentti on toiminut ja edelleen toimii Euroopan neuvoston vuokralaisena. Siellä "lasipalatsiin" siirrytään ensi kesänä.

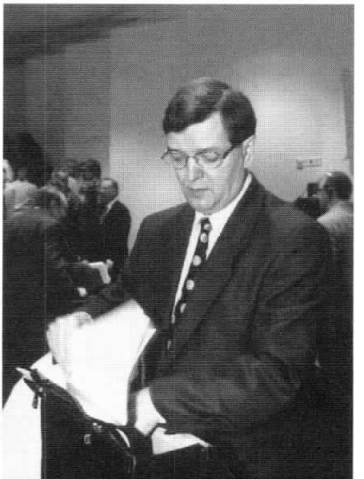
Kuvassa on eduskunnan marraskuussa 1994 nimeämä Suomen Keskustan valtuuskunta Euroopan parlamentissa: Olli Rehn, Timo Järvilahti, Mirja Ryynänen, Seppo Pelttari ja Paavo Väyrynen. (Lehtikuva / Martti Kainulainen)

Vuoden 1996 Eùroopan parlamentin vaaleissa Paavo Väyrynen nousi äänikuninkaaksi, ja hänet valittiin valtuuskunnan puheenjohtajaksi. Muiksi Keskustan edustajiksi valittiin Mirja Ryynänen, Sirkka-Liisa Anttila ja Kyösti Virrankoski. Kuva marraskuun lopulta Lappeenrannan puoluevaltuuskunnan kokouksesta. (Lehtikuva / Soile Kallio)

Vuoden 1998 alusta lähtien Paavo Väyrynen on julkaissut Pohjantähti-lehteä. Tässä kuvassa hän esittelee maaliskuun puolivälissä lehden ensimmäistä numeroa lehdistölle. Ykkösnumerossa lehti julkaisi muun muassa artikkelit, jotka sisälsivät hänen "Eurooppalainen Suomi 2000" -koulutus-tilaisuuksissa esittämänsä ajatukset aatteen ja politiikan suhteesta ja Eurooppa-politiikasta. (Lehtikuva / Martti Kainulainen)

mmikuussa 1996 Paavo Väyrynen nimitettiin Lapin opiston kansainvälisten suhteiden dosentin virkaan. änen näyteluentoaan oli kuuntelemassa salintäyteinen eisö. (Lehtikuva / STR / Markku Leskinen)

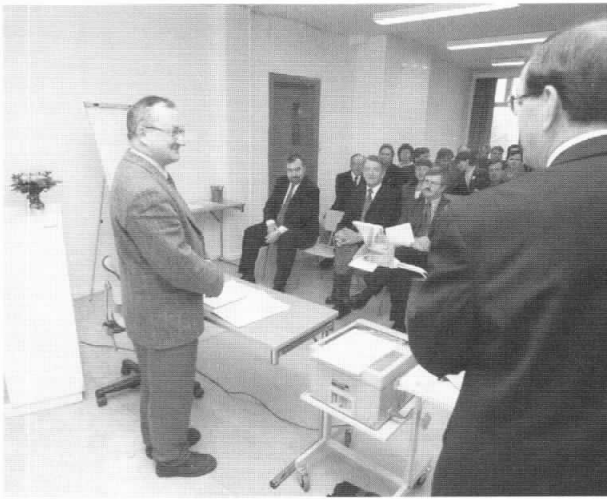
Tähän taloon Paavo Väyrynen alkoi vuoden 1998 alussa puuhata Pohjantähti-opistoa. Päältä päin talo on hieman ränsistynyt, mutta sisätilat ovat tyydyttävässä, osittain jopa hyvässä kunnossa. Ylempi kuva on otettu koillisen suunnalta, Kemijoelta päin. (Paavo Väyrysen arkisto) Alemmassa kuvassa Vuokko ja Paavo nauttivat kahvia opiston komeass ravintolassa, jossa on jo järjestetty lukuisia perhejuhlia. Ravintolakalusteet ovat peräisin toimintansa lopettaneesta hotelli Merihovista. (Yhtyneet Kuvalehdet / Kari Santala)

Pohjantähti-opiston luentosalissa on pidetty jo monia yleissivistäviä kursseja ja muita tilaisuuksia. Paavo Väyrynen on luennoinut useimmilla kursseilla. (Yhtyneet Kuvalehdet / Kari Santala)

Opiston avajaiset pidettiin lokakuussa 1998, jolloin kurssitoiminta käynnistyi. Opiston kannatusyhdistyksessä ovat yhteisöjäseninä Kemin kaupunki sekä Keminmaan, Simon, Tervolan ja Kuivaniemen kunnat. Avajaisissa olivat mukana kannatusyhdistyksen varapuheenjohtaja, professori Vilho Harle ja puheenjohtaja, dosentti Paavo Väyrynen sekä eturivissä istuvat Keminmaan kunnanjohtaja Raimo Venäläinen ja kunnanvaltuuston puheenjohtaja Pentti Vaajoensuu sekä Kemin kaupunginhallituksen puheenjohtaja Veikko Kumpumäki, joka on myös Pohjantähti-opiston kannatusyhdistyksen hallituksen jäsen. (Pohjolan Sanomat / Jouko Heino)

Keskustan puoluevaltuuskunnan kokouksessa Kuusamossa huhtikuussa 1998 valmisteltiin puolueen sääntöjen muuttamista. Valmistelujen yhteydessä Keskustan europarlamentaarikoille kaavailtiin paikkaa puoluehallitukseen, mutta työvaliokuntaan heidän edustajaansa ei haluttu päästää. Puoluevaltuuskunnassa puoluejohdon kanta kärsi tappion, ja kesästä 1998 Paavo Väyrynen on voinut olla jälleen mukana myös työvaliokunnan kokouksissa. (Lehtikuva / Martti Kainulainen)

Keskustan Uudenmaan piirin piiritoimikunta kokoontui 12. marraskuuta 1998 varta vasten päättämään, että se ei hyväksy Paavo Väyrystä kansanedustajaehdokkaaksi vuoden 1999 vaaleissa. Jäsenistö ja äänestäjät eivät tätä hyväksyneet, ja niin piiritoimikunta joutui kuukauden kuluttua pyörtämään päätöksensä. (Lehtikuva / Markku Ulander)

Kouvolassa marraskuun lopulla 1998 pidetyssä kokouksessa Keskustan puoluevaltuuskunta asetti Paavo Väyrysen ehdokkaaksi Euroopan parlamenttiin. Tämä ehdokkuus on Väyrysen osalta ehdollinen: se toteutuu vain siinä tapauksessa, että hänen vakava yrityksensä palata kotimaan politiikkaan epäonnistuu. (Lehtikuva / Soile Kallio)

Tuusulan kodissa Paavolla ja Vuokolla on viherhuone, jota somistaa myös Meksikosta matkamuistoksi hankittu enkeli, joka on saanut nimen Pueblo eli Paavo, koska se muistuttaa talon isäntää. Kuva tammikuulta 1999. (Lehtikuva / Kari Santala)

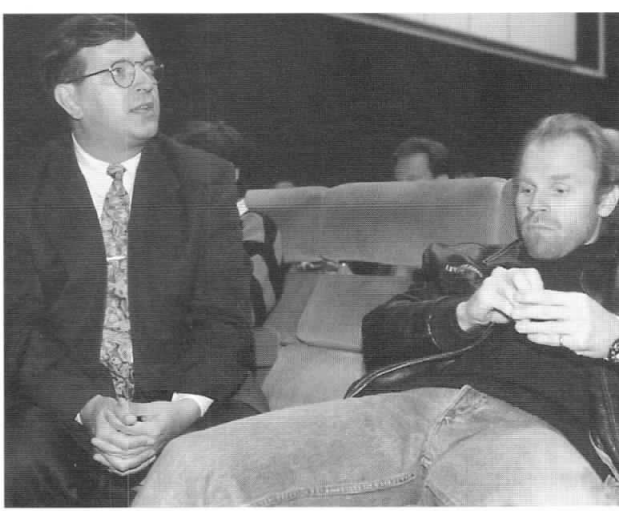

Toukokuun 5. päivänä 1993 järjestetyssä esittelyssä presidentti Mauno Koivisto vapautti Paavo Väyrysen ulkoministerin tehtävästä ja nimitti hänen paikalleen Heikki Haaviston. Kuvassa vasemmalla valtiovarainministeri Iiro Viinanen ja keskellä työministeri Ilkka Kanerva.

Tämän jälkeen Koiviston ja Väyrysen tiet lopullisesti erkanivat. Koivisto vei Suomea Ahon hallituksen tukemana "lännettymisen" tielle, ja Väyrysestä tuli tämän kehityksen tärkein vastavoima toiminnassa "itsenäisen Suomen puolesta".

Väyrynen lähti Esko Ahon hallituksesta vapautunein mielin: hänen ei enää tarvinnut kantaa vastuuta talouspolitiikasta, josta hän oli ollut eri mieltä. EY-neuvottelut etenivät siinä määrin hitaasti, että Väyrynen arvioi edessä olevien presidentinvaalien tuloksen vaikuttavan ratkaisevasti Suomen jäsenyyteen. (Lehtikuva / Martti Kainulainen)

Vuokko ja Paavo Väyrynen Helsingin puoluekokouksessa 19.6.1993. Tästä tilaisuudesta alkoi vaalitaistelu, jonka lähtökohdat olivat vaikeat, kun mukana oli kaksi muuta keskustalaista ehdo kasta. (Lehtikuva / Ilkka Ranta)

Jussi Parviainen teki Väyryselle vaalivideon, joka esiteltiin ehdokkaan syntymäpäivänä 2.9.1993. Vaalitaistelun loppusuoralla Paavo turvautui uudelleen Parviaisen apuun, kun oli saatava aikaan Väyrys-vastaisia asenteita sulattava TV-mainosten sarja. Leikkisä mainoskampanja oli hyvä loppusilaus menestykselliselle taistelulle: Väyrynen oli pääsemässä toiselle kierrokselle ja kamppailemaan voitosta – ennakkoäänestyksessä Väyrynen oli lähes 22 prosentin kannatuksellaan selvä kakkonen. (Lehtikuva / Ilkka Ranta)

Vaaleja edeltänyt mediapeli gallup-kuplineen ja noottiuutisineen käänsi asetelmat viime päivinä päälaelleen. Jo Yleisradion vaalivalvojaisiin 16.1.1994 tullessaan Väyrynen tiesi, että hän ei yltäisi toiselle kierrokselle. Laskennan alussa hän oli ennakkoäänten ansiosta kakkosena, mutta tämän hän ei antanut hämätä itseään. Kokeneena poliitikkona Väyrynen tiesi, että mediapeli oli tehnyt tehtävänsä. (Lehtikuva / Jaakko Avikainen)

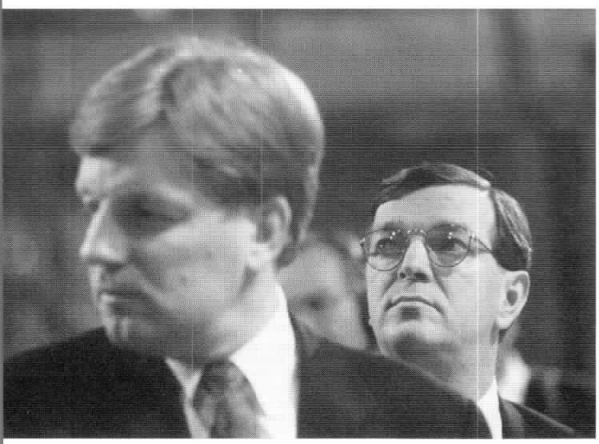
Keskustan eduskuntaryhmän puheenjohtaja Kalevi Mattila ja sen virka-iältään vanhin jäsen Paavo Väyrynen valmistautuvat 22.3. 1994 pidettyyn ryhmäkokoukseen, jossa oli määrä tehdä päätös Mattilan valinnasta eduskunnan varapuhemieheksi ja Väyrysen valinnasta hänen paikalleen ryhmän johtoon. Edellisellä viikolla puolueen puheenjohtaja oli puuttunut asiaan ja taivutellut Mattilan luopumaan suunnitelmistaan siirtyä varapuhemiehen paikalle, ja niin tämä paikka ei avautunutkaan. (Lehtikuva/ Kimmo Mäntylä)

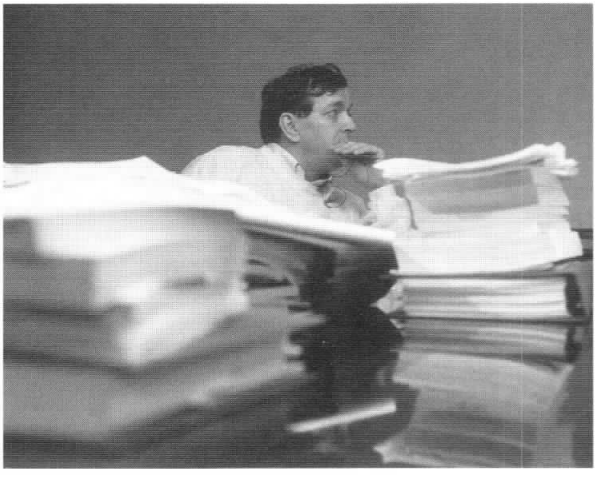
Keskustan Jyväskylän puoluekokous ratkaisi 18.6.1994 sen, että Suomi liittyi Euroopan unioniin. Puoluekokouksen suuri enemmistö oli kokoukseen tullessaan toisella kannalla, mutta puheenjohtaja Esko Ahon erouhkaus käänsi edustajien päät.

Paavo Väyrynen piti kokouksessa Suomen EU-jäsenyyttä vastustavan puheen, jota hän kirjassaan luonnehtii yhdeksi elämänsä parhaimmista. Ulkoministeri Heikki Haavistonkin puheen argumentit olivat jäsenyyttä vastaan, mutta hän ei tehnyt niiden mukaista johtopäätöstä. Kun yksikään merkittävä keskustavaikuttaja ei tullut Väyrystä tukemaan, hän jäi mielipiteineen selvään vähemmistöön. (Lehtikuva/Jaakko Avikainen)

Sekä EU- että Emu-jäsenyydestä keskusteltaessa Erkki Tuomioja ja Paavo Väyrynen olivat pitkälti samaa mieltä. Miesten luonteet ja toimintatavat ovat kovin erilaiset. Siinä missä Tuomioja taipui omassa puolueessaan hiljaisesti enemmistön tahtoon, Väyrynen taisteli viimeiseen saakka oman näkemyksensä puolesta. Tässä kuvassa Tuomioja ja Väyrynen esiintyvät poliittisten toimittajien järjestämässä keskustelussa 3.7.1994. (Lehtikuva / Jaakko Avikainen)

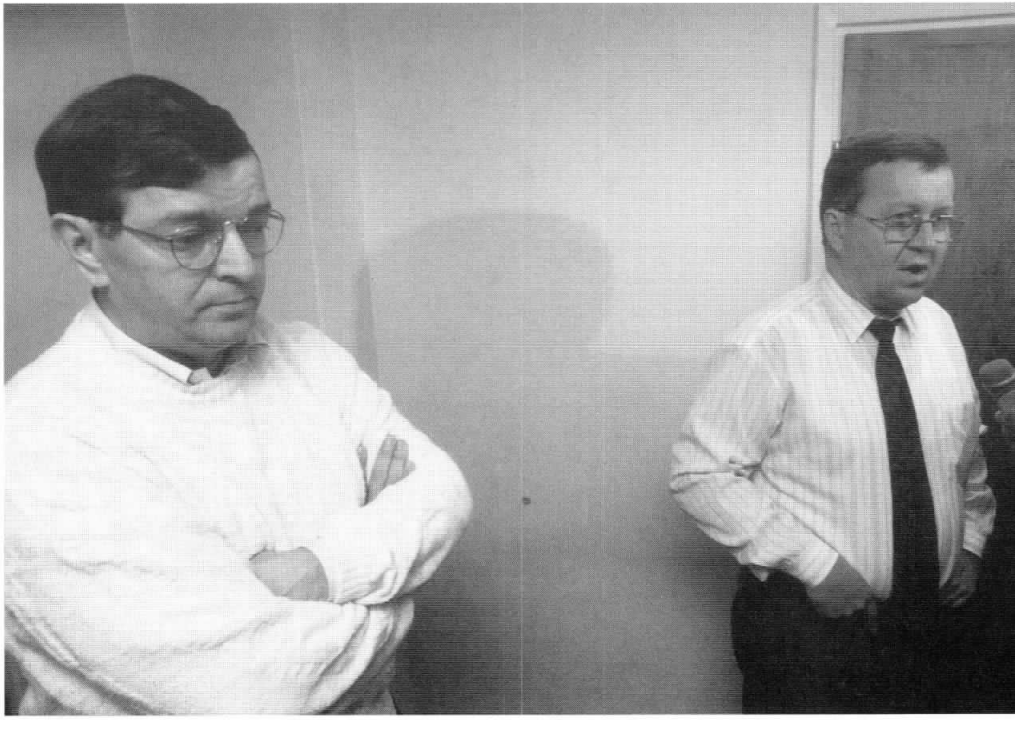

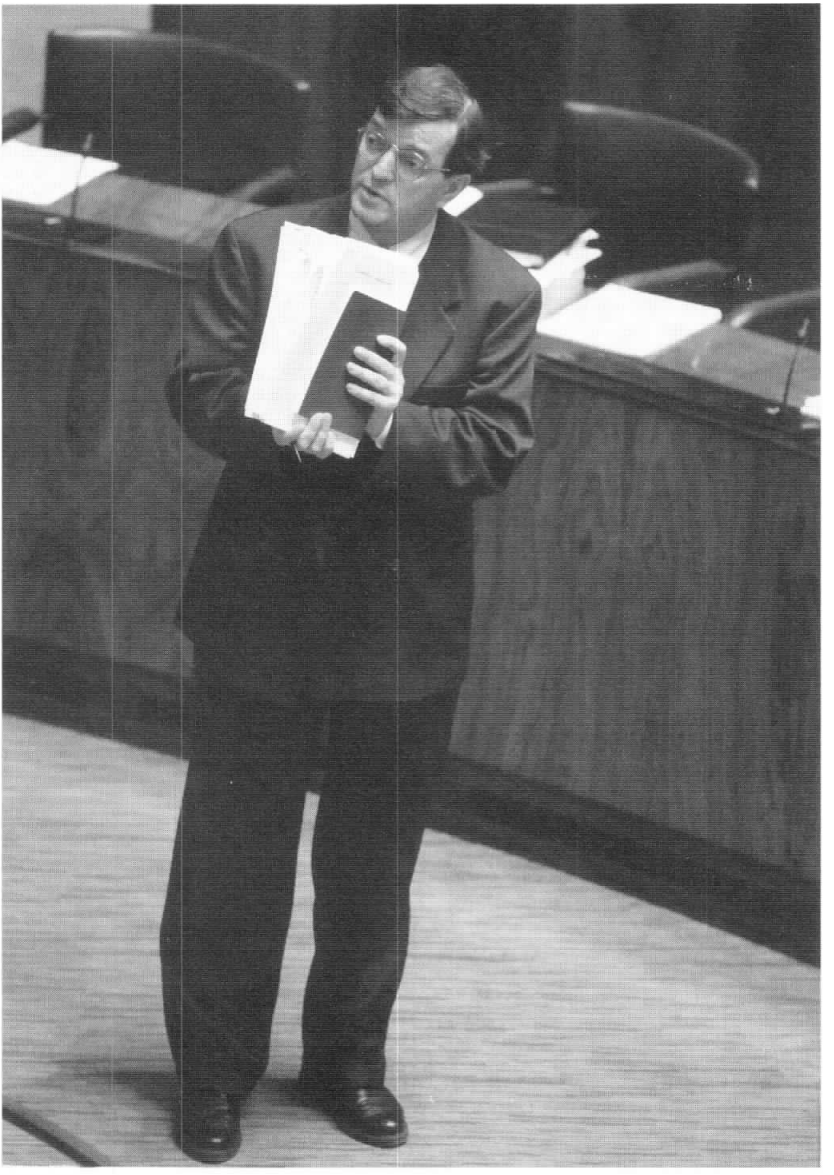
Esko Aho ja Paavo Väyrynen EU-kansanäänestyksen tulosta odottelemassa 16.10.1994. Aho toivoi enemmistön kallistuneen jäsenyyden kannalle, Väyrynen olisi halunnut kansan torjuvan jäsenyyden. Jo Keskustan puoluekokouksesta lähtien Väyrynen sanoo tienneensä, kuinka äänestyksessä käy, mutta siitä huolimatta hän osallistui ahkerasti kampanjaan jäsenyyden torjumiseksi. (Lehtikuva / Jaakko Avikainen)

Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnassa valmisteltiin laaja mietintö Suomen liittymisestä Euroopan unioniin. Paavo Väyrynen kantoi päävastuun siitä, että myös jäsenyyttä epäilleiden ja vastustaneiden näkemykset saataisiin otetuksi huomioon mietinnössä. Lisäksi hän valmisteli laajan vastalauseen valiokunnan mietintöön. Valiokunnan jäsenten eteen kertyi valtava määrä aineistoa. (Lehtikuva / Ilkka Ranta)

Ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtaja Pertti Paasio kiirehti valiokunnan työtä kovin ottein ja myös "teinikunnan konsteja" käyttäen, kuten hän itse toimintaansa jälkikäteen luonnehti. Tässä kuvassa Paasio ja Väyrynen selostavat lehdistölle valiokuntatyön ratkaisuvaiheita 31.10.1994. (Lehtikuva / Ilkka Ranta)

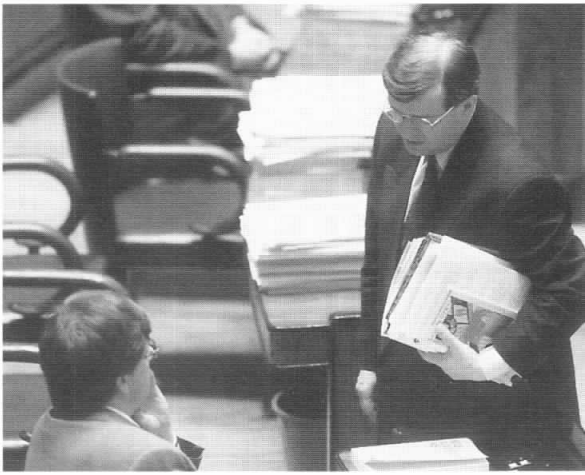

Paavo Väyrynen johti eduskunnan niin sanottua jarrutuskeskustelua, johon jouduttiin sen vuoksi, että eduskunnan enemmistö puhemies Riitta Uosukaisen johdolla pyrki kiirehtimään päätöksentekoa siten, että Suomen jäsenyys olisi saatu lyödyksi lukkoon ennen Ruotsin kansanäänestystä.

Ensimmäisen varsinaisen puheenvuoronsa Väyrynen käytti varhain torstaiaamuna 3.11.1994 nukuttuaan edellisenä yönä vain pari tuntia. Väyrysen kädessä on myös kansanedustajien käyttöön laadittu kirjanen, joka sisältää muun muassa valtiopäiväjärjestyksen ja eduskunnan työjärjestyksen, joihin keskustelun kuluessa usein vedottiin. (Lehtikuva / Matti Björkman)

Paavo Väyrynen keskustelee jäsenyysasian kolmannen käsittelyn aikana 14.11.1994 kansanedustaja Juhani Alarannan kanssa. Alaranta lupasi kannattaa Väyrysen valmistelemia perustelulausumia, mutta veti myöhemmin lupauksensa takaisin sen vuoksi, ettei hän halunnut rasittaa suhteitaan puolueen ja ryhmän johtoon enempää kuin mitä tapahtui sen vuoksi, että hän oli päättänyt äänestää jäsenyyttä vastaan. (Lehtikuva / Jaakko Avikainen)

Nyt on siirrytty "vaaran vuosiin", kun on kysymys siitä, millaiseksi liittovaltioksi EU rahaliiton toteutumisen jälkeen kehittyy. Paavo Väyrynen ja Karl Erik Olsson ovat yhdessä ehdottaneet EU:n kehittämistä hajautetun liittovaltion suuntaan, jossa jäsenmailla voisi olla nykyistä laajempi itsenäisyys. Olsson on Ruotsin entinen maatalousministeri. (Paavo Väyrysen arkisto)

Suomessa totesin tilanteen olevan erityisen mielenkiintoinen sen vuoksi, että monet poliitikot – myös vasta valittu presidentti Martti Ahtisaari – olivat sitoutuneet siihen, että Suomessa järjestetään joka tapauksessa kansanäänestys. He olivat myös esittäneet arvioita, joiden mukaan neuvottelujen pitkittäminen ei toisi meille parempia jäsenyyden ehtoja. Oman logiikkansa mukaan heidän tulisi siis olla valmiita allekirjoittamaan helmikuun lopulla tarjolla oleva sopimus – olipa se millainen tahansa – ja viemään se kansanäänestykseen.

Oma kantani oli tiukka:

"Jotta sopimus voitaisiin tehdä, tulisi Euroopan unionin hyväksyä oleellinen osa Suomen jäsenyystavoitteista. Nyt esitetyltä pohjalta sopimukseen ei voida päästä."

Sopimus kuitenkin syntyi, sillä Suomi oli siihen päästäkseen valmis luopumaan kansantaloudellisesti tärkeimmistä neuvottelutavoitteistaan.

Hämäläinen kertoo oman näkemyksensä siitä, kuinka tähän päädyttiin. Hän kertoo Koiviston antaneen Aholle marraskuussa 1993 "tiukan ohjeen":

"En ole aikaisemmin lausunut, mutta nyt olen valmis sanomaan: on välttämätöntä, että neuvottelut saatetaan myönteiseen päätökseen helmikuun aikana."

Koiviston tavoitteena oli Hämäläisen mukaan se, että neuvottelut saataisiin loppuun hänen presidenttikautensa aikana. Neuvottelut eivät saisi kaatua Suomeen.

Ahon osuutta Hämäläinen arvioi näin:

"Kun Koivisto ja Aho puntaroivat helmikuun puolivälissä presidentinvaalien toisen kierroksen jälkeen tilannetta, presidentti

lupasi pääministerilleen henkilökohtaista tukea. Koivisto kuitenkin muistutti pelisäännöistä. Maatalouden erityistoiveet eivät saisi kaataa 'suurempaa valtakunnallista intressiä'.

Ahon oli pakko ottaa Koiviston toiveet hyvin todesta. Eikä syy ollut pelkästään muodollinen, vaan myös henkilökohtainen. Koivisto oli ollut kolmen vuoden ajan Ahon paras tukimies, lojaali, luotettava ja aina valmis auttamaan.

Kerran Koivisto oli jopa lohkaissut joutuvansa tukemaan hallitusta sitä itseään vastaan. Koivisto oli nimittämälleen hallitukselle luotettavampi kumppani kuin monet sen ministerit.

Aho oli saamapuolella tässä yhteistyössä ja ennen Koiviston kauden loppumista tilit pitäisi tasata."

Hämäläinen ei pyri tulkitsemaan, mitä hän uskoo Koiviston tarkoittaneen sillä, että hän lupasi Aholle nimenomaan "henkilökohtaista tukea". Tarkoittiko Koivisto tällä sitä, että hän olisi valmis tukemaan Keskustan pääsyä hallitukseen myös näköpiirissä olleen eduskuntavaalitappion jälkeen, kuten tiedämme sittemmin tapahtuneen?

Koivisto todellakin sanoi eräässä yhteydessä joutuneensa puolustamaan Ahon hallitusta sitä itseään vastaan. Tämä tapahtui tilanteessa, jossa vahvan markan politiikka oli kokenut haaksirikon. Siinä tilanteessa hän siis pikemminkin moitti hallitusta siitä, että se oli ollut poikkeamassa siltä talouspoliittiselta linjalta, jolle hän oli sen itse taustalta ohjaillen johdattanut.

Hämäläinen kuvaa maaliskuun 1. päivän 1994 tapahtumat näin:

"Ratkaiseva keskustelu Koiviston ja Liikasen välillä käytiin Suomen aikaa kello 9 ja 10 välillä. Koivisto antoi suoran ohjeen ilman Ahon hallituksen muodollista päätöstä, että sopimus pitää tehdä. Tässä tilanteessa Koivisto käytti äärimmillään Suomen hallitusmuodon 33 pykälään sisältyvää valtaoikeuttaan. Se jäikin viimeiseksi Koiviston päätökseksi."

Näinkö se kävi?

Että presidentti viimeisenä virkatoimenaan vain määräsi, että sopimus on tehtävä niillä ehdoilla, jotka saatavilla olivat. Ja että poliittisesti vastuunalainen valtioneuvosto vain toteutti presidentin määräyksen.

Kuinka tämä oli mahdollista?

Jo Eta-sopimusta käsiteltäessä oli tultu siihen johtopäätökseen, että yhdentymiseen liittyvät asiat eivät ole sellaista "ulkopolitiikkaa", jossa presidentillä tulisi olla hallitusmuodon 33 §:n mukainen määräämisvalta. Valtiosääntöä oli tämän mukaisesti jo muutettu.

Liittyminen unioniin oli asia, joka mitä selvimmin kuului ensisijassa valtioneuvoston toimivaltaan.

Kuinka on siis mahdollista, että presidentti antoi ohi valtioneuvoston ulkoministerille ja suurlähettiläälle Brysseliin ohjeen, että sopimus on tehtävä?

Esko Aho sivuuttaa tämän vaiheen muistelmissaan lähes tyystin.

Aho kertoo neuvottelujen edellisenä yönä katkenneen tilanteessa, jossa uutta yritystä ei ollut tarkoitus ainakaan välittömästi tehdä. Hän toteaa, että "varhain aamulla tilanne kuitenkin muuttui, kun Saksan aloitteesta neuvottelut käynnistyivät uudelleen".

Saiko Saksa jotenkin tietää, että Suomen neuvottelijat olivat saaneet ohjeen tehdä sopimuksen heti ja niillä ehdoilla, jotka tarjolla olisivat?

Jos näin oli käynyt, ei Suomen neuvottelijoiden asema ollut hääppöinen.

Syntynyt sopimus oli loppujen lopuksi niin epäselvä, että siitä jouduttiin käymään uudet neuvottelut. Tästä Hämäläisen kirjassa kertoo silloin ulkoministeriössä maatalousneuvotteluja hoitanut ja myöhemmin MTK:n puheenjohtajaksi siirtynyt Esa Härmälä.

Härmälä kuvaa neuvotteluöitä kaoottisiksi. "Niiden jälkeen oli paha olla", hän tilittää.

Uusia neuvotteluja Härmälä kuvaa näin:

"Suomessa ei ilmeisesti laajemmasti ymmärretä, että neuvottelut käytiin toiseen kertaan. Suomelle tilanne oli hankala, sillä joku helvetin ovela ihminen oli keksinyt uuden juonen. Sen sijaan, että komissio ja Suomi olisivat kahdestaan kääntäneet poliittisen sopimuksen juridiseksi sopimukseksi, sinne päästettiin kaikki jäsenvaltiot mukaan. Suomi menetti neuvotteluissa selkeästi sovittuja etuja."

"Suomi menetti neuvotteluissa selkeästi sovittuja etuja", sanoo Härmälä. Ei kai niitä kovin selkeästi oltu sovittu, kun ne menetettiin.

Tämän Koiviston kiire sai aikaan: Suomelle epäedullisen sopimuksen, joka oli lisäksi niin epäselvä, että sitä myöhemmin huonnettiin.

Aho ei siis muistelmissaan selosta näitä ratkaisuvaiheita, eikä kerro sanallakaan sitä, miksi hän pääministerinä tähän kaikkeen suostui.

Minulle tämä ratkaisu oli käsittämätön.

Jäsenyyshankkeen alkuvaiheista alkaen Suomen kannanotoissa oli korostettu sitä, ettei Suomi voisi sopeutua EY:n yhteiseen maatalous- ja aluepolitiikkaan sellaisenaan, vaan että tarvittaisiin uusi tukijärjestelmä, jolla suomalaisille viljelijöille korvataan ilmastosta ja muista luonnonolosuhteista aiheutuvat ylimääräiset kustannukset. Samoin korostettiin pitkän siirtymäkauden tärkeyttä. Molemmat nämä jäivät saavuttamatta.

Maaliskuun 1. päivän 1994 jälkeen alkoi kova vääntö sekä Brysselissä että kotimaassa. EU:n kanssa käytiin edellä mainitut toiset neuvottelut. Hallituksen piirissä ryhdyttiin valmistelemaan kotimaista tukipakettia, jolla suomalaiset veronmaksajat maksaisivat sen, mitä Brysselistä ei saataisi.

Eduskuntaryhmän puheenjohtajaksi?

Kun EU-kysymyksessä elettiin tätä välivaihetta, syntyi Keskustan eduskuntaryhmän piirissä mielenkiintoinen tilanne, josta Hämäläinenkin kirjoittaa:

> "Presidentinvaaleista toipuva Väyrynen arvosteli tehtyä jäsenyyssopimusta. Kun keskustan eduskuntaryhmän puheenjohtajan paikka oli tarkoitus aukaista ministerinvaihdosten jälkeen, Aho huomasi yllättäen Väyrysen pyrkivän ryhmän puheenjohtajaksi.
>
> Aho vainusi heti vaaran. Jos Väyrynen olisi päässyt ryhmänjohtajaksi, keskustan ryhmän enemmistö olisi voinut kääntyä EU-sopimusta vastaan. Aho taivutteli entisen ryhmänjohtajan Kalevi Mattilan jatkamaan, saman tien Väyrynen julisti vastustavansa kansanäänestyksessä sopimuksen hyväksymistä. Ahon piti uhata hallituksen erolla."

Osapuilleen noin siinä kävi.

Julkisuuteen tämä asia tuli oudossa muodossa, kuten niin monet muutkin minuun liittyneet ja liittyvät asiat.

Kun minut on suomalaisen politiikan perusdraamassa kerran saatu asetetuksi konnan rooliin, julkisuuteen ovat helposti uponneet väitteet, jotka tähän roolijakoon hyvin soveltuvat.

Tälläkin kertaa minun väitettiin toimineen väärin.

Omalta osaltani toimin kuten kunnon kansanedustajan mielestäni tulikin: keskustelin luottamuksellisesti eduskuntaryhmän puheenjohtajan kanssa ryhmän ratkaistaviksi tulevista henkilövalinnoista.

Tapasin eduskuntaryhmän puheenjohtajan Kalevi Mattilan heti presidentinvaalien jälkeen. Tuolloin ilmoitin hänelle, etten ollut käytettävissä tarjolla olleille ministerinpaikoille enkä eduskunnan varapuhemiehen tehtävään, jos se vapautuisi. Sanoin, että hän voisi valmistella näitä ratkaisuja muulta pohjalta.

Tässä yhteydessä kysyin Mattilan omasta halukkuudesta lähinnä varapuhemiehen paikalle. Hän vastasi olevansa siitä kiinnostunut. Tällöin kerroin Mattilalle, että voisin puolestani olla kiinnostunut ryhmän puheenjohtajuudesta, jos se vapautuu. Mattila piti ajatusta hyvänä ja uskoi sen tulevan ryhmässä hyväksytyksi.

Kysyin Mattilan kiinnostuksesta varapuhemiehen tehtävään senkin vuoksi, että olin kuullut hänen olevan siihen halukas. Kun Mattila kertoi haluavansa tätä paikkaa, oli enemmän kuin luonnollista, että ilmoitin olevani kiinnostunut häneltä mahdollisesti vapautuvasta tehtävästä; se tarjoaisi mielenkiintoista työtä – sillä paikalla voisin parhaimmin palvella ryhmää ja puoluetta.

Sittemmin keskustelin Mattilan kanssa useaan otteeseen näistä valinnoista; hänen kantansa oli muuttumaton ja selvä. Perjantaina 18.3.1994 Mattila ilmoitti minulle päättäneensä kutsua ryhmän koolle seuraavaksi tiistaiksi, jolloin päätökset tehtäisiin.

Samana päivänä tehdyt ministerivalinnat muuttivat tilannetta. Anneli Jäätteenmäkeä oikeusministeriksi kannattaneet olivat kaavailleet "pakettia", jossa Seppo Pelttaria hyvitettäisiin varapuhemiehen paikalla, joka vapautui, kun Mikko Pesälä valittiin maatalousministeriksi.

Tästä huolimatta Kalevi Mattila ilmoitti heti valintakokouksen jälkeen ainakin Seppo Kääriäiselle ja minulle olevansa edelleen halukas varapuhemieheksi. Hän tiesi kertoa, ettei tämä paikka Pelttaria edes kiinnostaisi; tämä kun halusi Suomen Pankin pankkivaltuuston jäseneksi.

Jos kaikki olisi mennyt demokratian pelisääntöjen mukaan, eduskuntaryhmä olisi tehnyt seuraavan tiistain kokouksessaan valinnat, joiden kautta kaikki kolme esillä ollutta henkilöä olisivat tulleet tehtävään, joka asianomaista ensisijaisesti kiinnosti ja johon hän olisi ollut pätevä ja sopiva.

Ennen sitä – jo samana iltana – asiaan kuitenkin tarttui puheenjohtaja Esko Aho.

Aho otti yhteyden Kalevi Mattilaan ja taivutteli hänet muuttamaan mielensä. Mattila puolestaan suostutteli viikonlopun aikana Seppo Pelttarin ehdokkaaksi varapuhemiehen paikalle. Sekä Mattila että Pelttari ilmoittivat nämä uudet ajatuksensa julkisuuteen seuraavana maanantaina, vaikka oli nimenomaan sovittu, että kannat pidetään auki ja että valinnoista vasta seuraavana päivänä keskustellaan.

Valinnoista käytiin monia keskusteluja. Minulla oli kaksi tapaamista Esko Ahon kanssa. Niissä kävi ilmi, että hän vastusti minun valintaani ryhmän johtoon.

Aho tarjosi minulle ministerinpaikkaa. Sen sijaan hän ei ollut halukas ministerinpaikan järjestämiseen Mattilalle tai Pelttarille, mikä olisi laukaissut syntyneen ongelman.

Kieltäydyin hallituspaikasta ja ilmoitin, että olen tässä tilanteessa kiinnostunut vain ryhmän puheenjohtajuudesta, jos se vapautuu.

Näihin tapahtumiin liittyi se ikävä piirre, että Aho uhkasi useaan otteeseen erota silloisista tehtävistään, jos minut valittaisiin eduskuntaryhmän puheenjohtajaksi. Tätä en voinut mitenkään ymmärtää enkä hyväksyä.

Pääsiäisen jälkeen eduskuntaryhmä valitsi Seppo Pelttarin eduskunnan varapuhemiehen paikalle. Kalevi Mattila jäi ryhmän johtoon, joten se paikka ei vapautunutkaan.

Molemmat miehet joutuivat sittemmin tulilinjalle, kun kiista EU-jäsenyydestä toden teolla alkoi.

Mattila joutui paimentamaan jäsenyyden taakse ryhmää, jonka enemmistö sitä tosiasiassa vastusti. Pelttari puolestaan joutui johtamaan puhemies Riitta Uosukaisen masinoimaa eduskunnan maratonistuntoa – sitä, joka yleisimmin tunnetaan nimellä "jarrutuskeskustelu".

Kumpikaan ei asettunut ehdokkaaksi seuraavissa eduskuntavaaleissa. Mattila jäi eläkkeelle, ja Pelttari siirtyi Euroopan parlamenttiin.

Tällainen oli tämä tapaus.

Liekö Hämäläisen kirjasta edelle poimimassani lainauksessa jokin tekninen kömmähdys?

Hämäläinen kirjoitti:

"Aho taivutteli entisen ryhmänjohtajan Kalevi Mattilan jatkamaan, saman tien Väyrynen julisti vastustavansa kansanäänestyksessä sopimuksen hyväksymistä."

Tämä virke on omituinen ja sitä paitsi epätosi: asetuin vastustamaan Suomen liittymistä Euroopan unioniin vasta myöhemmin, sitten kun jäsenyyden kaikki ehdot olivat selvillä.

Sitä ennen elettiin vielä välivaihe, jossa ehdotin Suomen jäsenyyden lykkäämistä.

Olin arvostellut tuoreeltaan sekä sopimuksen sisältöä että sen toteuttamisen aikataulua.

Epäilin, että kansalliseksi maataloustueksi kaavailtu kolmen miljardin markan vuotuinen määräraha olisi liian pieni ja että sen rahoittaminen olisi toisaalta hyvin vaikeaa.

Aikataulun totesin olevan äärimmäisen tiukka: se aiheuttaa suuret kustannukset ja elintarviketaloutemme joutuu siitä kovasti kärsimään.

Mitä enemmän perehdyin jäsenyyssopimukseen ja sen seurauksiin, sitä selvemmäksi minulle kävi, ettei Suomen olisi järkevää liittyä EU:iin silloin sovituin ehdoin. Toisaalta tulin yhä vakuuttuneemmaksi siitä, että jäsenyytemme aikataulu oli liian kireä.

Kansanvallan periaatteita ja käytäntöä ajatellen tilanne näytti hyvin hankalalta.

Julkista keskustelua jäsenyyssopimuksesta ei päästy käynnistämään, kun kaikki odottivat, mitä kotimainen tukipaketti toisi tullessaan. Tukipaketti näytti kuitenkin viivästyvän viikosta toiseen.

Näköpiirissä oli tilanne, jossa jäsenyyden ehdoista ei kyettäisi

käymään juuri lainkaan keskustelua, vaan päätös olisi tehtävä heti kun toimenpiteiden kokonaisuus olisi tiedossa.

Näissä oloissa katsoin viisaimmaksi ehdottaa, että jäsenyyttämme lykättäisiin parilla vuodella.

Ehdotus oli asiallisesti hyvin perusteltu. Sen tekeminen antoi mahdollisuuden ottaa kantaa neuvottelutulokseen, ja käynnistää keskustelua siitä, olisiko sopimus hyväksyttävissä. Lisäksi lykkäysehdotus tarjosi pohjan myöhemmille kannanotoilleni.

Ehdotusta tehdessäni olin jo melko varma siitä, että joutuisin tukemaan sopimuksen hylkäämistä, ellei lykkäyksestä voitaisi sopia. Ehdottamalla jäsenyyden lykkäämistä tarjosin kompromissia ja mahdollisuutta välttää puolueen sisäinen ja kansallinen ristiriita.

Myöhempi hylkäämiskantani olisi toisaalta sopusoinnussa lykkäysehdotuksen kanssa. Jo siinä vaiheessa kaavailin, ettei mahdollisen hylkäämisehdotuksen tullut olla ehdoton, vaan siihen tuli liittää se mahdollisuus, että Suomi voisi myöhemmin harkita asiaa uudelleen.

Lykkäysehdotukseni tein Suomenmaassa 12.4.1994 julkaistulla artikkelillani, jonka otsikoin "Kansalliseen sovintoon jäsenyyttä lykkäämällä".

Artikkelini lähtökohtana olivat ne vaikeudet, jotka johtuivat ennen muuta siitä, että jäsenyysasiassa oli pidetty liiallista kiirettä.

Euroopan unioni ja hakijamaat olivat yhdessä asettaneet tavoitteeksi sen, että jäsenyys voisi toteutua vuoden 1995 alusta. Kesäkuussa 1995 pidettävien europarlamentin vaalien vuoksi neuvottelujen tavoitteelliseksi takarajaksi oli näin ollen tullut vuoden 1994 helmi-maaliskuun vaihde.

Tässä aikapaineessa hakijamaat olivat joutuneet tyytymään kehnoihin jäsenyysehtoihin. Suomen neuvottelutulos oli heikoin kaikista.

Kirjoitin, että Suomelle olisi ollut eduksi käydä neuvotteluja kai-

kessa rauhassa pitäen sopimuksen sisältöä tärkeämpänä kuin aikataulua. Jäsenyyden siirtymisestä ei olisi ollut Suomelle mitään merkittävää haittaa, mutta se olisi antanut meille mahdollisuuden päästä parempaan sopimukseen ja lisäksi – mikä on tärkeää – saada itsemme nykyistä parempaan jäsenyyskuntoon. Valittelin sitä, että Suomi kuitenkin kiirehti tekemään sopimuksen jopa ennen Itävaltaa ja Norjaa.

Niinpä meillä oli käsissämme neuvottelutulos, joka ei läheskään vastannut asettamiamme tavoitteita. Suurimmat ongelmat liittyivät elintarviketalouteen.

Tärkein maatalousneuvottelujen tavoite – yhteisesti rahoitettava ja koko maan kattava pohjoinen tuki – jäi saavuttamatta. Sopimus edellytti meidän sopeutuvan EU:n olemassa olevaan järjestelmään, jonka kautta saamme olosuhteisiimme nähden vähemmän tukea kuin nykyiset jäsenmaat ja myös muut hakijamaat. Emme myöskään olleet voineet sopia asteittaisesta hintasopeutuksesta, jota aikaisemmissa jäsenyyssopimuksissa on sovellettu.

Kiireellisen neuvotteluaikataulun vuoksi olivat monet yksityiskohdat jääneet epäselviksi, ja sopimuksen viimeisteleminen oli osoittautunut siten hyvin vaikeaksi. Monet jäsenyyden ehtoihin liittyvät tärkeät ratkaisut uhkasivat jäädä avoimiksi ja päätettäviksi vasta sitten, kun olisimme EU:n jäsen.

Kirjoitin, että näissä oloissa monet suomalaiset olivat toivoneet, että sopimuksen voimaantulo lykkääntyisi EU:n sisäisten vaikeuksien vuoksi. Tämän huomautin olevan edelleen mahdollista.

Totesin, että "esille oli tullut myös toinen ajatus, jonka mukaan Suomi jättäisi sopimuksen allekirjoittamatta ja siirtäisi siten itse jäsenyytensä tuonnemmaksi. Tällainen ratkaisu edellyttäisi sitä, että jäsenyyssopimuksen joistakin osista käytäisiin aikanaan uudet neuvottelut."

Perustelin ehdotustani niillä monilla kouriintuntuvilla eduilla, jotka lykkäyksen ansiosta voitaisiin saavuttaa.

Päätin kirjoitukseni sovinnolliseen johtopäätökseen:

"Jos Suomi päätyisi siihen, ettei sopimusta allekirjoiteta, meidän tulisi tehdä selväksi se, että tahdomme tulla EU:n jäseneksi aivan lähimpien vuosien aikana ja joka tapauksessa ennen itäisen Keski-Euroopan maita. Tärkeää olisi sekin, että emme mitenkään syyttäisi EU:ta siitä, että jäsenyytemme viivästyisi. Vaikeuksien perussyy on ollut ja on se, että neuvottelu- ja toteuttamisaikataulu on ollut Suomen tilanteeseen nähden liian kiireellinen. Suomen puolelta asiaan palattaisiin ensi tilassa.

Toivon, että ajatusta Suomen EU-jäsenyyden lykkäämisestä vakavasti harkittaisiin. Tämä ratkaisu olisi mielestäni kaikin puolin Suomen kansallisten etujen mukainen. Tällä tavoin voisimme myös välttää repivän kiistan ja rakentaa kansallista sopua. Sitä me tulevaisuudessa yhä enemmän tarvitsemme."

Samaan tapaan kirjoitin myös muihin lehtiin. Helsingin Sanomissa julkaistussa kirjoituksessani osoitin numeroin, että Suomi on joutumassa EU:n maatalouspolitiikassakin nettomaksajaksi. Lisäksi vastasin väitteisiin, ettei parempaan tulokseen voitaisi jäsenyyttä lykkäämällä päästä:

"Nyt sanotaan, ettei uusissa neuvotteluissa voitaisi päästä parempaan tulokseen. Todennäköisesti kuulemme saman väitteen myös EU:n puolelta. Siitä huolimatta uskon, että uusi neuvottelutulos voisi olla tasoltaan ainakin jonkin verran nykyistä parempi, ja lisäksi me voisimme käyttää saamamme tuen nyt sovittua järkevämmin. Toisaalta jäsenyyden siirtyminen olisi joka tapauksessa meille merkittävä etu: voisimme sopeutua EU-jäsenyyteen turvallisesti, sujuvasti ja suhteellisen vähäisin vaurioin."

Helsingin Sanomissa ehdotukseeni vastasi Kokoomuksen puoluesihteeri Pekka Kivelä, joka oli julkisuudessa uhkaillut, ettei Ko-

koomus olisi sellaisessa hallituksessa, joka lykkäisi Suomen EU-jäsenyyttä. Lisäksi hän oli väittänyt, ettei jäsenyyden lykkääminen olisi mahdollista.

Helsingin Sanomissa Kivelä kirjoitti näin:

"Kyseessä on – nyt kun neuvottelutulos on viimeistelty – 'ota tai jätä' ratkaisu. Suomi joko liittyy yhteisön jäseneksi nyt saavuttamillaan ehdoilla tai se ei sitä tee. Sellaista vaihtoehtoa, jota Väyrynen nyt tarjoaa, ei siis ole."

Vastasin Kivelälle moittien häntä siitä, että kokoomuslaiset olivat lähteneet painostuksen ja uhkailujen tielle. Kivelän väitteen totesin olevan perätön:

"Olettakaamme, että Suomen jäsenyyden lykkäämisestä ei voitaisi Keskustan ja Kokoomuksen kesken sopia. Olettakaamme edelleen, että sopimus jäisi siitä huolimatta allekirjoittamatta tai että se tulisi hylätyksi kansanäänestyksessä tai eduskuntakäsittelyssä. Katsoisiko Kokoomus sen jälkeen, että Suomi olisi jäänyt ikuisiksi ajoiksi EU:n ulkopuolelle? Tuskinpa. Kokoomuksen puheenjohtaja Pertti Salolainen olisi ensimmäisten joukossa vaatimassa jäsenyyskysymyksen ottamista uuteen käsittelyyn. Jos siis nyt neuvoteltu sopimus tavalla tai toisella raukeaisi, Suomi voisi edelleen pyrkiä ja päästä EU:n jäseneksi."

Vetoomukset jäsenyyden lykkäämisestä eivät saavuttaneet sanottavaa vastakaikua. Mutta enpä siihen ollut juuri uskonutkaan.

Lykkäysehdotukselle asettamani tärkein tavoite toteutui, kun pääsin käynnistämään julkista keskustelua, jossa saatoin osoittaa, kuinka kehno jäsenyyssopimuksemme oli.

Jyväskylän puoluekokoukseen

Kansallinen tukipaketti valmistui vasta toukokuun lopulla, jolloin myös päätettiin kansanäänestyksen ajankohdasta.

Hämäläinen tulkitsee hallituksessa syntyneen ratkaisun tappioksi Pertti Salolaiselle:

> "Salolaiselle ei käynyt tässä pelissä hyvin. Hänen on lunastettava kaksi vuotta aikaisemmin annettu vekseli, kansallinen tukipaketti maataloudelle. Neuvotteluissa Aho sai läpi tavoitteensa kansallisesta tuesta, Salolainen puolestaan EU-kansanäänestyksen päivän 16. lokakuuta, kuukautta ennen Ruotsin kansanäänestystä."

Olin heti ratkaisun synnyttyä vierailulla Perniössä, missä tapasin Salon seudun keskustaväkeä. Siinä kokouksessa eräs kokenut järjestömies sanoi suoralta kädeltä, että voittaja oli Salolainen. Kansanäänestyksen päivämäärä ratkaisi sen, että Suomi liittyy unioniin. Kansallisesta tukipaketista meillä ei ollut mitään varmuutta, vaan seuraava hallitus voi sen halutessaan purkaa. Kuinka oikeassa hän olikaan.

Vasta sen jälkeen kun tukipaketin lopullinen sisältö oli tullut tietoon, saatoin ottaa kantaa koko EU-ratkaisuun. Tuskin kukaan oli enää yllättynyt, kun ilmoitin katsovani, ettei niillä ehdoilla tule unioniin liittyä.

Perustelin kantani muun muassa artikkelissa "Suurin kansallinen itsepetos", joka julkaistiin Turun Sanomissa 27.5.1994.

Pyrin havainnollistamaan väitteeni kansallisesta itsepetoksesta kertaamalla sen prosessin, jonka kautta olemme silloiseen tilanteeseen tulleet. Tarkastelin asiaa nimenomaan Keskustan näkökulmasta.

Muistutin siitä, että Suomen jäsenyys oli tullut ajankohtaiseksi

sen jälkeen, kun Ruotsi oli päättänyt omasta hakemuksestaan. Siinä tilanteessa jäsenyyden kannatus oli ollut Suomessa hyvin vähäinen, mutta monet jäsenyyteen kielteisesti suhtautuneetkin olivat katsoneet, että Suomen oli mentävä selvittämään jäsenyyden ehtoja yhtä aikaa Ruotsin kanssa.

Keskustan jäsen- ja äänestäjäkunta oli suhtautunut jäsenyyteen hyvin kielteisesti. Eduskuntaryhmän enemmistö oli vastustanut jäsenyyden hakemista. Muut olivat olleet valmiit hakemuksen jättämiseen tiukoin "reunaehdoin". Ministereitä oltiin vannotettu, että on sitten rohjettava sanoa "ei", ellei tyydyttävää sopimusta saada aikaan.

Helmi-maaliskuun vaihteessa ei kuitenkaan oltu osattu sanoa "ei", ja niin oli syntynyt neuvottelutulos, jossa molemmat reunaehdot – pohjoinen tuki ja asteittainen hintasopeutus – jäivät toteutumatta. Tämä merkitsi sitä, että Suomen elintarviketalouden oli 1.1.1995 sopeuduttava kertarysäyksellä EU:n silloiseen järjestelmään. Suomi oli saanut "luvan" maksaa sekä siirtymävaiheessa että pysyvästi kansallista tukea, jolle tuli kuitenkin saada komission hyväksyminen.

Liittymissopimus oli synnyttämässä tilanteen, joka oli suomalaisten veronmaksajien kannalta kerta kaikkiaan kohtuuton:

"Ensiksikin, Suomesta tulee EU:n maatalousbudjetissakin nettomaksaja: joudumme maksamaan tukea vauraiden EU-maiden maataloudelle, vaikka se toimii edullisemmissa oloissa kuin Suomen tuotanto.

Toiseksi, meidän tulee maksaa kokonaan itse ne erityiset kustannukset, jotka aiheutuvat meidän pohjoisesta, jopa arktisesta ilmastostamme.

Ja kolmanneksi: meidän tulee omin varoin korjata myös se kilpailun vääristymä, joka syntyy unionin yhteisen maatalouspolitiikan vuoksi – EU:han tukee eniten niiden alueiden maataloutta, joilla tuotanto-olosuhteet ovat parhaimmat."

Nyt kun kotimainen tukipaketti oli valmistunut, saatoimme todeta, ettei se riittänyt turvaamaan elintarviketaloutemme tulevaisuutta:

"Tulolaskelmat ovat harhaanjohtavia.

Elintarviketeollisuutemme kilpailukyky on heikko, ja tuontiruoka valtaa suomalaisen elintarviketeollisuuden kotimaan markkinoita: tuottajahintojen taso jää tulolaskelmissa arvioitua alhaisemmaksi ja viljelijöiden tulot putoavat selvästi laskettua enemmän.

Toisaalta on otettava huomioon se, että kilpailu yhteismarkkinoilla on kiristymässä ja yhteistä maatalouspolitiikkaa aiotaan muuttaa siten, että maatilayritystemme kilpailukyky heikkenisi edelleen.

Jäsenyys tarjolla olevilla ehdoilla romahduttaisi Suomen oman elintarviketalouden, mikä johtaisi suuriin kansantaloudellisiin menetyksiin ja työttömyyden tuntuvaan lisääntymiseen."

Toisaalta tarjolla ollut – maataloudelle liian pieni – tukipaketti teki jäsenyyden liian raskaaksi veronmaksajille:

"Valtiontaloudessa on entuudestaan valtava rakenteellinen alijäämä, jota näillä ehdoilla toteutettava jäsenyys kasvattaisi edelleen tuntuvasti. Jäsenyys johtaisi entistäkin ankarampaan julkisten menojen karsimiseen ja tätä kautta myös työttömyyden lisääntymiseen. Tässä valtiontalouden ahdingossa kotimaisesta maataloustuesta syntyy jatkuva vuosittainen riita."

Lopuksi korostin oman kantani johdonmukaisuutta, kun olin asettunut vastustamaan jäsenyyttä niillä ehdoin:

"Vakaa käsitykseni on, että Suomen liittyminen EU:iin nyt tarjolla olevin ehdoin ei ole Suomen kansallisten etujen mukaista.

Olen mielestäni toiminut äärimmäisen johdonmukaisesti, kun olen esittänyt hylättäväksi sopimuksen, joka ei alkuunkaan täytä jäsenyydelle asetettuja 'reunaehtoja'. Samaa johdonmukaisuutta odotan myös muilta."

Keskustan osalta jäsenyyskysymys siirtyi Jyväskylän puoluekokouksen ratkaistavaksi.

Jo sitä ennen asiaan joutui ottamaan kantaa eduskuntaryhmä. Eduskunnassa toimeenpantiin äänestys hallituksen nauttimasta luottamuksesta. Kun se koski nimenomaan hallituksen EU-politiikkaa, merkitsi tuen antaminen hallitukselle samaa kuin jäsenyyden hyväksyminen. Keskustan eduskuntaryhmän jäseniin vedottiin nimenomaan sillä perusteella, että ryhmän tuli tukea "omaa" hallitusta. EU-jäsenyydestä päättäisi pian kokoontuva puoluekokous.

Puoluekokouksessa perustelu oli päinvastainen: kun ryhmän ja koko eduskunnan enemmistö oli asettunut tukemaan EU-jäsenyyttä, piti puoluekokouksenkin antaa sille hyväksyminen viemällä se kansanäänestykseen.

* * *

Vaikka Jyväskylän puoluekokous oli jäsenyyttä ajatellen avainasemassa, Hämäläinen kuittaa sen kirjassaan varsin lyhyesti:

"Keskustan puoluekokoukseen mentäessä tunnelma oli epävarma, joten Aho pani itsensä peliin. Hän ilmoitti eroavansa puheenjohtajan tehtävistä, jos puoluejohto ei saa valtuuksia jatkaa EU-linjallaan.

Erouhkauksen edessä puoluekokous antoi pääministeri-puheenjohtajan jatkaa luvuin 1607–834. Kolmannes puoluekokouksesta oli Väyrysen tahdon takana."

Niin oli äänestyksessä, vaikka kokoukseen tultaessa selkeä enemmistö oli toisella kannalla.

Omalta osaltani tein parhaani, jotta puoluekokous olisi pysäyttänyt jäsenyyshankkeen.

Pidin puoluekokouksessa puheen, joka oli omasta mielestäni yksi elämäni parhaimmista.

Osoitin, että jäsenyysratkaisu on epäedullinen sekä Suomelle että Suomen Keskustalle. Kerroin mikä olisi sen vaihtoehto. Huipensin puheeni toteamalla, että kysymys ei ollut vain Suomesta, vaan koko Pohjolasta:

> "Tänään tämä puoluekokous tekee päätöksen, jolla on ratkaiseva merkitys Suomen tulevaisuudelle. Lisäksi näytämme suuntaa koko Pohjolalle. Jos Suomi hylkää EU-jäsenyyden, tekee samoin ainakin Norja, mutta todennäköisesti myös Ruotsi. Tällöin toteutuisi meidän alkuperäinen tahtomme, ja eläisimme ainakin toistaiseksi Eta-järjestelmän puitteissa yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa."

Asia-argumentit olivat puolellani.

Mutta tuekseni ei asettunut yksikään puolueen johtoon lukeutuva tai muutoin vaikutusvaltainen keskustapoliitikko.

Heikki Haavisto piti kyllä puheen, jonka argumentit kävivät jäsenyyttä vastaan, mutta hänkään ei esittänyt niiden mukaista johtopäätöstä.

Penkkivalistuksessa Haavisto oli minun puolellani. Vaikka hän hallituksen jäsenenä esiintyi julkisesti liittymisen puolesta, hän rohkaisi aina tilaisuuden tullen ihmisiä toimimaan sitä vastaan. Niin kävi myös puoluekokouksessa. Mutta kovin laajaa ja aktiivista ei Haaviston toiminta ollut.

Muu penkkivalistus toimikin toiseen suuntaan. Puolueen koko johto ja valtaosa kansanedustajista taivutteli kokousedustajia hyväksymään sen, että jäsenyys viedään kansanäänestykseen. Käytännössä tämä merkitsi samaa kuin jäsenyyden hyväksyminen.

Vaihtoehtona oli Risto Volasen tekemä ehdotus, että jäsenyyshanke hylättäisiin.

Jäsenyyden puolesta esitetyt perustelut olivat pääosin valheellisia. Tärkein niistä oli se väite, että Suomi vietäisiin Euroopan unioniin siinäkin tapauksessa, että puoluekokous torjuisi jäsenyyden, mutta sinne mentäisiin Lipposen johdolla ja ilman mitään maatalouden tukipakettia.

Omassa puheenvuorossani korostin, että Keskustan puoluekokous ratkaisee sen, liittyykö Suomi unioniin vai ei:

"Jos tämä kokous päästää 'EU-junan' eteenpäin allekirjoitusvaltuuksien hyväksymiseen ensi maanantaina, kansanäänestykseen ja eduskuntakäsittelyyn, on sitä lähes mahdotonta enää pysäyttää.

On ilmeistä, että sopimus tulee kansanäänestyksessä hyväksytyksi, sillä jäsenyyttä tukevat laajasti etenkin sosialidemokraatit ja kokoomuslaiset – yleensäkin eteläisen Suomen kaupunkien väki. Jos kansanäänestyksen tulos on tämä, en usko siihen, että eduskunnasta löytyisi enää sopimuksen torjumiseen tarvittavaa määrävähemmistöä.

Raaka totuus on tämä: jos puoluekokous hyväksyy sille ennakolta valmistellun kannanoton, se ottaa samalla raskaan vastuun Suomen liittymisestä Euroopan unioniin.

Jos tämä puoluekokous taas hylkää jäsenyyshankkeen, se ei tule hyväksytyksi eduskunnassa – ei nykyisessä eikä vaalien jälkeen kokoontuvassa. Tällöin ei myöskään tarvita mitään kansallista tukipakettia. Muulla ei ihmisiä pidä pelotella."

Arvostelin sitä, että hallituskriisin uhkaa käytettiin puoluekokouksen painostamiseen tässä itsenäisen Suomen tärkeimmässä ratkaisussa.

Sanoin olevan selvää, että hylkäävä päätös johtaisi siihen, että eduskuntavaalit ja uuden hallituksen muodostaminen aientuisivat

noin puolella vuodella. Siksi puoluekokouksen tulikin arvioida, kumpi näistä vaihtoehdoista olisi parempi myös ajatellen Keskustan vaalimenestystä ja meidän mahdollisuuksiamme olla mukana vaalien jälkeisessä hallituksessa.

Arvioni oli, että EU-vaaleissa menestyisimme hyvin, ja olisimme näin ollen mukana myös seuraavassa hallituksessa.

Maalisvaaleissa – sen jälkeen kun Keskusta olisi vienyt erimielisenä Suomen EU:n jäseneksi – arvioin meille käyvän hyvin huonosti, Keskustalle tappiollisten vaalien jälkeen EU-sopeutuksen toteuttaisi sinipunahallitus.

Sanoin lisäksi, etten pitänyt oikeana sitä, että Esko Aho oli sitonut oman puheenjohtajaehdokkuutensa siihen, että puoluekokous siunaa Suomen EU-jäsenyyden. Tämä ei vastannut minun käsitystäni demokratiasta. Puolueen oli voitava vapaasti määritellä oma linjansa, ja johdon tehtävänä oli toteuttaa yhteisiä päätöksiä.

Muistelmakirjassaan Aho puolustaa sitä, että hän kytki oman puheenjohtajuutensa EU-ratkaisuun. Hän kirjoittaa:

> "Päädyin jo hyvissä ajoin ennen Jyväskylän puoluekokousta sille kannalle, että minun on mahdotonta jatkaa Keskustan johdossa, jos se valitsee EU-jäsenyyttä vastustavan linjan. Tuntui mahdottomalta ryhtyä puhumaan sellaisen toimintalinja puolesta, johon ei itse usko."

Lisäksi hän perustelee sitä, että hän ilmoitti kannastaan jo ennakkoon:

> "Saatoin kuvitella, millaiseen mahdottomaan tilanteeseen joutuisin, jos ilmoittaisin kieltäytymisestäni vasta puheenjohtajan vaalin alla."

Painostuksesta ei hänen omasta mielestään siis ollut kysymys, mutta sellaisena puolueväki sen koki.

Puoluekokouksen yhteydessä suoritetussa penkkivalistuksessa esitettiin sellainenkin väite, että EU-jäsenyyttä vastustavien motiivit olivatkin valtapoliittiset – että pyrkimyksenä oli Ahon kaataminen.

Tämän väitteen puoluekokouspuheessani selvin sanoin torjuin. Kerroin kannattavani Ahon uudelleenvalintaa ja vetosin, että hän purkaisi kytkennän EU-jäsenyyden ja puheenjohtajuuden välillä.

Jälkikäteen minulta on kysytty, eikö olisi ollut viisaampaa luodakin valtapoliittinen vaihtoehto Aholle ja hänen politiikalleen. Tätä kysymystä on perusteltu sillä, että puoluekokous nieli jäsenyyden, kun sen hylkääminen olisi ollut hyppy tuntemattomaan.

Tätäkin mahdollisuutta ennen puoluekokousta pohdittiin.

Aluksi kävin mielessäni läpi sen mahdollisuuden, että lupaisin itse ottaa vastuun puolueen johtamisesta, jos puoluekokous päätyisi hylkäämään jäsenyyden ja jos Aho sen seurauksena jättäisi paikkansa.

Tämän mahdollisuuden suoralta kädeltä hylkäsin. Jos olisin näin menetellyt, EU-jäsenyys olisi henkilöitynyt tavalla, jonka arvelin olevan vahingoksi itse asialle.

Keskustelin asiasta myös Seppo Kääriäisen kanssa, jonka tiesin olevan kahden vaiheilla jäsenyyden suhteen.

Sanoin Kääriäiselle, että hän voisi edelleen olla jäsenyyden kannalla, mutta tarjota vaihtoehdon siltä varalta, että Esko tappion kärsittyään vetäytyisi. Tätä hän ei halunnut tehdä. Seppo olisi tietysti ollut valmis puheenjohtajaehdokkaaksi, jos Ahon uhkapeli olisi kääntynyt hänen tappiokseen, mutta ennakkoon hän ei halunnut tätä ilmoittaa.

Jälkiviisastelu tällä asialla on turhaa. Tuskinpa lopputulos olisi siitä miksikään muuttunut, vaikka toisin olisi toimittu.

Toisenlaista jälkiviisautta esiintyy Esko Ahon teoksessa "Pääministeri".

Aho kirjoittaa siitä, mitä olisi tapahtunut, jos puoluekokous olisi hylännyt jäsenyyden:

"Entä jos Keskusta olisi Jyväskylässä valinnut toisin ja asettunut kaikella voimallaan Euroopan unionin jäsenyyttä vastaan? Se olisi varmasti vienyt hallituksen välittömään eroon. Tilalle olisi todennäköisesti syntynyt Kokoomuksen ja sosialidemokraattien yhteistyön varaan rakentuva hallitus. Jää ikuiseksi arvoitukseksi, miten liittymissopimuksen olisi siinä tapauksessa käynyt kansanäänestyksessä ja olisiko vuonna 1991 valitusta eduskunnasta löytynyt tarvittava kahden kolmasosan määräenemmistö jäsenyyden puolelle vai olisiko EU-ratkaisu johtanut ennenaikaisiin vaaleihin."

Tähän Ahon kannanottoon voi pääosin yhtyä, mutta yhdessä arviossaan hän mielestäni kiistattomasti erehtyy.

Jos Keskustan puoluekokous olisi torjunut EU-jäsenyyden, olisi ehkä menty ennenaikaisiin eduskuntavaaleihin, kuten puoluekokouksessa arvioin. Toinen mahdollisuus olisi ollut se, että olisi muodostettu uusi hallitus, joka olisi allekirjoittanut sopimuksen ja vienyt sen kansanäänestykseen.

Noissa oloissa kansanäänestyksen tulos olisi ollut epävarma. Arvelen kuitenkin, että Keskustan kielteinen kanta jäsenyyteen olisi kallistanut vaa'an ei-äänten puolelle.

Selvää on sen sijaan se, ettei vuonna 1991 valitusta eduskunnasta olisi voinut niissä oloissa löytyä sitä 2/3 enemmistöä, mikä jäsenyyden hyväksymiseen tarvittiin. Eikä sitä olisi ollut myöskään seuraavissa vaaleissa valitussa eduskunnassa.

Keskustalla olivat siis käsissään ratkaisun avaimet. Jos puolue olisi niin tahtonut, se olisi voinut torjua Suomen EU-jäsenyyden. Tämä olisi puolestaan ilmeisesti johtanut siihen, että Ruotsikin olisi jättäytynyt unionin ulkopuolelle.

Ja tätä kautta olisi toteutunut vaihtoehto, joka olisi ollut parempi Suomelle, Pohjolalle ja koko Euroopalle.

Heti Jyväskylän puoluekokouksen jälkeen tunnelmat puolueen piirissä olivat kireät, jopa kiihkeät.

Jäsenyyttä vastustaneiden keulamiehenä katsoin tehtäväkseni pyrkiä rauhoittamaan tilannetta. Niinpä kirjoitin avoimen kirjeen Keskustan jäsenille. Se julkaistiin mm. Suomenmaassa otsakkeella "EU-jäsenyys on torjuttava kansanäänestyksessä – puoluetta ei pidä jättää, vaan sen linjaa on kirkastettava".

Kirjeeni alussa korostin puolueen johdon kantavan vastuu Jyväskylän puoluekokouksen päätöksestä:

> "Kysymys puoluekokouksen vastuusta on mielenkiintoinen sen vuoksi, että puoluekokousedustajien enemmistö olisi luultavasti vastustanut EU-jäsenyyttä, jos päätös olisi voitu tehdä vapaasti. Puheenjohtaja Esko Aho pani kuitenkin kokousedustajat selkä seinää vasten ilmoittamalla, että hän eroaa puheenjohtajan paikalta, ellei EU-jäsenyyttä hyväksytä. Lisäksi puoluekokousedustajia painostettiin väitteillä, joiden mukaan jäsenyyden hylkääminen johtaisi siihen, että Paavo Lipposen johdolla tehtäisiin paljon huonompi tukipaketti, jolla Suomi vietäisiin EU:iin. Tämä väitehän ei pidä paikkaansa: jos Keskustan puoluekokous olisi hylännyt jäsenyyssopimuksen, se ei olisi mennyt läpi eduskunnassa – ei nykyisessä eikä vaalien jälkeen kokoontuvassa.
>
> Se tapa, jolla EU-jäsenyys ajettiin läpi puoluekokouksessa, korostaa niiden vastuuta, jotka painostivat kokousväen myönteiselle EU-kannalle."

Nyt siis EU-jäsenyys voitiin torjua vain kansanäänestyksen kautta. Ennakolta arvioiden tämä tehtävä oli lähes mahdoton. Vaikka keskustalaisten suuri enemmistö vastusti jäsenyyttä, oli kannattajia koko kansan keskuudessa selvästi enemmän kuin vastustajia.

Korostin sitä, että meidän tuli käynnistää tehokas työ, jolla pyrimme vaikuttamaan kansanäänestyksen tulokseen sekä keskustaväen keskuudessa että laajemminkin. Tätä varten oli perustettu "Vastuu Suomesta" -niminen yhdistys.

Kerroin kirjeessä kuulleeni, että monet EU-jäsenyyden vastusta-

jat olivat aikoneet erota puolueesta tai ainakin irtisanoa tukisitoumuksensa. Minun mielestäni näin ei missään tapauksessa pitänyt tehdä:

"Puoluetta ei pidä jättää, vaan on ryhdyttävä työhön sen aatteellisen perustan lujittamiseksi ja poliittisen linjan kirkastamiseksi."

Kansanäänestykseen käytäessä ryhdyin kirkastamaan myös tarjolla olevaa vaihtoehtoa.

Kysymys ei ollut vain jäsenyyden vastustamisesta, vaan siitä, että ulkopuolelle jättäytymällä Suomi voisi – kuten olin jo puoluekokouksessakin puhunut – näyttää tietä koko Pohjolalle.

Samoja ajatuksia olin esittänyt jo neljä vuotta aikaisemmin tilanteessa, jossa Eta-neuvottelut takkuilivat. Kaavailin jo silloin "Pohjolan yhteisöä" (PY) joko vaihtoehtona Etalle tai pohjoismaisena yhteistyönä sen puitteissa.

Pidin tärkeänä sitä, että meillä jäsenyyttä vastustaneilla olisi tarjota ratkaisu, jonka voisimme osoittaa olevan parempi kuin unioniin liittyminen. Me emme olisi "ei" -ihmisiä, vaan meillä olisi myönteinen vaihtoehto jäsenyydelle.

Kaustisilla 16. heinäkuuta 1994 pidin puheen, josta kirjoittamani referaatin otsikoin "Kanadasta mallia Pohjolalle – Pohjolan yhteisöstä vaihtoehto EU-jäsenyydelle".

Ajatukseni oli, että Suomen, Ruotsin ja Norjan jäädessä Euroopan unionin ulkopuolelle Pohjolan suhde Euroopan unioniin voisi muodostua samankaltaiseksi kuin Kanadan suhde Yhdysvaltoihin.

Pohjoismaista yhteistyötä voitaisiin tällöin merkittävästi tiivistää ja kehittää siitä soveltuvin osin unionia muistuttava Pohjolan yhteisö:

"Kanadan talous on käytännössä yhdentynyt Yhdysvaltain talo-

uteen yhtä voimakkaasti kuin Pohjoismaat läntiseen Eurooppaan. Aikaisempia kahdenvälisiä kauppa- ja yhteistyösopimuksia täydentää nyt pohjoisamerikkalainen vapaakauppasopimus, Nafta. Suhteellisen pienestä väkiluvustaan huolimatta Kanada on saavuttanut vahvan kansainvälisen aseman; se on mm. G–7 -ryhmän jäsen.

Kanada haluaa säilyttää itsenäisyytensä erityisesti ulko-, kauppa- ja talouspolitiikassa sekä elintarviketaloudessa, joten se ei voisi ajatellakaan EU-sopimuksen kaltaista järjestelyä eikä liittymistä Yhdysvaltoihin. Kanada itsessään on liittovaltio, jossa provinsseilla on hyvin laaja itsemääräämisoikeus."

Huomautin, että Pohjoismaiden yhteenlaskettu väkiluku on lähes yhtä suuri kuin Kanadan. Yhteistyötään tiivistämällä ne voisivat muodostaa valtioliiton, jolla voisi olla merkittävä asema sekä eurooppalaisessa yhteistyössä että maailmanlaajuisesti. Euroopan talousalueen, Etan ansiosta Pohjolan suhde EU:iin olisi kuitenkin läheisempi kuin Kanadan suhde Yhdysvaltoihin. Euroopan talousalueessa Pohjolan yhteisö voisi korvata Eftan, kun Itävalta joka tapauksessa liittyisi unioniin.

Sanoin, että Pohjoismaiden keskinäisen yhteistyön tiivistäminen olisi näille maille paljon luontevampi ja hyödyllisempi ratkaisu kuin liittyminen EU:iin:

"Jäsenyysneuvottelut osoittivat, ettei EU:ssa riittävästi ymmärretä sitä, kuinka erilaisia Pohjoismaat nykyisiin jäsenmaihin verrattuna ovat. Keskinäisellä yhteistyöllään Pohjoismaat voisivat säilyttää pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan ja kehittää sitä edelleen."

Uudessa Euroopassa pohjoismainen yhteistyö saattoi ulottua myös turvallisuuspolitiikkaan:

"Suomi ja Ruotsi voisivat kumpikin säilyttää itsenäisen puolus-

tuksensa, mutta niiden keskinäinen sotilaallinen yhteydenpito ja yhteistyö voisivat nykyisestään tiivistyä. Pohjolan uuteen turvallisuusjärjestelyyn voisivat liittyä myös jonkinasteiset Naton turvallisuustakuut Suomelle ja Ruotsille."

Tässäkin yhteydessä korostin sitä, että EU-vaihtoehto pysyisi avoimena:

"Jos Pohjoismaat tässä vaiheessa jättäytyisivät EU:n ulkopuolelle ja ryhtyisivät sen vaihtoehtona kehittämään Pohjolan yhteisöä, voisivat ne liittyä Euroopan unioniin myöhemmin, jos tämä katsottaisiin viisaaksi."

Myöhemmin kirjoitin Pohjolan yhteisöstä laajan artikkelin "Nordisk Kontakt" -lehteen (7–8/1994). Tässä artikkelissa kuvasin yksityiskohtaisesti, millainen PY voisi olla. Pyrin osoittamaan, että se yhdessä Eta-jäsenyyden kanssa olisi Pohjoismaille parempi vaihtoehto kuin unioniin liittyminen. Tätä artikkelia käytettiin laajalti kansanäänestyksen yhteydessä käymässämme kampanjassa.

* * *

Unto Hämäläinen kertoo kirjassaan siitä, kuinka jäsenyyden kannattajat muuttivat syyskuun alussa omaa strategiaansa.

Tuolloin julkaistiin mielipidemittauksen tulos, joka osoitti, että jäsenyyden vastustajat olivat niskanpäällä. Johtopäätös oli, että "maatalouskeskustelu piti saada poikki ja turvallisuuskeskustelu liikkeelle. Se kyllä kääntää kansan pään."

Niinpä "johtavien poliitikkojen ja muiden puheenpitäjien lausuntoihin alkoi ilmestyä termejä, kuten 'turvallisuustakuu', 'kokonaisturvallisuus', 'vakauspolitiikka' tai esitettiin hurskas kysymys 'Mikä on Suomen paikka Euroopan kartalla'."

Tämä naula veti. Syvällä suomalaisten sielussa on turvattomuu-

den tunne, "ryssän pelko". Siihen vetoamalla saatiin ihmisiä käännytetyksi jäsenyyden kannalle. Tätä tarkoitusta palveli sekin, että populistisen venäläispoliitikon Vladimir Zhirinovskin puheille annettiin Suomessa laaja julkisuus.

Toinen paha vamma suomalaisten sielussa ilmenee kaunaisuutena ruotsalaisia kohtaan. Siihenkin tietysti vedottiin, varsinkin siinä vaiheessa, kun Suomen jäsenyyspäätös yritettiin runnoa läpi eduskunnassa nimenomaan ennen Ruotsin kansanäänestystä.

Kansanäänestyksen lopputulos oli ollut ennustettavissa jo kesällä, joten en minä kampanjaan ryhtyessäni uskonut sen voivan tuottaa toivomaani tulosta.

Taistelun teki toivottomaksi se, että Suomen koko valtaeliitti maatalouden johtomiehiä lukuun ottamatta ajoi jäsenyyden hyväksymistä. Samalla kannalla olivat myös johtavat tiedotusvälineet – niistä oli tullut häkellyttävän yksipuolisia poliittisia toimijoita.

Väittelyissä me jäsenyyden vastustajat yleensä voitimme, mutta silloisessa ilmapiirissä ja mediaympäristössä sillä ei ollut merkitystä.

Hämäläinen kirjoittaa, että taistelun loppumetreillä vastakkain asettui "tuttu kaksikko":

> "Jäsenyyden vastustajat saivat Paavo Väyrysen kasvot. Hän kävi tapansa mukaan työhön tosissaan, näkyi ja kuului. Väyrynen ehdotti, että Suomen eduskunta lykkäisi lopullisen päätöksen jäsenyydestä yli naapurimaiden kansanäänestyksen.
>
> Monet vaikuttajat kääntyivät turhaan presidentti Mauno Koiviston puoleen. Eläkeläiseltä toivottiin apua kyllä-puolelle. Väyrysen esiintymisen jälkeen tuli Koivisto viikkoa ennen äänestyspäivää esiin. 'Olen ollut keskeisesti ohjaamassa, tekemässä kaikkia ratkaisuja, välillä pidättelemässä, välillä hillitsemässä. Mahdotonta, että kääntäisin selkäni kaikelle sille, mitä olen itse pyrkinyt aikaansaamaan', Koivisto perusteli kantaansa."

En muista, että olisin ennen kansanäänestystä ottanut kantaa eduskuntakäsittelyn aikatauluun, mutta saatoinpa ehkä ottaa – Hämäläinen sen taitaa paremmin tietää. Mutta alusta pitäen pidin itsestään selvyytenä sitä, että eduskuntakäsittely – normaaliin tapaan hoidettuna – veisi niin pitkän ajan, että Ruotsi ehtisi toteuttaa oman kansanäänestyksensä ennen kuin Suomen eduskunnassa puhemiehen nuija lopullisesti pöytään pamahtaisi.

"Jarrutuskeskustelu"

Hämäläinen kirjoittaa niin sanotusta "jarrutuskeskustelusta" samassa hengessä, missä Suomen julkisuus on sitä aikaisemminkin käsitellyt:

> "Eduskunta ryhtyi käsittelemään liittymissopimusta marraskuun alkupuolella. Käsittelystä muodostui värikäs tapahtumasarja, kun Paavo Väyrynen ilmoitti jarruttavansa päätöksentekoa yli Ruotsin kansanäänestyksen."
>
> "Kärhämä alkoi, kun Väyrynen ounasteli Uosukaisen yrittäneen hoputtaa vieläpä Puolan-matkaltaan ulkoasiainvaliokuntaa asian käsittelyssä. Eduskunnan aikataulun mukaan päätös olisi pitänyt tehdä marraskuun alussa ennen Ruotsin äänestystä, joka oli määrä pitää 13. marraskuuta. Väyrynen vaati päätöksenteon lykkäämistä kansanäänestyksen yli."
>
> "Pertti Paasion johdolla toiminut ulkoasiainvaliokunta ei hyväksynyt Väyrysen toivetta, ja niin asia tuli suureen saliin. Silloin Väyrynen aloitti jarrutuksen."

Hämäläinen on haastatellut puhemies Riitta Uosukaista, joka kaunistelee omaa osuuttaan noissa tapahtumissa.

Uosukainen kiistää hoputtaneensa ulkoasiainvaliokunnan työskentelyä sanoen, että "Suomen eduskunnan aikataulu oli sen oma". Toisaalta hän sanoo:

"Se oli täysin itsenäinen päätökseni, joka syntyi normaalisti puhemiesneuvostossa. En halunnut antaa periksi ilman taistelua."

Kysymyksessä todellakin oli nimenomaan puhemiehen päätös, jonka hän teki puhemiesneuvostoa kuultuaan. Tämä oli se "Suomen eduskunnan oma aikataulu", jonka pitämisestä puhemies huolehti myös ulkoasiainvaliokunnan työtä kiirehtimällä.

"Jarrutuskeskustelusta" tuli puhemiehelle henkilökohtainen arvovalta-asia ja – kun se päätyi hänen häviöönsä – siitä tuli hänelle arvovaltatappio.

Pertti Paasio kirjoittaa "jarrutuskeskustelusta" muistelmakirjassaan "Punatulkku ja sikarodeo". Tähän muutaman sivun mittaiseen jaksoon sisältyy runsaasti suoranaisia asiavirheitä.

Paasion perusväite on, että jäsenyyssopimuksen käsittelyä olisi jarrutettu jo valiokunnassa. Lisäksi hän kiistää sen, että valiokunnassa olisi toimittu sääntöjen tai vakiintuneiden menettelytapojen vastaisesti.

Kumpikaan näistä hänen väitteistään ei pidä paikkaansa. Myös täysistuntokäsittelyä hän kuvaa tavalla, joka ei pidä yhtä tosiasioiden kanssa.

Pertti Paasiolle näyttää käyneen, kuten monelle muullekin muistelmien kirjoittajalle: muisti pettää yllättävällä tavalla. Siksi perustavanlaatuiset tosiasiat pitäisi aina tarkistaa.

Paasio käyttää kirjassaan melko kärjekästä kieltä, mutta se on kaukana siitä, mitä "jarrutuskeskustelun" aikana eduskunnassa esiintyi. Puhemiesten sietokyky tuntui olleen tavanomaista suurempi, epäparlamentaarisesta kielenkäytöstä ei juurikaan huomauteltu.

Vielä kovempaa kieltä käytettiin lehdistössä. Tässä suhteessa "kunnostautui" erityisesti Ilta-Sanomat.

Tiistaina 8. marraskuuta 1994 Ilta-Sanomat julkaisi vihreiden kansanedustajan, entisen stalinistin, Satu Hassin kolumnin "Politiikkaa vai sairaskertomus?". Hassi kirjoitti muun muassa näin:

"Eduskunnan sisällä lähes kaikki, joiden kanssa olen puhunut, ovat yhtä mieltä siitä, että Väyrysen käyttäytyminen on sairasta. Miksi tätä ei sanota ääneen kuin joissakin pakinoissa?"

"Väyrynen organisoi jarrutusnäytelmän ja syyttää puhemiestä siitä, että joutuu viettämään eduskunnassa öitä. Hän lukee samoja puheita useaan kertaan ja väittää, ettei kuitenkaan jarruta käsittelyä.

Kun puhemies neljän vuorokauden rumban jälkeen myöntyy jäsenyyden lopullisen käsittelyn siirtämiseen Ruotsin kansanäänestyksen jälkeen, Väyrynen sanoo eduskunnan enemmistölle: Hävetkää!

Ei tämä ole täysjärkistä käytöstä."

Ihmeteltyään Väyrysen kykyä "manipuloida ihmisiä mukaansa", Hassi huipentaa kirjoituksensa näin:

"Maaniset ihmiset, joilla on voimakas karisma ja kyky vangita kuulijansa, voivat olla vaarallisia.

Väyrysen viimeaikaiset toimet eivät ole politiikkaa. Ne ovat sairaskertomus."

Kansanedustaja Hassin kirjoitus on lähellä sitä, mitä Kokoomuksen kansanedustaja Riitta Kauppinen puhui eduskunnassa. Siihen palaan myöhemmin tämän kirjan sivuilla.

Ilta-Sanomien "panos" ei jäänyt tähän. Marraskuun 12. päivänä 1994 – viikonloppunumerossaan – lehti julkaisi laajan jutun, joka oli otsikoitu "Mitä ihmettä Paavon päässä liikkuu?". Toinen pääotsikko loi kuvaa epäinhimillisestä hirviöstä: "Paavo ei vihaa – Paavo ei rakasta".

Nimettömänä esiintyvät puolueen työntekijä ja kansanedustaja saivat tilaisuuden purkaa tässä jutussa kaunojaan minua kohtaan.

Nimettömänä esiintyvä "mielenterveysalan ammattilainen" sanoi: "Tuommoista menoa ei ihminen pitkään kestä. Hän on jatku-

vassa kiihtymystilassa." Tämä tuntematon "ammatti-ihminen" tulkitsi minun olleen "eräänlaisessa presidentinvaalien aiheuttaman tappion jälkipsykoosissa: "Ensin Väyrynen oli hiljaa. Sitten hän siirtyi eräänlaiseen välitilaan ja ryhtyi toimimaan hurjasti. Suuntaa ja ajatuksia muuttavanakin hän vaikuttaa ulospäin loogiselta."

Nimettömänä esiintyvä "arvostettu psykiatrian erikoislääkäri" puolestaan näki, että "Väyrysen elkeet, temppuilu ja linja kertovat persoonallisesta jäykkyydestä ja tavattomasta epäherkkyydestä kokea muita ihmisiä tai muiden ihmisten ajatuksia."

Sama erikoislääkäri näki silloisen tilanteen yleisesti hyvin dramaattisena: "Kun EU:n puolesta olleet ovat luvanneet olla repimättä kansaa, vastustajat tekevät sen hyvin rumasti nyt. Seuraukset voivat olla arvaamattomat."

Korkeasaaren eläintarhan intendentti Ilkka Koivisto esiintyi omalla nimellään. Toimittaja näytti yrittäneen hakea häneltä tukea rinnastukselle, että Väyrynen toimisi kuin "laumansa menettänyt peto", mutta epäonnistuneen tässä pyrkimyksessä. Jutun mukaan Koivisto suostui rinnastamaan minut kameleonttiin tai kampelaan.

Ilta-Sanomat oli haastatellut myös professori Jan-Magnus Janssonia Väyrysen "poliittisena lähipiiriläisenä ja tuttavana". Toimittaja tiivisti tämän haastattelun annin otsikkoon: "Marttyyrius on uusi piirre". Otsikko rakentui seuraavaan osuuteen haastattelussa:

"Janssonin mukaan Väyrynen on muuttunut viime vuosina. Uusi luonteenpiirre Väyrysessä on marttyyrius.

– Hän käyttäytyy niin kuin häntä ymmärrettäisiin järjestelmällisesti väärin. Väyrynen katsoo, että häntä vainotaan nykyisin systemaattisesti. – Väyrynen onkin joutunut kärsimään Suomen oloissa poikkeuksellisen kovista hyökkäyksistä."

Noina aikoina sain professori Janssonilta kaksi kirjettä. Ensimmäisen hän oli päivännyt 8.11.1994, ja se oli tällainen:

"Kiitos siitä, että uskalsit käyttää ainoata keinoa, minkä valtiopäiväjärjestys jättää vähemmistölle, jonka näkökohtia ei muuten haluta kuunnella. Ja että kestit.

Kun moititaan eduskunnan nyt tekemää päätöstä, unohdetaan – tahallisesti – että eduskunnan alkuperäisen aikataulun valinta nimenomaan tähtäsi siihen, että vaikuttaisimme Ruotsin kansanäänestykseen. Se ei suinkaan johtunut Suomen omista tarpeista.

Ilta-Sanomat soitti eilen ja pyysi lauantainumeroa varten minulta 'muotokuvaa Paavo Väyrysestä ihmisenä'. Vastaukset oli annettava puhelimessa, mutta saanen nähdä tekstin ennen julkaisemista. Se ei ainakaan liene Sinulle vastenmielinen, mutta muotokuvan maalaaminen on aina vaikea tehtävä."

Luettuaan Ilta-Sanomien jutun Jansson kirjoitti minulle uudelleen 14. marraskuuta. Hän kirjoitti ruotsiksi "saadakseen esiin kaikki vivahteet". Toivon, etten tärvele niitä, kun käännän kirjeen suomeksi:

"Haluan aloittaa valittelemalla sitä, että haastattelu, jonka annoin IS:n toimittajalle oli monilta yksityiskohdiltaan epäonnistunut. Olin toivonut voivani antaa oikeudenmukaisen ja tasapainoisen kuvan, mutta vähemmän onnistuneet sananvalinnat ja toimittajan painotukset tärvelivät lopputuloksen.

Se siitä, mutta se oli ikävää. Se mikä minua erityisesti kuohutti, oli se, että samassa numerossa kaksi nimetöntä henkilöä sai antaa Sinusta varsin kielteisiä lausuntoja. Missään sellaisessa en ole koskaan ollut mukana; nimettömänä esiintyminen on tapana sallia vain, jos joku antaa lausunnon esimerkiksi homoseksuaalisuudesta tai jostakin vastaavasta, mutta ei poliittisista asioista.

Lähetän Sinulle kolumnini 'Vapaa sana' palstalla samana päi-

vänä 12.11. Se on parempi, koska se on omaa käsialaani.

Ruotsin kansanäänestystuloksesta huolimatta katson edelleen, että oli täysin oikeutettua, että viivytit käsittelyä eduskunnassa. Ajattele, mikä sekaannus olisi nyt vallalla, jos Suomi olisi sanonut 'kyllä' ja Ruotsi 'ei'."

Ilta-Sanomien kolumnissaan Jansson antoi täyden tukensa minun toimintalinjalleni eduskunnassa.

Janssonin kirjeitä luettaessa on syytä muistaa, että hän on myös Hufvudstadsbladetin entinen päätoimittaja ja erittäin arvostettu journalisti.

En ryhdy tässä vastaamaan Ilta-Sanomien julkaisemiin kirjoituksiin. Kehotan lukijaani arvioimaan niitä sen valossa, mitä tuonnempana eduskunnan tapahtumista kerron.

Viime syksynä kaivoin kirjahyllystäni esille kirjan, joka sisältää eduskunnan pöytäkirjat vuoden 1994 valtiopäiviltä (osa 4). Tämä teos on sellaisenaan sekä EU-tiedon hakuteos että jännitysnäytelmä.

Jokainen joka haluaa tietää, mitä Suomen valtiopäivillä tuolloin tapahtui, voi saada tämän kirjan jostakin käsiinsä. Suosittelen.

Seuraavassa käyn lyhyesti läpi Suomen EU-jäsenyyttä koskeneen sopimuksen käsittelyvaiheet sekä ulkoasiainvaliokunnassa että täysistunnossa.

Ulkoasiainvaliokunnasta täysistuntoon

Suomen eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen Suomen liittymiseksi Euroopan unioniin marraskuun 18. päivänä 1994. Tätä päätöstä edelsi lähes kolme viikkoa kestänyt täysistuntokäsittely, johon liittyi myös annos dramatiikkaa. Samoja piirteitä oli jo asian valmistelleen ulkoasiainvaliokunnan työssä.

Eduskunnassa käytiin taistelua ennen muuta siitä, missä aikataulussa päätös jäsenyyden hyväksymisestä tai hylkäämisestä olisi tehtävä.

Jäsenyyttä voimakkaimmin ajaneet Kokoomus ja Sdp pyrkivät väen väkisin siihen, että eduskunta tekisi päätöksensä jo ennen Ruotsin kansanäänestystä.

Jäsenyyttä vastustaneet ja siihen epäillen suhtautuneet kansanedustajat tahtoivat, että käsittelyaikataulu olisi normaali, jolloin eduskunta päätöstä tehdessään tietäisi, mikä on Ruotsin ratkaisu.

Aikataulu oli tärkeä sen vuoksi, että sillä saattoi olla ratkaiseva merkitys Suomen EU-jäsenyyteen: jäsenyyden ajajat pelkäsivät ja sen vastustajat toivoivat, että ruotsalaisten enemmistö olisi hylännyt jäsenyyden ja että tämä olisi johtanut samaan tulokseen myös Suomessa.

Julkisuudessa eduskuntatapahtumat tulkittiin yksipuolisesti, enemmistön ehdoin. Vasta kiistan pitkittyessä julkisuus muuttui hieman tasapuolisemmaksi.

Vaikeudet alkoivat siis jo valiokuntatyön aikana. Puhemies Uosukaisen päättämä aikataulu oli niin tiukka, ettei tavanomaiseen valiokuntatyöhön ollut riittävästi aikaa.

Ulkoasiainvaliokunnan kokousajat olivat epätavalliset. Melkein koko asiantuntijoiden kuulemisen ajan valiokunta kokoontui samanaikaisesti muiden valiokuntien kanssa, jolloin niiden jäsenet eivät voineet olla mukana läheskään kaikissa kokouksissa. Tällä pyrittiin jouduttamaan aikataulua.

Asiantuntijoiden kuuleminen lopetettiin lisäksi ennen aikojaan, joten emme voineet kutsua valiokuntaan kaikkia niitä, joiden lausuntoja olisi välttämättä tarvittu.

Liittymissopimuksen ensimmäinen käsittely oli hyvin puutteellinen, eikä sen tuloksena syntynyt sellaista mietintöluonnosta, jollainen meidän olisi tullut valiokuntatyöstä annettujen ohjeiden mukaan saada aikaan. Tästä huolimatta valiokunta puheenjohta-

jansa ehdotuksesta päätti lopettaa ensimmäisen käsittelyn äänin 13–4.

Toisen käsittelyn yleiskeskustelu päätettiin puolestaan lopettaa äänestyspäätöksellä tilanteessa, jossa kaikkia pyydettyjä puheenvuoroja ei ollut vielä käytetty. Tässäkin tarvittiin "teinikunnan konsteja", kuten Paasio jälkikäteen itse toimintatapojaan luonnehti.

Toisen käsittelyn yleiskeskustelu oli käynnistetty vastoin aiemmin tehtyä suunnitelmaa jo sunnuntai-iltana. Tämän vuoksi Kajaanista kotoisin oleva kansanedustaja Hannu Kemppainen ei voinut olla mukana.

Kun Kemppainen oli valmistellut oleellisen osan Keskustan muutosehdotuksista, ehdotin, että keskustelua jatkettaisiin maanantaina, jolloin minunkin kaikki muutosehdotukseni olisivat valmiina esiteltäväksi valiokunnalle. Tämän ehdotuksen tehdessäni ilmoitin jatkavani omien muutosehdotusteni esittelemistä siinä kokouksessa, ellei pyyntööni suostuta.

Valiokunnassa syntyi tällöin erillinen keskustelu tekemästäni menettelytapaa koskeneesta ehdotuksesta. Kun siihen pyydetyt puheenvuorot oli käytetty, puheenjohtaja Paasio kysyi, oliko keskustelu päättynyt. Kun kukaan ei enää pyytänyt puheenvuoroa, hän löi nuijan pöytään. Sitten hän tulkitsi, että tällä nuijan kopautuksella koko yleiskeskustelu oli päättynyt. Valiokunta siunasi tämän tulkinnan äänestyspäätöksellä. Monet jäsenyyden kannattajatkin sanoivat jälkikäteen katsovansa, että Paasio toimi tässä väärin.

Mitään jarrutusta ulkoasiainvaliokunnassa ei esiintynyt. Ensimmäisen käsittelyn yleiskeskustelu oli lyhyt, ja pisimmän puheenvuoron siinä käytti kansanedustaja Paavo Lipponen.

Toisen käsittelyn yleiskeskustelu keskeytettiin edellä kerrotulla tavalla väkivalloin ennen aikojaan. Siinäkään meillä ei siis ollut tarkoitus käydä jarrutuskeskustelua, vaan ainoastaan turvata se,

että sunnuntai-illan istunnosta poissa ollut edustaja Kemppainen olisi voinut käyttää haluamansa puheenvuoron.

Jos olisimme halunneet jarruttaa, meillä olisi ollut siihen oivallinen tilaisuus mm. sen vuoksi, että valiokunnan päätösvaltaisuus oli usein jäsenyyttä vastustaneiden varassa. Jos edes osa meistä olisi poistunut, päätösvalta olisi mennyt, ja asian käsittely olisi pitkittynyt.

Kun ulkoasiainvaliokunnan mietintö valmistui, se tuotiin välittömästi täysistuntokäsittelyyn.

Pöydällepano

Pöydällepanoistunto alkoi tiistaina 1. päivä marraskuuta 1994 klo 22, ja se kesti seuraavaan yöhön lähes kello 3:een.

Kun erikoisvaliokunnan mietintö valmistuu, se tuodaan täysistuntokäsittelyyn ensin pöydällepanoa varten. Tässä istunnossa kansanedustajat saavat käyttöönsä valiokunnan mietinnön ja siihen sisältyvät vastalauseet. Asiasta ei tässä yhteydessä vielä keskustella, vaan ainoastaan päätetään puhemiesneuvoston ehdotuksen pohjalta, mihin istuntoon se pannaan pöydälle.

Ulkoasiainvaliokunnan mietintö valmistui lopullisesti tiistaina 1. marraskuuta kello 10, kun vastalauseet oli jätetty. Tämän jälkeen myös ne oli käännettävä ruotsiksi. Kun eduskunnan koneisto venytettiin äärimmilleen, saatiin asiakirjat valmiiksi samana iltana, ja ne voitiin monistaa edustajille.

Pöydällepanoistunto määrättiin pidettäväksi 1. marraskuuta kello 22. Tähän istuntoon puhemiesneuvosto toi ehdotuksen, että asia pantaisiin pöydälle seuraavana aamuna kello 10 pidettävään täysistuntoon.

Jos eduskunta olisi toiminut normaalisti, olisi pöydällepanoistunto pidetty vasta sitten, kun valiokunnan mietintö, vastalauseet

ja muiden erikoisvaliokuntien lausunnot olisi voitu jakaa edustajille kirjapainossa painetussa muodossa.

Kun kysymyksessä oli itsenäisen Suomen tärkein ratkaisu ja kun valiokunnan mietintö siihen liittyvine asiakirjoineen oli hyvin laaja, olisi pöydällepanoajan tullut olla huomattavasti esitettyä pitempi, jotta edustajat olisivat voineet perehtyä mietintöön ja valmistella puheenvuoronsa asian ensimmäiseen täysistuntokäsittelyyn.

Kun puhemiesneuvosto ehdotti aivan liian lyhyttä pöydällepanoaikaa, teki kansanedustaja Erkki Pulliainen vastaehdotuksen, että asia pantaisiin pöydälle seuraavana tiistaina – 8.11. – pidettävään täysistuntoon. Tämän jälkeen pöydällepanoajasta käytiin neljän ja puolen tunnin mittainen keskustelu.

Tämä tuli täytenä yllätyksenä puhemiehelle ja puhemiesneuvostolle, jotka olivat kuvitelleet, ettei pöydällepanoajasta kyettäisi kovin pitkään puhumaan.

Puhemiesneuvostossa oli keskusteltu siitä, että tässä yhteydessä voidaan esittää vain lyhyet perustelut pöydällepanon ajasta.

Tosiasiassa tässäkin keskustelussa kansanedustajilla oli sama puheoikeus kuin yleensäkin: puhua saa niin usein ja niin kauan kuin haluaa ja kykenee, kunhan pysyy asiassa.

Lisäksi edustajat voivat valtiopäiväjärjestyksen mukaan puhua milloin tahansa "kaiken sen laillisuudesta, mitä valtiopäivillä tapahtuu". Kun pöydällepanoaikaan liittyi oikeudellisia näkökohtia, voitiin pöydällepanoajasta puhua varsin laajalti.

Keskustelu pöydällepanoajasta ei ollut asian jarruttamista sen vuoksi, että sen avulla ei voitu vaikuttaa ensimmäisen käsittelyn alkamisajankohtaan. Vaikka vihjasimme puheenvuorossamme siihenkin mahdollisuuteen, että olisimme voineet puhua läpi yön, ei meillä sellaista aikomusta ollut.

Aikatauluja ajatellen tämän keskustelun merkitys oli siinä, että saatoimme osoittaa pystyvämme puhumaan pitkään ja asiassa pysyen jopa niin kapeasta aihepiiristä kuin pöydällepanoajasta. Tällä

pyrimme antamaan varoituksen niille, jotka olivat päättäneet yrittää viedä EU-ratkaisun väen väkisin läpi ennen Ruotsin kansanäänestystä. Näin ainakin itse ajattelin.

Pöydällepanokeskustelun teki epämiellyttäväksi se, että puhemiehet yrittivät rajoittaa edustajien puheoikeutta muun muassa vaatimalla, että perustelujen tulee olla lyhyet. Tämä on – kuten edellä jo totesin – vastoin valtiopäiväjärjestyksen määräyksiä.

Palautekeskustelu

Liittymissopimuksen ensimmäinen käsittely pääsi alkamaan keskiviikkoaamuna kello 10, ja sitä jatkettiin iltapäivällä kello 14. Tästä alkoi useita vuorokausia kestänyt yhtäjaksoinen istunto, joka keskeytettiin vain Pyhäinpäivän jumalanpalveluksen ajaksi.

Lakiehdotuksen ensimmäisen käsittelyn eli palautekeskustelun tarkoitus on se, että eduskunnalle esitellään erikoisvaliokunnan mietintö, jolloin edustajat saavat tilaisuuden lausua käsityksensä siitä ja samalla koko siitä asiasta, jota lakiehdotus koskee.

Tämä palautekeskustelu on juuri se vaihe, jossa eduskuntaryhmät ja kansanedustajat tavallisesti lausuvat omia käsityksiään.

Kun on kysymys budjetin tahi merkittävän lakiehdotuksen tai selonteon palautekeskustelusta, järjestetään usein juhlava istunto, joka televisioidaan suorana lähetyksenä.

Valiokunnan puheenjohtajan laajan esittelypuheenvuoron jälkeen kuullaan pääministerin ja muiden keskeisten ministereiden puheenvuorot.

Eduskuntaryhmillä on ryhmäpuheenvuorot, joiden suositeltu enimmäispituus oli tuolloin puoli tuntia. Tämän jälkeen useimmat kansanedustajat haluavat pitää omat puheensa, joiden silloin voimassaolleen suosituksen mukaan tuli olla korkeintaan 15 minuutin mittaisia. Jos asia on tärkeä, suositusajoista usein poiketaan.

Jos EU-jäsenyyttä olisi käsitelty normaalisti, olisi asian ensimmäinen käsittely käynnistetty tällä tavoin. Kun ratkaisua haluttiin väen väkisin kiirehtiä, tästä menettelystä luovuttiin.

Kun aikataulukiista oli lopulta ratkennut eikä enää ollut pakottavaa kiirettä, järjestettiin tällainen juhlava istunto vasta kolmannen käsittelyn alkuun. Tämä omituinen järjestely, jos mikä, osoittaa, kuinka poikkeavalla tavalla tätä asiaa ensimmäisessä käsittelyssä vietiin eteenpäin.

* * *

Palautekeskustelun ensimmäinen päivä käynnistyi siis keskiviikkona 2.11. kello 10 alkaneessa täysistunnossa.

Tuolloin puhui vain ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtaja Pertti Paasio. Hänen puheenvuoronsa oli lyhyt, eikä hän juuri lainkaan esitellyt valiokunnan mietintöä. Tämän puheenvuoron jälkeen istunto keskeytettiin.

Kansanedustajien puheenvuorojen oli määrä alkaa kello 14, josta alkaen oli järjestetty kolmen tunnin mittainen televisiointi. Tämän televisiojulkisuuden ministerit "varastivat" lähes tyystin itselleen.

Työministeri Ilkka Kanerva käytti puheenvuoron, jonka jälkeen pyydettiin runsaasti vastauspuheenvuoroja. Sisäasiainministeri Mauri Pekkarinen käytti lyhyemmän puheenvuoron, ja senkin jälkeen kului aikaa replikoimiseen.

Ministeri Pekkarisen puheenvuoro herätti ärtymystä jäsenyysratkaisua kiirehtineiden keskuudessa, sillä hän osoitti ymmärtämystä meitä kohtaan, jotka halusimme aikaansaada asian normaalin ja perusteellisen käsittelyn. Me puolestamme kiittelimme Pekkarista. Minäkin käytin asiasta vastauspuheenvuoron.

Illalla käynnistyi uusi pöydällepanokeskustelu, kun Keskustan kansanedustaja Markku Rossi ehdotti, että asia pantaisiin pöydälle eduskunnan seuraavaan täysistuntoon. Ministeri Pirjo Rusanen

kannatti hänen ehdotustaan.

Valtiopäiväjärjestyksen mukaan asia voidaan ensimmäisessä käsittelyssä panna pöydälle vain kerran. Tämä mahdollisuus asian pöydällepanoon on tarkoitettu sitä varten, että kansanedustajat saisivat aikaa perehtyä asiaan ja että heillä olisi mahdollisuus sen aikana valmistella puheenvuorojaan.

Vuosien varrella on kuitenkin kehittynyt sellainen arveluttava tapa, että käsiteltävää asiaa ajava enemmistö taktikoi ja poistaa tämän pöydällepanomahdollisuuden pyytämällä asian pöydälle seuraavaan istuntoon, joka järjestetään heti edellisen päätyttyä. Näin nytkin tapahtui: jäsenyyden ajajat halusivat mennä nukkumaan ja jättää meidät muut valvomaan.

Pöydällepanosta kehkeytyi pari tuntia kestänyt keskustelu, joka laajeni koskemaan myös sitä puhemiehen päätöstä, että istuntoa jatketaan keskeytymättä yli yön. Tämä pöydällepanokeskustelu merkitsi sitä, että asian ensimmäinen käsittely pitkittyi hieman.

Tässäkin keskustelussa oli ikävää se, että puhemiehet pyrkivät rajoittamaan puheenvuorojen käyttämistä tavalla, joka ei ole sopusoinnussa valtiopäiväjärjestyksen määräysten kanssa.

* * *

Palautekeskustelun toisena päivänä, torstaina 3.11., käytin ensimmäisen varsinaisen puheenvuoroni.

Nukuin iltayöstä pari tuntia, minkä jälkeen seurasin istuntoa myös varmistaakseni sen, ettei keskustelu pääsisi vahingossa katkeamaan.

Puhumaan pääsin aamulla noin kello 6.

Puheenvuoroni alussa esitin käsitykseni tilanteesta. Ensimmäisen yön kokemukset olivat olleet rohkaisevat. Sen perusteella uskalsin esittää sen arvion, että jaksaisimme tehdä työtä useammankin vuorokauden ajan ilman taukoja. Epäilin, että puhemiehillä ja talon henkilökunnalla olisi suurempia vaikeuksia tätä menoa kestää.

Jo tässä puheenvuorossani esitin arvion, että kolmannen käsittelyn äänestykset siirtyvät ilman muuta Ruotsin kansanäänestyksen yli. Tästä syystä neuvoin jäsenyyden ajajia antamaan oman etunsa vuoksi periksi.

Totesin, että Ruotsin mediavoimat olivat saaneet syötetyksi äänestäjille sen käsityksen, että Suomen ratkaisu on selvä. Huomautin siitä, että usean vuorokauden ajan yötä päivää jatkuva istunto herättää myös Ruotsissa suuren julkisen huomion, jolloin kaikki siellä saavat tietää, että asia onkin Suomessa edelleen auki.

Kerroin puheenvuorossani tiedustelleeni edellisenä iltana puhemies Uosukaiselta perusteluja siihen, että istunto jatkuu työjärjestyksen vastaisesti kello 23 jälkeen, ja saaneeni vastauksen, että "poliittisesti pidetään tärkeänä, että asia etenee tässä aikataulussa". Ihmettelin tämän valossa sitä, kuka lainsäädäntötyötä eduskunnassa oikein johtaa, kun pääministeri – jolle tämä tehtävä valtiosäännön mukaan kuuluu – oli sanonut, ettei asialla ole kiirettä.

Tässä puheenvuorossani suuntasin sanani myös tiedostusvälineiden edustajille, jotka olivat antaneet sekä ulkoasiainvaliokunnan työstä että täysistuntokäsittelyn alkuvaiheista täysin yksipuolisen kuvan julkisuuteen. Tässä yhteydessä kerroin verraten yksityiskohtaisesti ulkoasiainvaliokunnan työstä, jossa oli rikottu valiokuntatyön sääntöjä.

Puheenvuoroni lopussa aloin oman työsuunnitelmani mukaisesti käydä läpi vastalauseeseeni sisältyviä muutosehdotuksia ja perustella niitä. Tässä ensimmäisessä puheenvuorossani pääsin 85-sivuisen mietinnön sivulle 22.

Puheenvuoroni loppuosan puhuin ruotsiksi olettaen, että se olisi käännetty suomeksi. Niin tehdään kuitenkin vain siinä tapauksessa, että käytetty puheenvuoro on kokonaan ruotsinkielinen. Tästä syystä jouduin puhumaan tämän jakson seuraavassa puheenvuorossani vielä suomeksi.

Päivällä noudin kotoani Tuusulasta vuodevaatteita ja pyjaman,

jotta voisin nukkua seuraavina öinä paremmin kuin ensimmäisenä.

Illalla kansanedustaja Vesa Laukkanen teki ehdotuksen, että istunto keskeytettäisiin yön ajaksi. Käytin puheenvuoron, jossa kannatin tätä ehdotusta. Kun puhemies ei sallinut asiasta keskusteltavan, ehdotin hänen menettelynsä lähettämistä perustuslakivaliokunnan tutkittavaksi. Ehdotus kaadettiin äänestyksessä selvin numeroin.

Tässä puhemies nähdäkseni menetteli väärin. Valtiopäiväjärjestyksen mukaan keskeyttämisehdotuksesta on voitava keskustella. Sen sijaan puhemies olisi voinut – ehdotuksen ja lyhyen perustelun kuultuaan – vain ilmoittaa, ettei hän keskeytä istuntoa, jolloin keskustelu siitä asiasta olisi tietysti päättynyt.

* * *

Palautekeskustelun kolmas päivä oli perjantaina 4. marraskuuta eli Pyhäinpäivän aatto. Sen päivän mittaan käytin kaksi varsinaista puheenvuoroa ja yhden vastauspuheenvuoron.

Ensimmäisen puheenvuoroni sain yöllä noin kello 2.

Aloitin puheeni arvostelemalla puhemies Riitta Uosukaista siitä, että eduskunta istui yöllä.

Käsittelin puheenvuorossani eduskunnassa syntynyttä tilannetta, ja totesin jälleen kaikkien ongelmien johtuvan siitä, että eduskunta on yritetty väen väkisin panna tekemään päätös Suomen EU-jäsenyydestä ennen Ruotsin kansanäänestystä. Totesin, että en ollut ainakaan omalta osaltani jarruttanut käsittelyä.

Otin kantaa myös puhemies Uosukaisen julkisuudessa esittämiin kannanottoihin, joissa hän oli perustellut yöistuntojen pitämistä sillä, että käsittelyä jarrutetaan ja joissa hän oli esittänyt puheenvuorojen rajoittamista.

Keskeytymättömistä yöistunnoista totesin, ettei niitä ollut koskaan aikaisemmin Suomen eduskunnassa järjestetty. Korkea-

koulujen hallinnon uudistamista koskeneen vuoden 1970 jarrutuskeskustelun yhteydessä Skdl oli esittänyt ympärivuorokautisia istuntoja, mutta niitä ei oltu pidetty.

Puheenvuorojen rajoittamisesta totesin, että eduskunta oli itse muun muassa vuonna 1934 torjunut tällaiset pyrkimykset sillä perusteella, että kansanedustajien vapaa puheoikeus on vähemmistön suoja enemmistön mielivaltaa vastaan.

Tässä puheenvuorossani kertasin suomeksi sen, mitä olin puhunut edellisessä puheenvuorossani ruotsiksi: puhuin pohjoismaisesta "Domino-pelistä", jolla Pohjolan vastahakoiset kansat koetetaan saada hyväksymään EU-jäsenyys. Tällä tarkoitin sitä, että kansanäänestysten järjestys oli määrätty sellaiseksi, että ensimmäiseksi oli pantu äänestämään suomalaiset, jotka suhtautuivat jäsenyyteen kaikkein myönteisimmin.

Vastasin myös kansanedustaja Tuulikki Ukkolalle, joka oli leimannut minut takinkääntäjäksi, kun olin ollut aikanaan jäsenyyden hakemisen kannalla, ja nyt vastustin jäsenyyttä. Osoitin oman kantani olleen ja olevan johdonmukainen.

Tämän jälkeen jatkoin muutosehdotusteni esittelemistä ja perustelemista. Pääsin mietinnön sivulle 29.

Toisen puheenvuoroni käytin samana perjantaina iltapäivällä.

Arvostelin aluksi hyvin voimakkaasti puhemies Uosukaisen päätöstä, että keskeytymätöntä istuntoa jatketaan myös Pyhäinpäivänä ja sunnuntaina. Totesin siinä kylläkin olevan sen hyvän puolen, että tilanteen pitkittyessä alkaa julkisuuteen vähitellen tulla myös oikeaa tietoa siitä, mitä eduskunnassa tapahtuu.

Torjuin väitteet, että olisin jarruttanut eduskuntatyötä. Totesin siihen mennessä käyttäneeni vasta kaksi puheenvuoroa, joissa olin lähinnä esitellyt vastalausettani ja perustellut siihen sisältyviä ehdotuksia.

Kysyin jälleen hyvin tiukkaan sävyyn, mikä on se eduskunnan työjärjestyksen 56 §:n mukainen erityinen syy, jonka vuoksi istun-

toja edelleen aiotaan jatkaa kello 23 jälkeen – jopa Pyhäinpäivän aattona, Pyhäinpäivänä ja sunnuntaina. Totesin silloin olleen jo varmaa, että Suomen eduskunta tekee EU-päätöksensä vasta Ruotsin kansanäänestyksen jälkeen, joten puhemiehen torstai-iltana esittämä syy ei voinut enää olla pätevä.

Muutosehdotusteni esittelemisessä ja perustelemisessa etenin mietinnön sivulle 35, luvun 6 loppuun.

Illalla käytin "parlamentaarisen keskustelun elävöittämiseksi" vastauspuheenvuoron kristillisten kansanedustajan Ismo Seivästön käyttämän puheenvuoron johdosta. Seivästö oli pitänyt itsestään selvänä, että EU-sopimus tulee eduskunnassa hyväksytyksi. Vastasin, että en usko tähän, jos "ei"-äänet saavat enemmistön Ruotsin kansanäänestyksessä.

* * *

Palautekeskustelun neljäs päivä oli lauantai 5.11. ja se oli Pyhäinpäivä. Jumalanpalveluksen ajaksi istunto sentään keskeytettiin. Sen päivän mittaan käytin yhden varsinaisen puheenvuoron ja useita vastauspuheenvuoroja.

Edellisenä yönä kansanedustaja Vesa Laukkanen puhui kuusi ja puoli tuntia, minkä ajan muut edustajat saattoivat käyttää nukkumiseen ja puheenvuorojen valmistelemiseen.

Laukkasen puheet olivat alusta loppuun saakka täyttä asiaa. Hän oli perehtynyt erityisesti oikeudellisiin kysymyksiin, jotka hän osasi paremmin kuin yksikään muu kansanedustaja. Lisäksi hän oli syventynyt vapaakaupan ja yhdentymisen keskeisiin periaatteisiin.

Täyttää asiaa puhuivat muutkin. Eduskunnan ulkopuolella kirjoitettujen puheiden tai jopa kirjojen lukemista ei harrastettu, kuten vuoden 1970 jarrutuskeskustelussa oli tapahtunut.

Oman puheenvuoroni käytin iltapäivällä heti sen jälkeen, kun kirkonmenojen ajaksi järjestetty tauko oli päättynyt. Yleisölehterit

olivat täynnä. Tästä syystä salissa oli runsaasti myös kansanedustajia.

Yleisölehtereiden täyttyminen vaikutti merkittävällä tavalla keskustelun kulkuun. Kun väkeä oli parvekkeella öisinkin, oli puhujien mukavampi esiintyä. Toisaalta lehtereiden täyttyminen pakotti myös jäsenyyden kannattajat saliin ja käyttämään omia puheenvuorojaan.

Suuren yleisön kiinnostuminen istunnosta vaikutti lopulta osaltaan myös siihen, että puhemies suostui perääntymään.

Kaiken kaikkiaan istuntoa kävi seuraamassa yli 12 000 ihmistä. Sellaista suosiota eduskunnan istunnot eivät ole koskaan muutoin saavuttaneet.

Kerroin puheeni aluksi – puhemiestä ja jäsenyyden muita ajajia "ilahduttaakseni" –, että olin nukkunut viisi tuntia, joten pian olin pääsemässä jo normaaleihin yöuniin. Lisäksi kerroin saaneeni runsaasti kukkia, sähkeitä ja muuta kannustusta.

Puheenvuoroni alkupuolella arvostelin jälleen puhemiestä siitä, että keskeytymätöntä istuntoa edelleen jatkettiin, vaikka oli Pyhäinpäivä. Totesin jälleen kerran tämän olevan täysin turhaa, koska jo pitkään oli ollut selvää, ettei eduskunta tee EU-ratkaisuaan ennen Ruotsin kansanäänestystä.

Arvelin, että kysymys on puhemiehen ja puhemiesneuvoston arvovallasta, ja huomautin, että heidän arvovaltatappionsa on sitä suurempi mitä kauemmin tätä toimintaa pitkitetään.

Käsittelin myös sitä yli rajojen ulottuvaa puoluepoliittista peliä, jonka vuoksi eduskunnalla yritettiin jopa valtiopäiväjärjestystä rikkoen teettää EU-päätös ennen Ruotsin kansanäänestystä.

Hallituksen piiristä olin kuullut, että Sdp:n ja Kokoomuksen johtomiehet olivat ruotsalaisille puoluetovereilleen luvanneet, että asia lyödään Suomessa lopullisesti kiinni ennen siellä toimeenpantavaa kansanäänestystä.

Vertasin tätä siihen, että Nkp aikoinaan puuttui Suomen asioihin sopimattomalla tavalla.

Kerroin puheessani, että olisin ollut juuri silloin Ruotsissa, Kramforsissa, paneelikeskustelussa yhdessä Ruotsin keskustapuolueen entisen puheenjohtajan Thorbjörn Fälldinin kanssa, ellei viikonlopun istuntoja olisi järjestetty. Tästä sain aiheen käsitellä EU-kantani aatteellista taustaa. Toisen kimmokkeen sain Jyrki Vesikansan Nykypäivä -lehdessä julkaistusta kirjoituksesta, jossa hän väitti, etten ollut koskaan vastustanut Suomen liittymistä Euroopan unioniin.

Tämän jälkeen selostin eduskunnalle – omia puheitani dokumentteina käyttäen –, kuinka olin ollut hyvin kriittinen jopa Etasopimuksen solmimiseen ja kuinka olin vastustanut Suomen EY-jäsenyyttä siinäkin tapauksessa, ettei ulkopoliittisia esteitä tähän olisi ollut.

Ruotsin jäsenyyshakemus synnytti myöhemmin tilanteen, jossa katsoin jäsenyyden hakemisen välttämättömäksi. Jäsenyydelle asetin tuolloin kuitenkin kaksi ehtoa: että Ruotsi liittyy ja että jäsenyyssopimus on Suomelle kohtuullinen. Kun ehdot olivat kohtuuttomat, vastustin jäsenyyttä, vaikka Ruotsi liittyisikin unioniin.

Ennen kuin pääsin jatkamaan vastalauseeni esittelemistä, vastasin vielä ulkomaankauppaministeri Pertti Salolaiselle hänen edellisenä päivänä käyttämäänsä puheenvuoroon. Tässä yhteydessä kertasin tapahtumia sekä ulkoasiainvaliokunnassa että täysistunnossa osoittaakseni, että eduskuntatyön ongelmat olivat johtuneet pyrkimyksestä ajaa EU-ratkaisu läpi aivan mahdottomassa aikataulussa.

Vastalauseeni esittelemisessä etenin mietinnön sivulle 41.

Käyttämistäni vastauspuheenvuoroista on syytä mainita erityisesti kaksi.

Ensinnäkin kiitin kansanedustaja Pekka Rätyä siitä, että hän oli edellisenä yönä avustanut edustaja Laukkasta pitämään pitkää

puhettaan mm. toimittamalla hänelle juotavaa. Lisäksi kiitin Rätyä siitä, että hän oli samaan tapaan kuin minäkin esitellyt vihreän eduskuntaryhmän valiokunnassa tekemiä muutosehdotuksia, joista osa voisi tulla äänestykseen myös täysistunnossa.

Kiittelin myös kansanedustaja Hannu Kemppaista, joka kertoi puheenvuorossaan alastonta totuutta ulkoasiainvaliokunnan työstä. Jotkut sosialidemokraattiset kansanedustajat kiihtyivät tästä niin pahoin, etteivät kyenneet hillitsemään itseään, vaan he häiritsivät puhujaa.

Edustaja Kemppainen ilmoitti äänestävänsä jäsenyyden puolesta, mutta silti hän arvosteli voimakkaasti sitä, että liiallisen kiireen vuoksi sekä valiokuntatyö että täysistuntokäsittely olivat kovasti kärsineet.

* * *

Sunnuntaina 6. päivänä marraskuuta, palautekeskustelun viidentenä päivänä, järki lopulta voitti, mutta vasta myöhään illalla.

Käytin sunnuntain kuluessa kaksi varsinaista puheenvuoroa ja useita vastauspuheenvuoroja.

Pyhäinpäivän ja sunnuntain välinen yö oli levoton.

Jäsenyyden kannattajat olivat pahalla mielellä ja turhautuneita, mikä johti huonoon elämään eduskunnan ravintolassa ja työhuoneissa.

Kansanedustaja Riitta Kauppinen liikkui istuntosalissa ja myös yleisölehtereillä väittäen, että yleisö lähettää eri värisiä lappuja heiluttamalla näkymätöntä energiaa puhetta pitäneelle edustaja Vesa Laukkaselle. Seuraavana päivänä Kauppinen käytti sekavan puheenvuoron, jossa hän – hieman lievemmässä muodossa – toisteli samoja väitteitään, ja varoitti siitä, että minulla on samanlaisia suggestiivisia kykyjä kuin Adolf Hitlerillä.

Käytin vastauspuheenvuoron, mutta en voinut siinä suoraan sanoa, miksi edustaja Kauppinen puhui niin kuin hän puhui.

Meillä keskusteluun osallistuneilla ei ollut mitään vaikeuksia. Olimme rauhallisella ja päättäväisellä mielellä, ja meillä oli hyvä yhteishenki.

Pienen alkukangertelun jälkeen kykenimme järjestämään oman työmme suorastaan oivallisella tavalla.

"Kipinämikkona" toimi Markku Vuorensola. Hän huolehti, että listalla oli aina riittävästi puhujia ja että kukin heräsi vuorollaan puheenvuoronsa käyttämään.

Puhujien runko koostui muutamista Skl:n ja Keskustan kansanedustajista. Keskustan eduskuntaryhmästä mukana olivat mm. Timo Järvilahti, Juha Korkeaoja ja Kyösti Virrankoski. Kiitettävästi keskusteluun otti osaa myös vihreiden Erkki Pulliainen.

Vasemmistoliiton edustajiakin oli mukana alusta alkaen, mutta sunnuntaiaamuna he lupasivat lisätä omaa panostaan.

Sen jälkeen kun Vesa Laukkanen oli puhunut yöllä noin kello kolmeen asti, hoitivat muutamat Vasemmistoliiton edustajat – ennen muita Esko Seppänen ja Jaakko Laakso – puhumisen aamuun saakka.

He ilmoittivat, etteivät he jarruttaneet, mutta he halusivat osoittaa solidaarisuutta meitä muita kohtaan. He ilmoittivat puhuvansa siitä eteenpäin joka yö kello kolmesta kello kuuteen, ellei yöistunnoista luovuta.

Itse aloitin "puhetyöni" pyytämällä vastauspuheenvuoron edustaja Laukkasen puheenvuoroon.

Kun hän oli pitkän puheensa alkupuolella käsitellyt aikataulukysymyksiä ja arvostellut yöistuntojen pitämistä, kysyin jälleen, mikä on erityinen syy siihen, että istumme keskellä yötä ja siis kello 23:n jälkeen.

Puhemies keskeytti minut, ja katsoi, ettei kysymyksessä ollut vastauspuheenvuoro. Tämä hänen virheensä oli ymmärrettävä siinä mielessä, ettei hän ilmeisesti tiennyt, että Laukkanen oli pitkässä puheessaan arvostellut yöistuntoa.

Kansanedustaja Esko Seppänen, jolla oli pian varsinainen puheenvuoro, esitti puolestani sen, minkä puhemies esti minua sanomasta, mutta tähänkin hän pyrki asiattomasti puuttumaan.

Varsinaisen puheenvuoroni pääsin käyttämään iltapäivällä. Puheenvuoroni aluksi kertasin jälleen EU-jäsenyyden käsittelyvaiheet sekä ulkoasiainvaliokunnassa että täysistunnossa.

Kerroin kuulleeni, että – nyt kun oli käynyt lopullisesti ilmi, että Suomen ratkaisu siirtyy ohi Ruotsin kansanäänestyksen –, olisi käyty keskusteluja siitä, että kolmas käsittely käynnistettäisiin vasta 15. marraskuuta. Ehdotin, että toinenkin käsittely siirrettäisiin 13.11. jälkeiseen aikaan, esimerkiksi maanantaihin 14.11., jolloin se sujuisi nopeasti.

Vastalauseeni esittelemisessä etenin nyt mietinnön sivulle 47.

Iltapäivällä käytiin keskusteluja siitä, milloin puhemies ja puhemiesneuvosto voisivat myöntää, ettei tavoiteltu aikataulu toteudu. Omalta osaltani keskustelin sekä Kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtajan Ben Zyskowiczin että oman eduskuntaryhmäni varapuheenjohtajien, Mirja Ryynäsen ja Matti Vanhasen, kanssa.

Zyskowicz arveli, että ratkaisuun ei voitaisi päästä vielä sen päivän – siis sunnuntain – kuluessa. Sekä Kokoomuksen että Keskustan eduskuntaryhmät oli kutsuttu koolle maanantaina kello 13. Vetosin Zyskowicziin, että ratkaisuun pyrittäisiin vielä samana iltana.

Kello 20.25 puhemies Riitta Uosukainen lopulta antoi julkisuuteen tiedotteen, jonka mukaan 3. käsittely alkaa maanantaina 14.11. kello 12, ja toinen käsittely tiistaina 8.11. edellyttäen, että 1. käsittely on siihen mennessä loppunut.

Tämän jälkeen minun oli vielä tarpeen käyttää pitkähkö puheenvuoro, jossa esittelin loput vastalauseeseeni sisältyvistä muutosehdotuksista.

Ennen tätä kommentoin vielä syntynyttä tilannetta. Korostin

erityisesti sitä, että ruotsalaisilla on nyt vapaa mahdollisuus valita kahden vaihtoehdon väliltä.

Puheenvuoroni jälkeen käynnistyi kiivas replikointi, johon vastasin samalla mitalla. Vastauspuheenvuorossani todellakin kehotin eduskunnan enemmistöä häpeämään, kuten Satu Hassi Ilta-Sanomien kolumnissaan kertoi.

Eduskunnan pöytäkirjaan kirjattu puheenvuoroni oli tällainen:

"Herra Puhemies! Näiden vastauspuheenvuorojen määrä ja se kiivaus, jolla niitä esitettiin, osoittaa, että meillä saattaa tulla hauska keskustelu tämän asian toisessa ja kolmannessa käsittelyssä. (Ed. Gustafsson: Uskomatonta!) Minä toivon, että varataan riittävästi aikaa ja keskustellaan. Tässä ei voi vastata kovin paljon, mutta lyhyesti vastaan.

Ensinnäkin ed. Haavisto on jäävi todistaja, mitä tulee valiokuntasääntöjen rikkomiseen, koska hän kuului siihen enemmistöön, joka...

(Hälinää)

Toinen varapuhemies: Ei saa häiritä puhujaa!

Puhuja: Ed. Gustafsson, minulla on kai puheenvuoro. – Ed. Haavisto siis kuului siihen valiokunnan enemmistöön, joka äänestyspäätöksellä lopetti ensimmäisen käsittelyn valiokuntasääntöjen vastaisesti ja joka totesi yleiskeskustelun päättyneen toisessa käsittelyssä myös valiokuntasääntöjen vastaisesti.

Toiseksi täällä on rikottu hyvin selvästi eduskunnan työjärjestystä, kun on istuttu yötä päivää neljä vuorokautta, ilman että on esitetty sitä erityistä syytä, jonka nojalla on istuttu kello 23:n jälkeen. Arvoisat kansanedustajat! Tämän talon historiassa ei ole koskaan ennen tapahtunut tällaista. Ja nyt tämä tapahtuu asiassa, joka on itsenäisen Suomen historian tärkein ratkaisu. Hävetkää!

Kolmanneksi, mitä tulee Ruotsi – Suomi -tilanteeseen, kyllä minä ymmärrän, että te olette raivoissanne siitä, että tämä teidän pelinne meni rikki. Ensin piti saada Suomi EU:n jäseneksi sano-

malla, että Ruotsi joka tapauksessa liittyy, ja saatiin kansan enemmistö tälle kannalle – peloteltiin ihmisiä, että jäämme yksin. Nyt sitten on varmistettu, että Ruotsilla onkin vapaa mahdollisuus valita. Ei voida sanoa, että kun Suomikin liittyy, meidänkin pitää. He tekevät vapaan valinnan. Sen jälkeen me katsomme, mitä me teemme.

Minä olen, hyvät kansanedustajat vakuuttunut siitä, että jos Ruotsin kansa päättää 'ei', Suomestakaan ei tule Euroopan unionin jäsentä, niin paljon kuin se teitä harmittaakin."

Sen jälkeen lähdin kotiin. Istunto päättyi puolenyön tienoilla. Edessä oli runsaan vuorokauden mittainen lepotauko ja valmistautuminen liittymissopimuksen toiseen täysistuntokäsittelyyn.

Kun kolmas käsittely oli sovittu aloitettavaksi marraskuun 14. päivänä, ruotsalaiset saattoivat järjestää oman kansanäänestyksensä tilanteessa, jossa Suomen ratkaisua ei oltu lyöty vielä lopullisesti lukkoon.

Unto Hämäläinen arvioi kirjassaan:

"Väyrysen toive ruotsalaisten vastarinnasta ei ollut aivan hataralla pohjalla. Kesäkuusta 1992 syksyyn 1994 asti Ruotsissa oli ollut enemmän EU-jäsenyyden vastustajia kuin kannattajia."

Syyskuussa sosialidemokraattien noustua takaisin valtaan tuuli oli Hämäläisen mukaan kääntynyt. Kansanäänestyksessä jäsenyys hyväksyttiin äänin 52.2 %–46.9 %.

Tähän on syytä huomauttaa, että jäsenyysratkaisun jälkeen mielialat Ruotsissa taas kääntyivät. Lähes kaikissa mielipidemittauksissa on sittemmin vastustajia ollut enemmän kuin kannattajia.

Ruotsin täpärä "jaa"-äänten voitto johtui paljolti siitä, että useimmat ruotsalaiset eivät tienneet, että jäsenyysratkaisu oli Suomessa vielä auki.

Tämä johtui ainakin osittain siitä, että kansanäänestyksen luon-

ne oli Ruotsissa aivan erilainen kuin Suomessa: siellä luultiin, että kansanäänestyksen tulos oli ollut Suomessakin ratkaiseva.

Suomen päätöksenteossa oli käytössä niin monimutkainen oikeudellinen rakennelma, etteivät monet kansanedustajatkaan sitä ymmärtäneet.

Suomessa toteutetun neuvoa-antavan kansanäänestyksen merkitys oli siinä, että se antoi legitimiteetin – oikeutuksen – säätämisjärjestykselle, jossa poikettiin normaalista perustuslain säätämisen järjestyksestä ja voitiin käyttää vain 2/3 eduskuntaenemmistöä.

Tämä menettelytapa edellytti siis sitä, että kansanedustajilla piti olla vapaa valta harkita suhtautumistaan jäsenyyteen ja että heillä oli velvollisuus kantaa siitä omakohtainen vastuu. Siten ei ollut periaatteellisesti oikein sitoutua kansanäänestyksen tulokseen, joka ilmensi vain äänestäneiden yksinkertaisen enemmistön kannan.

Ruotsissakin lähes koko valtaeliitti ja suurin osa mediasta olivat jäsenyyden kannalla, joten kansalle ei tietenkään kerrottu, mikä oli todellinen tilanne Suomessa.

Samankaltaista salailua muuten harrastettiin Suomessakin. Juuri ennen Suomen kansanäänestystä Ruotsissa julkaistiin mielipidemittaus, jonka mukaan selvä enemmistö ruotsalaisista olisi äänestänyt jäsenyyttä vastaan tilanteessa, jossa Suomi ja Norja olisivat jäämässä EU:n ulkopuolelle. Tästä ei Suomen kansalle haluttu kertoa.

Sitäkään ei suomalaisille kerrottu, että Ruotsissa oli laajaa kiinnostusta Pohjolan yhteisöä kohtaan. Tämän paljasti selvästi Ruotsin pääministeri Ingvar Carlsson, joka heti Suomen kansanäänestystuloksen selvittyä huokasi syvään ja sanoi, että nyt voidaan vihdoinkin lopettaa puheet Pohjolan unionista! Samaan hengenvetoon Carlsson alkoi selittää, ettei Ruotsi voi olla EU:n ulkopuolella, kun Suomi siihen liittyy.

Kun eduskunnan maratonistunto oli päättynyt, otin yhteyden

pääministeri Esko Ahoon, joka oli kotonaan Kannuksessa.

Sanoin Eskolle toivovani, että ruotsalaiset nyt äänestäisivät jäsenyyttä vastaan, jolloin Suomikin voisi jäädä EU:n ulkopuolelle.

Olin ällistynyt, kun Aho torjui tämän näkemyksen ja sanoi, että Suomi voisi hänen mielestään liittyä siinäkin tapauksessa, että Ruotsi ei liity. Niin lujasti oli Aho Suomen jäsenyyteen sitoutunut.

Vasta myöhemmin sain tietää, kuinka tiukoin ottein Aho oli sekä henkilökohtaisesti että eduskuntaryhmän johdon välityksellä paimentanut Keskustan eduskuntaryhmää jäsenyyden kannalle.

Lakiehdotuksen sisällöstä päättäminen

Sen jälkeen kun aikataulukiista oli ratkennut, eduskunnan ilmapiiri rauhoittui.

Marraskuun 8. päivänä järjestetyssä toisessa käsittelyssä lyötiin lukkoon unioniin liittymistä tarkoittaneen lakiehdotuksen sisältö.

Tässä käsittelyssä ei käytetty kovin paljon puheenvuoroja, sillä useimmat edustajat siirsivät sanottavansa kolmanteen käsittelyyn. Tämä olikin luonteva ratkaisu sen jälkeen kun puheet oli jätetty taktisista syistä pitämättä palautekeskustelussa, johon ne olisivat parhaimmin sopineet.

Kun istunnoissa siirryttiin työjärjestyksen mukaisiin aikatauluihin, pyrin noudattamaan suosituksen mukaista puheenvuorojen pituutta eli viittätoista minuuttia. Alun perin aioin puhua toisessa käsittelyssä kolme kertaa, mutta kun puheenvuoroja oli vähän, yhdistin toisen ja kolmannen puheen toisiinsa.

Ensimmäinen puheenvuoroni perustui George Orwellin kirjaan "Vuonna 1984", jota kansanedustaja Pertti Paasio oli kehottanut lukemaan.

Kirjan luettuani sain vahvistuksen sille tuntemukselleni, että elämme orwellilaisessa yhteiskunnassa – tämä tunne minulla oli

ollut jo ennen kansanäänestystä, mutta eduskuntakäsittelyn aikana se oli entisestään vahvistunut. Puhuin osittain ruotsiksi palvellakseni tiedotusvälineitä, joiden kautta toivoin oikean tiedon välittyvän Ruotsiin.

Ensimmäisessä puheenvuorossani hahmottelin myös sitä, millainen toinen käsittely voisi olla. Tämän lisäksi torjuin ne iltapäivälehtien väitteet, että olisin saanut aikaan korkojen kohoamisen ja että yöistuntojen kustannukset olisivat meidän niin sanottujen jarruttajien syytä.

Korot olivat todellakin Suomessa hieman kohonneet, ja tästä revitettiin otsikoita, joiden mukaan tämä olisi johtunut jarrutuskeskustelusta. Tämän väitteen saatoin suoralta kädeltä torjua, kun olin kuullut Ruotsin uutisista, että sielläkin korot olivat nousseet ja että syyt olivat kansainvälisessä talouskehityksessä.

Mitä maratonistunnon kustannuksiin tuli, panin ne puhemies Riitta Uosukaisen piikkiin. Hänhän se oli määrännyt eduskunnalle ne järjettömät istuntoajat, joiden vuoksi eduskunnalle aiheutui suuret ylimääräiset kustannukset.

Viime vuoden joulukuun 8. päivänä odottelin yhdessä useiden toimittajien kanssa puoluetoimiston kokoushuoneessa tietoa siitä, kelpuuttaisiko Uudenmaan piiri minut kansanedustajaehdokkaaksi. Tässä yhteydessä toimittajat kiittelivät jarrutuskeskustelua siitä, että he olivat saaneet runsaat ylityökorvaukset. Yksi toimittajista lohkaisi jopa rakentaneensa niillä rahoilla perheelleen uuden talon. Minä tokaisin, että sietäisi kiitollisuuden joskus näkyvän heidän työssään. Asiallisesti ottaen tämä vitsi ei osunut aivan kohdalleen: "ansio" yöistunnoista kuului toki ensi sijassa Riitta Uosukaiselle.

Eduskunnassa pitämäni puolustuspuhe synnytti taas kiivaan replikoinnin.

Vastauspuheenvuorossani osoitin ymmärtämystä edustajatovereitani kohtaan toteamalla, että monella heistä oli paha mieli, jonka

vuoksi he pyrkivät tuottamaan itselleen mielihyvää ilkeilemällä minulle. Kerroin mielelläni suovani heille sen ilon.

Toisessa puheenvuorossani keskityin erityisesti säätämisjärjestykseen. Puheenvuoroni lopuksi ehdotin, että asia lähetettäisiin perustuslakivaliokuntaan, jonka tulisi vielä uudelleen käsitellä säätämisjärjestystä. Kansanedustaja Sulo Aittoniemi kannatti ehdotustani. Siitä äänestettiin, ja eduskunta hylkäsi ehdotukseni selkein numeroin.

Lakiehdotuksen hyväksyminen

Kolmas käsittely alkoi 14. ja se päättyi 18. päivänä marraskuuta.

Sunnuntaina 13. marraskuuta 1994 järjestetty kansanäänestys oli ratkaissut sen, että Ruotsi liittyy Euroopan unioniin. Tämän jälkeen oli selvää, että Suomen eduskunnasta löytyisi se 2/3 määräenemmistö, joka siunaisi meidän liittymisemme unioniin.

Marraskuun 14. päivänä alkanut asian kolmas käsittely merkitsi siis vain itsestäänselvyyden toteamista.

Kaikki eivät aivan näin ajatelleet. Kansanedustaja Vesa Laukkanen pyrki löytämään kumppaneita yritykseen lykätä jäsenyys puheita pitämällä vuodenvaihteen yli. Tähän hankkeeseen en tietenkään mukaan lähtenyt.

Alun perin suunnittelin käyttää myös kolmannessa käsittelyssä kolme puheenvuoroa, mutta lopulta yhdistin toisen ja kolmannen.

Ensimmäisessä 15.11. pitämässäni puheessa selvensin vielä jäsenyysratkaisuun liittyviä valtiosääntönäkökohtia. Lisäksi kytkin tämän päätöksen maailmanlaajuiseen ja aatteelliseen taustaan.

Keskiviikkona 16.11. kansanedustaja Vesa Laukkanen piti jälleen yli neljä tuntia kestäneen puheen, jolla hän taisi tunnustella maaperää jarrutuskeskustelun käynnistämiselle.

Kuuntelin Laukkasen puhetta työhuoneessani. Puheenvuoron

aikana puhemies useamman kerran pyrki keskeyttämään puhujan tavalla, joka on vastoin valtiopäiväjärjestyksen 57 §:n määräyksiä, jotka turvaavat kansanedustajien puheoikeuden. Tämä tuntui pahalta.

Myöhemmin kuulin puhemiesneuvoston jäseniltä, että tarkoitus on ollut "tarvittaessa" toimia niin, että Laukkasen puhuminen estetään valtiopäiväjärjestyksen 58 §:n nojalla, jossa edellytetään edustajien toimivan arvokkaasti.

Kun kuulin tästä, varoitin Laukkasta.

Kokemastaan huolimatta hän uskoi, että valtiopäiväjärjestys turvaisi hänen oikeutensa puhua.

Sanoin, että eduskunnan enemmistöllä on sellainen henki ja ote, että EU-jäsenyys viedään läpi hinnalla millä hyvänsä. Jos Laukkanen vielä yrittäisi puhua pitkään, puhemies todennäköisesti vain keskeyttäisi hänet, vaikka se olisikin vastoin valtiopäiväjärjestystä. Ja kun hän yrittäisi jatkaa puhettaan, hänet poistettaisiin puhujakorokkeelta sillä perusteella, ettei hänen käytöksensä olisi ollut "arvokasta".

En tiedä mikä vaikutus tällä keskustelulla oli siihen, että edustaja Laukkanen seuraavana aamuna ilmoitti, ettei hän enää aio puhua eduskunnassa ja että hän pyysi vapautusta edustajan tehtävästä. Hän itse kertokoon, jos niin tahtoo.

Toisen – 17.11. pitämäni – puheen alussa käsittelin politiikan ja sivistyksen keskinäistä suhdetta. Asetin sivistyneelle politiikalle kolme edellytystä: on pidettävä huolta vähempiosaisista, on huolehdittava vähemmistöjen oikeuksista ja on suhtauduttava toisiin poliitikkoihin asiallisesti – menemättä henkilökohtaisuuksiin.

Varsinainen puheenvuoroni jakautui kahteen osaan. Ensin käsittelin EU:n maatalouspolitiikkaa, ja otin kantaa siihen, kuinka sitä olisi kehitettävä. Toiseksi puhuin laajemmin siitä, millaista Suomen EU-politiikan tulisi olla. Tämän jakson lopussa esitin ajatuksiani siitä, kuinka meidän tulisi EU-jäsenyyden oloissa elää.

Puheenvuoroni lopussa minun oli määrä tehdä ne ehdotukset perusteluja koskeviksi muutoksiksi, jotka oli edustajille jaettu.

Kansanedustaja Juhani Alaranta, joka puhui heti minun jälkeeni, oli luvannut, että hän kannattaa ehdotuksiani. Olin antanut ne hänelle, ja hän oli jättämällään kirjallisella viestillä ilmoittanut, että hän tukee niitä. Viestissä Alaranta ilmoitti luottavansa asiantuntemukseeni ja kannattavansa kaikkia esityksiäni.

Hieman ennen puheenvuoroani Alaranta kuitenkin ilmoitti minulle, ettei hän kannatakaan ehdotuksiani. Perusteluksi hän esitti sen, ettei hän halua rasittaa suhteitaan ryhmän ja puolueen johtoon enempää kuin mitä tapahtuu, kun hän äänestää jäsenyyttä vastaan.

Olisin tietysti saanut ehdotuksilleni kannattajan, jos olisin halunnut ne tehdä. Alarannan käyttäytyminen kuitenkin osoitti sen, etten saisi niille kovin paljon tukea edes omalta ryhmältäni – niin kovalla kädellä puolueen ja ryhmän johto olivat "laumaansa" paimentaneet. Niinpä jätin ehdotukseni tekemättä.

Ehdotukseni sisältyivät vastalauseeseeni, ja ne olivat siten kaikkien tiedossa. Useimmista niistä oli valiokunnassa jo äänestetty. Yhdelläkään ehdotuksistani ei ollut mahdollisuutta tulla hyväksytyksi.

Niin kävi, että perusteluihin tehtiin vain yksi muutos, kun eduskunnan enemmistö hyväksyi kokoomuslaisen kansanedustaja Väinö Saarion ehdotuksen, että niistä poistetaan kannanotto, jonka mukaan maakuntavaltuustot on valittava suoralla kansanvaalilla.

Lakiehdotus hyväksyttiin äänin 152–45. Poissa oli yksi edustaja ja yksi äänesti tyhjää.

Keskustan eduskuntaryhmän 55 jäsenestä äänesti kaiken paimentamisen ja painostamisen jälkeenkin jäsenyyttä vastaan 24 kansanedustajaa, lähes puolet ryhmän jäsenistä.

Jäsenyyttä kannatti kaikkiaan 31 Keskustan edustajaa.

Keskustan kansanedustajien äänet jakautuivat seuraavasti:

Jaa

Esko Aho
Maria Kaisa Aula
Rose-Marie Björkenheim
Jorma Huuhtanen
Tytti Isohookana-Asunmaa
Esko Jokiniemi
Anneli Jäätteenmäki
Hannu Kemppainen
Armas Komi
Ossi Korteniemi
Timo Korva
Tuula Kuittinen
Eeva Kuuskoski
Seppo Kääriäinen
Jarmo Laivoranta
Markku Laukkanen
Raimo Liikkanen
Maija-Liisa Lindqvist
Kalevi Mattila
Lasse Näsi
Mauri Pekkarinen
Seppo Pelttari
Mikko Pesälä
Martti Pura
Olli Rehn
Tellervo Renko
Markku Rossi
Mirja Ryynänen
Pauli Saapunki
Matti Vanhanen
Matti Väistö

Ei

Sulo Aittoniemi
Olavi Ala-Nissilä
Juhani Alaranta
Sirkka-Liisa Anttila
Kauko Heikkinen
Timo Järvilahti
Timo Kalli
Annikki Koistinen
Juha Korkeaoja
Markku Koski
Markku Lehtosaari
Johannes Leppänen
Helmi Morri
Tero Mölsä
Raili Puhakka
Kalle Röntynen
Aapo Saari
Aino Suhola
Jukka Vihriälä
Pekka Viljanen
Kyösti Virrankoski
Markku Vuorensola
Paavo Väyrynen
Saimi Ääri

Tärkeä voitto

Suomen liittymisestä Euroopan unioniin päätettiin hyvin arveluttavalla tavalla.

Muodollisesti ottaen kaikki meni oikein, kun eduskunnan perustuslakivaliokunnan enemmistö katsoi noudatetun menettelytavan perustuslakiemme mukaiseksi.

Sekä legaalisuutta (lainmukaisuutta) että varsinkin legitimiteettiä (oikeutusta) ajatellen päätöksentekotapa herättää kuitenkin monia kysymyksiä.

Monet pätevät oikeusoppineet katsoivat, että päätöksenteossa olisi tullut noudattaa tavanomaista perustuslain säätämisen järjestystä, jolloin liittymissopimuksen hyväksymiseksi olisi tarvittu 2/3 määräenemmistö seuraavien eduskuntavaalien jälkeen kokoontuvilla valtiopäivillä. Tällöin olisi tullut turvatuksi myös päätöksen legitimiteetti, kun kansa olisi eduskuntavaaleissa päässyt vaikuttamaan tähän ratkaisuun.

Toiset valtiosääntöasiantuntijat hyväksyivät päätöksen tekemisen silloisessa eduskunnassa 2/3 enemmistöllä, kunhan sopimus on sitä ennen hyväksytty kansanäänestyksessä. Tähän kantaan yhtyi myös perustuslakivaliokunnan enemmistö.

Tehdyn päätöksen legaalisuuden ja varsinkin sen legitimiteetin asettaa kyseenalaiseksi kolme seikkaa.

Ensinnäkin: kansanäänestyksessä ihmisiä johdettiin harhaan. Kansalle ei mm. kerrottu sitä, että jäsenyyden hyväksyminen merkitsee myös sitoutumista rahaliitto Emuun.

Toinen arveluttava seikka oli se, että jopa maan korkein johto painosti kansanedustajia sitoutumaan kansanäänestyksen tulokseen. Perustuslain tulkintaa ajatellen tämä ei ollut oikein.

Jotta valtiosääntöön sisältyvä vähemmistösuoja olisi toteutunut – jotta periaatteellisesti tärkeä asia olisi ratkaistu laajan yhteisymmärryksen vallitessa – kansanedustajilla olisi tullut olla sekä oikeus

että velvollisuus ottaa jäsenyyteen itsenäisesti kantaa. Ei siis ollut oikein vedota siihen eikä mennä sen taakse, että kansanäänestykseen osallistuneiden enemmistö oli ollut jäsenyyden kannalla.

Kolmanneksi – ja kaikkein eniten – tehdyn päätöksen legitimiteettiä heikensi se seikka, että Suomen, Ruotsin ja Norjan hallitukset pelasivat omaa peliään päätöksenteon aikataululla.

Olisi tietysti ollut oikein, että Ruotsin kansanäänestys olisi järjestetty ensin. Suomi ja Norja eivät olisi jäsenyyttä hakeneetkaan, ellei Ruotsi olisi sitä ensin tehnyt, ja näissä maissa lähdettiin yleisesti siitä, että liittymisen ehtona oli Ruotsin jäsenyys.

Kun kuitenkin suomalaiset suhtautuivat jäsenyyteen muita myönteisemmin, meidät pantiin äänestämään ensin. Meidän piti vetää perässämme ruotsalaiset, minkä jälkeen norjalaisten uskottiin myös tulevan mukaan.

Kaiken huippu oli se, että Suomen eduskunta yritettiin panna tekemään Suomen lopullinen liittymispäätös ennen Ruotsin kansanäänestystä. On ilmeisesti totta se, mitä eduskunnassa epäiltiin, että Kokoomuksen ja Sdp:n johtomiehet olivat ruotsalaisille puoluetovereilleen luvanneet, että näin tehdään.

On tärkeää, että tässä pyrkimyksessä ei onnistuttu. On tärkeää, että me "jarruttajat" voitimme.

Jos eduskunta olisi tehnyt lopullisen päätöksen ennen Ruotsin kansanäänestystä, olisi saattanut käydä niin, että Suomi olisi liittynyt unioniin, mutta Ruotsi olisi jäänyt ulkopuolelle. Tässä tilanteessa Suomessa olisi pesty todella ikävä jälkipyykki.

Helppo ei olisi ollut sekään tilanne, että Ruotsi olisi eduskunnan päätöksen jälkeen niukalla enemmistöllä seurannut Suomen esimerkkiä. Syytökset Domino-pelistä olisivat silloin olleet vielä voimakkaampia kuin mitä nyt on kuultu.

Suuri "jarrutuskeskustelu" oli yksi urani kunniakkaimmista vaiheista, vaikka julkisuus on leimannut sen aivan muuksi. Olen iloinen siitä, että löysin silloinkin rohkeuden taistella sen puolesta, minkä koin oikeaksi.

"Jatkosota"

"Sotapoliisi" ja "käpykaartilaiset"

"Talvisodan" taistelin etulinjassa.

"Jatkosodan" aikana asemani oli toinen.

Vuoden 1995 eduskuntavaalien jälkeen olin vetäytynyt kotimaan politiikasta reserviin.

Näissä oloissa kehitin itselleni toimintastrategian, jolla pyrin maksimoimaan omat vaikutusmahdollisuuteni.

Lähtökohtani oli, ettei Euroopan parlamentilla eikä varsinkaan yhdellä sen 626 jäsenestä ollut kovin suuria mahdollisuuksia vaikuttaa rahaliiton toteutumiseen. Tämän toiminnan painopiste oli siis kotimaassa: oli pyrittävä vaikuttamaan oman puolueen ja sitä kautta Suomen hallituksen ja eduskunnan ratkaisuihin.

Suomen jäsenyys oli kokonaan Suomen hallituksen ja eduskunnan käsissä. Tähänkin päätökseen tuli pyrkiä vaikuttamaan oman puolueen puitteissa.

Puolueessa minulla ei ollut aluksi mitään muodollista asemaa.

Vuoden 1996 lopulla minulle kuitenkin myönnettiin keskustalaisten eurokansanedustajien puheenjohtajan ominaisuudessa seuraavan vuoden alusta lähtien läsnäolo- ja puheoikeus puoluehallituksen kokouksiin. Tällä ei kuitenkaan osoittautunut olevan mitään merkitystä, kun tärkeät päätökset valmisteltiin työvaliokunnassa ja ajettiin sitten sellaisinaan läpi puoluehallituksen.

Vaasan puoluekokouksessa kesällä 1998 sääntöjä muutettiin si-

ten, että Suomen Keskustan valtuuskunta Euroopan parlamentissa sai oman varsinaisen edustajansa sekä puoluehallitukseen että sen työvaliokuntaan. Tätä käytäntöä ryhdyttiin noudattamaan heti puoluekokouksen jälkeen. Siinä vaiheessa "jatkosota" oli jo ohi – Suomi oli päättänyt siirtyä rahaliiton kolmanteen vaiheeseen.

Puolueen johdon kanssa minulla ei ollut mahdollisuutta luottamuksellisiin keskusteluihin. Yksi sellainen toki käytiin: tapasin omasta aloitteestani puheenjohtaja Esko Ahon keväällä 1996, juuri Kouvolan puoluekokouksen kynnyksellä. Tein hänelle ehdotuksen, kuinka sen kokouksen yli edettäisiin. Hän sen hyväksyi.

Sen jälkeen keskustelumahdollisuuksia ei ollut. Tein Aholle sekä yksityisesti että julkisesti tiettäväksi, että keskustelisin mielelläni hänen kanssaan, mutta mitään vastakaikua en hänen puoleltaan saanut. Katsoin, että pallo oli edellisen minun aloitteestani järjestetyn tapaamisen jälkeen hänellä.

Niinpä ainoaksi toimintamahdollisuudekseni jäi julkinen keskustelu. Esitin ajatukseni lehtien palstoilla – ennen muuta viikoittaisissa kolumneissani, ja kommentoin toisten käyttämiä puheenvuoroja.

Tämä oli työlästä ja tehotontakin – ennen muuta sen vuoksi, että monet puolueen johdossa reagoivat aina kielteisesti siihen, mitä esitin.

"Jatkosodan" aikana tunsin itseni sotapoliisiksi, joka joutuu johtamaan "käpykaartiin" pyrkiviä.

Puolueen ja eduskuntaryhmän johto olivat haluttomia toimimaan sekä rahaliittoa että Suomen siihen liittymistä vastaan. Jouduin lehtikirjoituksillani mobilisoimaan poliittista painetta sekä puolueen että ryhmän johdon suuntaan.

Julkisilla esiintymisilläni oli toki toinenkin tarkoitus: pyrin vaikuttamaan niillä kaikkiin suomalaisiin, jotta yleinen mielipide heräisi vastustamaan rahaliittoa ja Suomen jäsenyyttä siinä. Tämä strategia tuli suorastaan hallitsevaksi sen jälkeen, kun keväällä 1997 havaitsin, että puoluejohdon viivytystaktiikka ilmeisesti on-

nistuu, ja Suomen jäsenyyttä koskeva puolueen kannanotto siirretään pitkälle syksyyn.

"Talvisodan" jälkeen elettiin ensin lyhyt "välirauhan" kausi.

Sen jälkeen kun päätös Suomen liittymisestä unioniin oli vuoden 1994 lopulla tehty, vedettiin joka taholla henkeä.

Oma tieni suuntasi kohti Euroopan parlamenttia. Sen työn rinnalla jatkoin kansanedustajan tehtävän hoitamista aina siihen saakka, kun eduskunta lähti vaalilomalle.

Eduskuntavaalien yhteydessä talous- ja rahaliitosta tai Suomen jäsenyydestä siinä ei puhuttu mitään – tai jos puhuttiin, sanottiin tai ainakin annettiin ymmärtää, ettei asia olisi ajankohtainen seuraavalla vaalikaudella. Taktiikka oli sama kuin vuoden 1991 eduskuntavaalien edellä: silloin ajankohtainen asia ei ollut Suomen liittyminen Euroopan unioniin.

Unto Hämäläinen kirjoittaa vaalitaistelusta näin:

> "Eduskuntavaaleissa toistui sama kuin neljä vuotta aikaisemminkin. Puolueilta ja niiden johtajilta tivattiin selviä kantoja Suomen Emu-jäsenyydestä. Niitä ei kuitenkaan saatu, koska asia ei muka ollut ajankohtainen tai todennäköinen. Suomen Nato-jäsenyyteen kaikki puolueet suhtautuivat kielteisesti."

Uuden eduskunnan kokoontuessa minulla oli muutama päivä aikaa ilmoittaa, ottaisinko kansanedustajan tehtävän hoitaakseni vai jatkaisinko työtäni Euroopan parlamentissa.

Kun Keskusta oli vaalitappionsa jälkeen joutunut oppositioon, oli selvää, että valitsisin Euroopan parlamentin. Siellä ja sieltä käsin arvioin voivani vaikuttaa asioihin enemmän kuin eduskuntaryhmän rivijäsenenä.

Vaalien jälkeen olin harmistunut siitä, ettei Jyväskylän kokouksessa esittämiäni ajatuksia oltu otettu varteen. Kävi juuri niin kuin olin siellä ennustanut.

Vietyään Suomen jäseneksi Euroopan unioniin Keskusta koki vaalitappion ja joutui oppositioon. Ensi töikseen Lipposen hallitus leikkasi kovalla kädellä maatalouden kotimaista tukipakettia.

Pohjoinen ulottuvuus

Euroopan parlamentissa me Suomen Keskustan edustajat muodostimme oman valtuuskuntamme, joka kuuluu ELDR-ryhmään eli liberaaliryhmään. Tämä oli luonnollista, sillä Keskusta oli jo minun puheenjohtajakaudellani liittynyt Liberaaliseen internationaaliin, jonka jäsenpuolueet muodostivat liberaaliryhmän rungon.

Tämä ratkaisu oli hankala meille sen vuoksi, että liberaaliryhmän enemmistö ja johto ovat federalisteja, liittovaltion kannattajia. Lisäksi ryhmän johto on liberalismissaan hyvin puhdasoppinen: hyviä ovat vain ne jäsenet, jotka ovat lähellä Benelux-maiden liberalismia. Me Pohjolan keskustalaiset olemme monessa suhteessa kaukana siitä.

LI:ssä toimiminen on ollut helpompaa sen vuoksi, että se pyrkii kehittymään avaraksi keskustavoimien järjestöksi. Lisäksi LI on vain järjestö, kun taas parlamentissa toimitaan ryhmässä, jossa pyritään ylläpitämään varsin tiukkaa sisäistä kuria.

Meidän valtuuskuntamme puheenjohtajalle Olli Rehnille ryhmän linja ei ollut ongelma: hän itse oli lähellä sitä. Timo Järvilahti ja minä olimme selkeästi toisella kannalla, ja valtuuskuntamme kaksi muuta jäsentä – Mirja Ryynänen ja Seppo Pelttari – kuuluivat välimaastoon.

Kun valtuuskuntamme alunperin järjestäytyi, sen puheenjohtajuutta tarjottiin minulle.

En kuitenkaan halunnut ottaa sitä vastaan senkään vuoksi, etten ollut varma jatkaisinko eduskuntavaalien jälkeen työtäni Brysselissä.

Ehdotin puheenjohtajaksi Olli Rehniä ennen muuta sen vuoksi, että hän oli perehtynyt parlamentin työhön jo aikaisemmin.

Jouduin pian pettymään Ollin toimintaan. Puheenjohtajan olisi tullut toimia demokraattisesti. Hänen olisi tullut koota valtuuskunta joukkueeksi, jonka enemmistön tahdon mukaan hän olisi sitä johtanut. Näin ei käynyt.

Rehn alkoi sooloilla. Hän pyrki hankkimaan itselleen luottamusta ja asemia ryhmän keskuudessa menemällä mahdollisimman lähelle sen enemmistön linjaa. Lisäksi hän pyrki rakentamaan vastakkainasettelua jäsenyyttä vastustaneiden ja kannattaneiden välille; tämä oli keino rakentaa valtuuskuntaan hänen linjaansa myötäilevä enemmistö.

Kun vuoden 1995 lopulla tuli esille ajatus muodostaa Pohjolan Keskusta – yhteistyöryhmä Ruotsin Keskustapuoluetta ja Suomen Keskustaa edustavien jäsenten välillä – Rehn harasi vastaan. Hän koki, että sen puitteissa syntyisi enemmistö, joka tukisi minun poliittista linjaani.

Tämä ajatus oli omituinen, sillä ruotsalaisista toinen – Karl Erik Olsson, entinen maatalousministeri – oli ollut Ruotsin jäsenyyden kannalla ja vain toinen – Hans Lindqvist – oli ollut sitä vastaan. Siinä mielessä Rehn oli oikeassa, että monissa asiakysymyksissä hän ilmeisesti jäisi yksin: kaikki muut keskustan edustajat – sekä jäsenyyttä kannattaneet että sitä vastustaneet – olisivat useimmiten samaa mieltä keskenään.

Tämä näkyi myös suhtautumisessa rahaliittoon. Lokakuussa 1995 Euroopan parlamentissa käsiteltiin yhtä monista Emu-mietinnöistä. Rehn äänesti ainoana keskustalaisena mietinnön puolesta, kaikki muut kuusi edustajaa äänestivät tyhjää.

Me tyhjää äänestäneet annoimme äänestysselityksen, jossa ilmaisimme vastustavamme rahaliiton toteuttamista Maastrichtin sopimuksen mukaisena. Lisäksi korostimme, että jokaisen jäsenmaan tulee sopimuksesta huolimatta voida päättää, osallis-

tuuko se Emun kolmanteen vaiheeseen.

Äänestysselityksessämme totesimme myös, että "EU:n tulisi vaihtoehtona yhtenäisvaluutalle (single currency) harkita mahdollisuutta toteuttaa yhteisen valuutan järjestelmä (common currency), jonka rinnalla kansalliset valuutat säilyisivät."

Yritimme siis suunnata keskustelua ajatukseen, että kansalliset valuutat voisivat säilyä yhteisen valuutan rinnalla. Ruotsissa tämä kannanotto aiheutti hämminkiä ennen muuta sen vuoksi, että ruotsinkielessä ei ollut edes vastinetta sanalle "yhtenäisvaluutta". Varsinkin Hans Lindqvist – tiukka EU:n vastustaja – joutui tulilinjalle, kun häntä syytettiin siitä, että hän hyväksyy "yhteisen valuutan".

Maaliskuun puolivälissä 1996 saimme vihdoin muodostetuksi "Pohjolan Keskustan". Tähän yhteistyöryhmittymään tuli kaksi tasavertaista puheenjohtajaa: Karl Erik Olsson ja Paavo Väyrynen.

Tästä lähti liikkeelle kaksi muuta projektia.

Ensiksikin ehdotin Olssonille, että Pohjolan Keskusta kutsuisi koolle kaikki runsaat viisikymmentä pohjoismaista euroedustajaa ja pyrkisi saamaan heidän välilleen tiiviin yhteydenpidon.

Aamiaiskutsu lähetettiin, ja Pohjolan "mepit" järjestäytyivät Olssonin johdolla. Sittemmin olemme kokoontuneet noin kerran kuukaudessa. Osanotto on ollut vaihtelevaa. Jostakin syystä Suomen demareita ja kokoomuslaisia ei ole kokouksissa juuri näkynyt.

Toinen projekti johti kauaskantoisiin tuloksiin.

Otimme Olssonin kanssa yhteyden ryhmämme puheenjohtajaan Gijs de Vriesiin ja ehdotimme, että ryhmä antaisi meidän käyttöömme henkilöresursseja, jotta voisimme toimia tehokkaammin. Perustelimme ehdotustamme sillä, että meidän integroitumisemme ryhmään helpottuisi, kun voisimme hyvissä ajoin ottaa esille ne asiat, joissa olimme ryhmän enemmistön kanssa eri mieltä.

Ryhmän puheenjohtaja ei ollut tästä ajatuksesta innostunut, mutta hän ehdotti, että ryhmälle laadittaisiin asiakirja unionin

pohjoisesta politiikasta. Tähän työhön voitaisiin palkata suomalainen ja ruotsalainen työntekijä.

Niin lähti liikkeelle toiminta EU:n "pohjoisen ulottuvuuden" aikaansaamiseksi.

Minut valittiin puheenjohtajaksi työryhmään, jonka toimeksiannoksi tuli laatia suunnitelma "EU:n politiikaksi pohjoisilla alueilla". Varapuheenjohtajiksi tulivat Olsson ja Tanskan entinen ympäristöministeri Lone Dybkjaer.

Työryhmän raportti valmistui syksyllä 1996. Tämä kokonaisvaltainen asiakirja on sittemmin vaikuttanut ratkaisevalla tavalla siihen työhön, jota Suomessa pohjoisen ulottuvuuden luomiseksi on tehty – näin minulle on kerrottu. Ja Suomi on puolestaan tehnyt pohjatyön koko unionin puitteissa kirjoitettuihin asiakirjoihin ja kannanottoihin.

Liberaaliryhmässä raportti hyväksyttiin vähäisten muutosten jälkeen yksimielisesti lokakuussa 1996.

Kouvolan puoluekokoukseen

Suomen Keskusta otti rahaliittoon kantaa marraskuun lopulla 1995 pidetyssä puoluevaltuuskunnan kokouksessa.

Siellä hyväksytyssä julkilausumassa puolue ilmoitti vastustavansa liittovaltio-Eurooppaa ja kannattavansa unionin kehittämistä itsenäisten valtioiden välisenä yhteistyönä. Emu-kannanottoon tämä näkemys ei kuitenkaan heijastunut: siihen ei otettu selvää kantaa. Suosittelin kokoukselle samankaltaista linjanvetoa, johon kuusi keskustalaista eurokansanedustajaa juuri oli päätynyt, ja arvostelin jälkikäteen sitä, ettei tälle kannalle oltu asetuttu.

Joulukuun alussa 1995 puoluehallituksen työvaliokunta julkaisi kannanoton, joka oli oikeansuuntainen, mutta onnettomasti muotoiltu. Työvaliokunta kysyi, "missä Emuun liittymisestä on päätet-

ty?". Vastasin tähän kannanottoon julkisuudessa hieman kärkevästi – "talvisodassa" saadut haavat eivät vielä olleet täysin arpeutuneet.

Kirjoitin Suomenmaassa 15.12.1995 näin:

"Vastaus on yksinkertainen ja selvä: kun liityimme Euroopan unioniin, me hyväksyimme samalla Maastrichtin sopimuksen. Maastrichtin sopimus on kansainvälisoikeudellinen asiakirja, joka sitoo siihen liittyneitä maita. Vain Iso-Britannia ja Tanska ovat varanneet itselleen oikeudellisen mahdollisuuden jäädä Emun ulkopuolelle.

Sopimuksen mukaan Emu toteutuu viimeistään 1.1.1999, ja sen toteuttamiseen liittyvät päätökset tehdään määräenemmistöllä. Ainoa ratkaisu, missä tarvitaan yksimielisyyttä ja missä jäsenmailla on tavallaan veto-oikeus, on päätös niistä valuuttakursseista, joilla kukin maa Emuun liittyy.

On mielestäni epärealistista olettaa, että Suomi voisi jättäytyä Emun ulkopuolelle, jos täyttäisimme sille asetetut kriteerit.

Jotta Emu toteutuisi ennen vuotta 1999, tulisi mukana olla vähintään kahdeksan jäsenmaata. Tätä enemmistöä ei syntyisi ilman Suomea. Uskooko joku, että Suomella olisi kanttia jäädä Emun ulkopuolelle ja kaataa koko hanke?

Vuonna 1999 Emu toteutuisi automaattisesti ja siten, että määräenemmistö päättäisi, mitkä maat tulevat mukaan. Uskooko joku, että tämä määräenemmistö hyväksyisi sen, että pois jäisi maa, joka selvästi täyttää nämä kriteerit? Tai uskooko joku, että voisimme jäädä pois vaatimalla epärealistista kurssia omalle valuutallemme?"

Otsikoin tämän kirjoitukseni: "Missä on päätetty, että Emu toteutuu?". Kolumnini tarkoitus oli suunnata toimintaa koko rahaliittoa vastaan. Kirjoitin, ettei Emu käsitykseni mukaan toteudu, jos "Suomi ottaa sen kannan, että siitä tulee luopua".

Uskoani tähän vahvisti se, että tuossa vaiheessa Emun toteutta-

misen ja ennen muuta sen aikataulun realistisuutta laajalti epäiltiin. Tällaisia mielipiteitä oli esittänyt mm. Ralf Dahrendorf.

Ajatukseni oli siis tämä: koko Emu-hankkeen kaataminen tai lykkääminen olisi helpompaa kuin Suomen jäsenyyden torjuminen; jos rahaliitto toteutuu, Suomi joutuu siihen mukaan. Sitä paitsi aikataulu oli se, että ensin päätettiin itse Emusta ja vasta sitten Suomen jäsenyydestä.

En ollut ajatuksineni huonossa seurassa. Myös eduskunnan suuren valiokunnan puheenjohtaja Erkki Tuomioja esitti samoihin aikoihin Emun aikataulun tarkistamista.

Pääministeri Paavo Lipponen vastasi Tuomiojan lausuntoon sanomalla suuren valiokunnan edessä, ettei "Suomi ole siinä asemassa, että me ryhtyisimme esittämään aikataulumuutoksia tai spekuloimaan tällä asialla".

Kolumnissani "Mikä on Suomen asema, herra pääministeri?" (Etelä-Saimaa ja Satakunnan kansa 23.12.1995) kirjoitin, että juuri Suomen asemassa oleva oli sopiva nostamaan esille rahaliiton toteuttamisen aikataulu:

> "Suomella on tähän erityinen mahdollisuus kahdesta eri syystä: (1.) Emu ei ole meille samanlainen arvovalta-asia kuin vanhoille jäsenmaille, jotka siitä neuvottelivat ja sopivat ja (2.) Suomi on niitä harvoja jäsenmaita, jotka todennäköisesti täyttävät jäsenyyskriteerit."

Kirjoitin, että Suomella on myös erityinen tarve tähän siitä syystä, että "Emun toteutuminen ei ole Suomen kansallisten etujen mukaista".

Lipposen tiukka kanta johtui siitä, että hän tiesi yhtä hyvin kuin Tuomioja ja minäkin, että aikataulun muuttaminen merkitsisi todennäköisesti samaa kuin hankkeesta luopuminen. Ellei Maastrichtin sopimukseen kirjattu aikataulu olisi pitänyt, olisi jouduttu

neuvottelemaan uudesta sanamuodosta, joka olisi pitänyt ratifioida kaikissa jäsenmaissa. Kun yleinen mielipide oli lähes kaikissa jäsenmaissa rahaliittoa vastaan, eivät sen kannattajat voineet tähän suostua.

Keskustan johto ei ollut aluksi halukas ottamaan osaa keskusteluun Emun toteuttamisesta ja aikataulusta. Helmikuun puolivälissä 1996 puheenjohtaja Esko Aho antoi kuitenkin haastattelun, jossa hän sanoi, että "Suomen kannalta olisi hyvä, jos EU:n jäsenmaat päättäisivät keväällä 1998, ettei talous- ja rahaliiton (Emu) toteuttamiselle ole edellytyksiä".

Kirjoitin tästä tuoreeltaan Satakunnan Kansassa 17.2.1996:

> "Ahon kannanotto siirtää suomalaista Emu-keskustelua euroaikaan. Muissa EU-maissa on jo pitkään keskusteltu siitä, onko Emu-suunnitelman toteuttaminen järkevää vai ei. Suomessa taas on näihin aikoihin saakka väitelty vain siitä, pitäisikö Suomen mennä mukaan, milloin pitäisi mennä ja kuinka asiasta tulisi päättää. Toivottavasti suomalainenkin keskustelu siirtyy nyt itse asiaan."

Paavo Lipponen reagoi Ahon haastatteluun sanomalla olevansa pahoillaan siitä, että yksimielisyys Emu-asiassa oli rikkoontumassa ja vaati Keskustaa selventämään kantaansa. Mukana oli avoin uhkaus, että eri mieltä olemalla Keskusta eristäisi itsensä.

Ahon empiminen ja Lipposen reaktio olivat paljastavia. Kulissien takana oli ilmeisesti pyritty toimimaan siten, että Emun toteuttamisesta ei syntyisi erimielisyyttä. Kun Keskustan johto lopulta tuli ulos kuorestaan, Lipponen reagoi heti voimakkaasti.

Omalta osaltani vastasin Lipposelle:

> "Kun oppositiojohtaja on asettunut vastustamaan Emu-suunnitelman toteuttamista, olisi pääministerin perusteltava hallituksen siitä poikkeava kanta. Lipposen tulisi siis kertoa, miksi hän

katsoo Emun toteuttamisen olevan Suomen, EU:n ja koko Euroopan etujen mukaista. Tämä tehtävä taitaa olla mahdoton – siksi Lipponen vain vaatii kaikkia kuuliaisesti tukemaan hallituksen linjaa."

Suomen Keskustan Kouvolan puoluekokous järjestettiin kesäkuussa 1996.

Siellä hyväksyttiin Keskustan uusi periaateohjelma. Olin siihen tyytymätön ennen muuta sen vuoksi, että aatteellinen linja oli mielestäni hämärtynyt. Käsillä ollut ohjelmaluonnos toi mieleeni 1960 -luvun, jolloin puolueen aatteellinen linja oli edellisen kerran pahasti rämettynyt.

Tästä puhuin myös puoluekokouksessa:

"Keskusta-aate on ihmisyysaate. Se hylkää materialismin ja korostaa ihmisen henkisten, hengellisten ja sosiaalisten tarpeiden merkitystä. Aikamme sairaus on aineellisten arvojen ylivalta, joka murskaa sekä ihmisen että luonnon. Siksi ihmisyysaatetta tarvitaan kaikkialla, koko maailmassa."

Ohjelmaluonnoksessa "Keskustan arvopohjan ytimeksi" ei enää määritelty ihmisyysaatetta, vaan edistyksellisyys ja köyhän asian ajaminen.

Jatkoin:

"Meidän arvopohjamme ydin on mielestäni ihmisyysaatteessa, ja tämä tulisi kirjata myös uuteen periaateohjelmaan."

Kovin suuriin muutoksiin ei puoluekokouksessa ollut enää mahdollisuutta, mutta tuo esille ottamani perusvirhe tuli joten kuten korjatuksi.

Pääasia Kouvolassa oli kuitenkin Keskustan suhtautuminen Emu-jäsenyyteen.

Sen jälkeen kun puolueen johto oli helmikuulla asettunut vastustamaan Emun toteuttamista Maastrichtin sopimuksen edellyttämällä tavalla, ei ongelmia pitänyt olla.

Otin yhteyden Ahoon ja ehdotin, että tässä vaiheessa emme muusta päättäisikään: nyt voimat tuli keskittää koko hankeen kaatamiseen tai ainakin lykkäämiseen. Suomen mahdolliseen jäsenyyteen ehtisimme ottaa kantaa myöhemmin. Aho oli samaa mieltä.

Kouvolan puoluekokous vastusti rahaliiton toteuttamista Maastrichtin sopimuksen edellyttämällä tavalla. Puoluejohdon muotoilemat perustelut olivat vain taloudellisia, ja ne liittyivät rahaliiton toteuttamisen ajankohtaan. Niihin en ollut tyytyväinen.

Kun puoluekokouksessa oli paineita ottaa kielteinen kanta myös Suomen Emu-jäsenyyteen, päätökseen kirjattiin, että siitä päätetään myöhemmässä puoluekokouksessa, tarvittaessa ylimääräisessä.

Lisäksi puoluekokous edellytti, että Suomen Emu-jäsenyydestä järjestetään kansanäänestys.

Alkukesästä nousivat pintaan jälleen myös maatalouspolitiikan kysymykset.

Heinäkuun alussa 1996 tuli julkisuuteen tietoja neuvotteluista, joita maatalousministeri Kalevi Hemilä ja EU:n maatalouskomissaari Franz Fischler olivat käyneet siitä tuesta, jota Suomi voi maksaa liittymissopimuksen artikla 141:n nojalla.

Kommentoin asiaa Satakunnan Kansassa 6.7. julkaistussa kolumnissani. Kirjoitin siitä, kuinka kouriintuntuvasti näimme nyt sen, mihin liiallinen kiire jäsenyysneuvotteluissa oli johtamassa.

Muistutin siitä, että EU:n edustajat olivat jäsenyysneuvotteluissa torjuneet siirtymäkaudet väittäen, ettei niillä ollut oikeudellista perustetta. Vaatimus koko maan kattavasta ja yhteisesti rahoitettavasta pohjoisesta tuesta oli torjuttu tarjoamalla sen tilalle olemassa olevien järjestelmien "venyttämistä", ja sen täydentämistä puhtaasti kotimaisella tuella.

Totesin jälkikäteen käyneen ilmi, ettei Suomen asema olisi ollut ollenkaan huono, jos aikaa olisi ollut enemmän käytettävissä.

Unionin käyttämät perustelutkin olivat tulleet sittemmin uuteen valoon:

"Itälaajennuksesta keskusteltaessa on lähdetty yleisesti siitä, että maatalouden alalla on sovellettava pitkiä siirtymäkausia; tässä yhteydessä oikeudellinen perusta näyttää löytyvän.

Toisaalta komissionkin piirissä myönnetään, että Suomessa maksettava kansallinen tuki on ristiriidassa yhteisen maatalouspolitiikan periaatteiden kanssa, joiden mukaan kaiken tuen pitäisi olla yhteisrahoituksen piirissä."

Vaadin, että artikla 141 mukaisen tuen sisältö on saatava vastaamaan Suomen alkuperäisiä tavoitteita.

Lisäksi kirjoitin:

"Ensi tilassa – esimerkiksi seuraavista (EU:n) budjettiraameista päätettäessä – Suomen tulee ajaa läpi päätös, jonka nojalla EU maksaa osan kansallisen tuen kustannuksista. Tällöin Suomen valtiontalouteen saadaan suurempi säästö kuin se, johon hallitus tukipakettia leikkaamalla on pyrkinyt."

Miehen ikään ja äänikuninkaaksi

Syyskuun 2. päivänä 1996 täytin 50 vuotta.

Julkisuudessa laskettiin leikkiä siitä, että olin ollut "ovela" tai "kiero", kun olin järjestänyt syntymäpäiväni juuri Euroopan parlamentin vaalien edelle. Ajateltiin, että syntymäpäivästäni olisi etua eurovaaleissa, kun saisin sen ansiosta runsaasti myönteistä julkisuutta.

Toisin kävi. Eurovaalit taisivat pilata syntymäpäivieni julkisuu-

den: haastatteluja oli paljon vähemmän kuin mihin minun kaltaisteni henkilöiden juhliessa on totuttu.

Monet tulkitsivat Rovaniemen Lappia-talossa ja Helsingin Ostrobotnialla järjestetyt vastaanotot ja juhlatkin vaalitilaisuuksiksi, ja jäivät sen vuoksi tulematta.

Mutta eipä vieraita olisi toki paljon enempää ollut, vaikka Eurooppa-vaalit eivät olisi juhliani häirinneetkään.

Ministeri Esko Rekola kirjoittaa "Viran puolesta" -teoksessaan omista kokemuksistaan:

> "Paavo Väyrynen täytti 50 vuotta 1996. Häntä juhlittiin Rovaniemellä ja hänellä oli avoin vastaanotto Helsingin Ostrobotnialla. Menimme sinne vaimoni kanssa. Yllätyin jo kadulla: ei yhtään odottavaa mustaa autoa.
>
> Sisällä oli hiljaista, jonotuksesta ei tietoakaan. Joitakin eläkkeellä olevia ulkoasiainministeriön virkamiehiä. Vanhaa loistoa edusti vain suurlähettiläs Derjabin. Paavo näytti vilpittömän iloiselta käynnistämme, ehtipä juoda kahvitkin kanssamme."

Näinhän se oli.

"Talvisota" oli rikkonut jopa vanhoja ystävyyssuhteita tai ainakin väljähdyttänyt niitä. Monet eivät kehdanneet tulla – pelkäsivät kai leimautuvansa. Yksi arvovaltainen delegaatio yritti käydä ennen vastaanoton alkua, mutta törmäsi pahaksi onnekseen paikalle tulleeseen TV-ryhmään.

Anna-Liisa ja Esko Rekolan käynnistä olin ilahtunut.

Olimme aikanaan läheiset työtoverit, mutta sitten jouduimme eri teille, mistä Rekola itsekin kirjassaan kertoo. Teoksen sävytykset osoittavat, että Esko on edelleen katkera siitä, että hän menetti ministerinpaikkansa vuoden 1983 alussa, jolloin niitä Skdl:n lähdettyä hallituksesta järjesteltiin uudelleen.

Tätä Rekolan katkeruutta minun on vaikea ymmärtää. Hän tuli aikoinaan ministeriksi Keskustan luottomiehenä. Ratkaisevissa

käänteissä hän siirtyi vastapuolen leiriin, Koiviston tukijaksi. Oli ymmärrettävää, ettei hän sen jälkeen enää voinut nauttia meidän poliittista luottamustamme.

Ystävänäni Esko Rekolaa siitä huolimatta pidän. Tätä asennetta vahvistaa sekin, että hänen vaimonsa Anna-Liisa on "pohjoisen tyttöjä".

Enpä minä niitä mustia autoja ja niiden kuljetettavia juurikaan kaivannut. Enemmän minua häiritsi se, että monet päivittelivät niiden puuttumista.

Sekä Lappia-talossa että Ostrobotnialla oli mukana suuri joukko todellisia ystäviäni – sellaisia "joka sään" ystäviä, joihin olen voinut aina luottaa. Molemmissa juhlissa oli lämmin henki, ja ne painuivat miellyttävinä kerroksina muistini uumeniin. Sieltä ne kohoavat usein mieltäni virkistämään.

Toki käytin syntymäpäiviäni hieman myös vaalityöni tueksi.

Aloitin kampanjani seuraavana päivänä 3.9.1996 – Urho Kekkosen syntymäpäivänä – Kyösti Kallion kotipitäjästä Nivalasta ja Kekkosen pitkäaikaisesta kotikaupungista Kajaanista. Välillä käväisin molempien omien vanhempieni juurilla, Pulkkilassa. Näissä tilaisuuksissa juotiin vielä syntymäpäiväkahvit.

Kajaanissa sain keskustaväeltä lahjaksi paksun villatakin. Se on lämmittänyt mieltänikin kovasti.

Euroopan parlamentin vaaleissa vedettiin Eurooppa-politiikan linjaa.

Puolueen johto tuki Olli Rehnin uudelleenvalintaa. Hänellä näytti olevan käytettävissään ylivertaiset taloudelliset voimavarat. Tästä kaikesta huolimatta hän ei tullut valituksi.

Keskusta sai neljä edustajaa Euroopan parlamenttiin: Sirkka-Liisa Anttilan, Mirja Ryynäsen, Kyösti Virrankosken ja Paavo Väyrysen. Mieltäni kohotti kovasti se, että nousin niiden vaalien äänikuninkaaksi.

Kun vaaleissa valitut Keskustan edustajat kokoontuivat, minut

valittiin valtuuskunnan puheenjohtajaksi ja Mirja Ryynänen "Pohjolan Keskustan" suomalaiseksi puheenjohtajaksi. Meidän neljän keskinäinen yhteistyö on sujunut erittäin hyvin.

Lappeenrannassa 1996 marraskuussa järjestetyssä puoluevaltuuskunnan syyskokouksessa nousi esille ajatus, että Keskustan valtuuskunnalla Euroopan parlamentissa tulisi olla edustus puoluehallituksessa.

Puoluevaltuuskunta teki päätöksen siitä, että valtuuskunnan puheenjohtajalle tulee oikeus olla mukana puoluehallituksen kokouksissa ja käyttää niissä puheenvuoroja. Tässä yhteydessä sovittiin, että meidän edustuksestamme päätetään tarkemmin vireillä olleen sääntöuudistuksen yhteydessä.

Läsnäolo- ja puheoikeus tuli voimaan vuoden 1997 alusta.

Tammikuussa järjestettyyn vuoden 1997 ensimmäiseen puoluehallituksen kokoukseen en voinut Euroopan parlamentin työn vuoksi osallistua. Helmikuun kokouksessa olin jo mukana. Silloin keskeisenä asiana oli esillä Suomen jäsenyys rahaliitossa ja Keskustan ylimääräisen puoluekokouksen aikataulu.

Silloin "jatkosota", kamppailu Suomen Emu-jäsenyydestä, oli jo täydessä käynnissä.

"Jatkosota" oli "talvisodan" väistämätön seuraus. Tässä "ajopuuteoria" on varmasti oikea.

Liittyessään Euroopan unioniin Suomi hyväksyi Maastrichtin sopimuksen, johon sisältyi jäsenmaita sitova sopimus talous- ja rahaliiton (Emu) toteuttamisesta. Vain Britannialla ja Tanskalla oli oikeudellinen varauma, jonka perusteella niillä ei ollut velvollisuutta osallistua siihen.

Suomen hallitus teki tavallaan poliittisen varauman, kun se ilmoitti EU:lle ja sen jäsenmaille, että rahaliittoon osallistumisesta päätetään Suomessa erikseen. Jäsenyyttä kannattaneet olivat yleensä kuitenkin lähteneet siitä, että tämä varauma koski vain aikataulua.

Näin ei olisi ollut tarpeen ajatella, mutta tästä useimmat EU-jäsenyyden kannattajat näyttivät lähteneen.

Kansalle ei ennen kansanäänestystä oltu kerrottu, että jäsenyyden hyväksyminen merkitsee sitoutumista myös rahaliittoon. Eivät sitä tienneet monet kansanedustajatkaan. Jopa puhemies Riitta Uosukainen on julkisuudessa todennut, ettei hän tätä ymmärtänyt.

Kysymykseen Suomen jäsenyydestä jouduttiin palaamaan yllättävän nopeasti, vain puolisen vuotta Kouvolan puoluekokouksen jälkeen.

Joulukuussa 1996 pidetty Dublinin huippukokous poisti viimeisetkin esteet rahaliiton toteuttamisen tieltä. Niinpä Suomenkin oli pian otettava kantaa siihen, olemmeko niiden maiden joukossa, jotka siirtyvät rahaliiton kolmanteen vaiheeseen heti sen toteutuessa.

Venkoilua ja viivyttelyä

Vuoden vaihteen tienoilla jouduin pohtimaan, kuinka voisin tehokkaimmin vaikuttaa Suomen Emu-ratkaisuun.

Jo vuosien ajan tilanne oli ollut sellainen, että puolueen puheenjohtaja Esko Aho ei ollut halunnut käydä kanssani keskusteluja kahden kesken tai pienemmissä porukoissa. Kouvolan puoluekokouksen edellä käydyn keskustelun jälkeen oli siirrytty taas siihen käytäntöön, että keskustelemme vain julkisuuden kautta.

Heti alkuvuodesta sain vihiä siitä, että puolueen johto suunnittelee ylimääräisen puoluekokouksen lykkäämistä aivan vuoden 1997 lopulle.

Esillä oli ollut lähinnä ajatus, että puoluekokous järjestettäisiin marraskuun lopulla pidettävän puoluevaltuuskunnan kokouksen yhteydessä. Sain sen käsityksen, että puolueen johto aikoo myötäillä Lipposen hallituksen politiikkaa, kun se vie Suomea ensimmäisten joukossa rahaliittoon.

Näissä oloissa minulla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin pyrkiä virittämään julkista keskustelua sekä Suomen Emu-jäsenyydestä että Keskustan ylimääräisen puoluekokouksen ajoituksesta.

Niinpä kirjoitin tammikuun lopulla 1997 Suomenmaahan, Pohjolan Sanomiin ja Karjalan Maahan kolumnin, jossa vaadin ylimääräisen puoluekokouksen järjestämistä aikaisemmin kuin mitä puolueen johto oli suunnitellut.

Lähtökohtanani oli siis se korviini kantautunut tieto, että puoluekokousta kaavailtiin pidettäväksi vasta marraskuulla. Kirjoitin:

"Emu-asian käsittelyssä on ikävä sivumaku.

Suomen hallitus on ollut innokkaimpien joukossa varmistamassa talous- ja rahaliiton toteutumista. Mukaan se on pyrkimässä ensimmäisten joukossa. Päätös tästä aiotaan tehdä eduskunnassa ja jopa yksinkertaisella äänten enemmistöllä. Kuitenkin on niin, että Suomen kansan enemmistö suhtautuu kielteisesti raha- ja talousliittoon ja Suomen osallistumiseen siihen.

Siitä ei pitäisi olla pienintäkään epäselvyyttä, mille kannalle Keskusta Emu-asiassa asettuu. Puolue on ilmoittanut vastustavansa liittovaltio-Eurooppaa ja ajavansa EU:n kehittämistä itsenäisten kansakuntien välisenä liittona. Tästä syystä puolueen tulee vastustaa Emu-hanketta ja Suomen osallistumista siihen.

Vahvoja ovat myös taloudelliset perusteet: Emu on uhka Suomen ja etenkin Suomen maakuntien taloudelle ja työllisyydelle. Suomen jäämistä Emun ulkopuolelle tukee sekin, että yksikään muu Pohjoismaa ei ainakaan alkuvaiheessa siihen osallistu.

Suomen Keskustan kannanotoista ja toiminnasta on kuitenkin syntynyt se käsitys, että puolue myötäilee rahaliiton toteuttamista ja Suomen mukaanmenoa siihen. Puolue on vältellyt ja lykkäillyt kannanottojaan tähän asiaan. Hallituksen suuntaan ote on ollut merkillisen pehmeä. Edes vaatimusta kansanäänestyksestä ei ole pidetty sanottavasti esillä.

Jos käy niin, että Keskusta päättää kannastaan talous- ja rahaliittoon vasta marraskuun lopulla, on sen kohtalo silloin käytän-

nössä jo ratkennut. Jos tästä hankkeesta aiotaan saada aikaan edes kunnollinen keskustelu, on Keskustan otettava asiaan kantaa mahdollisimman nopeasti."

Esitin puoluekokouksen ajankohdaksi kaksi vaihtoehtoa.

Jos ylimääräinen puoluekokous haluttiin järjestää nimenomaan puoluevaltuuskunnan kokouksen yhteyteen, se olisi voitu pitää jo huhtikuun lopulla Kokkolassa.

Jos tätä ajankohtaa kuitenkin pidettäisiin liian varhaisena, esitin harkittavaksi kesäkuun puoliväliä, jolloin sääntömääräisetkin puoluekokoukset yleensä pidetään.

Kirjoitin, että tällöin avautuisi mielenkiintoinen mahdollisuus yhteispohjoismaiseen esiintymiseen.

Ruotsin Keskustapuolueen puoluekokous oli päätetty pitää Haaparannalla kesäkuun 14. ja 15. päivinä 1997. Ehdotin, että Suomen Keskusta pitäisi samaan aikaan puoluekokouksensa Kemissä tai Torniossa, jolloin voisimme järjestää yhteisiä tilaisuuksia ja saada runsaasti ylimääräistä julkisuutta molemmissa maissa.

Perustelin ehdotustani sillä, että EU- ja Emu-asioissa näiden veljespuolueiden kohtalot ja kannanotot olivat olleet hyvin samankaltaiset:

"Molemmissa puolueissa jäsenten ja äänestäjien suuri enemmistö vastusti oman maansa liittymistä unioniin, mutta kummassakin maassa puolueen johto taivutteli puolueensa päättävät elimet jäsenyyden kannalle. Näillä päätöksillä oli ratkaiseva vaikutus siihen, että Suomi ja Ruotsi liittyivät unioniin.

EU:ssa molemmat puolueet kannattavat sen kehittämistä itsenäisten kansakuntien yhteistyönä.

Ruotsissa Keskustapuolue on jäsen- ja kannattajakuntansa tahtoa noudattaen asettunut vastustamaan Emua. Suomessa tämä päätös on edessä siinä ylimääräisessä puoluekokouksessa, joka tänä vuonna järjestetään.

Menneisyydestä on jotakin opittava. Siksi Emu-ratkaisu on syytä tehdä venkoilematta ja viipymättä. Keskusta saattaa jälleen olla ratkaisijan asemassa."

Venkoilematta ja viipymättä tätä päätöstä ei suostuttu tekemään.

Käydyn keskustelun jälkeen puoluehallitus päätti toimia "Kouvolan puoluekokouksen päätösten mukaisesti". Kokouksen ajankohtaan ei kantaa otettu.

Päätöksen sanamuoto sopi minullekin: sitä juuri halusin, että toimittaisiin, kuten oli yhdessä päätetty.

Tästä alkoi kuukausia kestänyt kädenvääntö. Päällisin puolin kiisteltiin vain sopivan ajankohdan löytämisestä ylimääräistä puoluekokousta varten, mutta pohjimmiltaan oli kysymys itse asiasta, Suomen liittymisestä rahaliittoon.

Puolueessa syntyi kahtiajako, jonka rintamalinjat olivat samankaltaiset kuin EU-jäsenyydestä päätettäessä.

Yhtäällä olivat ne, jotka olivat vastustaneet Suomen liittymistä Euroopan unioniin.

Heidän mielestään Suomi ei ollut sitoutunut rahaliittoon sillä tavoin, että meidät voitaisiin sinne vastoin tahtoamme viedä. He näkivät rahaliiton ensisijassa poliittisena hankkeena, joka johtaisi EU:n muuttumiseen liittovaltioksi ja joka siten uhkasi viedä loputkin Suomen itsenäisyydestä.

Toisella puolella olivat ne, jotka kannattivat aikoinaan Suomen liittymistä Euroopan unioniin ja jotka katsoivat sitoutuneensa jo siinä yhteydessä hyväksymään periaatteessa myös rahaliiton ja Suomen jäsenyyden siinä.

Niinpä he eivät ole katsoneet voivansa asettaa kyseenalaiseksi rahaliiton toteuttamista sinänsä, vaan sen käynnistämistä voitiin vastustaa vain talouteen ja ajankohtaan liittyvin perustein. Tämän mukaisesti oli Kouvolan puoluekokouksen kannanottokin kirjoitettu.

Sama koski myös Suomen Emu-jäsenyyttä. Kun Suomella ei ollut oikeudellista varaumaa sen suhteen, sitä ei voitu jäsenyyttä kannattaneiden mielestä kokonaan vastustaa. Tämän vuoksi keskustelu suunnattiin vain jäsenyyden taloudellisiin vaikutuksiin. Tämän vuoksi esille otettiin vain jäsenyyden lykkääminen.

Ylimääräisen puoluekokouksen ajoitukseen liittyi lisäksi valtapoliittisia laskelmia. Monet ajattelivat, että Keskustan pääsy vaalien jälkeiseen hallitukseen vaarantuu, jos puolue ryhtyy tosissaan ja tiukasti vastustamaan edes Suomen liittymistä ensimmäisten joukossa.

Tämän "koulukunnan" edustajat alkoivat valmistella tietä ratkaisulle, jossa Keskusta voisi hyväksyä Emu-jäsenyyden tietyin reunaehdoin, joista hallituksen kanssa neuvoteltaisiin. Ellei tällä tiellä kyettäisi etenemään, otettaisiin kielteinen kanta jäsenyyteen "ensimmäisten joukossa", mutta tehtäisiin se niin myöhään, ettei se enää vaarantaisi jäsenyyden toteutumista hallituksen tahtomalla tavalla.

Rintamalinjat eivät olleet täysin selvät. Puolueen johto oli kuitenkin Suomen Emu-jäsenyyttä myötäilevällä linjalla, kun taas minun osakseni tuli johtaa toista rintamaa.

Kevään mittaan julkinen keskustelu eteni aluksi siihen suuntaan, että jotkut tahot voisivat hyväksyä Emu-jäsenyyden tietyin ehdoin.

Maaliskuun puolivälissä 1997 SAK aloitti oman kampanjansa, joka tähtäsi nimenomaan neuvotteluihin rahaliittoon liittymisen ehdoista.

Toukokuun 19. päivänä 1997 kokoontui Keskustan puoluehallitus. Sen käsiteltäväksi tuli ehdotus, että puolue vastaisi myönteisesti pääministeri Paavo Lipposen tarjoukseen, jonka mukaan hallitus oli valmis keskustelemaan ja neuvottelemaan opposition kanssa Suomen Emu-ratkaisusta.

Sain sen käsityksen, että puolueen johto oli ollut asiasta yhtey-

dessä Lipposeen. Puoluehallitukselle tarjottu sanamuoto olisi merkinnyt avoimen valtakirjan antamista näihin neuvotteluihin.

Tähän suuntaan olisi ehkä edetty, ellei samana aamuna olisi julkisuudessa ollut tuloksia MTV:n keskustavaikuttajien keskuudessa tekemän kyselyn tuloksista. Kyselyyn vastanneet olivat voimasuhtein 88–5 olleet sitä mieltä, ettei Suomen tule mennä mukaan rahaliiton kolmanteen vaiheeseen, ellei Ruotsikaan mene.

Varoitin omassa puheenvuorossani, että neuvotteluihin ryhtyminen helposti ymmärrettäisiin siten, että Keskusta olisi joillakin ehdoilla valmis hyväksymään hallituksen ajaman Emu-linjan.

Kerroin kokouksen tapahtumista Suomenmaassa 23.5.1997 julkaistussa kolumnissani:

> "Kun halukkuutta neuvotteluihin ryhtymiseen näytti olevan, käytin uuden puheenvuoron, jossa 'ehdotin' (virallista esitysoikeutta minulla ei puoluehallituksessa ole) listaa niistä asioista, joista olisi neuvoteltava. Tässä yhteydessä viittasin siihen, että puheenjohtaja Esko Aho on julkisuudessa todennut, että hänen kantansa olisi 'ei', jos päätös olisi tehtävä nykytiedoin ja siihen, että puoluesihteeri Pekka Perttula oli aamun TV-lähetyksessä samalla kannalla."

"Esityslistallani" olivat päätöksentekomenettely ja kysymys siitä, olisiko Suomen liityttävä Emuun ensimmäisten joukossa vai ei. Lisäksi esitin, että tulisi keskustella siitä, millaista talous-, työllisyys- ja aluepolitiikkaa Suomen tulisi eri vaihtoehdoissa harjoittaa.

Puoluehallituksen kannanotossa nämä ajatukset otettiin huomioon:

> "Keskusta on valmis keskustelujen välittömään aloittamiseen. Asialistalla ei kuitenkaan voi olla pelkästään se, pitäisikö Suomen liittyä ensimmäisten joukossa Emun kolmanteen vaihee-

seen vaan myös se, miten kansallinen päätös tulisi tehdä. Sen lisäksi Keskusta edellyttää, että tässä yhteydessä tehdään perusteellinen arvio siitä, millaista talous-, työllisyys- ja aluepolitiikkaa Suomen tulisi eri vaihtoehdoissa harjoittaa."

Tämä päätös syntyi yksimielisesti ja hyvässä hengessä.

Monelta jäi julkisuudessa huomaamatta, että Keskusta vaati myös ja itse asiassa ensi sijassa neuvotteluja pääasiasta eli siitä, tuliko Suomen liittyä ensimmäisten joukossa Emuun.

Lipponen tämän havaitsi ja otti huomioon. Neuvotteluja ei avattu. Tapaaminen järjestettiin, mutta vasta syksyllä.

* * *

Keskustelussa ylimääräisen puoluekokouksen ajankohdasta sain runsaasti tukea ajatukselleni, että se tulisi järjestää alkukesästä tai viimeistään alkusyksystä. Jo talvella suurimman piirijärjestön Pohjois-Pohjanmaan puheenjohtaja Antti Rantakangas kannatti kokouksen järjestämistä alkusyksystä.

Yllättäen tukea tuli myös puolueen johdon suunnalta ja liepeiltä. Sekä varapuheenjohtaja Seppo Kääriäinen että Emu-selvitystyötä johtanut kansanedustaja Mauri Pekkarinen kannattivat julkisuudessa kokouksen järjestämistä alkusyksystä. Molemmat täsmensivät tarkoittavansa, että kokous pidettäisiin ennen Sdp:n puoluevaltuuskunnan kokousta.

Ylimääräisen puoluekokouksen koollekutsumisesta oli määrä päättää Kokkolassa huhtikuun lopulla 1997 pidettävää puoluevaltuuskunnan kokousta edeltäneessä puoluehallituksen kokouksessa 25. huhtikuuta.

Viikkoa tätä aikaisemmin puheenjohtaja Esko Aho esitti Suomenmaan palstoilla hahmotelman, että puoluekokous pidettäisiin syyskuun puolivälin eli Ruotsin sosialidemokraattien puoluekokouksen ja marraskuun puolivälin välisenä aikana.

Puoluehallituksen kokouspäivänä Suomenmaassa julkaistiin minun kolumnini, jossa kiittelin Ahoa siitä, että hän oli tuonut esille oman ajatuksensa. Tulkitsin hänen hakevan asiassa yhteisymmärrystä.

Vastasin Aholle:

"Kun keskustelua jatketaan, meidän on muistettava yksi meille hyvin tärkeä päivämäärä: Suomen johtavan hallituspuolueen Sdp:n on määrä ratkaista oma kantansa syyskuun 24. päivänä pidettävässä puoluevaltuuskunnan kokouksessa. Viimeistään siihen mennessä meidän tulisi oma päätöksemme tehdä.

Tämäkin päivämäärä sisältyy puheenjohtaja Ahon esittämään 'haarukkaan', mutta syyskuun puolivälin jälkeen on vain yksi sitä edeltävä viikonloppu, 20.–21. syyskuuta.

Toisaalta on kysyttävä, miksi meidän tulisi odottaa Ruotsin sosialidemokraattien puoluekokouksen päätöstä. Pääministeri Göran Persson on luvannut ilmoittaa puolueen johdon kannan kesäkuun loppuun mennessä. Asiantuntijoiden arvion mukaan tämä kanta on se, että Ruotsi ei ole ainakaan ensimmäisten joukossa mukana. Puoluekokouksessa tämä kanta voi ilmeisesti vain tiukentua.

Niinpä voimme ottaa itsellemme enemmän liikkumavaraa ja harkita oman puoluekokouksemme ajankohdaksi myös elokuun loppupuolta, mikä olisi kaikin puolin sovelias ajankohta."

Kirjoitin olevan tärkeää, että Suomen Keskusta päättää omasta kannastaan mahdollisimman varhain ja joka tapauksessa hyvissä ajoin ennen Suomen sosialidemokraatteja. Silloin voisimme tehokkaasti vaikuttaa sekä Sdp:ssä että myös muissa puolueissa käytävään keskusteluun ja niissä tehtäviin päätöksiin.

Varoitin lykkäämästä puoluekokousta alkusyksyä pidemmälle, koska silloin syntyisi ilmeisesti samankaltainen asetelma kuin EU-kysymyksen käsittelemisen yhteydessä: puolueväki menettäi-

si tosiasialliset mahdollisuutensa vaikuttaa tähän ratkaisuun; "Emu-juna" menisi menojaan.

Lopuksi toivoin, että puoluehallitus kokouksessaan pyrkisi ja pääsisi ratkaisuun, joka voisi luoda aitoa yhtenäisyyttä puolueväen keskuuteen. Tällöin voisimme ryhtyä yhtä jalkaa valmistautumaan puoluekokoukseen, jossa tekisimme kansanvallan parhaimpia periaatteita kunnioittaen oman päätöksemme – puolueen ja Suomen parhaaksi.

Tällaista päätöstä puoluehallitus ei tehnyt. Käydyn keskustelun päätteeksi suoritettiin koeäänestys, jossa selvin numeroin hyväksyttiin puheenjohtajan julkisuudessa esittämä haarukka. Lisäksi päätettiin, että lopullisesti ajankohta lyödään kiinni elokuun alussa pidettävässä puoluehallituksen kokouksessa.

Kaikki viittasi siihen, ettei Keskustan puoluekokous ainakaan ennen Sdp:n puoluevaltuuskunnan kokousta kokoonnu. Oli ilmeistä, että ajankohtaa pyrittäisiin lykkäämään mahdollisimman pitkälle.

Tämä kokous osoitti, että Keskustan päätöstä pantattaisiin pitkälle syksyyn. Niin pitkälle ei ollut mahdollista odottaa. Työ Suomen Emu-jäsenyyttä vastaan piti saada käyntiin.

Seuraavana päivänä kerroin puoluevaltuuskunnalle omat johtopäätökseni:

"Minun osaltani aikataulukeskustelu päättyi eilen, mutta puoluehallituksessa se jatkuu edelleen. Elokuussa puoluehallitus joutuu vielä ratkaisemaan sen pääkysymyksen, päättääkö Suomen Keskusta omasta kannastaan ennen Suomen sosialidemokraatteja vaiko heidän jälkeensä. Mutta tästä asiasta olen eilen sanottavani sanonut, enkä siihen enää puutu.

Eilisessä puoluehallituksen kokouksessa toivottiin erityisesti kolmea asiaa: on siirryttävä puhumaan itse asiasta – siitä, olisiko Suomen liityttävä ensimmäisten joukossa rahaliittoon vai ei; 'kentälle' on ryhdyttävä levittämään tietoa rahaliittoon liittymi-

sen ja siitä sivuun jäämisen vaikutuksista; tietoa on annettava myös ulospäin - mm. sosialidemokraateille, joille syötetään vain Emu-myönteistä propagandaa.

Kaikki tämä on mahdollista, kun käynnistämme ripeästi puoluekokouksen valmistelut. Omalta osaltani ne käynnistyvät tänään."

Kerroin olleeni jo pitkään ollut vakuuttunut siitä, ettei Suomen tule ainakaan ensimmäisten joukossa rahaliittoon rynnätä. Lupasin olla keskustaväen ja kaikkien suomalaisten käytettävissä perustellakseni tämän kantani. Kerroin olevani valmis ottamaan vastaan kutsuja erilaisiin tilaisuuksiin ja niihin ahkerasti osallistumaan.

Kasasin paineita myös muiden keskustavaikuttajien suuntaan, erityisesti niiden, jotka olivat vältelleet ottamasta kantaa asiaan:

"Muutkin Keskustan nykyiset euroedustajat ovat olleet sillä kannalla, ettei Suomen tulisi ainakaan ensimmäisten joukossa Emuun liittyä. Uskon, että hekin ovat valmiit tätä kantaansa kaikkialla perustelemaan.

Kuukauden kuluttua joukko varmaankin tuntuvasti kasvaa, kun viimeisetkin vireillä olevat selvitykset ja myös hallituksen selonteko ovat käytettävissä. Silloin uskoisi mm. kansanedustajien, puoluehallituksen jäsenten ja piirien johtohenkilöiden olevan valmiita ottamaan asiaan kantaa.

Puoluekokousvalmistelujen tulee tähdätä siihen, että keskustaväen ylivoimaisen enemmistön kanta tulee puoluekokouksen päätökseksi. Samalla voimme tarjota asiantuntemustamme myös muille suomalaisille, ja tasapainottaa sitä yksipuolista Emu-propagandaa, jota nyt kaikkialla kansalle syötetään."

Puheeni lopuksi tiivistin perusteluni, sekä poliittiset että taloudelliset:

"Rahaliittoon liittyminen merkitsisi alkuvaiheessa maamme talouspoliittisen itsenäisyyden ratkaisevaa kaventumista ja ajan oloon väistämätöntä kehitystä kohti ylikansallista liittovaltiota, johon Suomi valtiollisenkin itsenäisyytensä menettäen sulautuisi. Tätä en voi hyväksyä."

"Suomen ja Ruotsin talouksien rakenteet poikkeavat ratkaisevalla tavalla Keski-Euroopan maiden talouksien rakenteesta. Siksi myös niiden suhdannevaihtelut ja niiden riippuvuus muiden valuuttojen kursseista – ennen muuta Yhdysvaltain dollarin kurssista – ovat erilaiset. Näistä syistä jäsenyys rahaliitossa vahingoittaisi meidän talouttamme.

Toisaalta rahaliitto johtaisi entistä voimakkaampaan alueelliseen keskittymiseen: Euroopan ydinalueet vaurastuisivat, reunaalueet kokisivat menetyksiä. Näiden kehityserojen tasoittamiseen ei ole unionissa millään tavalla varauduttu. Suomelle ja varsinkin Suomen maakunnille tämä olisi kohtalokas uusi isku.

Emu-jäsenyys tuottaisi meille siis ilmiselviä ongelmia ja se aiheuttaisi meille suuria riskejä, joita emme kykenisi millään kotimaisilla toimenpiteillämme oleellisella tavalla lieventämään."

Ulkopuolelle jäämisen totesin puolestaan olevan hyvin houkuttteleva vaihtoehto:

"Muiden muassa Tanska ja Ruotsi ovat jäämässä ulkopuolelle – olisimme hyvässä seurassa. Olisimme mukana nykyisenkaltaisessa valuuttakurssimekanismissa, jonka keskusvaluuttana olisi Saksan markan asemasta sitä laajempi mutta heikompi euro.

Joka ei usko tämän ratkaisun olevan mahdollinen ja viisas, voi verrata meidän asemaamme Kanadaan. Sen talous on yhdentynyt Yhdysvaltain talouteen voimakkaammin kuin meidän taloutemme keskieurooppalaiseen. Siitä huolimatta kanadalaisilla on oma keskuspankki ja oma valuutta, eivätkä he voisi kuvitellakaan niistä luopuvansa – siksi että Kanadan talous on niin erilainen kuin Yhdysvaltain talous."

Kaikista näistä syistä sanoin olevani sitä mieltä, ettei Suomen tule ainakaan ensimmäisten joukossa rahaliittoon rynnätä. Mukaan pääsisimme myöhemminkin, jos niin haluaisimme. Liittyminen olisi peruuttamaton ratkaisu. Oli parempi katsoa kuin katua.

Tässä olivat tiivistettyinä ne argumentit, joiden nojalla ryhdyin omaa kampanjaani käymään.

Vaikka esiinnyin puoluevaltuuskunnassa uhoavaan tyyliin, en aikonut toki ryhtyä mihinkään mittavaan kampanjaan. Ajattelin valikoida kutsujen joukosta ne, jotka tarjosivat parhaimman foorumin omien ajatusteni esittelemiseen ja edistämiseen.

* * *

Yhden mieluisimmista kutsuista sain varsin yllättävältä taholta: Teollisuuuden ja Työnantajien Keskusliiton ekonomisteille oli järjestetty luentotilaisuuksien sarja, johon minutkin pyydettiin mukaan.

Tähän esitykseen valmistauduin hyvin huolellisesti. Kirjoitin 30.5.1997 pitämäni esitelmän alusta loppuun paperille.

Kerroin ekonomisteille myös rahaliiton poliittisista tavoitteista ja seurauksista. Pyrin osoittamaan, etteivät ne olleet taloudellisestikaan edulliset.

Pääosa luennostani käsitteli rahaliiton ja Suomen Emu-jäsenyyden taloudellista puolta.

Esitettyäni sekä poliittiset että taloudelliset perustelut omalle mielipiteelleni pääsin siihen aihepiiriin, jota TT:n tilaisuudessa halusin erityisesti käsitellä:

"Mitkään poliittiset tai taloudelliset järkisyyt eivät siis puhu sen puolesta, että Suomen tulisi ainoana Pohjoismaana liittyä Emun kolmanteen vaiheeseen. Kuitenkin maamme taloudellinen, korporatiivinen ja poliittinen valtaeliitti on asettunut sille kannalle, että mukaan on mentävä ja vieläpä ensimmäisten joukossa. Mu-

kana tässä poliittisessa aktiossa – siis poliittisina toimijoina – ovat myös vaikutusvaltaisimmat mediat.

Valtaeliitti ja media vetoavat usein siihen, että rahaliittoon mukaanmeno on eduksi suomalaisille yrityksille, joiden laajan enemmistön sanotaan olevan nopean Emu-jäsenyyden kannalla. Ja tästä jatkuu 'rautainen logiikka': se mikä on hyväksi suomalaisille yrityksille, on hyväksi niiden työntekijöille ja koko Suomelle."

Tämä ajattelu oli kuitenkin mielestäni pettävällä pohjalla. Tämän väitteeni perustelemiseksi tartuin TT:n itsensä julkaisemiin tietoihin, ja annoin niistä oman tulkintani.

Maaliskuussa 1997 ilmestyneen Finnfacts -julkaisun etusivulla oli ollut graafinen esitys, jonka mukaan 72 prosenttia suomalaisista teollisuusyrityksistä kannattaa Suomen liittymistä Emuun ensimmäisten maiden joukossa ja 28 prosenttia myöhemmin. Suomen Emu-jäsenyyttä ei tämän kuvion mukaan vastustaisi yksikään yritys.

Sisäsivuilla kerrottiin, että yli 250 henkilöä työllistävistä yrityksistä 73 prosenttia kannattaa Suomen Emu-jäsenyyttä ensimmäisten joukossa, kun taas pienemmistä yrityksistä tällä kannalla on hieman yli 40 prosenttia.

Nämä luvut herättivät mielessäni kysymyksen: kuinka 73 prosentin ja runsaan 40 prosentin keskiarvoksi voidaan saada 72, vaikka pieniä ja keskisuuria yrityksiä on paljon enemmän kuin suuria yrityksiä.

Pyysin ja sain käsiini sitä aineistoa – marraskuussa 1996 suoritetun yritysten rahoituskyselyn tuloksia –, josta luvut oli laskettu.

Tästä aineistosta kävi ilmi, että tosiasiassa enemmistö kyselyyn vastanneista yrityksistä oli ollut sitä mieltä, ettei Suomen tule liittyä Emuun ainakaan ensimmäisten joukossa. Finnfacts-julkaisun luvut oli saatu painottamalla tulokset yritysten liikevaihdolla. Lisäksi kävi ilmi, ettei vastausten jakautuma edustanut lähimain-

kaan tasaisesti suomalaisia eikä edes TT:n jäsenenä olevia teollisuusyrityksiä.

Saamieni lukujen perusteella rohkenin väittää, että valtaosa kaikista suomalaisista teollisuusyrityksistä vastusti Suomen liittymistä Emuun ensimmäisten joukossa. Vain suurimpien yritysten enemmistö sitä kannatti. Ja Emu-jäsenyyttä vastustavissa teollisuusyrityksissä oli töissä paljon enemmän suomalaisia kuin sitä kannattavissa yrityksissä.

Toisaalta kysyin, onko kansainvälistyneiden suomalaisten suuryritysten yrityskohtainen etu enää sopusoinnussa Suomen kansallisten etujen kanssa. Nämä yritykset hyötyivät eniten Emun toteuttamisesta ja Suomen mukanaolosta siinä. Toisaalta Suomen erityiset Emu-ongelmat ja riskit eivät niitä kovin paljon hetkauttaneet: munat olivat jo monessa korissa, ja niitä sijoitettiin kaiken aikaa lisää nimenomaan muihin kuin Suomi-koriin. PK-yrityksillä ei sen sijaan ollut useinkaan muuta vaihtoehtoa kuin toimia ainakin pääosin Suomessa tai kuolla.

Vaikka siis TT:n jäsenenä olevien teollisuusyritysten enemmistö edellä selostetun kyselyn tulosten perusteella vastusti Suomen liittymistä ensimmäisten joukossa Emuun, TT:n johto sitä kuitenkin ajoi. Tälle kannalle oli saatu myös ay-liike ja melkoinen osa Sdp:n ja Vasemmistoliiton poliitikoista. Keskustan johto oli puolestaan saatu uskomaan, että puolue ei pääse seuraavaan hallitukseen, ellei se omalta osaltaan ole turvaamassa Lipposen hallituksen Emulinjan toteutumista. Tämä oli se Emu-ratkaisuun liittyvä rakennelma, jolla Suomen taloudellinen, korporatiivinen ja poliittinen valtaeliitti oli saatu toimimaan Suomen kansallisten etujen vastaisesti.

Luentoni lopussa siirryin vielä filosofiaan:

"Mutta vahvojen vallankäyttäjien etujen ajaminen ei yksinään tätä merkillistä ilmiötä selitä – kysymys on myös uskosta, uskosta teknosysteemiin, akateemikko Georg Henrik von

Wrightin kehittelemää käsitettä käyttääkseni.

Elämme outojen paradoksien keskellä. Luonnontieteen kehitys mursi keskiajan lopulla sen metafyysisen uskon, johon katolisen kirkon maallinen valta tuolloin perustui. Siirryimme valistuksen aikaan, joka vauhditti (luonnon)tieteellis-teknistä kehitystä. Uudella ajalla, modernin aikakaudella, on kehittynyt se usein rationaaliseksi luonnehdittu ajattelu, jonka mukaan toiminta tieteellis-teknisen kehityksen edesauttamiseksi johtaa edistykseen, ihmisten elinolojen jatkuvaan kohentumiseen.

Nyt elämme aikaa jolloin von Wrightin teknosysteemiksi nimittämä luonnontieteen, tekniikan ja talouden muodostama valtarakennelma on levittäytymässä kaikkialle ja saamassa yliotteen poliittisista järjestelmistä. Kaikkien tulisi jo tajuta, että tämä kapitalismin riemukulku ei johda edistykseen, vaan sen vastakohtaan: suurten ihmisjoukkojen todelliset elinolot ovat heikkenemässä. Mutta tämän tajuamista estää sokea, metafyysinen usko teknosysteemiin. Henkisessä mielessä olemme palanneet keskiajalle."

Pidin rinnastusta keskiaikaan perusteltuna myös sen vuoksi, että aikamme "pyhät istuimet", teknosysteemin keskeiset vallanpitäjät, julistavat systeemin vastustajat – pakanat ja toisuskoiset – "kirkonkiroukseen", kun taas oikeassa uskossa olevat maalliset vallanpitäjät, poliitikot, saavat heidän siunauksensa ja tukensa.

Ja tässä toiminnassa oivallisen avun antavat keskeiset mediat, jotka pitävät kansaa uskossa ja "kaidalla tiellä":

"Emu-ratkaisun osalta mediat pyrkivät yhtäältä kaihtamaan rationaalista keskustelua ja toisaalta vahvistamaan uskoa esittämällä joko näennäisrationaalisia tai puhtaasti tunnepitoisia argumentteja. Vahvaa uskoa tarvitaankin esimerkiksi sen väitteen hyväksymiseen, että Emu johtaisi Suomen oloissa vakaaseen talouteen ja työttömyyden vähenemiseen.

Olen pannut merkille, että arvostettujen talousasiantuntijoi-

den ja yritysjohtajien joukossa on runsaasti niitä, jotka kaikesta tästä huolimatta ovat sitä mieltä, ettei Suomen tulisi ainakaan ensimmäisten joukossa rahaliittoon mennä. Monet heistä ovat valinneet itselleen helpon tien, eivätkä ole tuoneet kantaansa laajemmalti esille.

Jotta Suomi voitaisiin pelastaa siltä onnettomuudelta, johon valtaeliitti on meitä johdattelemassa, olisi monella suomalaisella oltava sellaista vastuuntuntoa ja rohkeutta, jota Martti Luther osoitti, kun hän joutui Wormsin valtiopäivillä vuonna 1521 saksan kieltä taitamattomalle keisari Kaarle V:lle latinaksi itseään puolustamaan. Lutheria hieman mukaillen meidän tulisi rohjeta sanoa:

'Neuvostot (Eurooppa-neuvosto, ministerineuvosto, talousneuvosto ja valtioneuvosto) ovat saattaneet erehtyä ja ne ovat erehtyneet, tämä on käynyt selväksi. En halua perääntyä, sillä toimiminen omaatuntoa vastaan ei ole hyväksi terveydelle eikä mielenrauhalle. Tässä seison, enkä muuta voi.'

Jos meitä rohkeita on riittävän monta, voi tuloksena vielä olla järjen voitto."

Tässä puheessani vetosin ensimmäisen kerran julkisesti Martti Lutheriin. Toisen kerran siteerasin näitä hänen mahtavia sanojaan syyskuun lopulla 1997 järjestetyssä Keskustan ylimääräisessä puoluekokouksessa.

Mutta sitä ennen koettiin vielä monia vaiheita.

* * *

Kesäkuun puolivälissä 1997 osallistuin Haaparannalla järjestettyyn Ruotsin Keskustapuolueen puoluekokoukseen.

Olin yhtenä alustajana seminaarissa, jossa käsiteltiin rajat ylittäviä ympäristöongelmia Pohjois-Euroopassa. Muina alustajina olivat Karl-Erik Olsson ja Ruotsin valtiopäivien maatalousvaliokunnan puheenjohtaja Lennart Daléus – mies joka toimii nyt puolueen puheenjohtajana.

Ympäristöseminaari kuten muutkin yhtä aikaa pidetyt asiantuntijakokoukset oli järjestetty yhteistyössä Suomen Keskustan kanssa, ja niissä oli tarjolla simultaanitulkkaus. Ainakaan meidän seminaarimme ei kuitenkaan sanottavasti suomalaisia osanottajia vetänyt: paikalla olivat minun lisäkseni vain puoluesihteeri Pekka Perttula ja kansanedustaja Hannes Manninen.

Seminaarin jälkeen harmittelin sitä, etten ollut saanut riittävää kannatusta sille alkuvuodesta esittämälleni ajatukselle, että Suomen Keskustan ylimääräinen puoluekokous olisi järjestetty samana viikonloppuna Kemin-Tornion alueella.

Jos tämä ehdotus olisi toteutettu, olisivat sadat suomalaiset ja ruotsalaiset keskustavaikuttajat päässeet suoraan keskusteluyhteyteen keskenään. Lisäksi olisimme saaneet aikaan todella mahtavan yhteisen kulkueen ja yleisöjuhlan. Molemmat puolueet olisivat saaneet omassa maassaan aimo annoksen ylimääräistä myönteistä julkisuutta.

Ehdotukseni tyrmättiin aikoinaan sillä perusteella, että meillä ei vielä kesäkuun puolivälissä olisi ollut käytettävissämme kaikkia niitä tietoja, joita Emu-ratkaisun tekemiseen tarvitaan. Tämä perustelu oli osoittautunut pätemättömäksi. Viimeinenkin este päätöksenteolta oli poistunut, kun muutama viikko aikaisemmin oli saatu varmuus siitä, ettei Ruotsi ole mukana, kun rahaliitto vuoden 1999 alussa käynnistyy.

Kesän mittaan vahvistui se arvioni, että Keskustan ylimääräinen puoluekokous pidettäisiin vasta Sdp:n puoluevaltuuskunnan kokouksen jälkeen. Yhä todennäköisemmältä alkoi näyttää, että se yhdistettäisiin jo aikaisemmin vireille pantuun kunnallisvaalien vaaliristeilyyn aivan syyskuun lopulla 1997.

Muutoinkin alkoi näyttää yhä selvemmältä, että Suomi rahaliittoon vietäisiin.

Sosialidemokraattien piirissä vastarintaa oli aika tavalla, mutta puolueesta ei löytynyt riittävän vahvaa johtajaa, joka olisi kyennyt

uhmaamaan puheenjohtaja/pääministeri Paavo Lipposen tahtoa.

Eduskuntaryhmän puheenjohtaja Erkki Tuomioja oli vahvoin perustein koko Emu-hanketta vastaan. Kaikki hänen julkituomansa argumentit puhuivat sen puolesta, että Suomen tulisi jäädä yhdessä Ruotsin ja Tanskan kanssa ainakin alkuvaiheessa rahaliiton ulkopuolelle. Kannanottoaan Suomen Emu-jäsenyyteen hän kuitenkin panttasi.

"Viimeinen taisto"

Kun Emu-jäsenyyden läpimeno alkoi näyttää väistämättömältä, aloin pohtia seuraavaa siirtoani.

Laskeskelin rahaliiton toteutumisen aikatauluja, ja huomasin, että siinä on pitkä välivaihe, jonka aikana kansalliset valuutat ovat edelleen käytössä. Suunnitelmien mukaan eurot tulisivat käyttöön vasta vuoden 2002 alkupuolella eli kolme vuotta kolmannen vaiheen käynnistymisen jälkeen.

Tähän aikaväliin sijoittui Suomessa kahdet tärkeät vaalit: kevään 1999 eduskuntavaalit ja vuoden 2000 alussa järjestettävät presidentinvaalit.

Niinpä aloin jo heinäkuulla julkisuudessa tuoda esiin sitä ajatusta, että Emusta tulee vaalikysymys molempiin näihin vaaleihin, jos päätös rahaliittoon liittymisestä tehdään ilman kansanäänestystä ja eduskunnan yksinkertaisen enemmistön voimin. Korostin, ettei tuolla tavoin syntyvällä päätöksellä olisi tarvittavaa legitimiteettiä, joten se voitaisiin myöhemmin purkaa.

Näistä alkuaskelista kehittyi ajatukseni, että Keskustan tulisi ottaa seuraavissa eduskuntavaaleissa tavoitteekseen Emusta irrottautuminen, jos meidät siihen kansanvallan periaatteita rikkoen viedään. Ajattelin, että tällainen Keskustan ilmoitus pakottaisi Lipposen hallituksen varovaisuuteen omassa päätöksenteossaan.

Ajattelin, että rahaliitosta eroaminen olisi asetettava tavoitteeksi, jos rahaliittoon kaikesta huolimatta jouduttaisiin. Se olisi "viimeinen taisto", jota varten itsenäisyysrintamaa olisi ryhdyttävä kokoamaan.

Kun ajatukseni askartelivat jo näiden kysymysten parissa, Keskusta ei ollut saanut aikaan vielä päätöstä edes ylimääräisen puoluekokouksen ajankohdasta.

Puoluehallitus päätti 13. elokuuta 1997 pitämässään kokouksessa, että ylimääräinen puoluekokous järjestetään vaaliristeilyn jälkeen sunnuntaina 28. syyskuuta 1997 – siis Sdp:n puoluevaltuuskunnan kokouksen jälkeen.

Pian sen jälkeen kokoontui eduskuntaryhmä Rovaniemellä.

Tässä kokouksessa Esko Aho viimein tuli ulos kuorestaan. Hän piti ryhmälle puheen, jossa hän ilmoitti olevansa sillä kannalla, ettei Suomen tulisi ainakaan ensimmäisten maiden joukossa Emun kolmanteen vaiheeseen mennä. Hän korosti, ettei Emu-kysymystä tule käsitellä taktisena eikä valtapoliittisena kysymyksenä.

Ryhmäkokouksessa tilanne oli omituinen. Puheenjohtajan puheen yhteydessä ei saatu käydä lainkaan keskustelua. Ryhmän puheenjohtaja kiitteli ryhmän jäseniä siitä, etteivät nämä olleet ottaneet siihen mennessä kantaa Suomen Emu-jäsenyyteen.

Asetelma oli samankaltainen kuin EU-jäsenyyttä käsiteltäessä: silloinkin ryhmän jäseniin pyrittiin vaikuttamaan niin, että kantaa ei otettaisi "liian aikaisin". Sitten kun kantaa sai ottaa, oli jo liian myöhäistä vaikuttaa asiaan. Tätä Aino Suhola on joskus nimittänyt keskustalaiseksi "ventin peluuksi".

Elokuulla ei toki ollut myöhäistä vielä ottaa kantaa siinä mielessä, että Sdp:n ratkaiseva päätös oli syntymässä vasta syyskuun loppupuolella.

Mutta kun Keskustan puoluekokous kokoontui syyskuun 28. päivänä, oli asia jo ratkennut.

Syksyn tullen jatkui kesällä aloittamani keskustelu rahaliitosta

eroamisesta. Kantaa tämän ajatuksen puolesta otti myös toinen keskustalainen europarlamentaarikko Kyösti Virrankoski.

Syyskuun 7. päivänä 1997 tämä ajatus nousi esille pääministerin haastattelutunnilla. Pääministeri Paavo Lipponen sanoi tällaisia ajatuksia syntyvän "jonkun europarlamentaarikkoprofeetan päässä". Lipponen vastasi:

> "Eihän Emuun voi mennä tai sieltä ulkopuolelle jäädä ikään kuin emme olisikaan tosissamme. Jos sinne mennään, siellä on pärjättävä. Ulkopuolella olisimme vieläkin kovemmassa tarkkailussa ja pienellä valuutalla vielä suuremmissa vaikeuksissa pärjätä suuren euron ja muiden maailman valuuttojen puristuksessa."

Vastasin Lipposelle seuraavana päivänä julkaisemallani tiedotteella. Huomautin siinä, että eroaminen on mahdollista niin kauan kun meillä on vielä oma valuutta. Jos Lipposen hallitus haluaa tehdä vakaan ja "tosissaan" tehdyn Emu-ratkaisun, tuli Suomen perustuslakia ja kansanvallan periaatteita kunnioittaa.

Jatkoin:

> "EU-jäsenyydestä päätettiin aikanaan siten, että valtuutus poikkeukselliseen eduskuntakäsittelyyn haettiin kansanäänestyksellä. Tuolloin korostettiin, että Emu-kysymys ratkaistaan erikseen. Ellei kansanäänestystä nyt järjestetä, elää ajatus kansanäänestyksestä ja Emusta irrottautumisesta niin kauan kuin eroaminen on mahdollista."

Kirjoitin, että tämän "profetian" tulisi johtaa kansanäänestyksen toteuttamiseen. Ellei näin meneteltäisi, saattaisi esittämäni profetia toteutua.

Keskustelu Suomen jäsenyydestä rahaliitossa käytiin pääosin eri puolueiden sisäisenä. Joitakin yrityksiä puolueiden väliseenkin keskusteluun toki tehtiin.

Syyskuun 20. päivänä 1997 järjestettiin Vimpelissä keskustelutilaisuus, johon osallistui kolme poliitikkoa, joilla kaikilla oli myös korkein akateeminen oppiarvo: Risto Penttilä, Erkki Tuomioja ja Paavo Väyrynen. Ajankohta oli herkullinen, kun ratkaisevaan Sdp:n puoluevaltuuskunnan kokoukseen oli aikaa enää vain muutama päivä.

Pääalustajaksi oli kutsuttu Erkki Tuomioja, me Penttilän kanssa olimme kommentaattorin asemassa.

Tuomiojan puhe oli odotettu. Hän esitti laajalti perusteluja rahaliittoa ja Suomen jäsenyyttä vastaan, mutta edelleen hänen kantansa jäi auki.

Tuomiojan puheessa oli yksi yksityiskohta, johon erityisesti kommentissani tartuin: hän antoi sanalle "itsenäisyys" määritelmän, jota en pitänyt hyväksyttävänä.

Tuomioja määritteli itsenäisyyden "valtion kyvyksi vaikuttaa ympäristöönsä ja tehdä reaalimaailmaa muuttavia päätöksiä". Tällaisen määritelmän perusteella voitaisiin lähes tyystin luopua siitä, mitä itsenäisyys yleisen ymmärryksen mukaan on.

Syyskuun 24. päivänä Sdp:n puoluevaltuuskunta teki sen päätöksen, jonka pääministeri Paavo Lipponen sen halusi tekevän: Suomen tulee siirtyä ensimmäisten maiden joukossa rahaliiton kolmanteen vaiheeseen. Tässäkään kokouksessa Tuomioja ei omaa kantaansa esittänyt, vaikka kaikki sen tiesivät.

Kukaan ei vastustanut liittymispäätöstä. Kolme jäsentä oli sitä mieltä, että päätöksenteko olisi pitänyt siirtää tuonnemmaksi. Puolueen jäsenten ja kannattajien keskuudessa Emu-jäsenyyden vastustajia oli ehkä noin kolmannes. Heidän äänensä ei siis päätöstä tehtäessä kuulunut.

Keskustan puoluekokous järjestettiin seuraavana sunnuntaina.

Vaaliristeily päättyi lauantaina, ja sen jälkeen pidettiin puoluehallituksen kokous, jossa puoluekokouksen kannanottoluonnos käsiteltiin. Kaikki sujui ennalta kirjoitettujen nuottien mukaisesti.

Kannanottoluonnoksen oli laatinut puoluehallituksen työvaliokunnan asettama työryhmä. Työvaliokunta oli sen työn siunannut ja päättänyt tuoda sen puoluehallitukseen sellaisenaan.

Yritin saada kannanottoon joitakin parannuksia.

Keskityin kahteen asiaan.

Ensinnäkin ehdotin, että tavoitteeksi asetettaisiin se, että Suomi pyrkisi myös tulevaisuudessa säilyttämään oman keskuspankkinsa ja valuuttansa eli jättäytymään muutamien muiden maiden kanssa pysyvästi rahaliiton ulkopuolelle.

Tällä muotoilulla tähtäsin siihen, ettei kannanottoamme voitaisi tulkita vain jäsenyyden lykkäämiseksi vaan, että tavoitteeksi tulisi "Kanadan malli" – oman keskuspankin ja valuutan pysyvä säilyminen.

Toinen ehdotukseni piti sisällään sen, että Suomi ei voisi luopua omasta rahastaan ja keskuspankistaan, ellei tätä ole hyväksytty kansanäänestyksessä. Tämä muotoilu olisi jättänyt avoimeksi myös sen mahdollisuuden, että kansanäänestys olisi järjestetty seuraavien eduskuntavaalien jälkeen. Tämä puolestaan olisi voinut johtaa rahaliitosta eroamiseen.

Kumpikaan ehdotuksistani ei saanut mainittavaa kannatusta.

Sitä ehdotusta en edes tehnyt, että tavoitteeksi olisi asetettu rahaliitosta eroaminen. Tämä ehdotus oli jo käydyissä keskusteluissa tyrmätty sillä perusteella, että se oli ollut ennenaikainen.

Ehdotuksia tehdessäni tiesin, että ne hylättäisiin – siinä määrin tutuksi "demokraattinen sentralismi" oli minulle tullut. Esitinkin ne lähinnä siinä hengessä, että ne tulisivat pöytäkirjaan kirjatuiksi.

Jo ennakkoon olin päättänyt, että en veisi ehdotuksiani puoluekokouksen käsiteltäviksi. Kun ennalta valmistellun julkilausuman takana oli lähes yksimielinen puoluehallitus, olisi muutosten läpivieminen ollut vaikeaa.

Omat ajatukseni liikkuivat sitä paitsi jo tulevaisuudessa, Vaasan puoluekokouksessa.

Hämäläinen kirjoittaa Helsingin puoluekokouksesta näin:

"Kokouksen dramaattisin vaihe nähtiin, kun Paavo Väyrynen astui puhujapönttöön. Väyrynen muistutti, miten keskusta oli taivuteltu kansanvallan vastaisesti hyväksymään EU-jäsenyys. Väyrysen mielestä keskustan olisi pitänyt sitoutua purkamaan Emu-jäsenyyspäätös, jos se pääsee valtaan 1999 pidettävissä eduskuntavaaleissa.

'Tässä seison, enkä muuta voi', Väyrynen sanoi Martti Lutheria siteeraten esitellessään teesinsä.

Puoluekokouksessa ei löytynyt kuin muutama tukija Väyryselle."

Tämä oli median yleinen tulkinta Helsingin puoluekokouksesta, mutta se oli silti päin mäntyä.

Puoluekokous teki yksimielisesti juuri sellaisen päätöksen, jollaiseen olin kaiken aikaa pyrkinyt ja jollaisen tekemistä vastaan puoluejohto oli elokuulle saakka harannut.

En vienyt ehdotusta rahaliittopäätöksen purkamisesta puoluekokouksen käsiteltäväksi, enkä tehnyt siellä enää niitäkään muutosehdotuksia, jotka oli puoluehallituksen kokouksessa hylätty.

Tämän sanoin selvääkin selvemmin puoluekokouspuheessani.

Kiittelin aluksi puoluekokousta siitä, että se "tekee päätöksen, jonka mukaan Suomen ei tule olla mukana, kun rahaliitto Emu sopimuksen mukaisesti käynnistyy".

Kun pidin jo varmana sitä, että Lipposen hallitus tekisi päätöksen Suomen jäsenyydestä rahaliitossa, suuntasin katseeni jo seuraavaan puoluekokoukseen:

"Suomen markan ja Suomen pankin kohtalo ei tule kuitenkaan loppuun käsitellyksi tässä ylimääräisessä puoluekokouksessa. Asiaan palataan Vaasassa vajaan vuoden kuluttua järjestettävässä varsinaisessa puoluekokouksessa.

Jos kaikki menee siten kuin tällä hetkellä näyttää, olemme ensi kesäkuussa tilanteessa, jossa Suomi on päätetty viedä rahaliiton kolmanteen vaiheeseen. Tällöin voimme – jos niin tahdomme – asettaa yhdeksi tavoitteeksemme sen, että Suomi pyrkisi irrottautumaan rahaliitosta. Eduskunnassa päätös syntyisi samassa järjestyksessä kuin liittymispäätöskin: yksinkertaisella enemmistöllä.

Tähän voidaan sanoa ja on sanottukin, ettei tämä ole 'realistista' tai 'mahdollista'. Miksi ei olisi? Niin kauan kun meillä on oma valuutta ja keskuspankki tämä on täysin mahdollista, jos kansan ja kansaa edustavien enemmistö niin haluaa. Ja se voi hyvinkin haluta, kunhan totuus tässäkin asiassa laajemmalti valkenee.

Jotkut teistä saattavat kysyä, miksi en anna periksi, miksi en lakkaa välittämästä siitä, kuinka Suomen käy.

En voi. Sen vuoksi en voi, että käsillä on jälleen kohtalokas ja peruuttamaton ratkaisu, jolta lisäksi puuttuu sekä oikeudellinen että poliittinen hyväksyttävyys, legitimiteetti.

Liittyessään Euroopan unioniin Suomi menetti merkittävän osan itsenäisyydestään. Tämän me olemme saaneet jo monin tavoin karvaasti kokea. Rahaliitossa tapahtuisi vielä pahempaa. Kansantaloutemme muuttuisi eurooppalaisen kansantalouden syrjäiseksi aluetaloudeksi. Rahaliiton myötä Suomi menettäisi myös valtiollisen itsenäisyytensä ja sulautuisi vähitellen osaksi eurooppalaista yhtenäis- tai liittovaltiota.

Tästä – Suomen itsenäisyydestä – tässä selvällä suomenkielellä sanottuna on kysymys."

Lopetin puheeni samaan Luther-lainaukseen, jota olin käyttänyt keväällä TT:n ekonomistien edessä.

Kuinka mediaan saattoi levitä se väärä tulkinta, joka elää edelleen – myös Hämäläisen kirjassa? Kuinka on mahdollista, että kymmenet itse paikalla olleet toimittajat menivät näin pahasti harhaan?

On kaksi tekijää, jotka tämän osittain selittävät.

Ensinnäkin puoluekokouksessa tehtiin ehdotus, jonka mukaan rahaliitosta tulisi erota, jos meidät siihen vietäisiin. Tämä ehdotus pantiin koeäänestykseen, jossa se sai hyvin vähän kannatusta. Jotkut tulkitsivat, että minun linjani kannatus olisi mitattu tuossa koeäänestyksessä. Niin ei tietenkään ollut.

Toinen selitys on se, että poistuin itse kokouksesta pian sen jälkeen kun olin oman puheenvuoroni käyttänyt. Näin areena jäi vapaaksi niille sananselittäjille, jotka halusivat tulkita kokouksen tapahtumat "nurin päin".

Jälkikäteen pyrin oikomaan julkisuudessa syntynyttä virheellistä tulkintaa, mutta se viesti ei tietenkään levinnyt läheskään yhtä laajalle kuin kokouspäivän uutisointi.

Suomenmaassa kirjoitin 2.10.1997 otsikolla "Vaasassa tavataan". Kertasin tässä kolumnissani tosiasiat ja osoitin, että uutisointi oli ollut harhaanjohtavaa.

Totesin, että tiedän poliittisen linjani nauttivan puolueväen laajan enemmistön luottamusta, kun taas puolueen johdon tasolla tilanne oli toinen: "meitä johdetaan melko pienen vähemmistön ehdoilla".

Jatkoin:

> "Vaasan puoluekokouksessa on saatava selvyys Keskustan linjaan Eurooppa-politiikassa ja muutenkin. Tämä käy päinsä laajan ja avoimen keskustelun kautta."

Lupasin käynnistää keskustelua "naulaamalla" lähiaikoina esille muutamia teesejä. Tällä sanamuodolla viittasin taas Martti Lutheriin.

Kirjoitukseni lopussa kommentoin Luther-sitaattiin liittynyttä lehtikirjoittelua:

"Huonosti ovat jotkut julkisen sanan edustajat Lutherinsa lukeneet. Puheeni lopussa lainaamani Martti Lutherin sanat eivät olleet hävinneen ja yksin jätetyn miehen puhetta. Ne osoittivat taistelumieltä ja korkeaa moraalia. Ja, kuten tiedämme, Luther menestyi siinä, mihin hän oli ryhtynyt."

Kirjoitin teesini heti Helsingin kokouksen jälkeen, mutta jäin vielä miettimään, millä tavoin ja milloin ne olisi sopivaa julkaista.

Tässä vaiheessa mielessäni kypsyi suunnitelma uuden koulutusprojektin toteuttamisesta.

Vuoden alusta alkaen olin ollut mukana puoluehallituksen kokouksissa. Kokemukseni osoittivat, ettei puolueen politiikkaan ollut mahdollista "ylärakenteen" kautta vaikuttaa.

Päätökset valmisteltiin pienessä piirissä ja ne tuotiin puoluehallitukseen työvaliokunnan kautta. Puoluehallituksen jäsenet näyttivät kokevan itsensä enemmänkin puolueen johdon kuin järjestöväen luottomiehiksi ja -naisiksi.

Jotta voisin vaikuttaa puolueen linjaan, minun oli lähdettävä liikkeelle maakuntiin.

Niin syntyi "Eurooppalainen Suomi 2000" koulutusohjelma. Sen julkistamisen yhteydessä julkaisin teesini, joissa esitin näkemykseni siitä, millaista sisä-, ulko- ja Eurooppa-politiikkaa Suomen Keskustan tulisi harjoittaa.

Kutsuin koulutustilaisuuksiin kaikki piiri- ja kuntatason johtavat luottamushenkilöt, kaikkiaan noin 10000 naista ja miestä. Järjestämääni 19 koulutustilaisuuteen osallistui yli 1300 henkilöä.

Alun perin lähdin liikkeelle siinä hengessä, että valmistelisin kenttäväkeä osallistumaan seuraavana kesänä päätöksentekoon, joka tähtäisi Suomen eroamiseen rahaliitosta.

Joulukuun alussa, heti itsenäisyyspäivän jälkeen, tilanne ratkaisevalla tavalla muuttui: enemmistö Vasemmistoliiton jäsenäänestykseen osallistuneista antoi tukensa puolueen johdolle, joka tah-

toi viedä Suomen ensimmäisten maiden joukossa talous- ja rahaliiton kolmanteen vaiheeseen.

Näin Vasemmistoliiton jäsenistö oli ratkaissut lopullisesti sen, että Suomesta tulee rahaliiton jäsen ja myös sen, ettei tätä päätöstä kyettäisi enää purkamaan.

Näin päättyi "viimeinen taisto" Suomen pelastamiseksi jäsenyydeltä rahaliitossa. Näin Vasemmistoliiton jäsenistö ratkaisi sen, että Suomi alkoi siirtyä "vaaran vuosiin".

"Vaaran vuodet"

Valtioliitosta liittovaltioon

Unto Hämäläinen kuvaa kirjassaan niitä ratkaisun vaiheita, jolloin Euroopan parlamentti omalta osaltaan hyväksyi siirtymisen talous- ja rahaliiton kolmanteen vaiheeseen.

Hämäläinen kirjoittaa:

> "Paavo Väyrynen ei ollut tappion hetkellä yksin. Hän oli pyytänyt vaimonsa Vuokon ja 88-vuotiaan isänsä Eemelin seuraamaan rahaliiton käynnistymistä. Isä-Eemeli oli pyytänyt miettimisaikaa – hänkään ei kannattanut rahaliittoa eikä Suomen liittymistä siihen. Lopulta hän päätti tulla, perustelu oli: 'Onhan sitä tapana käydä hautajaisissakin'.
>
> Väyrynen oli jo talvella käynnistänyt uuden itsenäisyystaistelun. Väyrysen mielestä rahaliitto oli jo hävitty, joten piti siirtää voimat 'uudelle puolustuslinjalle' syntymässä olevan EU:n valtioliiton vastustamiseen.
>
> Väyrynen ei onnistunut puheenvuoroillaan – vielä – saamaan keskustelua liikkeelle. Keskustelu valtioliitosta on vasta viriämässä."

Tämä lainaus osoittaa, millaisista lähtökohdista olemme "vaaran vuosiimme" siirtyneet: Hämäläinen kirjoittaa "valtioliitosta", kun pitäisi kirjoittaa "liittovaltiosta".

Kun uskon Unto Hämäläisen olevan perillä näistä peruskäsitteistä, pidän tätä virhettä pelkkänä lipsahduksena.

Kerrattakoon kuitenkin, mitä nämä kaksi sanaa oikein tarkoittavat.

Yhdentymiskehityksen alkuvaiheista lähtien on ollut kaksi periaatteellisesti erilaista näkemystä eurooppalaisen yhteistyön rakenteesta.

Yhtäältä on ollut niitä, jotka ovat katsoneet, että Eurooppaan tulee pyrkiä luomaan Amerikan Yhdysvaltain kaltainen valtiollinen rakennelma: keskittynyt liittovaltio, jonka osavaltioiksi kansallisvaltiot sulautuisivat. Tämän ajattelutavan kannattajia kutsutaan yleensä federalisteiksi.

Toisaalta on ollut niitä, jotka ovat katsoneet, että amerikkalainen malli ei Eurooppaan sovi: täällä on niin paljon erilaisia kansallisuuksia, kulttuureja ja kieliä, että täällä tarvitaan itsenäiset kansallisvaltiot, jotka harjoittavat yhteistyötä ja muodostavat keskenään valtioliiton. Tämän ajattelutavan kannattajia kutsutaan joskus konfederalisteiksi.

Vaihtoehdot ovat siis: valtioliitto (konfederaatio) tai liittovaltio (federaatio).

Yleensä Euroopassa on toimittu hyvin käytännönläheisesti itsenäisten kansakuntien yhteistyötä kehittäen. Kaksi kertaa ovat federalistit kuitenkin saaneet yliotteen.

* * *

Ensimmäinen tapaus sattui aivan yhdentymiskehityksen alkuvaiheessa.

Kaikki alkoi 1940-luvun lopulla, jolloin Strasbourgiin perustettiin Euroopan neuvosto. Sen tuli alun perin olla kaiken yhteistyön ja yhdentymisen foorumi, mutta pian syntyi erimielisyyttä siitä, kuinka pitkälle ja kuinka nopeasti olisi edettävä.

Kuusi maata – Italia, Ranska, Saksa ja Benelux-maat – lähti omille teilleen ja muodosti Euroopan hiili- ja teräsyhteisön, josta sittemmin kehittyi Euroopan talousyhteisö ja lopulta nykyinen unioni.

Heti perään nämä maat solmivat kaksi muuta sopimusta: ne päättivät perustaa myös puolustusyhteisön ja poliittisen yhteisön.

Jos nämä kaksi sopimusta olisivat astuneet voimaan, olisi Eurooppaan syntynyt kuuden valtion muodostama liittovaltio.

Tämä hanke kuitenkin raukesi, kun Ranskan parlamentti hylkäsi ne vuonna 1954.

Toinen tapaus onkin aivan tuore: se on Maastrichtin sopimus.

Kehitys kohti Maastrichtin sopimusta käynnistyi joskus 1970 -luvun alkupuolella. Sen tärkeimpänä pontimena oli Länsi-Euroopan johtajien pelko, että Neuvostoliitto saisi Euroopassa ehdottoman ylivallan. Neuvostoliitto oli sotilaallinen supervalta, joka levitti aggressiivisesti sosialistista oppiaan. Läntisessä Euroopassa Neuvostoliitolla ja sen ideologialla oli vahvaa kannatusta.

Näissä oloissa Länsi-Euroopan johtajat lähtivät kehittämään Euroopan talousyhteisöstä uutta suurvaltaa, joka kykenisi puolustamaan itseään ja kohoamaan maailmanmahdiksi Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain rinnalle.

Juuri tässä vaiheessa myös Richard Coudenhove-Kalergi kehitteli näitä ideoita. Hänen vuonna 1971 julkaisemansa kirja "Maailmanmahti Eurooppa" osoitti, että paneurooppalaisen valtioliiton rakentajasta oli kylmän sodan puristuksessa tullut pien-eurooppalaisen liittovaltion kannattaja.

Kun Maastrichtin sopimus valmistui, Varsovan liitto oli jo hajonnut ja Neuvostoliitto oli hajoamassa. Näin oli poistumassa se uhka, jonka torjumiseksi liittovaltio-Eurooppaa oli ryhdytty rakentamaan. Miksi sopimus tästä huolimatta solmittiin?

Vastauksia on monia, mutta yksi niistä näyttää käyvän ylitse muiden: Neuvostoliiton pelon tilalle tuli toinen pelko, Saksan pelko. Muut jäsenmaat pelkäsivät, että yhdistynyt Saksa saattaisi irrottautua tiiviistä länsieurooppalaisesta yhteistyöstä ja alkaa rakentaa läheisiä suhteita itään päin. Saksa piti sitoa osaksi Länsi-Eurooppaa.

* * *

Maastrichtissa solmittiin sopimus liittovaltio-EU:n rakentamisesta. Sopimuksessa on kaksi osaa: talous- ja rahaliitto Emu ja poliittinen unioni.

Rahaliitto on ensi sijassa poliittinen hanke – tätä ovat korostaneet myös useimmat talousasiantuntijat ja yritysjohtajat. Poliittisesti se on jopa merkittävämpi kuin poliittinen unioni.

Rahaliiton on määrä johtaa liittovaltioon ja siihen se myös vie. Tähän vaikuttavat sekä psykologian että talouden logiikka.

Oma raha ja oma keskuspankki ovat tärkeitä jokaiselle itsenäiselle kansakunnalle.

Raha- ja valuuttakurssipolitiikka on tärkeä väline kunkin maan taloudenhoidossa. Lisäksi oma raha on yksi niistä kansallisvaltion tunnusmerkeistä, joiden kautta ihmiset samaistuvat omaan maahansa.

Siksi federalistit haluavat hävittää kansalliset valuutat: kun siirrytään yhtenäisvaluuttaan ja yhteiseen keskuspankkiin, ihmiset alkavat samaistua enemmän Eurooppaan kuin omaan kansakuntaansa. Tämä raivaa psykologisia esteitä liittovaltiokehityksen tieltä.

Kun kansakunta luopuu omasta valuutastaan ja liittyy Emuun, sillä ei ole enää omaa kansantaloutta – siitä tulee yksi Euroopan kansantalouden monista aluetalouksista.

Yhteisen raha- ja valuuttakurssipolitiikan rinnalle tarvitaan myös yhteinen finanssipolitiikka: unionin budjettia on vahvistettava, ja verotusta on ryhdyttävä käyttämään yhteisen talouspolitiikan välineenä. Tämä talouspoliittisen päätöksenteon siirtyminen unionin tasolle on ratkaiseva askel kohti liittovaltiota.

Samaan suuntaan vaikuttaa se, että rahaliitto lisää alueellista keskittymistä unionin sisällä: ydinalueet kasvavat entistä voimakkaammin ja muut – varsinkin reuna-alueet – joutuvat kärsimään jatkuvasta lamasta ja työttömyydestä. Näiden erojen tasoittami-

seksi tarvitaan varainsiirtoja: tarvitaan liittovaltion budjetti.

Poliittinen unioni jakaantuu kahteen osaan: ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan ja päätöksenteon kehittämiseen.

Ulko- ja turvallisuuspolitiikassa pyritään ajan oloon yhteen politiikkaan ja yhteiseen puolustukseen. Nämä liittyvät erottamattomasti ajatukseen keskittyneestä liittovaltiosta. Kysymyksessä on siis federalistien ideologinen tavoite.

Päätöksenteossa edetään kohti yhä ylikansallisempaa järjestelmää.

Federalistit pyrkivät vahvistamaan komission ja parlamentin asemaa ministerineuvoston kustannuksella. Heidän tavoitteenaan on, että komissio kehittyisi Euroopan hallitukseksi, joka toimisi parlamentaarisessa riippuvuussuhteessa Euroopan parlamenttiin. Ministerineuvostosta tulisi parlamentin toinen kamari, Yhdysvaltain kongressin senaattia vastaava toimielin.

Poliittisen unionin osalta Maastrichtin sopimus jäi puolitiehen, ja siksi sovittiin uudesta hallitusten välisestä konferenssista. Se on jo kokoontunut ja saanut aikaan Amsterdamin sopimuksen.

Amsterdamin sopimuksessa ei siinäkään päästy kovin pitkälle; federalistien pyrkimykset eivät ole nyt olleet myötätuulessa.

Pahinta Amsterdamin sopimuksessa on se, että siinä edetään ripeästi kohti sisärajojen valvonnan poistamista tilanteessa, jossa ulkorajat ainakin Välimeren alueella pahasti vuotavat ja jossa itälaajennus tulee näitä ongelmia entisestään pahenemaan. Tässäkin on federalistinen ideologia pahasti ristiriidassa käytännön elämän tarpeiden kanssa.

Samaan aikaan kun federalistit olivat joutuneet poliittisen unionin kehittämisessä vastatuuleen, he saivat tahtonsa läpi rahaliiton toteuttamisen kautta. Tämä läpimurto avasi tien poliittisen unionin ripeälle etenemiselle ja liittovaltio-EU:n rakentamiselle.

Keskittynyt vai hajautettu liittovaltio?

Tämä oli se tulevaisuuden näköala, jota jouduin vuoden 1997 lopulla pohtimaan.

Olin vastustanut Suomen liittämistä unioniin ja rahaliittoon, ja hävinnyt molemmat taistelut. Rahaliiton toteuduttua oli kehitys kohti liittovaltiota väistämätön. Siksi olikin viisainta tunnustaa tämä tosiasia ja ryhtyä pohtimaan, millaiseksi liittovaltioksi EU kehittyy.

Tämä ajatustyö tuotti yllättävän tuloksen: oikealla tavalla rakennettu liittovaltio olisi Suomen itsenäisyyttä ajatellen jopa parempi kuin nykyinen keskittynyt valtioliitto-EU.

Tärkeäksi virikkeeksi muodostui pankinjohtaja Matti Korhosen vuoden 1997 lopulla Turun Sanomille antama lehtihaastattelu.

Korhonen sanoi olevan päivänselvää, että rahaliitto johtaa liittovaltioon, mutta hänen mielestään se ei olisi välttämättä huono asia. Federalismia, kuten kolesteroliakin, sanoi Korhonen, on kahdenlaista, hyvää ja huonoa. Hän kertoi kannattavansa hyvänlaatuista federalismia, sellaista, jossa Euroopan parlamentin valtaa ei lisätä.

Ensimmäinen reaktioni oli, ettei Korhonen näytä politiikkaa ymmärtävän: federalismihan tarkoittaa EU:ssa nimenomaan sitä, että parlamentin valtaa lisätään.

Tarkemmin asiaa ajateltuani totesin, että Korhonen on aivan oikeassa. On olemassa erilaisia liittovaltion malleja, kuten amerikkalainen keskittynyt liittovaltio ja sveitsiläistyyppinen hajautettu liittovaltio. Sveitsin järjestelmästä käytetään usein jopa nimeä "konfederaatio".

Euroopan unioni on nykyisellään hyvin keskittynyt valtioliitto. Jos sitä kehitetään Maastrichtin sopimuksen mukaisesti, siitä tulee erittäin keskittynyt liittovaltio.

Unioni on kehittynyt nurinperoisessa järjestyksessä.

Nykyiset liittovaltiot ovat kasvaneet alhaalta ylöspäin. Itsenäi-

set valtiot tai kantoonit ovat päättäneet muodostaa liiton, jolle ne ovat antaneet hoidettavaksi suuret yhteiset asiat. Muun päätöksenteon ne ovat pitäneet omissa käsissään.

Unioni taas on kehittynyt tulliliitosta ja vapaakauppa-alueesta siten, että se on alkanut ylhäältä päin puuttua yhä enemmän sellaisiin asioihin, jotka jäsenmaat voisivat hoitaa unionia paremmin. Nyt kun unionille rahaliiton toteutumisen jälkeen joudutaan antamaan uusia tehtäviä, siltä pitäisi hajauttaa takaisin jäsenmaille sellaista päätöksentekoa, joka voidaan hoitaa paremmin niiden tasolla.

Tätä edellyttää myös unionin laajeneminen itään päin. Nyt on hyväksytty periaatteessa jo kymmenen itäisen Keski-Euroopan valtion liittyminen unioniin. Vähitellen tulevat kaikki itäisen Euroopan maat täyttämään ne jäsenyyden ehdot, joiden nojalla jäsenehdokkaita on nyt kelpuutettu mukaan. Unioni on kasvamassa paneurooppalaisiin mittoihin.

Voimakkaasti laajeneva unioni on toimintakykyinen vain siinä tapauksessa, että se on rakenteeltaan hajautettu ja että se hyväksyy jäsenmaiden erilaisuuden.

Niinpä olemme tilanteessa, jossa unioni joutuu sopeutumaan paineisiin, jotka pyrkivät viemään sitä vastakkaisiin suuntiin: rahaliiton toteuttaminen on omiaan viemään kehitystä kohti keskittynyttä ja yhdenmukaista liittovaltiota, laajeneminen edellyttää puolestaan unionin kehittymistä itsenäisten ja erilaisten kansakuntien muodostamaksi yhteenliittymäksi.

Tämä ristiriita voidaan ratkaista vain yhdellä tavalla: unionista on kehitettävä hajautettu liittovaltio.

* * *

Kehitys kohti liittovaltiota vauhdittuu ennen muuta sitä kautta, että unionille on rahaliiton toteuduttua luotava yhteinen finanssipolitiikka. Sitä tarvitaan suhdanteiden tasoittamiseen ja voimava-

rojen siirtämiseen ydinalueilta niille maille ja alueille, jotka joutuvat joko rakenteellisista tai suhdannesyistä erityisiin taloudellisiin ja työllisyysvaikeuksiin.

Suomi kuuluu niihin maihin, jotka tällaista finanssitukea erityisesti tarvitsevat. Koko Suomi on alueellisesta keskittymisestä kärsivää reuna-aluetta. Meidän suhdannekiertomme käy usein eri tahtiin kuin Keski-Euroopan, joten yhteisen keskuspankin raha- ja valuuttakurssipolitiikka saattaa jopa jyrkentää meidän taloutemme muutoinkin voimakkaita suhdannevaihteluja.

Ellei unionille luoda omaa finanssipolitiikkaa, se joutuu puuttumaan yhä enemmän jäsenmaiden budjetti- ja veropolitiikkaan niiden itsenäisyyttä kaventavalla tavalla. Tämä johtaisi hyvin keskittyneeseen järjestelmään. Siksi on parempi luoda unionille oma finanssipolitiikka, josta jäsenmaat tietysti yhdessä päättäisivät.

Jotta unionin budjettiin saataisiin finanssipoliittista liikkumavaraa, tulee siitä karsia sen nykyisiä menoja. Tämä avaa tien toiseen päätöksentekoa ja toimintaa hajauttavaan ratkaisuun: alue- ja maatalouspolitiikka tulee pääosin siirtää takaisin jäsenmaiden hoidettavaksi ja rahoitettavaksi. Tämä on kaikin puolin järkevää ja Suomelle edullista.

Unionin budjetissa Suomi on nettomaksaja, ja meidän maksuosuutemme vain lisääntyy tulevaisuudessa. Tämä merkitsee sitä, että kaikki se raha, jonka saamme unionilta maamme sisäisen aluepolitiikan tarpeisiin, on meidän omaa rahaamme. Me vain kierrätämme näitä varoja Brysselin kautta, ja unioni määrää, millä tavoin niitä on käytettävä.

Tähänastinen kokemuksemme osoittaa, että unionin aluepolitiikka on maakuntien ja maaseudun kannalta huonompaa kuin oma kansallinen politiikkamme oli, ja Agenda 2000 heikentää sitä ilmeisesti entisestään. Jos voisimme päättää aluepolitiikastamme itse, kykenisimme tasapainottamaan aluekehitystämme paremmin kuin nykyisessä järjestelmässä.

Maatalouden osalta tilanne on samankaltainen kuin aluepolitiikassa.

Siirtymäkauden jälkeen olemme nettomaksaja myös EU:n yhteisessä maatalouspolitiikassa: maksamme itse omat maatalousmenomme ja osallistumme vielä meitä paremmassa asemassa olevien maiden maatalouden tukemiseen. Jos maatalouden tuki- ja rakennepolitiikka hoidettaisiin pääosin kansallisella tasolla, voittaisimme rahallisesti.

Lisäksi vapautuisimme yhteisen maatalouspolitiikan raskaasta byrokratiasta, ja voisimme käyttää rahamme omien – EU:n politiikasta selvästi poikkeavien – maatalouspoliittisten periaatteittemme mukaisesti.

Tähän on sanottu, että voimme luottaa enemmän unioniin kuin oman maamme hallitukseen; jos maatalouspolitiikka pääosin kansallistettaisiin, joutuisimme Suomen hallituksen armoille. Miten niin "joutuisimme"? Me olemme jo: ilman kotimaista tukea Suomessa ei maataloutta harjoitettaisi, ja sitä on kenenkään estämättä jo tuntuvasti leikattu.

Alue- ja maataloustukien ohella meidän tulisi tarkastella kaikkia muitakin EU:n budjetista maksettavia avustuksia, ja poistaa turha varojen kierrätys Brysselin kautta.

Hajauttamalla valtaa ja varainkäyttöä jäsenvaltioille voidaan välttää byrokratiaa, ja lisätä tuntuvasti päätösten ja toiminnan kansanvaltaisuutta.

Lisäksi tällä tavoin voidaan vähentää varojen väärinkäyttöä.

Jos kukin maa käyttää omia varojaan, on valvontakin tehokasta. EU:n varoihin suhtaudutaan usein leväperäisesti, eikä niihin liittyviä väärinkäytöksiä pidetä yhtä pahana asiana kuin kansalliseen varainkäyttöön liittyviä. Lisäksi niiden käyttöä on vaikea tehokkaasti valvoa.

Maatalous- ja aluepolitiikan pitkälle menevä hajauttaminen edesauttaisi myös laajenemisneuvotteluja. Uudet jäsenmaat vas-

taisivat pääosin itse oman maataloutensa ja aluepolitiikkansa rahoittamisesta. Unionin tuki tulisi sekä nykyisille että uusille koheesiomaille ensi sijassa yleisenä finanssitukena.

* * *

Tulevan liittovaltion rakenne ratkeaa ensi sijassa instituutioiden kehittämisen kautta. Avainasemassa ovat tässä suhteessa komissio ja ministerineuvosto – kaksi keskenään kilpailevaa "liittohallitusta".

Jos komission ja sitä tukevan Euroopan parlamentin valtaa lisätään, päädytään amerikkalaismalliseen keskittyneeseen liittovaltioon. Jos taas halutaan edetä kohti Sveitsin mallin mukaista hajautettua liittovaltiota, on ministerineuvoston asemaa vahvistettava.

Nyt kehityksen suuntana on komission aseman vahvistuminen; tähän suuntaan vei Maastrichtin sopimus ja samaan suuntaan vie Amsterdamin sopimus. Komissio koostuu päätoimisista poliitikoista, joilla on käytettävissään ylivertainen koneisto. Ministerineuvoston jäsenet puolestaan toimivat ensi sijassa oman maansa hallituksessa, eivätkä he voi siten täysipainoisesti paneutua unionin asioihin. Ministerineuvoston sihteeristö on hyvin heikko komissioon verrattuna.

Hajautettuun liittovaltioon päästään varmimmin siten, että komissio itsenäisenä toimielimenä lakkautetaan. Sille kuuluvat lainsäädännön ja muun päätöksenteon valmistelutehtävät voidaan ja ne tulee siirtää ministerineuvoston sihteeristölle. Toimeenpanotehtävät voidaan ja tulee puolestaan osoittaa ministerineuvoston alaisuudessa toimiville itsenäisille eurooppalaisille keskusvirastoille, kuten kilpailu- ja ympäristövirastolle.

Jo nykyisellään ministerineuvosto muistuttaa rakenteeltaan Sveitsin liittohallitusta: siinä on edustus jokaisesta "kantoonista", jäsenmaasta, ja mukana ovat kaikkien merkittävien puolueiden edustajat.

Ministerineuvoston kokoonpanoa ja tehtäviä tulee uudistaa. Joskus tulevaisuudessa ministerineuvosto voitaisiin asettaa koko Euroopan parlamentin vaalikaudeksi. Se koostuisi eri maita edustavista jäsenistä, joilla kullakin olisi oma vastuualueensa. Nämä "ministerit" voisivat olla samanaikaisesti oman maansa kansallisen hallituksen jäseniä, mikä ylläpitäisi kiinteää yhteyttä kansallisiin hallituksiin ja parlamentteihin.

Euroopan parlamentti olisi mukana säätämässä unionitason lakeja, ja se hyväksyisi osaltaan unionin budjetin.

Unionin muuttuessa keskittyneestä valtioliitosta hajautetuksi liittovaltioksi tulisi EU:n nykyinen lainsäädäntö käydä läpi ja jättää voimaan vain ne direktiivit ja asetukset, joita jäsenmaat yksimielisesti pitävät välttämättöminä tai hyödyllisinä.

Esittämäni institutionaalinen ratkaisu helpottaisi sekin laajenemista. Komission jäsenten lukumäärästä ja tehtävistä ei syntyisi kiistaa, kun tämä toimielin lakkaisi olemasta. Ministerineuvostossa jokaisella maalla on tietysti oma edustajansa.

* * *

Liittovaltio-ajatuksen vaikein osa liittyy ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Nykyisissä federaatioissa liitto hoitaa sen kokonaisuudessaan. Tähän pyrkivät federalistit myös Euroopan unionissa: täysin yhtenäiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan, yhteiseen puolustuspolitiikkaan ja lopulta yhteiseen puolustukseen.

Hajautetun liittovaltion mallissa kuitenkin voidaan ja tulee tyytyä ratkaisuun, joka on yhteisen ja kansallisen politiikan yhdistelmä. Tehtävät on jaettava liiton ja jäsenmaiden välillä käytännönläheisesti ja jäsenmaiden erilaisuutta kunnioittaen.

Otan kolme esimerkkiä siitä, kuinka ulko- ja turvallisuuspoliittinen yhteistyö voitaisiin eri aloilla järjestää. Yhdellä säilytettäisiin nykyinen tilanne, toisella yhteistyötä kehitettäisiin ja kolmannella palattaisiin askel taaksepäin.

Maastrichtin sopimuksen mukaan unionille tullaan kehittämään yhteinen puolustuspolitiikka ja puolustus. Amsterdamin sopimuksessa sanamuotoa terävöitetään, ja päätöksentekoa puolustusyhteistyön käynnistämiseksi helpotetaan.

Tällä alalla ei pitäisi edetä. Unionia ei tule muuttaa sotilasliitoksi eikä siitä tule pyrkiä kehittämään sotilaallista suurvaltaa. Tämä on federalistien ideologinen tavoite, johon pyrkiminen saattaa jopa horjuttaa Euroopan turvallisuutta.

Toinen esimerkkini koskee EU:n kriisinhallintajärjestelmän kehittämistä.

Tällä alalla unionin toimintakykyä on parannettava. Siksi meidän tulee olla valmiit hyväksymään sen, että kriisinhallintaan liittyvässä päätöksenteossa luovutaan yksimielisyyden vaatimuksesta. Jäsenmailla tulisi kuitenkin olla painavien kansallisten syiden perusteella oikeus jättäytyä tehtyjen päätösten toimeenpanemisen ulkopuolelle. Puolueettomilla jäsenmailla tulee lisäksi olla oikeus olla osallistumatta taistelutoimintaan oman maansa rajojen ulkopuolella.

Kriisinhallintajärjestelmän toimintakykyä voitaisiin merkittävästi parantaa luomalla yhteinen valmiusjoukko, jota voitaisiin tarvittaessa käyttää myös rauhan palauttamiseen eli taistelutehtäviin.

Kysymyksessä ei olisi jäsenmaiden lähettämistä yksiköistä koostuva joukko-osasto, vaan alun perin unionin tasolle muodostettava yksikkö, johon yksittäiset sotilaat suoraan pestautuisivat ja jonka kustannukset katettaisiin unionin budjetista. Tällainen valmiusjoukko olisi nopeasti sijoitettavissa kriisialueelle, eikä sen lähettämiseen liittyisi yksittäisen jäsenmaan päätöksentekoon kytkeytyviä poliittisia ongelmia.

Yhteisen valmiusjoukon perustaminen saattaisi vapauttaa Suomen siitä ristiriitaisesta tilanteesta, johon olemme joutuneet.

Suomeen perustettu valmiusjoukko on ilmiselvästi alun perin

tarkoitettu käytettäväksi myös taistelutehtäviin: joukon kokoonpano, koulutus ja aseistuskin tämän selvästi osoittavat. Kun eduskunta ei ole tätä hyväksynyt, hallitus on toistaiseksi luopunut tästä pyrkimyksestään. Hallituksen tarkoituksena näyttää kuitenkin olevan, että se sopivan tulevaisuuden tullen pyrkii laajentamaan joukon käyttömahdollisuuksia.

Tämä ristiriita laukeaisi, jos Suomi olisi mukana perustamassa yhteistä – tarvittaessa myös taistelutehtäviin käytettävää – valmiusjoukkoa, johon myös suomalaiset voisivat niin halutessaan värväytyä. Tällöin Suomen omat joukot olisivat tulevaisuudessakin mukana vain operaatioissa, jotka kuuluvat selvästi perinteisen rauhanturvatoiminnan piiriin.

Yhdistyneissä kansakunnissa tulisi ottaa askel taaksepäin. On ollut virhe, että EU on ryhtynyt puhumaan YK:ssa "yhdellä äänellä". Juuri tällä foorumilla tulisi jokaisen itsenäisen kansakunnan oman äänen kuulua.

Nykyinen tilanne on sitä paitsi nurinkurinen. Kaksi jäsenmaata – Britannia ja Ranska – kuuluvat pysyvänä jäsenenä YK:n turvallisuusneuvostoon. Siellä ne korostetusti edustavat vain itseään.

Jos YK:ssa harjoitetaan yhteistä toimintaa, tulee sen koskea myös tätä järjestön keskeisintä toimielintä. Mutta toisaalta on kysyttävä, suostuvatko Britannia ja Ranska tähän. Ja edelleen: haluaisivatko EU:n jäsenmaat ottaa kollektiivisen vastuun näiden kahden maan politiikasta turvallisuusneuvostossa?

YK:n puitteissa ja muillakin tärkeillä kansainvälisillä foorumeilla tulisi jäsenmaiden itsenäisyys siis palauttaa. Tiivistä keskinäistä yhteistyötä tulee tietysti harjoittaa kaikkialla.

Edellä hahmottelemani malli merkitsee sitä, että EU:lle luodaan yhteistä (common) ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, jonka rinnalla jäsenmailla on omaa kansallista politiikkaansa. Täysin yhtenäiseen (single) ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan meidän ei tule pyrkiä eikä suostua.

Liittoutunut vai puolueeton Suomi?

Unto Hämäläinen arvelee lännettymis-kirjansa lopussa, että Suomen seuraava askel olisi liittyminen Natoon.

Hänen esittämänsä logiikan mukaan tämä tapahtuisi siten, että Yhdysvallat ajaisi läpi tahtonsa saada Baltian maat liittokunnan jäseniksi. Siihen tarvittaisiin "Ruotsin apua, mieluiten Naton jäsenenä". Ja edelleen: "jos Ruotsi menee Natoon, Suomella ei ole muuta tietä kuin seurata perässä".

Hämäläinen tukeutuu kirjassaan tältä osin Max Jakobsoniin, jota hän on kirjaansa myös haastatellut.

Jakobson kertoo avomielisesti, kuinka Nato-projektia on hoidettu. Yhteistyötä on suunnitelmallisesti kehitetty niin pitkälle, että "vain viimeinen askel puuttuu".

Hämäläinen kirjoittaa:

> "Jakobson pohdiskeleekin, mitä hyötyä tässä tilanteessa on enää liittoutumattomuudesta, jos on luotu näin kiinteä yhteistyö sotilasliiton kanssa. Liittoutumattomuuden arvohan on siinä, että kriisin aikana voidaan pysyä sen ulkopuolella."

Seppo Keränen on Aino Suholalle lähettämässään ja teokseen "Kun herroilta mopo karkasi" sijoittamassaan kirjeessä kiinnittänyt huomion siihen, että eduskunnassa vuonna 1997 hyväksyttyyn turvallisuuspoliittiseen selontekoon oli saatu ujutetuksi uusia linjanvetoja, joita kansanedustajat eivät olleet huomanneet.

Keräsen havaintojen mukaan "Suomen turvallisuuspolitiikan perimmäisenä tavoitteena ei enää ole pyrkimys puolueettomuuteen sodan aikana". Tälle tulkinnalle hän kertoo saaneensa vahvistuksen ulkoministeriön huippuvirkamieheltä.

Suomen Nato-jäsenyyttä on pidetty esillä myös hallituksen tasolla. Varsinkin Eurooppa-ministeri Ole Norrback on vaatinut kes-

kustelua Suomen liittoutumisesta ja siitä, millä ehdoilla ne voisimme Natoon liittyä.

Norrback on oikeassa, kun hän vaatii avointa keskustelua Suomen Nato-jäsenyydestä.

On ilmeistä, että kysymys Suomen liittoutumisesta nousee toden teolla esille ensi vaalikaudella, ehkä jo heti eduskuntavaalien jälkeen, heti kun Nato on pitänyt huhtikuussa tärkeän huippukokouksensa.

Tästä Suomelle elintärkeästä ratkaisusta on keskusteltava nimenomaan ennen vaaleja.

Viime vuosina Suomea on hivutettu Natoon – joko suoraan tai sotilasliitoksi muuttuvan EU:n kautta.

Liittoutumispolitiikan kannattajat ovat pyrkineet viemään meidät niin lähelle Natoa, että askel jäsenyyteen olisi mahdollisimman pieni. Kun ollaan avoliitosssa – kuten turvallisuuspolitiikasta vastaava Suomen hallituksen jäsen on asian eduskunnassa ilmaissut –, voidaan Max Jakobsonin tapaan sanoa, ettei liittoutumattomuudesta ole enää sanottavaa hyötyä, kun maa ei voi olla enää kriisitilanteessa uskottavasti puolueeton.

Yhdessä asiassa ovat liittoutumisen kannattajat epäonnistuneet: eduskunta ei ole vielä suostunut nielemään lakia, jolla hyväksyttäisiin suomalaisen valmiusjoukon käyttö rauhan palauttamiseen eli taistelutoimintaan ulkomailla.

Tähänkin asiaan palataan heti eduskuntavaalien jälkeen, kuten puolustusministeri Anneli Taina äskettäin antamassaan haastattelussa kertoi.

Jos tämäkin askel saadaan otetuksi, voidaan sanoa, että viimeinenkin liittoutumisen etu on menetetty, kun suomalaisia joukkoja voidaan käyttää ja niitä tullaan käyttämään muuhunkin taistelutoimintaan kuin oman maan puolustamiseen.

Turvallisuuspolitiikassakin Suomi on ollut viime vuosina ajopuu, joka on uinut eurooppalaisen kehityksen valtavirrassa. Liit-

toutumisen kannattajille tämä on ollut tietoista politiikkaa oman tavoitteen toteuttamiseksi. Valtaosa päättäjistä on ollut mukana ajattelematta sen tarkemmin, mitä kaikkea tästä seuraa.

Turvallisuuspolitiikassa Suomi on lähialueellaan keskeinen toimija, joka voi omilla ratkaisuillaan vaikuttaa turvallisuusympäristönsä kehittymiseen. Suomen ei ole tarpeen olla, emmekä me saa olla näissä asioissa ajopuu.

Suomen turvallisuusympäristö – meidän geopoliittinen asemamme – on herkkä. Niinpä meidän tulisi toimia siten, että emme omilla ratkaisuillamme horjuttaisi lähialueittemme turvallisuutta, vaan mieluummin sitä lujittaisimme.

Meillä on pitkä yhteinen raja Venäjän kanssa, joka on edelleen sotilaallinen suurvalta. Venäjän strategisesti tärkeimmät kohteet – Pietarin/Leningradin ja Muurmanskin alueet – sijaitsevat aivan meidän rajamme läheisyydessä.

Suomen liittyminen Natoon ei ole Venäjän kannalta katsoen mikään vähäinen kysymys. Suomen jäsenyys toisi Naton sotilaalliset järjestelmät aivan sen arimpien sotilaallisten kohteiden läheisyyteen. Tämän vuoksi Venäjä joutuisi lisäämään varustautumistaan Suomen vastaisella rajallaan. Mahdollisessa kriisitilanteessa ensimmäiset ja voimakkaimmat iskut kohdistuisivat Suomeen.

Mutta myös Suomella on omat legitiimit, oikeutetut, turvallisuushuolensa Venäjän suhteen. Historiallisten kokemusten vuoksi suomalaiset kokevat Venäjän uhkaavaksi naapuriksi. Juuri nyt sitä ei pelätä, mutta kuka tietää, millaisiksi naapurimaamme olot ja politiikka tulevaisuudessa muotoutuvat.

Suomessa onkin laaja yksimielisyys siitä, että meidän tulisi voida hakea turvaa ja apua ulkomailta, jos Venäjä uhkaisi meidän turvallisuuttamme.

Mutta kuinka meidän tulisi toimia, jotta lähiympäristömme yhtäältä pysyisi rauhallisena ja vakaana ja jotta voisimme toisaalta tarvittaessa saada apua oman turvallisuutemme varmistamiseksi?

Tätä kysymystä meidän tulisi nyt avoimesti pohtia.

Nykyinen tilanne ei ole Suomen kannalta katsoen hyvä.

Kun siirryimme uuteen Eurooppaan, Suomen valtiollinen johto lähti pyrkimään kohti sotilaallista liittoutumista. Kun tuolloin kiisteltiin puolueettomuuden käsitteestä, oli kysymys enemmästä kuin pelkästä kielenkäytöstä, retoriikasta.

Puolueettomuuden käsite on täsmällinen ja tiukka: puolueettomuuspolitiikkaa harjoittavan maan on pyrittävä toimimaan siten, että se voisi pysytellä kaikkien sotien ja selkkausten ulkopuolella – puolueettomana niihin nähden.

Sotilaallinen liittoutumattomuus on puolueettomuuspolitiikan väline. Liittokuntaan kuuluva maa ei voi omasta tahdostaan jättäytyä sotien ja selkkausten ulkopuolelle. Mukaan on mentävä, jos liittokunnan puitteissa annetut sitoumukset sitä edellyttävät.

Liittoutumattomuus antaa enemmän liikkumatilaa kuin puolueettomuus: liittoutumaton maa voi esimerkiksi lähettää joukkojaan taistelutoimintaan ulkomaille, jos se niin tahtoo.

Liittoutumattomuudesta on lisäksi helpompi luopua kuin puolueettomuudesta.

Aluksi tie liittoutumiseen näytti olevan avoin, kun Maastrichtin sopimuksessa asetettiin tavoitteeksi unionin muuttaminen sotilasliitoksi. Sittemmin kehitys tähän suuntaan tyrehtyi, ja Suomessakin syntyi keskustelu liittymisestä suoraan Natoon. Ja kun tämä ovi ainakin toistaiseksi sulkeutui, alettiin jälleen kiinnostua EU:n turvallisuuspoliittisen yhteistyön kehittämisestä.

Nyt Suomi on omituisessa välitilassa: puolueettomuusasemasta on lähdetty irrottautumaan ja ryhdytty etenemään kohti liittoutumista, mutta tämä kehitys on jäänyt puolitiehen.

Omituiseen tilanteeseen olemme joutuneet myös ulkomaailman silmissä. Muualla EU:ssa puhutaan unionin "neljästä puolueettomasta jäsenmaasta", mutta Suomen hallitus sanoo, ettei meidän

maamme ole puolueeton vaan se on liittoutumaton. Tätä eivät monet ymmärrä.

Turvallisuuspoliittisessa keskustelussa olisikin nyt selvitettävä, otetaanko "viimeinen askel" liittoutumisen tiellä ja liitytään Natoon vai pyritäänkö selkiinnyttämään Suomen asemaa liittoutumattomana, puolueettomana maana.

Olisiko Suomen viisasta liittoutua?

Liittoutumispolitiikan kannattajat ajattelevat, että Suomen olisi saatava sotilasliiton jäsenyyden antamat täydet turvatakuut ennen muuta Venäjän aiheuttamaa uhkaa vastaan.

Jäsenyyden kannattajat näyttävät ajattelevan, että Suomen tulisi pyrkiä Natoon nimenomaan nyt kun Venäjä on heikko. He perustelevat kantaansa myös sillä, että liittyminen olisi järkevää toteuttaa rauhallisissa oloissa. Jos jäseneksi liityttäisiin kriisitilanteessa, tämä ratkaisu saattaisi osaltaan kärjistää meneillään olevaa kriisiä ja siten ehkä lisätä Suomeen kohdistuvaa sotilaallista uhkaa.

Suomen Nato-jäsenyyttä ajavien ajatuksissa näyttää olevan mukana myös se mahdollisuus, että Suomen jäsenyys rajattaisiin tavalla, joka tekisi sen Venäjälle siedettäväksi.

Kun Ole Norrback on kaivannut keskustelua Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden ehdoista, hän on ilmeisesti ajatellut samankaltaisia rajoituksia, joita Tanska ja Norja ovat omalle jäsenyydelleen asettaneet. Nämä maathan eivät ota rauhan aikana alueelleen ydinaseita eivätkä vieraita joukkoja.

Mutta riittäisivätkö nämä rajoituksen Suomen tapauksessa? Jos rajoittavia ehtoja olisi toisaalta enemmän, jäisi jäsenyyden antama hyöty vähäisemmäksi.

Sitäkin on kysyttävä, kuinka pitkälle Nato tässä suhteessa venyisi: liittoutumanhan tulisi saada Suomen jäsenyydestä sotilaallista hyötyä eikä se toisaalta liene valmis antamaan täysiä turvatakuita, ellei avun antamiseen voitaisi ennakkoon kaikin tavoin valmistautua.

On myös muistettava, että sotilasliiton turvatakuut ovat aina monenkeskiset ja molemminpuoliset. Maamme liittoutuminen merkitsisi sitä, että suomalaiset saattaisivat joutua ottamaan osaa mittaviin sotatoimiin oman maamme rajojen ulkopuolella.

Lisäksi on pohdittava, mitä olisi se apu, jota voisimme kriisitilanteessa saada. On todennäköistä, että avun tarve syntyisi laajan selkkauksen tai sodan yhteydessä, jossa voimavaroja tarvittaisiin monilla alueilla ja rintamilla. Tuskinpa Suomen puolustamiseen olisi tällöin tarjolla ainakaan kovin vahvoja maajoukkoja muista maista. Suurin merkitys olisi liittokunnan ilmavoimien antamalla tuella.

En usko siihen, että Yhdysvallat välttämättä haluaisi ainakaan näköpiirissä olevassa tulevaisuudessa Baltian maat Naton jäseniksi, kuten Hämäläinen kirjoittaa.

Julkisuudessa tähän ajatukseen suhtaudutaan toki myönteisesti, sillä Nato on periaatteessa avoin kaikille jäsenyyden ehdot täyttäville Euroopan maille. Toisaalta jokaisella maalla on oikeus itse päättää, haluaako se liittoutua vai ei.

Mutta kulissien takana asia on monimutkaisempi. Jos Suomen liittyminen Natoon olisi Venäjälle vaikea ratkaisu, niin sitä olisi yhtä lailla tai vielä enemmän Baltian maiden jäsenyys. Niidenkin strateginen asema on keskeinen. Niiden jäsenyyteen liittyy vielä se kynnys, että ne ovat äskettäin kuuluneet neuvostotasavaltoina suur-Venäjään.

On ilmeistä, että Yhdysvaltainkin pirtaan sopisi parhaimmin sellainen tilanne, jossa Ruotsi ja Suomi säilyisivät puolueettomina maina, mutta olisivat läheisessä yhteistyössä Naton kanssa. Tällöin voitaisiin hillitä myös paineita Baltian maiden pikaisen jäsenyyden suuntaan.

Jotta Suomi ja Ruotsi voisivat säilyttää puolueettomuusasemansa, tulisi luoda olosuhteet, joissa niiden puolueettomuus olisi uskottavaa.

Pohjolan turvallisuuspoliittiseen tilanteeseen saattaisi hyvin soveltua sen kaltainen järjestely, jota hahmottelin "Nordisk Kontakt" -lehteen (7–8/1994) kirjoittamassani artikkelissa "Euroopan unioniin vai Pohjolan yhteisöön". Samaa ajatusta olen tuonut esiin usein myöhemminkin.

Ajatukseni oli ja on, että kukin Pohjoismaa säilyttäisi nykyisen turvallisuuspoliittisen perusratkaisunsa. Islanti, Norja ja Tanska kuuluisivat edelleen Natoon, kun taas Suomi ja Ruotsi säilyttäisivät puolueettomuusasemansa ja niillä olisi kummallakin oma itsenäinen puolustus. Pohjoismaiden kesken luotaisiin tiivistä turvallisuuspoliittista yhteistyötä, joka olisi osa laajempia eurooppalaisia turvallisuusjärjestelyjä.

Tämän järjestelyn yhteydessä Suomi ja Ruotsi voisivat ehkä saada Naton rajatut turvatakuut, jotka saattaisivat koskea ennen muuta ilmapuolustusta. Tällaisen järjestelyn edistäminen turvatakuiden avulla olisi Natolle järkevää, sillä sen avulla voitaisiin vahvistaa pohjoiseurooppalaisten jäsenmaiden turvallisuutta tavalla, joka vakauttaisi koko Pohjois-Euroopan sotilaallista tilannetta.

Tämä malli tarjoaisi myönteisen ja uskottavan vaihtoehdon Suomen ja Ruotsin Nato-jäsenyydelle. Näiden maiden osalta kysymyksessä olisi tavallaan "puolueettomuusliitto", järjestely, joka vahvistaisi niiden puolueettomuuden uskottavuutta. Venäjälle tällainen järjestely olisi siedettävämpi kuin sotilasliiton levittäytyminen sen rajoille.

Tämä malli olisi tavallaan sen ratkaisun peilikuva, jota jäsenyyden kannattajat ajattelevat: sen sijaan, että pyrittäisiin rajattuun jäsenyyteen, tavoitteeksi asetettaisiin rajattujen turvatakuiden saaminen ilman jäsenyyttä.

Mutta Suomen sotilaallista liittoutumista ei nyt ajeta Hämäläisen hahmottelemaa suoraa Nato-tietä pitkin, vaan Euroopan unionin kautta.

Myös Seppo Keränen näkyy huomanneen presidentti Martti

Ahtisaaren viime kesänä Strasbourgissa pitämän puheen, jossa hän katsoi, että EU:sta tulee jo Amsterdamin sopimuksen nojalla myös sotilaallinen toimija.

Keränen siteeraa Ahtisaarta:

"Sopimuksen tultua voimaan unionilla täytyisi olla poliittista tahtoa kriiseihin puuttumiseksi – tarvittaessa myös sotilaallisesti. EU olisi kriisinhallinnan alalla laaja-alaisin toimija, sillä sen käytössä ovat myös taloudelliset ja poliittiset keinot."

Ahtisaari puhui todellakin Euroopan unionista sotilaallisena toimijana.

Keränen kysyykin, "mikä muu kuin sotilasliitto tai suurvalta (EU:n liittovaltio?) voisi olla 'kriisinhallinnan alalla laaja-alaisin toimija'".

Omalta osaltani vastaan Keräselle: "ei mikään".

Olinhan siellä paikalla minäkin.

Ennen puheensa pitämistä Ahtisaari tapasi suurlähetystössä meidät parlamentin suomalaiset jäsenet. Olimme saaneet puheen tiedoksemme jo ennakkoon, joten saatoin kysyä presidentiltä, mitä hän puheensa tällä kohdalla tarkoitti. Vastaus oli välttelevä.

Sen jälkeen kun Ahtisaari tuon puheensa piti, kehitys on kulkenut siinä viitoitettuun suuntaan.

Ranskan presidentti Jacques Chirac ja Britannian pääministeri Tony Blair ovat antaneet yhteisen julkisen tukensa ajatuksille, jotka tähtäävät EU:n puolustusulottuvuuden kehittämiseen. Saksan hallituksen edustajat ovat myötäilleet tätä kehitystä. Uusi ulkoministeri Joschka Fischer on puhunut avoimesti unionin kehittämisestä liittovaltioksi.

Jos tähän suuntaan edetään, Suomi joutuu ehkä jo aivan lähivuosina temppelin harjalle.

Suomen yleisenä politiikkana on ollut kuulua unionin "valtavirtaan" ja pyrkiä sen "kovaan ytimeen"; tällähän varhaista jäsenyyttä rahaliitossakin perusteltiin.

Jos todelliseen ytimeen kuuluminen edellyttää täysimittaista mukana olemista myös puolustuspoliittisessa yhteistyössä ja yhteisen puolustuksen luomisessa, Suomi joutuu hankalaan tilanteeseen.

Jos tämä malli toteutuisi, Eurooppaan luotaisiin Naton puitteissa toimiva oma puolustusjärjestely, jonka ytimenä olisi sotilasliitoksi ja lopulta sotilaalliseksi suurvallaksi muotoutuva Euroopan unioni. Sotilasliitto-EU:ssa olisi kaksi ydinasevaltaa, Britannia ja Ranska, mutta sen sotilaallisesti vahvin maa olisi Saksa.

Käytännössä puolustusulottuvuus on tarkoitus luoda siten, että yhdistetään toisiinsa Euroopan unioni ja Länsi-Euroopan unioni (WEU), joka on määritelty sekä EU:n sotilaalliseksi käsivarreksi että Naton länsieurooppalaiseksi pilariksi. Kun WEU sääntöjensä perusteella on sotilasliitto, merkitsisi tämä järjestely sitä, että Suomestakin tulisi Naton jäsenmaa.

Näin ei välttämättä tarvitse käydä, sillä unionia voidaan kehittää myös sellaisena hajautettuna liittovaltiona, jossa jäsenmailla voisi olla yhteisen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikan rinnalla myös kansallista politiikkaa ja jossa niillä voisi olla myös erilainen turvallisuuspoliittinen perusratkaisu.

Tähänkin kokonaisuuteen saattaisi edellä hahmoteltu Pohjolan turvallisuuspoliittinen järjestely varsin hyvin soveltua – siinäkin mielessä, että yksikään Pohjoismaa ei ole nyt WEU:n jäsen. On myös muistettava, että jäsenyysneuvotteluissa silloiset EU-maat hyväksyivät sen, että Suomi ja Ruotsi voivat säilyttää puolueettomuutensa myös jäsenyyden oloissa, jos ne niin tahtovat.

Jatkuuko Suomen "lännettymisen" – liittoutumisen – tie myös sotilaallisella alalla? Tämäkin kysymys näyttää siis kietoutuvan yhteen laajemman kysymyksenasettelun kanssa: "Millaiseksi liittovaltioksi Euroopan unioni tulevaisuudessa kehittyy?"

On outoa, ettei Suomen Eurooppa-politiikasta ole viime vuosina sanottavasti keskusteltu. "Valtavirran" ja "kovan ytimen" politiik-

ka on merkinnyt Ranskan ja Saksan muodostaman yhteistyöakselin ja federalismin tukemista. Meidän kansallisten etujemme mukaista olisi ollut ja on pyrkiä tiiviiseen yhteistyöhön toisten Pohjoismaiden ja Britannian kanssa. Tämä olisi luonnollista senkin vuoksi, että suomalaiset suhtautuvat Euroopan yhdentymiseen jokseenkin samalla tavalla kuin näiden maiden kansalaiset.

Nyt kun turvallisuusratkaisut nousevat esille, on vihdoinkin aika kysyä, mihin seuraan me kuulumme ja millainen Suomen linjan tulee olla.

Itsenäinen vai osavaltio-Suomi?

Suomessa on todella vaikea saada aikaan keskustelua Euroopan unionin tulevaisuudesta.

On kaksi vahvaa ryhmittymää, jotka ovat haluttomia tällaista keskustelua käymään.

Yhtäällä ovat federalistit, amerikkalaismallisen keskittyneen liittovaltion kannattajat. Heidän kannaltaan katsoen nykyinen tilanne on erinomainen. Voimassaolevat uudet perussopimukset – Maastrichtissa ja Amsterdamissa solmitut – vievät kehitystä heidän toivomaansa suuntaan. Avoin keskustelu kehittymässä olevan liittovaltion olemuksesta olisi kiusallista, sillä nykyisellä suuntauksella ei ole kovin paljon kannattajia.

Toinen aktiivisten vaikenijoiden ryhmä koostuu niistä, jotka ovat kannattaessaan Suomen jäsenyyttä unionissa ja rahaliitossa selittäneet, että puheet federalismista ja liittovaltiosta ovat vain "EU-vastustajien" pelottelua. Nyt kun ollaan ripeästi etenemässä kohti liittovaltiota, on vaikea myöntää, mitä on tapahtumassa.

Osat suhtautumisessa Euroopan unioniin ovat nyt merkillisellä tavalla vaihtuneet.

Vuosikausien ajan olen joutunut vastustamaan ratkaisuja, joita

toiset ovat ajaneet. Tämän vuoksi minuun on lyöty "EU-vastustajan" tai jopa "antieurooppalaisen" leima.

Molemmat nämä leimat ovat olleet harhaanjohtavia.

En ole ollut enkä ole mikään EU:n vastustaja, vaan olen aina suhtautunut unioniin myönteisesti. Tästä huolimatta olin ja olen sitä mieltä, ettei Suomen ollut viisasta liittyä unionin jäseneksi – Euroopan talousalue ja Pohjolan yhteisö olisivat olleet meille parempi ratkaisu. Jos tämä tie olisi valittu, olisi koko eurooppalaisen yhteistyön arkkitehtuuri tullut onnistuneemmaksi kuin se, mihin me nyt joudumme.

Myöskään federalismin vastustaminen ei ole EU-vastaisuutta, kuten usein väitetään. Olisi ollut parempi koko unionille ja sen kaikille jäsenmaille, jos se olisi kehittynyt itsenäisten valtioiden liittona.

Nyt kun federalistit saavat tahtonsa läpi ja kun unioni alkaa rahaliiton toteutuessa muuttua liittovaltioksi, olen ollut ensimmäisten joukossa myöntämässä tämän realiteetin.

Tästä syystä olen ollut myös ensimmäisten joukossa esittämässä ajatuksia siitä, millainen liittovaltio unionista tulisi kehittää. Olen valmis hyväksymään sen tosiasian, että unionia on monilla aloilla vahvistettava, mutta edellytän toisaalta, että sitä ryhdytään päättäväisesti hajauttamaan.

Jarrumiehinä joutuvat esiintymään nyt monet niistä, jotka ovat olleet viemässä kehitystä kohti liittovaltiota. Monien heistä on vaikea myöntää se tosiasia, että unionin luonne on rahaliiton myötä syvällisesti muuttumassa. Ja monien heistä on vaikea yhtyä vaatimuksiin päätöksenteon ja varainkäytön hajauttamisesta.

Minusta – entisestä "jarrumiehestä" – on puolestaan tullut unionin aktiivinen uudistaja, joka kykenee esittämään perustellun näkemyksen siitä, millaiseksi unioni tulisi pyrkiä kehittämään.

Kun olen nyt runsaan vuoden ajan esitellyt ajatustani hajautetusta liittovaltiosta, olen saanut hyvin myönteisen vastaanoton.

Kukaan ei ole ainakaan toistaiseksi kyennyt esittämään merkittäviä sisällöllisiä vastaväitteitä sitä kohtaan.

Heti tuoreeltaan, vuoden 1998 alkuviikkoina, sain tuntuman siihen, kuinka keskustaväki ottaisi tämän ajatuksen vastaan. "Eurooppalainen Suomi 2000" koulutustilaisuuksiin osallistuneet sen ymmärsivät ja laajalti hyväksyivät.

Kaksi kysymystä on noussut esiin: onko käsitteistö oikein valittu; onko ajatus toteuttamiskelpoinen.

Käsitteistön suhteen on kysytty, onko yhtäältä oikein kutsua nykyistä unionia valtioliitoksi, ja onko toisaalta paikallaan määritellä rahaliiton jälkeen syntyvä unioni liittovaltioksi.

Puolustan tätä käsitevalintaa kahdella perusteella.

Ensiksikin tämä käsitteistö on sopusoinnussa sen kielen kanssa, jota muualla Euroopassa on jo pitkään käytetty. On tietysti määritelmäkysymys, milloin unionin katsotaan muuttuvan liittovaltioksi. Itsestään selvää kuitenkin on se, että rahaliiton toteuttaminen on vedenjakaja, jonka ylittymisen jälkeen liittovaltiokehitys on väistämätön ja nopea. Siksi on välttämätöntä, että alamme välittömästi vaikuttaa siihen, millaiseksi tämä liittovaltio muotoutuu.

Toinen perusteluni on se, että tämä käsitteistö auttaa meitä tarkastelemaan unionia ja sen tulevaisuutta uusin silmin: se havainnollistaa unionin nykyistä ja tulevaa olemusta ja se auttaa meitä näkemään selvästi tulevaisuuden vaihtoehdot.

Kun tarkastelemme unionia liittovaltion periaatteiden valossa, huomaamme, kuinka keskittynyt se nyt on. Jos etenemme Maastrichtin ja Amsterdamin sopimusten viitoittamalla tiellä, joudumme äärimmäisen keskittyneeseen liittovaltioon. Nyt kun unionille on ennen muuta talouspolitiikan alalla annettava uusia tehtäviä, tulee valtaa samalla hajauttaa jäsenvaltioille.

Jotkut haluaisivat kuitenkin puhua siitä, että unionia tulee kehittää itsenäisten valtioiden liittona. Tällaistakin kielenkäyttöä voidaan puolustaa siinä mielessä, että esimerkiksi Sveitsin liittovaltio-

ta kutsutaan usein myös valtioliitoksi, konfederaatioksi.

Tällainen kielenkäyttö on kuitenkin harhaanjohtavaa, ja se aiheuttaa sekaannuksia. Siksi olisi parempi rohkaista mielensä ja puhua asioista niiden oikeilla nimillä.

Entä onko ajatus hajautetusta liittovaltiosta toteuttamiskelpoinen?

Tämä malli on toteuttamiskelpoinen siinä uudessa tilanteessa, joka syntyy, kun rahaliitto toteutuu ja kun unioni laajenee. Rahaliitto johtaa siihen, että unioni kehittyy liittovaltioksi. Laajeneminen edellyttää, että unionia hajautetaan – että unionin jäsenmailla on laaja itsenäisyys ja että ne voivat olla varsin erilaisia keskenään. Tähän voidaan päästä vain siten, että unioni kehittyy hajautetuksi liittovaltioksi.

Ajatus hajautetusta liittovaltiosta saa tukea myös jäsenmaiden yleisestä mielipiteestä.

Kaikissa jäsenmaissa on kyllästytty siihen, että EU sekaantuu liiaksi asioihin, jotka jäsenmaiden tulisi itse hoitaa. Samalla kun unionin valtaa haluttaisiin näissä asioissa rajoittaa, pidetään toisaalta perusteltuna sitä, että unionia joillakin aloilla vahvistetaan. Hajautetun liittovaltion malli tarjoaa mahdollisuuden sovittaa yhteen nämä kaksi pyrkimystä.

Kun Suomi nyt on joutunut EU:n ja myös rahaliiton jäseneksi ja kun joudumme sitä kautta liittovaltio-unioniin, meidän tulee vaikuttaa siihen, millaiseksi EU kehittyy ja mikä on meidän asemamme sen jäsenenä. Näiden ratkaisujen kautta ratkeaa, kuinka paljon me voimme itse päättää omista asioistamme ja millaisessa toimintaympäristössä voimme omaa hyvinvointiamme kehittää.

Kysymys on nyt siitä, kuinka meidän itsenäisyydellemme näinä "vaaran vuosina" käy.

Koko kolme vuosikymmentä kestäneen poliittisen urani ajan olen pitänyt tärkeimpänä tavoitteenani Suomen itsenäisyyden säilyttämistä ja vahvistamista.

Se on ollut minulle sekä arvo sinänsä että tärkeä väline kansakuntamme hyvinvoinnin kohottamiseksi.

Vain itsenäinen kansakunta voi päättää kansanvaltaisesti omista asioistaan.

Vain itsenäinen kansakunta kykenee luomaan sellaisen yhteishengen ja edistystahdon, jonka avulla se voi menestyksellisesti ponnistella kohti henkistä ja aineellista hyvinvointia. Vain itsenäinen kansakunta voi antaa tehokkaasti oman panoksensa oman maanosansa ja koko ihmiskunnan kehitykseen.

Siksi meidän on puolustettava itsenäisyyttämme ja torjuttava sellainen kehitys, jonka kautta joutuisimme keskittyneen liittovaltion syrjäiseksi osavaltioksi.

Lasipalatsista Merikasarmiin?

Olen toiminut poliittisen urani aikana monenlaisissa tehtävissä.

Kansanedustajan valtakirja minulla on ollut 29 vuoden ajan. Euroopan parlamentissa olen työskennellyt noin neljä vuotta.

Valtioneuvoston jäsenenä olen toiminut yli kaksitoista vuotta. Niistä lähes yhdentoista vuoden ajan olen toiminut ulkoasiainministeriön päällikkönä. Sekä opetusministeriötä että työvoimaministeriötä olen johtanut vajaan vuoden.

Kun tämän vuoden eduskunta- ja Eurooppa-vaalit lähestyvät, olen joutunut pohtimaan, millä tavoin voisin tulevaisuudessa parhaimmin isänmaata palvella.

Tehtävä on kirkkaana mielessäni: minun on toimittava sen puolesta, että Suomen itsenäisyys voisi jälleen vahvistua ja että maamme voisi säilyttää asemansa puolueettomana, sotilaallisesti liittoutumattomana maana.

Suomen tulevaisuuteen on mahdollista vaikuttaa sekä Euroopan parlamentista että Suomen eduskunnasta käsin. Nämä vaikutuskanavat ovat hyvin erilaiset.

Avainasemassa on Suomen hallitus: unionin kehittämistä koskevat ratkaisut tehdään Suomen osalta nimenomaan siellä. Mutta Euroopan parlamentin vaikutusvalta on lisääntymässä, joten myös sieltä käsin asioihin voi toki vaikuttaa. Ja lisäksi euroedustajat voivat olla mukana myös kotimaan politiikassa – ellei muutoin niin ainakin osallistumalla julkiseen keskusteluun.

Minut on asetettu ehdokkaaksi molempiin vaaleihin. Ehdokkuus Euroopan parlamentin vaaleissa on kuitenkin ehdollinen: se toteutuu vain siinä tapauksessa, että yritykseni palata kotimaan

politiikkaan epäonnistuu.

Mikä on sitten se tehtävä, johon voisin kotimaan politiikassa palata?

Suomen poliittisessa elämässä on joitakin vakiintuneita käytäntöjä, jotka rajaavat tarjolla olevia mahdollisuuksia.

Pääministeriksi tulee nykyään ilman muuta se nainen tai mies, joka toimii johtavan hallituspuolueen puheenjohtajana. Edessä olevien vaalien jälkeen pääministerinä on siis joko Esko Aho, Paavo Lipponen tai Sauli Niinistö. Omalta osaltani teen parhaani, että se olisi Esko Aho.

Kautta aikojen on ollut vallalla sellainen käytäntö, että pääministeri ja eduskunnan puhemies ovat eri puolueista. Yleensä puhemies on valittu hallituspuolueiden riveistä.

Kerran on tästä periaatteesta minun eduskuntaurani aikana poikettu: vuonna 1983 Keskusta pyrki luomaan uutta käytäntöä antamalla puhemiehen paikan oppositioon jääneelle Kokoomukselle. Tälle paikalle valittiin Kokoomuksen Erkki Pystynen. Vuonna 1987 palattiin vanhaan käytäntöön, vaikka keskipuolueiden ja Kokoomuksen kesken oli toisin sovittu.

Aikaisemmin oli vallalla sellainen käytäntö, että pää- ja ulkoministeri olivat eri puolueista. Punamultahallitusten kaudella nämä paikat jaettiin Keskustan ja Sdp:n kesken, Holkerin hallituksessa Kokoomuksen ja Sdp:n kesken.

Tällä vuosikymmenellä on noudatettu sitä käytäntöä, että pää- ja ulkoministeri ovat olleet saman puolueen edustajia: Ahon hallituksessa molemmat olivat keskustalaisia, Lipposen hallituksessa sosialidemokraatteja. Tässä asetelmassa puhemiehen ja valtiovarainministerin paikat ovat langenneet toiselle suurelle hallituspuolueelle.

Ennen vaaleja ei hallituspaikkoja voida tietenkään puolueiden kesken edes periaatetasolla jakaa: hallituksen pohja ja kokoonpano riippuvat ratkaisevalla tavalla vaalien tuloksesta.

Omalta osaltani olen päätynyt hyvin selkeään ratkaisuun: jos puolueeni vaalitulos ja oma vaalimenestykseni ovat riittävän hyvät, olen käytettävissä "vanhaan virkaani" ulkoasiainministeriksi.

Nyt kun Suomi on EU:n jäsen, ulkoministerin viran merkitys on korostunut. Juuri ulkoasiainministeri edustaa Suomea ministerineuvostossa, niin sanotussa yleisten asiain neuvostossa, missä tärkeimmät ratkaisut tehdään.

Ulkoministerin asema on hyvin keskeinen nimenomaan siinä vaiheessa, kun Suomi hoitaa ensi vuoden lopulla puheenjohtajuutta neuvostossa.

Ellei paluuni ulkoministeriksi ole mahdollista, jatkan lentävällä lähdöllä toisiin, Euroopan parlamentin vaaleihin.

Miksi näin?

Suomen ulko- ja Eurooppa-politiikan linja on minulle näiden eduskuntavaalien pääkysymys; siihen voisin parhaimmin vaikuttaa nimenomaan ulkoministerin tehtävästä käsin. Sillä paikalla voisin Suomesta käsin vaikuttaa todella tehokkaasti Euroopan unionin tulevaan kehitykseen.

Ulkoministeri on avainasemassa myös Suomen sisäiseen kehitykseen vaikuttavassa päätöksenteossa. Muun muassa maataloutemme kohtalo ja maamme alueellisen kehityksen suunta ovat nyt ensi sijassa unionin käsissä.

Ilmoitukseni olla käytettävissä ulkoministerin virkaan luo tilanteen, jossa uusmaalaisilla äänestäjillä on mahdollisuus vaikuttaa nimenomaan niihin ratkaisuihin, joita itse pidän näiden eduskuntavaalien tärkeimpinä asiakysymyksinä.

Jos paluuni kotimaan politiikkaan ei onnistu, pyrin saamaan vahvan kannatuksen Euroopan parlamenttiin. Jos tulen valituksi, pyrin jatkamaan työtäni ulko-, turvallisuus- ja puolustusasioiden valiokunnassa. Mutta sen lisäksi pyrin joko varsinaisena tai varajäsenenä institutionaalisten asioiden valtiokuntaan, joka vastaa asemaltaan Suomen eduskunnan perustuslakivaliokuntaa. Siellä kes-

kustellaan ja Euroopan parlamentin osalta pitkälti myös päätetään siitä, millaiseksi liittovaltioksi unioni alkaa kehittyä.

Siinä ovat tulevaisuuteni vaihtoehdot: Brysselin lasipalatsi vai Merikasarmi Helsingin Katajanokalla.

Kohtaloni on jälleen kansan käsissä.

Henkilöhakemisto

Aho, Esko 8, 78, 81–83, 93, 95–96, 119–139, 146–147, 161–168, 173, 176, 179–182, 212, 217, 221, 229, 231, 236, 241–243, 254, 291
Ahtisaari, Martti 90, 130, 139, 144–150, 153, 157–159, 161, 283
Aittoniemi, Sulo 140, 144, 214, 217
Ala-Nissilä, Olavi 217
Alaranta, Juhani 216–217
Alkio, Santeri 51
Andersson, Claes 140, 144, 153, 155, 157
Anttila, Sirkka-Liisa 217, 234
Atatürk, Kemal 37
Aula, Maria Kaisa 217
Beckett, Samuel 146
Bildt, Carl 154
Björkenheim, Rose-Marie 217
Blair, Tony 283
von Bonsdorff, Johan 20
Briand, Aristide 37
Carlsson, Ingvar 211
Chirac, Jacques 283
Churchill, Winston 37
Cohn-Bendit, Daniel 19–20
Coudenhove-Kalergi, Richard 18–19, 34–41, 44–45, 49, 265
Dahrendorf, Ralf 28, 228
Daléus, Lennart 251
Derjabin, Juri 103–104, 233
Dutschke, Rudi 19
Dybkjaer, Lone 226
Ehrnrooth, Casimir 111, 117
Einstein, Albert 43
Engels, Friedrich 15
Enqvist, Kari 43
d'Estaing, Ciscard 111
Fischler, Franz 231
Fischer, Joschka 283
Frans Joosef I 18
Friedell, Egon 14–15
Fälldin, Thorbjörn 205
de Gaulle, Charles 20, 38
Goldsmith, James 29–31
Gorbatshov, Mihail 102–103
Granholm, Fanny 57
Granholm, Iivari 57
Gustafsson, Jukka 209
Haavisto, Heikki 130, 177

Haavisto, Pekka 209
von Habsburg, Otto 18, 38
Hanhirova, Veikko 23
Harle, Vilho 33, 71
Hassi, Satu 188–189, 209
Hawking, Stephen 42–43
Heikkinen, Kauko 217
Helenius, Ralf 33
Hemilä, Kalevi 231
Hitler, Adolf 117, 206
Hokkanen, Kari 46, 123
Holkeri, Harri 8, 104–105, 109, 111–114, 116–118, 291
Huuhtanen, Jorma 217
Hämäläinen, Unto 9, 92, 94–97, 99, 102–107, 109, 111–113, 115–116, 119–120, 124–128, 130, 137–139, 144–145, 157, 159, 161–163, 165, 168, 173, 176, 185–187, 210, 222, 258–259, 263, 276, 281–282
Härmälä, Esa 163–164
Ihalainen, Lauri 132
Ilaskivi, Raimo 139, 144, 149–150, 153, 157
Immonen, Keijo 87
Isohookana-Asunmaa, Tytti 217
Jakobson, Max 276–277
Jansson, Jan-Magnus 190–192
Jeltsin, Boris 155
Jokiniemi, Esko 217
Järvilahti, Timo 207, 217, 223
Jäätteenmäki, Anneli 166, 217
Kaarle I 18
Kaarle V 251
Kaarlehto, Paavo 100
Kaikkonen, Antti 78, 80
Kairamo, Kari 111
Kalli, Timo 217
Kallio, Kyösti 234
Kalliomäki, Antti 130, 132
Kanerva, Ilkka 198
Kankaanniemi, Toimi 140, 144
Karasev, Felix 112–113
Karjalainen, Ahti 21, 88, 121
Kaskela, Leena 154
Kauppinen, Riitta 189, 206
Kekkonen, Urho 21, 32, 88, 95, 97–100, 104–106, 109, 115, 121, 123, 155, 234
Kemppainen, Hannu 194–195, 206, 217
Keränen, Seppo 93, 276, 282–283
Kivelä, Pekka 171–172
Koistinen, Annikki 217
Koivisto, Ilkka 190
Koivisto, Mauno 9, 21, 32, 90, 94–96, 102–106, 109–110, 112–117, 119, 124–125, 129, 131–134, 137–138, 159, 161–162, 164, 186, 234
Komi, Armas 217
Komsi, Ville 102

Korhonen, Keijo 134, 140, 143–144, 147, 157
Korhonen, Matti 268
Korkeaoja, Juha 207, 217
Korteniemi, Ossi 217
Korva, Timo 217
Koski, Markku 217
Krings, Thomas 34
Kuittinen, Tuula 217
Kulhia, Liisa 102
Kullberg, Rolf 125
Kuuskoski, Eeva 119, 122, 125, 134, 139, 144, 147, 217
Kääriäinen, Seppo 81–83, 119–121, 132–133, 137, 166, 180, 217, 242
Könkkölä, Kalle 102
Laakso, Jaakko 207
Laine, Jermu 102
Laivoranta, Jarmo 217
Lankia, Eero 78
Laukkanen, Markku 217
Laukkanen, Vesa 201, 203, 205–207, 214–215
Lehtinen, Lasse 145
Lehto, Seppo 154–156
Lehtosaari, Markku 217
Leppänen, Johannes 217
Liikanen, Erkki 126, 162
Liikkanen, Raimo 217
Lindqvist, Hans 224–225
Lindqvist, Maija-Liisa 217
Lipponen, Paavo 130, 138, 146, 178, 182, 194, 228–230, 236, 240–242, 249, 253, 255–256, 258, 291
Luther, Martti 5, 13, 251, 258–261
Manninen, Hannes 252
Martikainen, Ossi 50
Martikainen, Urpo 154
Marx, Karl 15
Mattila, Kalevi 165–168, 217
Meri, Veijo 107
Molotov, Vjatšeslav Mihailovitš 154
Morri, Helmi 217
Mustapää, P. 60
Mäkelä, Jarmo 151–152
Mäntyranta, Eero 23
Mölsä, Tero 217
Neittaanmäki, Petri 50
Niemelä, Matti 61
Nieminen, Esa 153
Niinistö, Sauli 291
Norrback, Ole 276–277, 280
Nurmi, Arto 151–153
Näsi, Lasse 217
Ohnesorg, Benno 19
Olsson, Karl Erik 224–226, 251
Orwell, George 212
Paasikivi, J. K. 98
Paasio, Pertti 65, 67, 93, 187–188, 194, 198, 212

Partio, Kari 154–155
Parviainen, Jussi 147
Patolitshev, Nikolai 101
Pekkarinen, Mauri 132, 137, 198, 217, 242
Pelttari, Seppo 166–167, 217, 223
Penttilä, Risto 256
Persson, Göran 243
Perttula, Pekka 241, 252
Pesälä, Mikko 122, 217
Puhakka, Raili 217
Pulliainen, Erkki 196, 207
Pura, Martti 132, 217
Pystynen, Erkki 291
Rantakangas, Antti 242
Rantanen, Jarmo 132
Rantanen, Paavo 100
Rehn, Elisabeth 139, 144, 146–150, 153, 156–159
Rehn, Olli 119, 124, 217, 223–224, 234
Rekola, Anna-Liisa 233–234
Rekola, Esko 233–234
Renko, Tellervo 217
Reponen, Pekka 83
von Ribbentrop, Joachim 154
Rinne, Arto J. 155
Rossi, Markku 198, 217
Rusanen, Pirjo 198
Rusi, Alpo 157-158
Ryynänen, Mirja 208, 217, 223, 234–235
Röntynen, Kalle 217
Räty, Pekka 205–206
Saapunki, Pauli 217
Saarela, Olli 21
Saari, Aapo 217
Saario, Väinö 216
Salolainen, Pertti 172–173, 205
Seivästö, Ismo 203
Seppänen, Esko 207–208
Sheldrake, Rupert 42, 44
Sillantaus, Pentti 94–95, 109
Soros, George 31
Sorsa, Kalevi 100, 110, 112, 118, 130, 145
Stepanov, Vladimir 101
Strauss, Franz-Josef 34
Stresemann, Gustav 37
Suhola, Aino 93, 145, 150, 217, 254, 276
Sukselainen, V. J. 123
Sundqvist, Ulf 130–132, 134
Suomi, Juhani 98
Suominen, Ilkka 110–113, 117, 136
Swanljung, Esa 132
Taina Anneli 277
Tarkka, Jukka 56
Taxell, Christoffer 110–111, 117
Tiainen, Pekka 140, 144
Tikka, Erja 120, 124, 137
Tindemans, Leo 39

Toiviainen, Timo 59
Tuomioja, Erkki 228, 253, 256
Ukkola, Tuulikki 202
Uosukainen, Riitta 167, 187, 193, 200–202, 208, 213, 236
Vaahtoranta, Tapani 159
Vanhanen, Matti 208, 217
Vesikansa, Jyrki 205
Vihriälä, Jukka 217
Viinanen, Iiro 126, 129, 136
Viljanen, Pekka 217
Vilmi, Pekka 23
Virkkala, Sakari 67
Virolainen, Johannes 21, 56, 88
Virrankoski, Kyösti 207, 217, 234, 255
Virtanen, Pertti 144
Vladimirov, Viktor 103
Volanen, Risto 26, 46, 178
de Vries, Gijs 225
Vuorensola, Markku 207, 217
Väistö, Matti 217
Väisänen, Pekka 104
Väyrynen, Eemeli 57–60, 263
Väyrynen, Kauko 58, 60
Väyrynen, Leena 58
Väyrynen, Paavo 10, 25, 94–96, 100, 102, 104–105, 111, 115–116, 119–121, 124, 127, 130, 134, 137–139, 144, 146–147, 149, 153, 155, 157–159, 165, 168, 172, 176, 186–187, 189–191, 210, 217, 225, 233–234, 256, 258, 263
Väyrynen, Riitta 59, 62
Väyrynen, Vuokko 13, 54–57, 62–63, 65, 69–70, 263
Väänänen, Marjatta 56
Wilenius, Reijo 40–41
von Wright, Georg Henrik 250
Zhirinovski, Vladimir 154, 186
Zyskowicz, Ben 208
Ääri, Saimi 217

Kirjallisuutta

Aho, Esko. Pääministeri. Otava, Keuruu 1998.

von Bonsdorff, Johan. Kun vanha vallattiin. Tammi, Helsinki 1986.

Coudenhove-Kalergi, Richard. Ethik und Hyperethik (Etiikka ja hyperetiikka). Wien 1921.

Coudenhove-Kalergi, Richard. Krise der Weltanschauung (Maailmankatsomuksen kriisi). Wien 1923.

Coudenhove-Kalergi, Richard. Paneurooppa (Paneuropa). WSOY, Porvoo 1930 [1923].

Coudenhove-Kalergi, Richard. Los vom Materialismus (Irti materialismista). Wien 1931.

Coudenhove-Kalergi, Richard. Weltmacht Europa (Maailmanmahti Eurooppa). Seewald, Stuttgart 1972 [1971].

Engels, Friedrich ja Marx, Karl. Kommunistisen puolueen manifesti. Kansankulttuuri, Helsinki 1948.

Friedell, Egon. Uuden ajan kulttuurihistoria I-III. WSOY, Porvoo 1930, 1932, 1933.

Goldsmith, James. Ansa (The Trap). Otava, Keuruu 1995. (Suom. Paavo Väyrynen).

Hämäläinen, Unto. Lännettymisen lyhyt historia. WSOY, Porvoo 1998.

Karjalainen, Ahti ja Tarkka, Jukka. Presidentin ministeri. Otava, Keuruu 1989.

Keränen, Seppo ja Suhola, Aino. Kun herroilta mopo karkasi. Asialinja Oy, Helsinki 1998.

Koivisto, Mauno. Kaksi kautta I. Kirjayhtymä, Helsinki 1994.

Koivisto, Mauno. Historian Tekijät – Kaksi kautta II. Kirjayhtymä, Helsinki 1995.
Koivunen, Pentti ja Satokangas, Reija (toim.). Keminmaan historia. Keminmaan kunta, Jyväskylä 1997.
Niemelä, Seppo (toim.). Heräävä maa. Kirjayhtymä, Rauma 1986.
Noronen, Visa (toim.). Hyvästi 60-luku! Kirjayhtymä, Jyväskylä 1995.
Orwell, George. Vuonna 1984. WSOY, Porvoo 1950.
Paasio, Pertti. Punatulkku ja sikarodeo. Gummerus, Jyväskylä 1998.
Rehn, Elisabeth ja Snellman, Saska (toim.). Kaikki on mahdollista. 90-luvun muistelmat. WSOY, Juva 1998.
Rekola, Esko. Viran puolesta. WSOY, Juva 1998.
Suomi, Juhani. Liennytyksen akanvirrassa. Otava, Keuruu 1998.
Väyrynen, Paavo. Köyhän asialla. Kirjayhtymä, Tampere 1971.
Väyrynen, Paavo. On muutoksen aika. WSOY, Porvoo 1974.
Väyrynen, Paavo. Kansallisia kysymyksiä. WSOY, Juva 1981.
Väyrynen, Paavo. Kansakunta – Ihmiskunta. Gummerus, Jyväskylä 1987.
Väyrynen, Paavo. Finlands utrikespolitik. Den nationella doktrinen och framtidens mänsklighetspolitik. Söderström, Helsingfors 1988.
Väyrynen, Paavo. Suomen ulkopolitiikka. Kansallinen doktriini ympäristön murroksessa. WSOY, Juva 1989.
Väyrynen, Paavo. Yhteinen tehtävämme. Kansanvaltaisen muutoksen strategia. WSOY, Juva 1989.
Väyrynen, Paavo. On totuuden aika 1. Tosiasioita ja muistikuvia Urho Kekkosen Suomesta. WSOY, Juva 1993.
Väyrynen, Paavo. On totuuden aika 2. Tosiasioita ja muistikuvia Mauno Koiviston Suomesta. WSOY, Juva 1993.
Väyrynen, Paavo. On muutoksen aika 2. Tosiasioita ja haavekuvia tulevaisuuden Suomesta. WSOY, Juva 1993.

Väyrynen, Paavo. Igenom brytningstid. Fakta och drömbilder från framtidens Finland. Suomen Puolesta ry, Juva 1993.
Väyrynen, Paavo. On muutoksen aika 1. Tosiasioita ja haavekuvia tulevaisuudesta 1974 ja 1994. WSOY, Juva 1994.
Väyrynen, Paavo. Suomen puolueettomuus uudessa Euroopassa. Kansallinen doktriini ympäristön murroksessa. Otava, Keuruu 1996.
Väyrynen, Paavo. Paneurooppa ja uusidealismi. Tutkielma Richard Coudenhove-Kalergin filosofisista ja yhteiskunnallisista ajatuksista. Otava, Keuruu 1997.